

ΣΙΦΝΙΑΚΑ

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΥΛΗΣ ΤΗΣ ΣΙΦΝΟΥ

ΑΘΗΝΑΙ
1995

Ε'

ΑΦΙΕΡΩΜΑ
ΣΤΟΝ ΠΑΝΣΕΠΤΟ
ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΙΤΙΚΟ
ΘΡΟΝΟ
ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ
ΔΕ
ΤΩΝ ΣΙΦΝΙΩΝ
ΛΟΓΙΩΝ
ΚΑΙ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ

“

ΣΙΦΝΙΑΚΑ
ΑΘΗΝΑΙ 1995
ΕΤΟΣ 5ο – ΤΟΜΟΣ Ε΄

ΣΙΦΝΙΑΚΑ

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΥΛΗΣ ΤΗΣ ΣΙΦΝΟΥ
ΑΘΗΝΑΙ 1995 ΕΤΟΣ 5ο-ΤΟΜΟΣ Ε΄

Συναγάγετε τὰ περισεύσαντα κλάσματα ἵνα μή τι ἀπόλλυται.
Ἰωάνν. ΣΤ΄, 12.

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ
ΣΙΜΟΣ ΜΙΑΤ. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ
Ἄμμοχώστου 18α - Περισσός - 142 33 Ν. Ἰωνία, Τηλ. 2797.317
Τυπογραφεῖο ΕΠΤΑΛΟΦΟΣ Α.Β.Ε.Ε., Ἀρδηττοῦ 12-16,
116 36 Ἀθήναι, Τηλ. 9214.452

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Ἀπόφαση Κοινότητος Ἀπολλωνίας - Σίφνου	σελ. 4
2. Σ. Μ. Συμεωνίδη. Κοινωνία καί Παιδεία στή Σίφνο
κατά τήν Τουρκοκρατία (1537-1821)	σελ. 7
3. Σημειώματα	σελ. 167
4. Εύρετήριο	σελ. 173

Copyright Σ.Μ. Συμεωνίδη

ISBN 1105-4239

Η ΣΦΡΑΓΙΔΑ ΤΟΥ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ προέρχεται ἀπό ἔγγραφο τῆς 19ης Μαΐου 1822 πού ἀπέστειλαν «οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Σίφνου» πρὸς τοὺς Ἀρμοστὰς τοῦ Αἰγαίου Πελάγους. (Μπενάκειο Μουσεῖο. Ἀρχεῖο Ἀγῶνος. Φάκ. 87/3). Εἶναι ἡ παλαιά «ΣΦΡΑΓΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΣΙΦΝΟΥ».

● Συνεργασίες τρίτων δημοσιεύονται ἐφ' ὅσον εἶναι πρωτότυπες καί βασίζονται σέ ἀνέκδοτα, περὶ Σίφνου, στοιχεῖα. Τά στοιχεῖα αὐτά ἀποστέλλονται στό περιοδικό σέ φωτοαντίγραφα, προκειμένου νά καταχωρισθοῦν στό συγκροτούμενο Ἱστορικό Ἀρχεῖο Σίφνου. Ἐργασίες πού δέν δημοσιεύονται, ἐπιστρέφονται.

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΚΥΚΛΑΔΩΝ
ΕΠΑΡΧΕΙΟ ΜΗΛΟΥ**

(Περίληψη απόφασης υπ' αριθμ. 71/
5ης Συνεδρίας, τής 29-5-1995)

Τό Κοινοτικό Συμβούλιο Ἀπολλωνίας, μετά από εισήγηση τοῦ Προέδρου του, ὁ ὁποῖος ἀναφέρθηκε διεξοδικά στίς, ἐπί 40 χρόνια, ἀδιάκοπες ἐρευνες τοῦ συμπολίτου κ. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη γιά τήν ἀποκάλυψη, ἀπό ἀρχαιακές πηγές, τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος τῆς Σίφνου, στίς μεγάλες προσωπικές καί οἰκονομικές θυσίες του (γνωστές σέ ὄλους τούς Σιφνίους) γιά τήν, μέχρι σήμερα, ἔκδοση σειρᾶς ἱστορικῶν βιβλίων γιά τή Σίφνο καί σχετικό αἴτημα γιά οἰκονομική ἐνίσχυση τῆς ἐτήσιας ἔκδοσῆς του «Σιφνιακά»

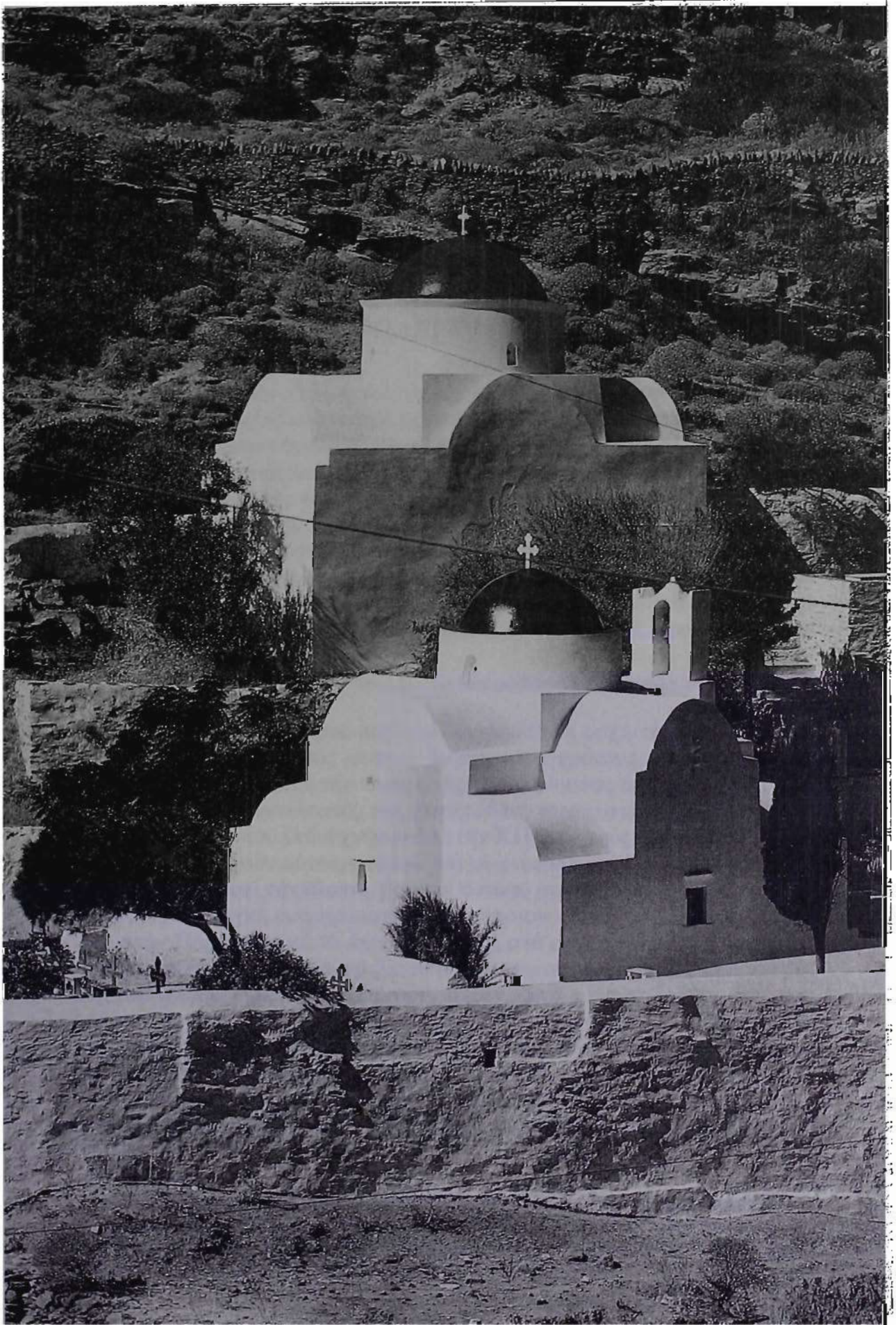
Ἀπεφάσισε ὁμόφωνα

νά ἀναλάβει ἡ Κοινότητα τά ἐξοδα ἔκδοσης τοῦ Ε' (1995) τόμου τοῦ περιοδικοῦ, πού θά περιέχει τήν ἐργασία τοῦ κ. Συμεωνίδη μέ τόν τίτλο «Κοινωνία καί Παιδεία στή Σίφνο κατά τήν Τουρκοκρατία (1537-1821)», ὑπό τόν ὄρο τῆς ἀποκλειστικῆς διάθεσῆς του μέ ὅποιο τρόπο θά ἀποφασίσει ἡ ἴδια. Ὁ τόμος θά ἐκδοθεῖ στή μνήμη τῶν Σιφνίων λογίων καί διδασκάλων τῆς τουρκοκρατίας, ὡς ἐλάχιστη προσφορά τιμῆς στούς προγόνους μας τῆς περιόδου ἐκείνης, πού μέ τήν αὐτοθυσία καί δράση τους στερέωσαν καί ἀνέπτυξαν τήν Παιδεία καί Κοινωνία τοῦ νησιοῦ καί τό ἀνέδειξαν σέ πνευματικόν ὄμφαλό τῶν Κυκλάδων καί θά ἀποτελεῖ συμβολή τῆς Κοινότητος στά πολιτιστικά πράγματα τοῦ τόπου.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΓΙΑΝΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΗΣ

Η ΠΑΡΕΔΡΟΣ
ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΧΡΥΣΟΥ

ΤΑ ΜΕΛΗ
EMMAN. ΝΑΔΑΛΗΣ, ΑΝΤ. ΚΑΚΑΚΗΣ,
Κ. ΚΑΤΖΗΛΙΕΡΗΣ, Γ. ΣΥΝΟΔΙΝΟΣ
Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ
ΑΝΤΩΝΗΣ ΝΑΔΑΛΗΣ

Οί διασωζόμενοι ναοί τοῦ μετοχίου-Σχολῆς τοῦ Ἁγίου Τάφου.
(Φωτ. Νικ. Βίσοβιτς)

ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗ ΣΙΦΝΟ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ (1537 – 1821)

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

«*Ἡ τῶν Μουσῶν καλλιέργεια ἐν Σίφνῳ φαίνεται ἀρξάμενη πολὺ πρό τῆς ἀλώσεως τῆς Κων/πόλεως καὶ ἴσως ἐπὶ τῶν εἰκονομάχων αὐτοκρατόρων, ὅτε πολλοὶ πεπαιδευμένοι ἐκδιωχθέντες τῆς Βασιλευούσης εὗρον ἄσυλον εἰς τὰς μονὰς καὶ μάλιστα μεμακρυσμένων χωρῶν καὶ νήσων· τοῦτο τοῦλάχιστον δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τῆς παραδόσεως ὅτι ἐν τῇ μονῇ τῆς Βρύσεως ὑπῆρχε σπουδαία βιβλιοθήκη ἐκ χειρογράφων κατὰ μέγιστον μέρος ἀποτελουμένη, τῶν ὁποίων ὁμως δυστυχῶς ὀλίγιστα ὑπάρχουσι τώρα λείψανα... ἐξηκολούθει δὲ αὕτη (ἡ καλλιέργεια τῶν Μουσῶν) καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν, ὅτε τῶν πεπαιδευμένων οἱ μὲν πλεῖστοι κατέφυγον εἰς τὴν Ἑσπερίαν Εὐρώπην, καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου μετέδωσαν τὴν Ἑλληνικὴν Παιδείαν, τινὲς δὲ εὗρον ἄσυλον καὶ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου».*

[Καρόλου Ἰω. Γκιών, σχολάρχου. Ἱστορία τῆς Νήσου Σίφνου, ἐν Σύρῳ 1876, σελ. 17].

1.- Κατὰ τὰ θρυλούμενα ἀπὸ τὴν Παράδοση, ἡ ἀρχὴ τῆς Παιδείας στὴ Σίφνο τοποθετεῖται στοὺς μέσους βυζαντινοὺς χρόνους καὶ συνεχίζεται, τόσο πρὶν, ὅσο καὶ μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Βασιλεύουσας ἀπὸ τοὺς Τούρκους (1453). Ἀρχικοὶ συντελεστὲς καί, ἀκολούθως, συνεχιστὲς τῆς, ὑπῆρξαν οἱ «πεπαιδευμένοι» πού ἐκδιώχτηκαν ἀπὸ τὴν ΚΠολη στοὺς χρόνους τῶν εἰκονομάχων βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων καὶ οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι πού, εἴτε νωρίτερα, εἴτε μετὰ τὴν ἄλωση, βρῆκαν καταφύγιο στὸ νησί.

Ὅμως, ἡ ἀνάγκη τεκμηρίωσης, κατὰ κάποιον τρόπο, τῶν ὄσων ἀποδίδονται στὴν Παράδοση μὲ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι, στὸ μοναστήρι τῆς Βρυσιανῆς, εἶχε συγκροτηθεῖ «σπουδαία βιβλιοθήκη ἐκ χειρογράφων κατὰ μέγιστον μέρος ἀποτελουμένη», προερχομένων, δῆθεν, ἀπὸ τοὺς παλαιούς ἐκείνους χρόνους, ἀντικρούεται ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἀνέγερση τῆς Μονῆς πραγματοποιήθηκε μόλις κατὰ τὸ ἔτος 1642.¹ Ἡ συγκρότηση τῆς βιβλιοθήκης τῆς (ἓνας πρόχειρος κατάλογος τῶν βιβλίων τῆς ὁποίας καταστρώθηκε 150 χρόνια ἀργότερα),² ἔγινε τότε ἢ, πιθανόν, καὶ βραδύτερα, τὰ δὲ βιβλία τῆς, χειρόγραφα ἢ ἐντυπα, πλὴν δύο (πού εἶναι τοῦ 16ου αἰ.), τὰ λοιπὰ εἶναι τοῦ 17ου καὶ 18ου αἰ.

1. Συμεωνίδη, «Βρυσιανή 1981», σελ. 17.

2. Συμεωνίδη, «Βρυσιανή 1966», σελ. 190 κ.εξ. Βλ. καὶ Ν. Ἀνδριώτη-Ρέννου *Οἰχαλιώτη*, Βιβλιοθήκες τῆς Σίφνου, κατάλογος ἐντύπων. Οἱ Βιβλιοθήκες τῆς Ἰ.Μ. Βρύσης καὶ τοῦ Γυμνασίου, περιοδ. «Σιφνιακά», Ἀθήνα 1994, παράρτημα ἀριθ. 1, σελ. 14-15.

2.- Κατά τή Βυζαντινή Έποχή, οί ιστορικές εϊδήσεις αναφέρονται, κατά κύριο λόγο, στήν πρωτεύουσα Κωνσταντινούπολη. Θεωρείται όμως ότι, τά μεγάλα έπιτεύγματα τής αυτοκρατορίας στίς Έπιστήμες και τά Γράμματα, ήταν φυσικό νά μεταδίδονται από τήν πρωτεύουσα και στίς άλλες περιοχές τής επικράτειάς της. Υπάρχουν λ.χ. πληροφορίες, ιδιαίτερα γιά τόν Δ΄ μ.Χ. αϊώνα, πού αναφέρονται στήν εκπαιδευτική πολιτική τών αυτοκρατόρων, στήν ύπαρξη έδρων ρητορικής σέ μεγάλα έπαρχιακά κέντρα (Άλεξάνδρεια, Άντιόχεια, Νικομήδεια, Καισάρεια) και σέ μικρότερες πόλεις (Άθήνα, Νίκαια, Γάζα), στή δημοτική και κοινοτική εκπαίδευση και στήν «κατ' οίκον διδασκαλίαν» από τούς «γραμματιστές» (=διδασκάλους), στά διδασκόμενα μαθήματα, τή διάρκεια τών σπουδών, τήν άγωγή τών παιδών κ.ά.³ Τί όμως συνέβαινε στίς μικρές έπαρχιακές περιοχές, παραμένει άγνωστο.

3.- Στή Σίφνο μάλιστα, όπως και στίς άλλες Κυκλάδες, όπου ή κυριαρχία του Βυζαντινού Κράτους είχε καταλυθεί από τό έτος 1207, μέ τήν κατάληψη τους από Βενετούς και Φράγκους, οί πληροφορίες γιά τόν πνευματικό βίο τών κατοίκων, πού είχαν μεταβληθεί, κάτω από τήν καταθλιπτική πίεση τών καθολικών κατακτητών, σέ ύποζύγια, είναι, επίσης, άνύπαρκτες, ενώ ελάχιστες είναι κι' αυτές γιά τήν πρώτη περίοδο τής τουρκοκρατίας (1537 κ.έξής). Άντίθετα, μετά τό πρώτο τέταρτο του 17ου αϊ., οί εϊδήσεις, πού έφερε στο φώς ή ιστορική έρευνα, είναι ικανοποιητικές και σαφείς.

Όπως είναι γνωστό, ή μεταπήδηση ενός καταδυναστευόμενου Λαού από τό φάσμα τής πνευματικής αδράνειας, στο επίπεδο τής Άναβάπτισης και τής κοινωνικής προόδου, δέν συντελείται κατά τρόπο αυτόματο, αλλά μέ βραδείς ρυθμούς και εξαρτάται από ποικίλους παράγοντες και προϋποθέσεις. Είναι γι' αυτό ανάγκη νά προσεγγίσουμε τά γεγονότα πού διαδραματίστηκαν στον ευρύτερο κυκλαδικό χώρο, τόσο κατά τή μεταβατική περίοδο μεταξύ Φραγκοκρατίας - Τουρκοκρατίας, όσο και καθ' όλη τή διάρκεια τής τελευταίας,⁴ μέ παράλληλη εξέταση τών επιδράσεων τους στή μικρή κοινωνία τής Σίφνου, προκειμένου νά γίνει καλύτερα κατανοητή και ή πορεία της στήν Παιδεία και τά Γράμματα.

4.- Γιά τήν έπίτευξη του στόχου, μεθοδεύτηκε ή κατάταξη τής ύλης τής παρούσης εργασίας σέ τρεις μεγάλες χρονικές περιόδους, ενώ γιά τή συνεχή ροή του κειμένου υποδιαιρέθηκε σέ πέντε Μέρη και πολλά κεφάλαια. Η Α' περίοδος τής τουρκοκρατίας όριοθετήθηκε από τό 1537 ως τό 1617, όσο δηλαδή διάστημα διατηρήθηκαν (μέ ενδιάμεσες μικρές παύσεις) στήν έξουσία και διοίκηση του νησιού, οί δυναστες Γοζαδίνου, ως φόρου ύποτελείς στο κυρίαρχο τουρκικό κράτος. Η Β' περίοδος προσδιορίστηκε από τό έτος 1617, από τόν τερματισμό δηλαδή τής έξουσίας τών Γοζαδίνων, ως τό 1700 και περιλαμβάνει τούς άγώνες τών όρθοδόξων Σιφνίων νά κατισχύσουν στον τόπο τους και ν' απαλλαγούν από τά φράγκικα κατάλοιπα. Φωτισμένες προσωπικότητες του νησιού, πολιτικές και εκκλησιαστικές, έθεσαν, μέ τήν

3. Γιαννικόπουλου Β.Α., Η Έκπαίδευση κατά τόν 4ο αϊώνα και κατά τήν αρχαιότητα, Άθήνα 1983.

4. Έκδοτικής Άθηνών, Ιστορία του Έλληνικού Έθνους, τόμος Γ' (1974) και ΙΑ' (1975) όπου και ή βιβλιογραφία.

δλη δράση τους, τά ισχυρά θεμέλια τῆς κοινωνικῆς καί πνευματικῆς προαγωγῆς τοῦ Λαοῦ, μέ κορυφαῖο ἐπίτευγμα τήν ἴδρυση (1687) κοινῆς Σχολῆς μέ τήν ἐπωνυμία «Σχολή τοῦ Ἁγίου Τάφου». Κατά τήν Γ΄ καί τελευταία περίοδο (1700-1821), συντελέσθηκε, τόσο ἡ ἀπογείωση τῶν Γραμμάτων καί τῆς Παιδείας στό νησί, μέ εὐεργετικές ἐπιδράσεις καί στόν λοιπό ἐλληνικό χῶρο καί τόν Ἑλληνισμό τῆς Διασποράς, μέσω πολυαρίθμων διδασκάλων, ἱεραρχῶν καί ἱερομονάχων, ὅσο καί ἡ συστηματική προετοιμασία γιά τήν ἀποτίναξη τοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας.

5.- Στήν ἀνάπτυξη τῆς ἐργασίας χρησιμοποιοῦνται ἡ μέχρι σήμερα γνωστή βιβλιογραφία (χωρίς νά ληθοῦν ὑπόψη αὐθαίρετες καί ἀναπόδεικτες θέσεις καί ἀπόψεις) καί τά στοιχεῖα ἑκατοντάδων ἀνεκδότων ἐγγράφων, προερχομένων ἀπό ποικίλες ἀρχειακές Πηγές, ὅπως τῆς Sacra Congregazione de Propaganda Fide τοῦ Βατικανοῦ (SCPF), τοῦ Archivio di Stato di Venezia (A.S.V.), τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους (Γ.Α.Κ.), τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς, τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων, Ἱερῶν Μονῶν καί Ἰδιωτικῶν Συλλογῶν, τοῦ Μορφωτικοῦ Ἰδρύματος τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος κ.ά. Ἀριθμός ἀνεκδότων ἐγγράφων, μέ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, δημοσιεύονται αὐτούσια σέ Παράρτημα Ἐγγράφων καί Πανομοιοτύπων, ἐνῶ ἀποσπάσματα πολυαρίθμων ἄλλων, ἔχουν παρεμβληθεῖ στό τρέχον κείμενο. Βιβλιογραφικά καί ἀρχειακά στοιχεῖα, πού ἔχουν περιληφθεῖ σέ προγενέστερες ἐργασίες μου, δέν ἐπαναλαμβάνονται, ἀλλά γίνεται μνεῖα τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν, ὅπου ἡ πρόσβαση τῶν ἐνδιαφερομένων εἶναι εὐχερής.

Τέλος, μέ τήν παροῦσα ἐργασία μου καί αὐτές πού ἔχουν προηγηθεῖ, δηλαδή:

α) «Τά Γράμματα στό Νησί τῆς Σίφνου (1650-1833)», Πειραιεύς 1962, στήν ὁποία (μολονότι πρωτολειακή), ἔχουν δημοσιευθεῖ ἱστορικά ἐγγραφα τῶν Γ.Α.Κ. τῆς περιόδου 1821-1833,

β) «Ἡ Ἐκπαίδευση στή Σίφνο κατά τούς δυσχερεῖς χρόνους (1833-1848)», περιοδ. «Σιφνιακά», τόμ. Γ΄ (1993) καί

γ) «Ἱστορία τῆς Σίφνου» Ἀθῆναι 1990, ὅπου, σέ πολλές σελίδες, ἀπεκατέστησα σφάλματα καί ἔδωσα τό περίγραμμα τῆς Ἱστορίας τῆς Παιδείας στή Σίφνο ὡς τό 1940,

διαφορτίζεται, ὅπως πιστεύω, σέ ἱκανοποιητικό βαθμό ἡ Ἱστορία τῆς Παιδείας στή Σίφνο ἀπό χρόνους παλαιούς. Στούς μετά ἀπ' ἐμένα, ἐναπόκειται νά συμπληρώσουν, μέ τά στοιχεῖα τῶν δικῶν τους ἐρευνῶν, τά ὑπάρχοντα κενά ἢ νά προσθέσουν καί ἄλλες μαρτυρίες.

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΥΣΗΜΑΝΤΩΝ ΑΛΛΑΓΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΓΚΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

Ἡ ἀρχή τῆς τουρκοκρατίας στή Σίφνο τοποθετεῖται, τυπικά, στό ἔτος 1537, ὅταν ὁ διαβόητος Τοῦρκος ναύαρχος Βαρβαρόσσα ἀνάγκασε τόν Φράγκο δυνάστη τοῦ νησιοῦ Νικολό Γοζαδίνο νά ἀναγνώρισει ὡς ἐπικυρίαρχό του τόν σουλτάνο. Στήν οὐσία ὁμως ἀρχίζει τό 1617, ἔτος κατά τό ὁποῖο οἱ Τοῦρκοι ἀπεμάκρυναν ὀριστικά τόν τελευταῖο ἡγεμόνα Ἄγγελο Γοζαδίνο⁵ ἀπό τίς κτήσεις του. Στό ὀγδοντάχρονο αὐτό διάστημα πραγματοποιήθηκαν σπουδαιότατα γεγονότα, πολεμικά – πολιτικά – ἐκκλησιαστικά, τά ὁποῖα ἐπηρέασαν ποικιλότροπα τά κυκλαδικά πράγματα καί τούς ὑπόδουλους νησιώτες. Τά γεγονότα αὐτά εἶναι πολλά. Μία σύντομη παράθεση τῶν σπουδαιότερων κρίνεται ἀπαραίτητη γιά τήν καλύτερη κατανόηση τῆς ἐποχῆς. Ἄλλωστε σ' αὐτά στηρίζαν οἱ Ἕλληνες τίς ἐλπίδες καί τίς δραστηριότητές τους γιά τήν κοινωνική τους στερέωση στή νέα κατάσταση πραγμάτων. Τά ἀποκτήματα ἀπό τούς ἀγῶνες τους, ἀλλά καί οἱ ἀπώλειες, μέσα ἀπό μύριες ἐμπειρίες, τούς ἐνδυνάμωσαν στήν περαιτέρω πορεία τους ὡς Γένους. Τέτοια γεγονότα ἀναφέρονται:

α) Ἡ περίοδος εἰρήνης μεταξύ 1540-1566. Κατ' αὐτήν συντελέσθηκε, ἀργά μέν ἀλλά σταθερά, ἡ φθορά τοῦ δυναστικοῦ καθεστώτος τοῦ φράγκου ἡγεμόνα. Ἡ ὑποταγή τοῦ τελευταίου στό τουρκικό κράτος, προκειμένου νά διατηρηθεῖ στό θρόνο του, μείωσε βαθμηδόν τήν αἴγλη καί τή δύναμή του, ἐνῶ ἡ ἀπουσία Τοῦρκων ἀπό τήν περιοχή, εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τήν ἐπικράτηση αἰσθήματος ἐλευθερίας, τά ἀγαθά τῆς ὁποίας ἐσπευσαν νά ἐκμεταλλευθοῦν μέ κάθε τρόπο οἱ Ἕλληνες.⁶

β) Ἡ ἀνάληψη ἔντονης δραστηριότητας ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, τόσο μέ τήν ἀνασύσταση μητροπόλεων καί ἐπισκοπῶν, ὅσο καί μέ τήν ἀποστολή πατριαρχικῶν ἐξάρχων στά νησιά γιά τήν ἐγκαρδίωση τῶν ὀρθοδόξων.⁷ Περιερχόμενοι μοναχοί καί ἀγιοταφιῆτες πατέρες, μέ τά ἐνθουσιώδη κηρύγματα τους τόνιζαν τίς καθο-

5. Γκιόν, Ἱστορία, σελ. 136-137, Βάλληγδα Ἄντ Ν., Ἱστορία τῆς Νήσου Κύθνου, ἐν Ἀθήναις 1896, σελ. 60, *Τῶ Ἰδίῳ*, Κυθηνακά Μελετήματα, στό «Ἡμερολόγιο τοῦ ἔτους 1888 ὑπέρ τοῦ ἐν Ἐρμουπόλει Γυμνασίου», ἐν Ἐρμουπόλει 1887, σελ. 148 ἐπ., *Hautecoeur Henry*, Ἡ Νήσος Σίφνος, ἐν Ἀθήναις 1899, σελ. 45 (ἐκδόση τοῦ Συνδέσμου τῶν Σιφνίων), *Συμεωνίδης*, Ἱστορία, σελ. 133.

6. Βακαλοπούλου Ἄπ Ε., Ἱστορίῳ τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, Θεσσαλονίκη 1968, τόμ. Γ', σελ. 210 ἐπ.

7. Βακαλοπούλου, Ἱστορία, τόμ. Β' (1976, ἐκδ. Β'), σελ. 302.

λικές πλάνες και έξυμνούσαν τό ὀρθόδοξο δόγμα, τό μέχρι τότε ἀφόρητα καταπιεσμένο, στερεώνοντας τούς Ἕλληνες στήν πίστη τους, ἀλλά και μεταστρέφοντας καθολικούς στήν Ὀρθοδοξία.

γ) Ἡ κατάλυση ἀπό τούς Τούρκους (1566) ὄλων τῶν φράγκικων μικρογεμονιῶν τῶν Κυκλάδων και ἡ ἐκδίωξη ἀπό τή Σίφνο τοῦ Νικολοῦ Γ' Γοζαδίνου. Ἡ παραχώρηση ἀπό τόν σουλτάνο τοῦ μέχρι τότε Δουκάτου τῆς Νάξου (στό ὁποῖο συναριθμήθηκε και ἡ Σίφνος) στόν Ἑβραῖο προστατευόμενό του Ἰωσήφ Νάζη⁸ και ἡ ἀσκηση ἀπό τόν τελευταῖο (διά τοῦ ἀντιπροσώπου του Francesco Coronello), διοίκησης ὁμοιας μέ ἐκείνην πού, ἐπί αἰῶνες, ἐφάρμοζαν οἱ Φράγκοι, ἐπτόησε τό ἑλληνικό στοιχεῖο, ἀλλά και ἀνέπτυξε τήν ἀντίδρασή του κατά τοῦ μισητοῦ καθεστώτος.

δ) Ἡ ἀναστάτωση ἀπό τόν τουρκοβενετικό πόλεμο τῶν ἐτῶν 1570-1573,⁹ ἡ ἐφήμερη (1571) κατοχή τῶν Κυκλάδων ἀπό τά ναυτικά στρατεύματα τῆς Βενετίας και ἡ φοβερή συμπεριφορά τους πρὸς τούς νησιῶτες πού προκάλεσε ἀκόμη και τήν ἀντίδραση τοῦ πάπα.¹⁰ Μέ τόν κατάπλου τότε τοῦ Χριστιανικοῦ στόλου στίς Κυκλάδες, βρῆκε τήν εὐκαιρία νά ἐπιστρέψει στή Σίφνο και ὁ Φράγκος ἡγεμόνας Νικολός Γοζαδίνος, ὁ ὁποῖος παρέμεινε σ' αὐτήν και μετά τή σύναψη συνθήκης εἰρήνης μεταξύ τῶν ἐμπολέμων, ὡς φόρου ὑποτελής στό σουλτάνο.

ε) Ἡ καταναυμαχίση, ἀπό τόν ἐνωμένο χριστιανικό, τοῦ τουρκικοῦ στόλου στή ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου (7 Ὀκτωβρίου 1571). Τό μήνυμα ἀπό τή νίκη αὐτή ἦταν ἡ διανοιγόμενη προοπτική μιᾶς ἐπικείμενης ἡ μελλοντικῆς ἀπελευθέρωσης τῶν ἑλληνικῶν ἐδαφῶν, μέ συνέπεια νά ἀναπτρωθεῖ τό ἠθικό τῶν ὑποδούλων, ἀλλά και νά δημιουργηθεῖ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον τοῦ Δυτικοῦ Κόσμου γιά τόν προσεταιρισμό τῶν ἑλληνικῶν πληθυσμῶν.¹¹ Πρὸς τήν κατεύθυνση αὐτή στράφηκε ἀμέσως ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία. Ὁ πάπας Γρηγόριος ΙΓ' (1572-1585) ἰδρυσε στίς 10.6.1573 εἰδικὴ ἐπιτροπή, τήν Congregazione dei Greci,¹² μέλη τῆς ὁποίας ἦταν καρδινάλιοι μέ εἰδικές γνώσεις στά θρησκευτικά και πολιτιστικά θέματα τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἰταλίας και τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ, μέ στόχο τήν κατάστροψη ἐνός μακρόπνοου «παιδευτικοῦ» σχεδίου γιά τήν καθυπόταξη τῶν Ἑλλήνων μέσω αὐτοῦ (ιερό κήρυγμα, ἰδρυση εἰδικῶν σχολείων, ἐκτύπωση και διάδοση βιβλίων κλπ.).¹³ Λίγο ἀργότερα, στίς 13-1-1577, ἰδρύθηκε και τό περίφημο Ἑλληνικό Κολλέγιο τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Ρώμης, πού εἶχε ὡς ἔργο τήν ἐκπαίδευση ὀρθοδόξων νέων και τήν «κατάλληλη» διαπαιδαγώγησή τους γιά τή διάδοση τοῦ ὄρου τῆς συνόδου τῆς Φλωρεντίας περὶ ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν,¹⁴ ὅταν θά ἐπέστρεφαν στίς πατρίδες τους.

στ) Ἡ μεταστροφή τῆς, μέχρι τότε, μὴ φιλικῆς πολιτικῆς πού ἀκολουθοῦσε ἡ Βενετικὴ Δημοκρατία ἐναντι τῶν Ἑλλήνων, μετά τή διαπίστωση ὅτι, ἂν ἐξακολουθοῦσε

8. Βακαλοπούλου, Ἱστορία, τόμ. Γ', σελ. 233 ἐπ., Συμμεωνίδης, Ἱστορία, σελ. 131-132.

9. Βακαλοπούλου, ὁ.π.π., σελ. 241 ἐπ.

10. Χασιώτη Ι.Κ., Οἱ Ἕλληνες στίς παραμονές τῆς Ναυμαχίας τῆς Ναυπάκτου, Θεσσαλονίκη 1970, ὅπου και ἡ μεγάλη συμμετοχὴ τῶν Κυκλαδιτῶν στόν ἀγῶνα κατά τῶν Τούρκων. Τοῦ ἰδίου, Ἀγνωστὴ συνομοτικὴ κίνηση στίς Κυκλάδες στά τέλη τοῦ 16ου αἰῶνα, περιοδ. «Ἑλληνικά», Θεσσαλονίκη 1969, τόμ. 22ος, τεύχος 2ον, σελ. 377-388, και Τσιρπανλῆ Ζαχ. Ν., Τό Ἑλληνικό Κολλέγιο τῆς Ρώμης και οἱ μαθητές του (1576-1700), Θεσσαλονίκη 1980, σελ. 29.

11. Βακαλοπούλου, Ἱστορία, τόμ. Γ' (1968), σελ. 278.

12. Peri Vittorio, La Congregazione dei Greci (1573) e i suoi primi documenti, Studia Graeciana, tom. 13(1967), σελ. 132 ἐπ., Τσιρπανλῆ, Κολλέγιο, σελ. 29.

13. Τσιρπανλῆ Ζαχ. Ν., Σχέσεις τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μέ τίς Ἐκκλησίες τῆς Δύσεως, στήν Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους (Ι.Ε.Ε.) τῆς Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν, 1974 (I'), σελ. 123-124.

14. Τσιρπανλῆ, Κολλέγιο, σελ. 27 ἐπ.

νά τους φέρεται έχθρικά, δέν θά μπορούσε νά βασιζέται μελλοντικά στή βοήθειά τους κατά τίς πολεμικές ἀναμετρήσεις της μέ τους Τούρκους. Τίς καλές προθέσεις της ἀπέδειξε μέ διάταγμα (20 Αύγουστου 1578) τοῦ δόγη Νικολάου Δαπόντε «περί ἐλευθέρας ἀσκήσεως τοῦ ἑλληνορθοδόξου δόγματος».¹⁵ Ἔτσι, στήν προετοιμαζόμενη προσηλυτιστική ἐξόρμηση τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας κατά τῶν ὀρθοδόξων, τό ἀνωτέρω διάταγμα, πού εἶχε ἐφαρμογή καί στούς τόπους ἐπιρροῆς τῆς Βενετίας, ἐπαιξε ρόλο ἀντίρροπης δύναμης, πολύ εὐνοϊκῆς γιά τόν Ἑλληνισμό, στά ἐπόμενα χρόνια.

ζ) Τά φοβερά γεγονότα πού συνέβησαν στόν κυκλαδικό χῶρο κατά τήν περίοδο τῆς ἡγεμονίας τοῦ Νάζη (1566-1579), ὅπως λεηλασίες καί ἀγριότητες μουσουλμάνων καί χριστιανῶν πειρατῶν, αἰχμαλωσίες νησιωτῶν, ἐμπρησμοί καί ἀρπαγές τῆς παραγωγῆς μέ παράλληλη βαρύτατη φορολογία,¹⁶ ἐσπειραν τήν ἀβεβαιότητα καί τόν τρόμο στούς κυκλαδίτες, ἀλλά καί τήν ἀπέχθεια πρὸς Δυτικούς καί μουσουλμάνους. Ὅμως, μετά τόν θάνατο τοῦ Νάζη (1579) καί τήν ἀλλαγὴ τοῦ διοικητικοῦ συστήματος τῶν νησιῶν, ἀκολούθησε μιὰ νέα ἐποχὴ κατά τήν ὁποία δόθηκε ἡ εὐκαιρία ἀνάπτυξης τῶν κοινοτικῶν θεσμῶν μέ ὀριστικὴ κατάλυση τοῦ προηγουμένου καθεστῶτος.¹⁷ Ὁ σουλτάνος Μουράτ Γ', θέλοντας νά συγκρατήσῃ τοὺς νησιωτικούς πληθυσμούς στόν τόπο τους καί νά παγιώσει τήν ὁμαλότητα στόν ζωτικὸ χῶρο τῶν νησιῶν, ὕστερ' ἀπὸ τίς μεγάλες φθορές καί ἀπώλειες τῶν προηγουμένων χρόνων, προῆλθε στήν ἐκδοσὴ (1580) Διατάγματος (ἀχτναμέ), μέ τό ὁποῖο παρεχώρησε στοὺς νησιῶτες ὑπὲρ τοῦ εἰδικῶν προνόμια καί φορολογικῆς ἐλαφρύνσεις. Τά προνόμια πού παραχωρήθηκαν ἦταν: ἐλεύθερη ἀσκηση τῆς λατρείας καί τῶν ἐθίμων, ἐξασφάλιση τῆς τιμῆς καί τῆς περιουσίας, διάθεση τῆς τελευταίας μέ διαθήκη καί ἀναγνώριση τῆς ἐγκυρότητας τῶν δικαιοπρακτικῶν ἐγγράφων, μὴ καταβολὴ φόρων γιά ἀριθμὸ προϊόντων κ.ἀ.¹⁸ Ἡ μὴ παραμονὴ στα νησιά Τούρκων διοικητικῶν ὑπαλλήλων καί στρατιωτικῆς δύναμης, ἀπὸ τὸν φόβο τῶν πειρατῶν καί κουρσάρων, εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τήν ἀνετη ἀνάπτυξη τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης, «αὐτοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ θαύματος», ὅπως χαρακτηρίζεται ἀπὸ πολλούς.¹⁹ Στὴ Σίφνο, ὁ δυνάστης της, πού παρέμεινε στήν ἔδρα του ὡς τὸ 1617, φαίνεται ὅτι εἶχε ἀποδεχτεῖ τὴν αὐτοδιοίκηση τῶν Ἑλλήνων, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἐπαιξε τὸ ρόλο τοῦ φοροεισπράκτορα.

η) Ἡ τρομερὴ φθορὰ τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας τῶν νησιῶν, μετά τὴν ἐπιβολὴ τῆς τουρκοκρατίας, καί ἡ ἀνάκτηση τῆς αἰγλης τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου, ὑπῆρξαν οἱ συνιστώσες ἐνδυνάμωσης τοῦ φρονήματος τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι, ὅπως ἦταν φυσικό, κατεπολέμησαν ἔκτοτε μέ σφοδρότητα τοὺς καθολικούς, ἀφοῦ αὐτοὶ ταυτίζονταν μέ τοὺς ἐκπροσώπους τῆς μακραιωνῆς δυναστικῆς κατοχῆς τῆς περιοχῆς (1207-1537). Ἡ ἀποστολὴ ἀπὸ τὸ Βατικανὸ στὴ δεκαετία τοῦ 1590 μισσιοναρίων (ἱεραποστόλων) γιά τὴν τόνωση τοῦ ἠθικοῦ τῶν Λατίνων καί τὸ σφάλμα τῶν τελευ-

15. Πασχάλη Δημ. Π., Ἀπὸ τὸ ἀρχοντολόγιον τῆς Ἀνδρου. Οἰκογένεια Δαπόντε, «Ἀνδρικά Χρονικά», 1962, τόμ. 13, σελ. 152.

16. Βακαλοπούλου, Ἱστορία, τόμ. Γ' (1968), σελ. 273 ἐπ.

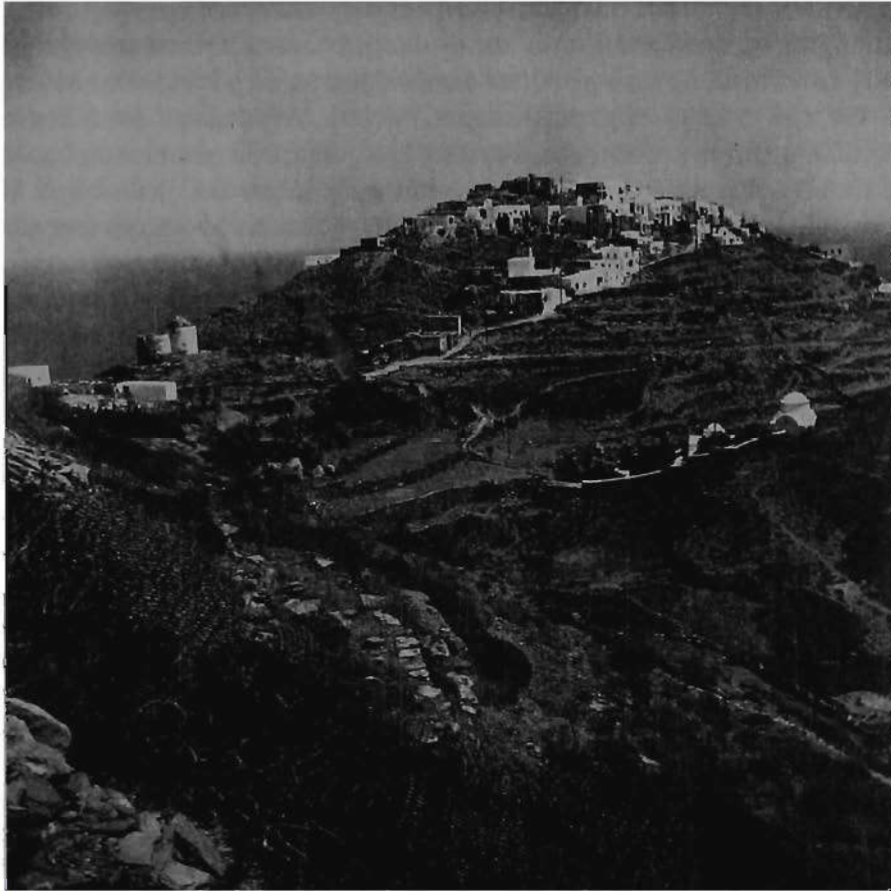
17. Ὁ.π.π., σελ. 280 ἐπ., Τσελίκια Ἄγιαμ., Μαρτυρίες ἀπὸ τὴ Σαντορίνη (1573-1819), Ἀθήνα 1985, σελ. 11.

18. Βακαλοπούλου, Ὁ.π.π., σελ. 284 ἐπ., Τσελίκια, Μαρτυρίες, σελ. 11.

19. Βακαλοπούλου, Γ', σελ. 291, Τσελίκια, Μαρτυρίες, σελ. 12 Βλ. καὶ Σμμεωνίδη Σ.Μ., Ἱστορικά Ἐγγράφα Μήλου (1628-1683) ἀπὸ τὴ Ἀρχεῖον τοῦ Βατικανοῦ, στά «Μηλιακά», Ἀθήνα 1984, τόμ. Β' (καὶ σὲ ἀνάστρο), σελ. 101 καὶ 104, ὅπου μιλᾷτε γιά Μπέηδες Μήλου καί Σίφνου, οἱ ὁποῖοι ἔμεναν περιστάσιακά στα νησιά τῆς δικαιοδοσίας τους.

ταίων νά ἐπιδιώκουν τόν προσηλυτισμό τῶν ὀρθοδόξων, ἔκανε τοὺς Κυκλαδίτες πῶ φανατικούς στό δόγμα τους καί ἀμετακίνητους στήν ἑλληνορθόδοξη Παράδοση.²⁰

20. Βακαλοπούλου, Γ', σελ. 426.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΑΝΑΣΥΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΣΙΦΝΑΪΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ. Η ΑΥΞΗΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΑΙ Η ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

Όλα αυτά τὰ κοσμογονικά γιὰ τίς Κυκλάδες γεγονότα, ἄσκησαν, ὅπως ἦταν φυσικό, βαθύτατη καί πολυποίκιλη ἐπίδραση καί στήν ἑλληνική κοινότητα τῆς Σίφνου, ἡ ὁποία ἄρχισε νά ἀνασυντάσσεται καί ἀναδιοργανώνεται. Ἀντίθετα, ἡ παρείσακτη καθολική κοινότητα, ἄρχισε νά φθίνει ἀνεπανόρθωτα, νά χάνει βαθμηδόν τήν ἐξουσία καί τόν πρῶτο λόγο στά πράγματα τοῦ νησιοῦ. Ἀναφέρεται ὅτι ἡ Σίφνος ἦταν, περί τό 1600, «νησί πυκνοκατοικημένο ἀπό Ἕλληνες», ἐνῶ οἱ καθολικοί μόλις ἔφταναν τίς εἴκοσι οἰκογένειες.²¹ Στόν ἀριθμό τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων εἶχαν ἤδη προστεθεῖ καί πολλοί καθολικοί, ἀκόμη καί μέλη τῆς δυναστικῆς οἰκογένειας τῶν Γοζαδίνων, πού εἶχαν προσχωρήσει στό ὀρθόδοξο δόγμα. Στίς πηγές ἀναφέρονται, ἀπό τό ἔτος 1587, «ὁ παπα-Ἀποστόλης Γοζανδίνος, οἰκονόμος Σίφνου» καί «ὁ παπα-κύρ Ἀντώνης Ναδάλης, πρωτοπαπᾶς».²² Τό γεγονός ἔχει ἰδιαίτερη σημασία, γιὰτί φανερώνει ὅτι οἱ δύο αὐτοί βαθμοῦχοι τῆς τοπικῆς ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας, δυτικῆς ὁπωσδήποτε, καταγωγῆς, εἶχαν ἀσπασθεῖ τήν Ὀρθοδοξία πολύ παλαιότερα, ἀφοῦ τό 1587 ἦταν ἤδη βαθμοῦχοι.

Διάφορες εἶναι οἱ αἰτίες μεταστροφῆς τῶν λατίνων στήν Ὀρθοδοξία, ὅπως ἡ ἐπιθυμία νά μὴν ἐγκαταλείψουν τόν τόπο καί τίς περιουσίες τους, οἱ ἐπιγαμίες μέ τούς ὀρθοδόξους, οἱ ὁποῖοι ἔκαναν τὰ παιδιά τους πιστούς τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὑπαγωγή στό προνομιακό καθεστῶς τῶν ραγιαδῶν, ἡ πλήρης ἐγκατάλειψή τους ἀπό ἐπισκόπους καί ἱερεῖς πού κατέφυγαν στή Δύση γιὰ νά σωθοῦν ἀπό τή μανία τῶν Τούρκων κ.ἄ. Περί τὰ τέλη τοῦ 16ου-ἀρχῆς 17ου αἰ., ὁ ἀριθμός τῶν κατοίκων τῆς Σίφνου αὐξήθηκε σημαντικά μέ τήν ἐγκατάσταση Ἑλλήνων ἀπό ἄλλες περιοχές. Ἐνας ἀπ' αὐτούς, ὁ Βασίλης Λογοθέτης, γεννημένος στή Σίφνο, ἀλλά μέ καταγωγή ἀπό τήν Ἐφεσο, γύρισε ὕστερ' ἀπό ἀπουσία κάποιου χρονικοῦ διαστήματος, καί ἐγκαταστάθηκε μόνιμα στό νησί τό 1612.²³ Εἶναι αὐτός πού μέ τίς οικονομικές δρα-

21. *Slot B.J.*, Ἐκκλησιαί, σελ. 106, *Τοῦ Ἰδίου*, Archipelagus Turbatus. Les Cyclades entre colonisation Latine et occupation Ottomane c. 1500-1718, ἔκδοση τοῦ Ὀλλανδικοῦ Ἱστορικοῦ καί Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου ΚΠόλεως, 1982, σελ. 27. Ὅχι μόνο τό 1600, ἀλλά καί παλαιότερα ἡ Σίφνος πρέπει νά ἦταν πυκνοκατοικημένη, ἀν λάβουμε ὑπόψη ὅτι τό 1577 πραγματοποιήθηκε ἐποικισμός τῆς Φολεγάνδρου ἀπό Σιφνίους, βλ. *Χαριλάου Ἀλκιβιάδη*, Ἡ Νῆσος Φολεγάνδρος, ἐν Ἀθήναις 1888, σελ. 61-62.

22. *Συμεωνίδη*, Βρυσιανή 1981, σελ. 45 καί *Slot*, Ἐκκλησιαί, σελ. 106, 117, 122 καί 164 ὅπου μαρτυρίες γιὰ μεταστροφή στήν Ὀρθοδοξία τῶν περισσοτέρων καθολικῶν τῆς Μήλου, ἀκόμη καί τῶν διακεκριμένων οἰκογενειῶν Ὀρσίνι τῆς Ρώμης, Μικέλι τῆς Βενετίας, Ντελίνι τῆς Γαλλίας καί Κρίστι τῶν δουκῶν τῆς Νάξου, ἀπό Ἱεροσολυμίτη ἱερομόναχο.

23. *Συμεωνίδη*, Βρυσιανή 1981, σελ. 47. ὅπου ἐπεχείρησα διάφορες ὑποθέσεις γιὰ τήν καταγωγή τοῦ Λογοθέτη, χωρίς ἐπιτυχία. Ἦδη πρέπει νά σημειώσω τήν πιθανότερη ἐκδοχή τῆς κα-

στηριότητα του ανέδειξε βραδύτερα τή Σίφνο σέ έμπορικό καί οικονομικό κέντρο τών Κυκλάδων.²⁴

Κατά τήν πρώτη περίοδο τής τουρκοκρατίας «καί στή Σίφνο λειτουργούσε κανονικά ό θεσμός τής αυτοδιοικήσεως».²⁵ Αναφέρεται μάλιστα ότι από τοῦ έτους 1563 ή Σίφνος, όπως ή Κέα καί ή Άνδρος, «τελοῦσαι υπό τῷ σουλτάνω... κυβερνῶνται υπό έξ έπιτρόπων», ανά δύο σέ κάθε νησί.²⁶ Η πληροφορία έπιβεβαιώνεται καί τό 1621, κατά τό όποιο αναφέρονται δύο, έπίσης, Έπίτροποι Σίφνου, ό διάκονος Ποθητός Σερμαρτής καί ό Βασίλης Λογοθέτης, καντζηλιέρης δέ τής Κοινότητας ό Νικόλος Γοζαδίνος.^{26α}

Αυτοδιοικούμενοι οι Σίφνιοι, εκμεταλλεύθηκαν κάθε ευκαιρία καί δυνατότητα: ανέλαβαν τή διεξαγωγή τοῦ έμπορίου καί τής ναυτιλίας μέ αποτέλεσμα νά έλθουν σέ στενές έπαφές μέ άλλους έλληνικούς καί ευρωπαϊκούς ακόμη τόπους. Σημαντική επίδραση άσκησε στους νησιώτες ή κάθοδος αὐτήν τήν έποχή στήν Άνατολική Μεσόγειο νέων ευρωπαϊκῶν δυνάμεων (Γάλλων, Άγγλων, Όλλανδῶν, Ραγουζαίων, Γενοβέζων), όπως καί οι μεγάλες οικονομικές αλλαγές πού εμφανίστηκαν μέ νέες μορφές καλλιεργείων, νέων προϊόντων καί ανταλλαγῶν.²⁷ Άκόμη, ή διάδοση τῶν έπιτυχιῶν τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων στό μέτωπο τής Οὐγγαρίας κατά τόν πόλεμο μεταξύ Γερμανοῦ αυτοκράτορα Ροδόλφου Β' καί τῶν Τούρκων (1593-1606), είχε αναπτέρωσει τό ήθικό τῶν λαῶν τῶν Βαλκανίων, πού άρχισαν νά πιστεύουν ότι ή άποτίναξη τοῦ τούρκικου ζυγοῦ δέν ήταν άδύνατη. Σχετικές κινήσεις σημειώθηκαν καί στις Κυκλάδες.

Αναφέρεται ότι τό 1595 αντιπρόσωποι δεκαπέντε νησιῶν συνήλθαν σέ συνωμοτική σύσκεψη πού πραγματοποιήθηκε, κατά μήνα Αὐγούστο, στή Νάξο.²⁸ Οι συνωμότες πήραν άπόφαση νά άποτινάξουν τόν τούρκικο ζυγό ζητώντας τή βοήθεια τοῦ Ίσπανοῦ βασιλέα καί όχι τοῦ μισητοῦ στους Κυκλαδίτες Βενετικοῦ Κράτους. Μέ έπιστολή τους τής 9 Αὐγούστου εξιστοροῦσαν τά δεινά τους, βεβαίωναν τό γενικό έπαναστατικό κλίμα πού επικρατοῦσε τότε στή νότιο Ελλάδα καί ζητοῦσαν από τους Ίσπανούς νά στείλουν 100 πλοία, στά όποια θά πρόσθεταν τά δικά τους γιά νά καταικήσουν τό κράτος τοῦ διεφθαρμένου σουλτάνου Μεχμέτ Γ'. Ο Ίσπανός βασιλέας Φίλιππος ήταν γι' αὐτούς ό ποθητός μονάρχης πού, όπως έγραφαν, «όλοι τόν λατρεύουμε καί παρακαλοῦμε τόν Θεό νά μᾶς αξιώσει νά δοῦμε τή Μεγαλειότητά του Αυτοκράτορα ΚΠόλεως».²⁹ Η έπιστολή παραδόθηκε από ειδικό άπεσταλμένο στόν Νάξιο Ίωάννη Μόδενα, πού βρίσκονταν τότε στήν Κρήτη, γιά νά τήν προωθήσει κατάλληλα. Ο Μόδενας είχε ύπηρετήσει έπί πολλά χρόνια στό ίσπανικό πολεμικό ναυτικό καί είχε διαπρέψει στήν ύπηρεσία τοῦ δόν Juan de Austria, τοῦ νικητῆ τής ναυμαχίας

ταγωγῆς τοῦ πατέρα τοῦ Λογοθέτη, αναφερομένου μέ τό παρωνύμιο «Θεολογίτης», από τήν Έφεσο. Τοῦτο δέ γιατί ή μεσαιωνική όνομασία τής Έφесου ήταν «Άγιος Θεολόγος» καί τῶν κατοίκων «Θεολογίτες».

24. Ό.π.π., σελ. 14 έπόμ.

25. Κούρκου Έλ.Ε., Οί κοινοτικοί θεσμοί στις Κυκλάδες κατά τήν τουρκοκρατία, Άθήναι 1980, σελ. 141.

26. Ζερλέντου Περ.Γ., Γράμματα τῶν τελευταίων Φράγκων Δουκῶν τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, έν Έρμουπόλει 1924 (άνιατύπωση Διον. Νότη Καραβία, Άθήνα ΜCMLXXV), σελ. 24 καί 29.

26α. Μικρό Άρχειο βενετικῶν έγγράφων (σέ αντίγραφο) κ. Μαργαρίτας Ίω. Βασταρδῆ. Βλ. στό Παράρτημα τό έγγραφο υπ' αριθμ. 1.

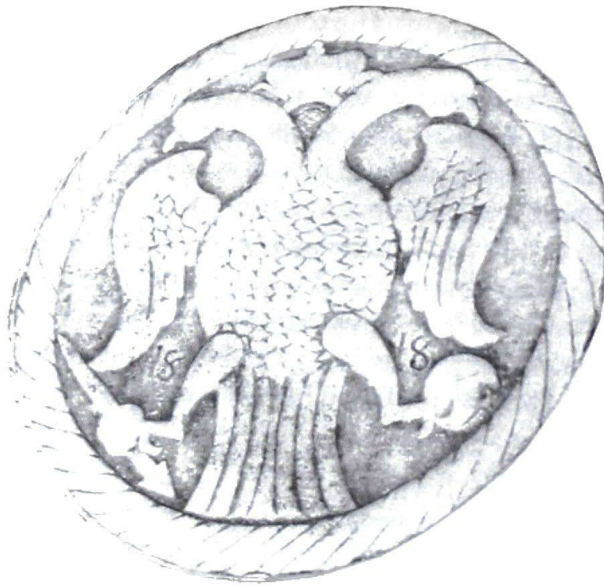
27. Πλουμίδη Γεωργ. Σ., Γεωγραφία τής Ίστορίας τοῦ Έλληνικοῦ Χώρου, Άθήνα ΜCMLXXXI, σελ. 49.

28. Χασιώτη Ι.Κ., Άγνωστη συνωμοτική κίνηση στις Κυκλάδες κλπ.

29. Αὐτόθι.

τῆς Ναυπάκτου.³⁰ Τό κείμενο τῆς ἐπιστολῆς δέν ἔχει διασωθεῖ στό πρωτότυπο, ἀλλά σέ ἰταλική μετάφραση, μέ τήν ὁποία ὁ δούκας τῆς Sesa, πρεσβευτής τῆς Ἰσπανίας στή Ρώμη, φρόντισε, τήν ἐπομένη ἡμέρα μετά τή συνάντησή του μέ τόν Μόδενα (18 Φεβρουαρίου 1596), νά ἐνημερώσει τή Μαδρίτη. Στή μετάφραση αὐτή ἀναγράφονται, ἀπό τά δεκαπέντε νησιά, μόνο ἡ Σίφνος, ἡ Σαντορίνη καί ἕνα ἀκόμη ὄνομα νησιοῦ πού ἴσως εἶναι ἡ Μήλος.

Βαθύτατες λοιπόν οἱ ἐπιδράσεις τῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καί στή Σίφνο, ὅπου οἱ Ἕλληνες, εἶχαν ἀναλάβει ἠθικά, ἦταν ἄριστα ἐνημερωμένοι γιά τά γεγονότα στή Δύση καί ἀποφασισμένοι ἀκόμη καί σέ πόλεμο νά λάβουν μέρος προκειμένου νά ἀπελευθερωθοῦν. Οἱ διανοιγόμενες προοπτικές, οἱ πνευματικές ζυμώσεις τῆς ἐποχῆς, τό προσκλητήριο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου γιά τήν ἐκπαίδευση τῶν λαϊκῶν στρωμάτων,³¹ ἀλλά καί ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου καί οἱ ἀνάγκες διεξαγωγῆς τῆς ἐμπορικῆς ἀλληλογραφίας, ὑπῆρξαν θετικοί παράγοντες προαγωγῆς τῆς κοινωνίας καί τῶν Γραμμάτων στίς Κυκλάδες, καί τή Σίφνο, κατά τήν ἐποχή ἐκείνη. Ὁ ρόλος τῆς Ἐκκλησίας καί τῶν «πνευματικῶν» κληρικῶν ὑπῆρξε καθοριστικός στήν πνευματική ἀνάπτυξη τῶν κατοίκων τοῦ νησιοῦ, ὅπως καί ἐκεῖνος τῶν ἐμπόρων καί οἰκονομικῶν παραγόντων τοῦ τόπου, πού ἀναδείχτηκαν φορεῖς τῆς προόδου καί συντελεστές ἀναγέννησης τῶν Γραμμάτων καί τῆς Παιδείας, ὅπως θά ἀναπτυχθεῖ στή συνέχεια.

30. *Αὐτόθι*.

31. *Βακαλοπούλου*, τόμος Β', σελ. 305. Σέ σύνοδο πού συνεκάλεσε ὁ πατριάρχης Ἱερεμίας Β' ὁ Τρανός τό 1593, ἀποφασίσθηκε νά καταβληθοῦν προσπάθειες ἀπό τοὺς μητροπολίτες γιά τήν ἴδρυση σχολείων «ὥστε τά θεῖα καί ἱερά γράμματα δύνασθαι διδάσκεσθαι, βοηθεῖν δέ κατά δύναμιν τοῖς ἐθέλουσιν διδάσκειν καί τοῖς μαθεῖν προαιρουμένοις». Βλ. καί *Ἀρβανίτου Βασ. Ἰ.*, Ἡ Ἐκπαίδευση τῶν ἑλληνοπαίδων ἐπί τουρκοκρατίας, Ἀθήναι, ἄ.χ., σελ. 17.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ. ΟΙ «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙ» ΚΛΗΡΙΚΟΙ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Α'. 'Η ἐκκλησιαστική ζωή καὶ κατάσταση.

Κατά τή βυζαντινή περίοδο, ἡ Σίφνος ὑπάγονταν ἐκκλησιαστικά στήν ἐπισκοπή Πάρου, γνωστός δέ εἶναι ὁ ἐπίσκοπος Πάρου-Σίφνου-Ἀμοργοῦ Θεόδωρος τό ἔτος 536.³² Κατά τήν φραγκοκρατία (1207 κ.έξ.), οἱ ὀρθόδοξες ἐπισκοπές καταργήθηκαν, οἱ ἐπίσκοποι διώχτηκαν καί λατίνοι ἐπίσκοποι κατέλαβαν τίς ἔδρες. Τήν ἐκκλησιαστική διοίκηση τῶν ὀρθοδόξων ἄσκησαν τότε οἱ «πρωτοπαπάδες» καί οἱ «οἰκονόμοι», ὑπό τήν ἐποπτεία τοῦ τοπικοῦ λατίνου ἐπισκόπου, πού εἶχε τήν ἔδρα του στή Μήλο. Γιά λατίνους κληρικούς στή Σίφνο, κατά τήν ἐποχή ἐκείνη, δέν ἔχομε πληροφορίες. Οἱ πρῶτοι δυνάστες Ντά Κορώνια εἶχαν συστήσει, γιά τήν ἐξυπηρέτηση τῶν θρησκευτικῶν τους ἀναγκῶν, μία «καπελλανία» (=θεσμός τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας μέ μορφή κληροδοτήματος) καί διατηροῦσαν κληρικούς-καπελλάνους μέ δικά τους ἔξοδα. Μέ τήν ἔνωση ὁμως τῶν δυναστικῶν Οἰκῶν Ντά Κορώνια τῆς Σίφνου καί Γοζαδίνων τῆς Κέας κατά τό 1456, ἡ καθολική ἐπισκοπή Κέας-Θερμίων περιέλαβε στή δικαιοδοσία της καί τή Σίφνο, ὅπου μάλιστα μεταφέρθηκε ἡ ἔδρα της, ὅπως καί ἐκείνη τῶν Γοζαδίνων.³³ Ἡ λατινική ἐπισκοπή Σίφνου-Κέας-Θερμίων διατηρήθηκε ἔκτοτε καί μέχρι τοῦ ἔτους 1659, ὅποτε χωρίστηκε σέ δύο βικαριάτα, ἐκεῖνο τῆς Σίφνου καί τῆς Κέας-Θερμίων.³⁴

Κατά τήν ἀνασύσταση τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκοπῶν ἐπί τουρκοκρατίας, ἡ Σίφνος παρέμεινε ἔκτος ἐπισκοπικῆς δικαιοδοσίας καί ἐξακολούθησε νά διοικεῖται ἀπό τοὺς πρωτοπαπάδες καί οἰκονόμους, τοὺς ὁποίους πλέον διόριζε τό Πατριαρχεῖο.³⁵ Πρό

32. *Συμεωνίδη Μ.Σ.*, Θεόδωρος, ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος Σίφνου (536 μ.Χ.), ἐφημ. «Σίφνος», ἔτος ΚΖ' (1958), φ. 292-293, Ἰούν.-Ἰουλ. 1957 καί *Τοῦ Ἰδίου*, Ἐκκλησιαστική Ἱστορία τῆς Σίφνου, περίοδ. «Σιφνιακά», Ἀθήναι 1994, τόμ. Δ', σελ. 27.

33. *SCPF/SOCCG. 184*, ff. 410^r, 412^v, ὅπου δύο ἀντίγραφα ὑπομνήματος γιά τήν ἐπισκοπή (*ricordo di Vescovato di Termia e Zea*), στό ὁποῖο σημειώνεται: «*Γίνεται μνεῖα ὅτι ἡ νῆσος Σίφνος, πρὶν περιέλθει στή διοίκηση τῶν Γοζαδίνων, δέν ἀποτελοῦσε ἐπισκοπή, ἀλλά carpellania βραδύτερα, λόγω τοῦ γάμου μεταξύ τοῦ ἡγεμόνος Κέας καί Θερμίων καί τῆς κυριάρχου τῆς Σίφνου, τό νησί περιῆλθε στους εἰρημένους Γοζαδίνους, ὅπως καί ὑπό τήν ἐπισκοπήν τῶν ἀνωτέρω νήσων*». Τοὺς ἔκτοτε Λατίνους ἐπισκόπους Σίφνου βλ. στοῦ *Συμεωνίδη*, Ἐκκλησ. Ἱστορία, σελ. 30 καί 152.

34. *Συμεωνίδη*, Ἐκκλησ. Ἱστορία, σελ. 43.

35. Γνωστοί ἐκκλησιαστ. προϊστάμενοι ἀναφέρονται: α) τό 1587, ὁ πρωτοπαπᾶς Ἀντώνης Ναδάλες [*Συμεωνίδη*, Βρυσανή 1981, σελ. 45], β) ἀπό 1628-1634, ὁ πρωτοπαπᾶς Γεώργιος Τζιγκαρέλλος [*SCPF/SOCCG. 114, 257* καί *SOCCG. 184, 350*] καί γ) ἀπό 1587-1640, ὁ οἰκονόμος παπά-Ἀποστόλης Γοζαδίνος [*Συμεωνίδη*, Βρυσανή 1981, σελ. 45 καί *SCPF/SOCCG. 165, 62^v, 65^r* καί *SOCCG. 184, 350*]. Τόν Νοέμβριο 1643 ἀναφέρεται ὡς *ordinario* (=ἐκκλησ. προϊστάμε-

του έτους 1612 άπετέλεσε «πατριαρχική έξαρχία», ή όποία παραχωρήθηκε στον μεγάλο ρήτορα του Πατριαρχείου κύρ Μιχαήλ και τον μεγάλο διοικητή κύρ Διαμαντή.³⁶ Κατά τό έτος αυτό οί έξαρχοι άνέθεσαν τήν πνευματική επίσκεψη των κατοίκων του νησιού στον Παροναξίας Νικηφόρο. Άργότερα, και πρό του έτους 1629, τήν πνευματική επίσκεψη τους είχε ό άρχιεπίσκοπος Τζίας και Θερμίων Νεκτάριος.³⁷ Τέλος, στις 17 Αυγούστου 1646, τό Πατριαρχείο ίδρυσε μέ 'Ιερό Συνοδικό Τόμο τήν περιώνυμη άρχιεπισκοπή Σίφνου, μέ έδρα τή Σίφνο και έπαρχιακή περιφέρεια τά νησιά Μύκονο, Σέριφο, Σίκινο, Φολέγανδρο, Το, Άμοργό, Άστυπάλεια, Άνάφη και 'Ηράκλεια.³⁸ Πρώτος άρχιεπίσκοπος αναδείχτηκε ό ιερομόναχος και πνευματικός Άθανάσιος Μαρμαράς ό Θηραϊός, ό όποίος επιδόθηκε άμέσως στη διοργάνωση τής νέας άρχιεπισκοπής και στό έκκλησιαστικό και πνευματικό του έργο.

Οί όρθόδοξοι Σίφνιοι, άσκούσαν τίς θρησκευτικές τελετές τους σέ ένοριακούς ή μή ναούς και σέ έξωκκλήσια. 'Η επίσημανση των έκκλησιαστικών αυτών μνημείων έχει ιδιαίτερη σημασία γιατί άποτελούν τά τεκμήρια τής άδιάκοπης πορείας του σιφναϊκού έλληνισμού, τόσο κατά τήν περίοδο τής φραγκοκρατίας (1207-1537), όσο και κατά τήν όμοια τής τουρκοκρατίας πού άκολούθησε. Μία καταγραφή 94 ναών πραγματοποιήθηκε μέ βάση τίς άναφορές παλαιών έγγράφων και τίς ύπάρχουσες μαρμαρικές επιγραφές. Άπό τά χρονολογικά στοιχεία τής καταγραφής αυτής³⁹ διαφαίνεται ή μεγάλη αύξηση του άριθμού των ναών του νησιού μετά τήν πλήρη έπιβολή τής τουρκοκρατίας (1617), γεγονός σημαντικό για δύο, κυρίως, λόγους:

α) γιατί φανερώνει τήν άμεση αντίδραση των όρθοδόξων στην πρόκληση και τό όγκούμενο, ιδιαίτερα μετά τό 1621, προσηλυτιστικό ρεύμα τής Λατινικής Έκκλησίας. 'Η άθρόα άνέγερση ναών βεβαιώνει τήν έμμονή στην Όρθοδοξία ως θρησκευτικής συνείδησης, πού μαζί μέ τή γλώσσα, διαφοροποιούσαν τους Έλληνες από τους λοιπούς κατοίκους του νησιού. Στη δεκαετία 1630-1640 μόνο ό Βασίλης Λογοθέτης άνοικοδόμησε μέ μεγάλες δαπάνες, πέντε περικαλλείς ναούς, γνωρίζουμε δέ ότι τό 1630 ύπήρχαν στη Σίφνο «σαράντα περίπου ιερείς»⁴⁰ πού λειτουργούσαν σέ ισάριθμους ένοριακούς ναούς. 'Ο σημαντικός αυτός άριθμός έφημερίων φανερώνει μεγάλη άνάπτυξη τής τοπικής Έκκλησίας ή όποία, μέ τή συμπαράσταση και των «πνευματικών» ιερομόναχων των μετοχίων τής Πάτμου, του Άγίου Τάφου και τής Σιμωνόπετρας του Άγίου Όρους, πού λειτουργούσαν στό νησί, έδινε σθεναρούς άγώνες κατά του διαβρωτικού έργου των καθολικών ιεραποστόλων μέ στόχο τήν άπόλυτη έπικράτηση των όρθοδόξων Έλλήνων και τήν έκμηδένιση του Καθολικισμού. Τήν έπιτυχία

νος) του τόπου «ένας βικάριος, λεγόμενος ο ί κ ο ν ό μ ο ς . σχισματικός και έχθρικότατος πρός τό λατινικό δόγμα», χωρίς μνεία του όνόματός του [SOCC. 186, 3^ε-7^η].

36. Συμμεωνίδη, Έκκλησ. Ιστορία, σελ. 32-33.

37. SCPF/SOCC. 184, 412^ε, όπου άναφορά έτους 1629 του μισσιοναρίου Σίφνου Domenico Dellagrammatica περί καταστάσεως τής Έκκλησίας Σίφνου.

38. Σάθα Κ.Ν., Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη, Γ' (1872), σελ. 579, Γεδεών Μ.Ι., Μνημεία του Χριστιανισμού έν ταίς Καλύδναις νήσοις, στην «Έκκλησιαστ. Άλήθεια», Δ', σελ. 451., Ζερλέντου Περ., Ιστορικά έρευναί περί τάς Έκκλησίας των νήσων τής Άνατολικής Μεσογείου Θαλάσσης, έν Έρμουπόλει 1913, σελ. 44-48, Άτέση Βασιλείου, Έπισκοπικοί Κατάλογοι τής Έκκλησίας τής Έλλάδος άπ' άρχής μέχρι σήμερα, έν Άθήναις 1975, σελ. 258, Άποστολόπουλου Δ.Γ.-Μιχαηλάρη Π.Δ., 'Η Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου, μία πηγή και ένα τεκμήριο, Α', Άθήνα 1987, σελ. 185, Συμμεωνίδη Σίμου Μ., Ιστορία τής Σίφνου, Άθήναι 1900, σελ. 186-187, Του Ίδίου, Έκκλησ. Ιστορία, σελ. 48 έπ.

39. Συμμεωνίδη, Έκκλησ. Ιστορία, σελ. 163, πίν. ύπ' άριθ. 6.

40. SCPF/SOCC. 183, 796^ε.

του στόχου βεβαιώνουν μαρτυρίες των πηγών. Σέ έκθεση, πού έγραψε περί τό 1650, ό βικάριος Σίφνου Μάρκο ντά Πόλλα αναφέρεται: «Υπάρχουν είς δλην τήν νήσον 310 έλληνικαί έκκλησίαι, συνήθως ώραϊαι καί περιποιημένοι» καί «44 Έλληνες ιερείς».⁴¹ Έπτά χρόνια άργότερα ό άδελφός καί διάδοχός του βικάριος Βαρθολομαίος ντά Πόλλα σημείωνε: «Υπάρχει μεγάλος αριθμός έλληνικών έκκλησιών· σχεδόν κάθε οίκογένεια έχει τή δική της πού τήν διατηρεί μέ μεγάλο σεβασμό καί υποδειγματική καθαριότητα».⁴² Οι μαρτυρίες βεβαιώνουν τήν άπόλυτη έδραϊωση τής Όρθοδοξίας στην κοινωνία του νησιού καί του συνυφασμένου μ' αυτήν έλληνικού στοιχείου πού κυριαρχούσε δυναμικά στον τόπο του.

β) γιατί βεβαιώνει καί τήν παράλληλη ανάπτυξη τής Έκπαίδευσης άφου «κάθε σχεδόν κληρικός στην έκκλησία του ήταν καί ένας δάσκαλος», σύμφωνα μέ τά σχέδια του Οίκουμενικού Πατριαρχείου για άνοιγμα τής Παιδείας πρós τά ευρύτερα λαϊκά στρώματα καί τή διάσωση του Έλληνισμού.⁴³

Β'. Η μοναστηριακή κατάσταση καί ό ρόλος των «πνευματικών» κληρικών στην ανάπτυξη τής Κοινωνίας καί τής Παιδείας.

Είται γνωστό ότι κατά τή βυζαντινή έποχή τά μοναστήρια είχαν στεγάσει στους χώρους τους μικρά ή μεγάλα σχολεία, όπου κατέφευγαν οι μαθητές για νά παρακολουθήσουν τά μαθήματα των μοναχών-διδασκάλων. Η εκπαιδευτική αυτή δραστηριότητα καί παράδοση των μοναστηριών φαίνεται ότι έξακολούθησε χωρίς διακοπή.⁴⁴ Όμως για παρόμοια έκπαίδευση στη Σίφνο δέν μπορούμε νά κάνουμε λόγο έλλείψει σχετικών πληροφοριών. Άλλωστε καί γι' αυτήν τήν Μοναστηριακή Ιστορία του νησιού, οι μαρτυρίες πού υπάρχουν, αναφέρονται στό δεύτερο μισό του 16ου αι. καί έπειτα. Πράγματι, μόλις κατά τό έτος 1587 γίνεται μνεία ύπαρξης στό νησί μετόχι τής διάσημης Μονής του Άγίου Ιωάννου Θεολόγου τής Πάτμου. Πρόκειται για τό μετόχι τής Σωτήρας, στον οίκονόμο του όποιου (έκπρόσωπο τής Πάτμου στη Σίφνο), ή κυρ' Άννα Άγγελέτου Καναβάρη καί ό σύζυγός της, δωρίζοντας στον Θεολόγο τής Πάτμου «έκκλησίαν όνόματι Θεοτόκος εύρισκομένην στό Πέρα(σ)μα» καί κτηματική περιουσία, ανέθεταν τήν ύποχρέωση «τελέσεως λειτουργιών τήν μίαν Κυριακήν στον Σωτήρα (δηλ. στό ύπάρχον μετόχι τής Πάτμου) καί τήν άλλην στή (δωριζομένη έκκλησία) Παναγία στη βρύση...». Είται προφανές ότι τό μετόχι τής Σωτήρας βρίσκονταν σέ λειτουργία πρós του έτους 1587 υπό τήν άμεση διοίκηση έκπροσώπου τής Μονής Πάτμου.⁴⁵

Μαρτυρίες του έτους 1629 αναφέρουν ότι λειτουργούσαν στη Σίφνο μετόχι τής άγιορείτικης Μονής Σίμωνος Πέτρας του Άγίου Όρους, έπονομαζόμενο του Άγίου Άρτεμίου καί μετόχι του Παναγίου Τάφου, κάτω άπό τό Κάστρο.⁴⁶ Ιδρυτής του πρώτου φέρεται ό Σίφνιος ιερομόναχος Ίερεμίας του Όρφανού, σιμωνοπετρίτης καί ό ίδιος, πού ήγουμένευε τεσσάρων μοναχών.⁴⁷ Λίγα χρόνια άργότερα, τό 1636, άλλος

41. *Στοι*, Έκκλησίαι, σελ. 117.

42. *SCPF/SOCG*. 272, 206'-207'.

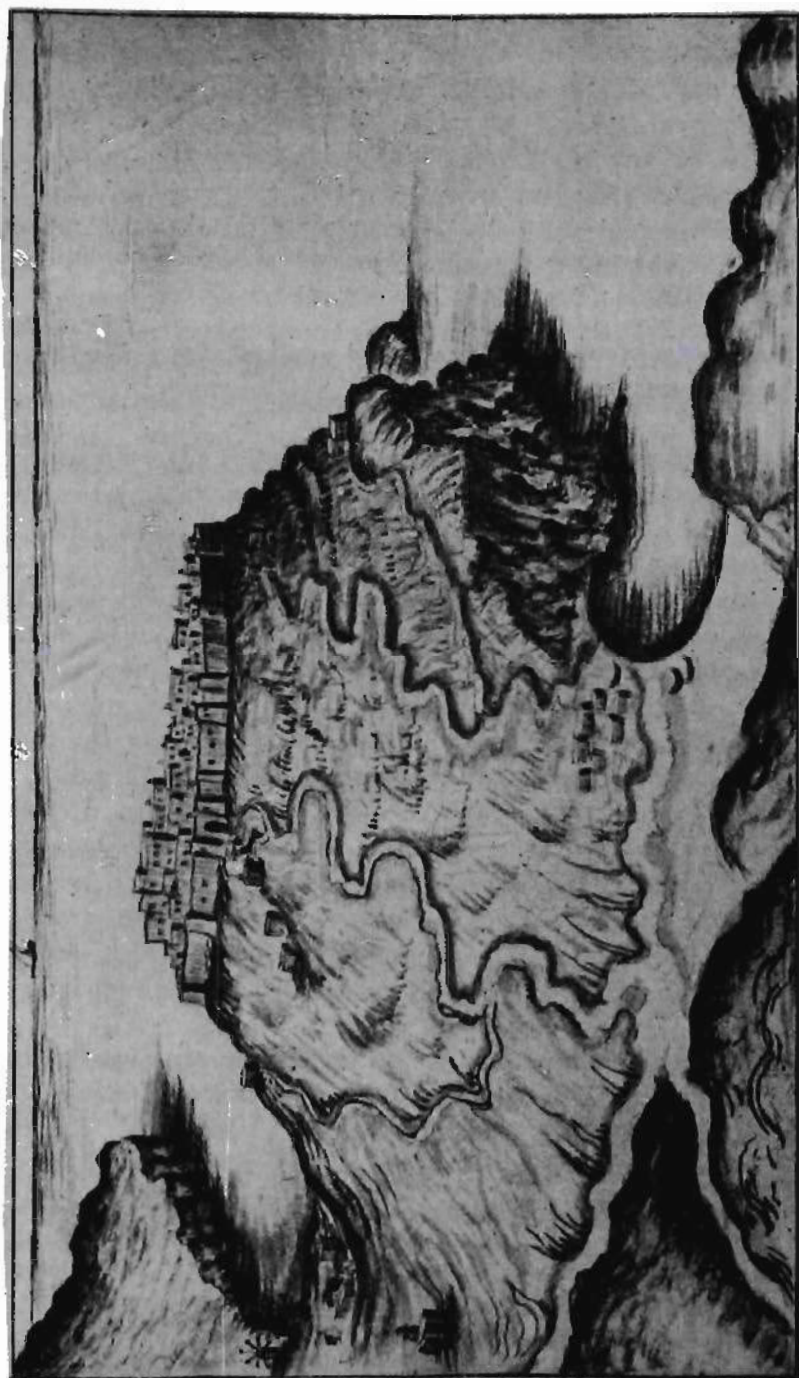
43. Βλ. ύποσημ. 31.

44. *Γιαννικόπουλου*, Η Έκπαίδευση κλπ., σελ. 298 έπ.

45. *Συμεωνίδη*, Βρυσιανή 1981, σελ. 45 έπ.

46. *Συμεωνίδη*, Μοναστήρια, σελ. 54-67, *Σφυρόερα Βασ. Βλ.*, Η Σίφνος σέ δύο σχέδια του 1629, περιοδ. «ή Σιφνιακή», φ. Νοεμ.-Δεκ. 1967.

47. *Συμεωνίδη*, Μοναστήρια, σελ. 54 έπ.

Τό Κάστρο τῆς Σίφνου σέ σχέδιο (1629) τοῦ μηχανικοῦ Μοναῆ. Ὁ ναῦσκος, κάτω ἀριστερά,
δηλώνει τὴν ὑπαρξὴ τοῦ μετοχίου τοῦ Ἁγίου Τάφου.

Σίφνιος σιμωνοπετρίτης ιερομόναχος, ὁ Νικηφόρος Τρουλλίδης, ἔθεσε σέ λειτουργία δεύτερο μετόχι τῆς Μονῆς του, ἐπονομαζόμενο τοῦ Ἁγίου Ἀντύπα.⁴⁸ Γνωστός οἰκονόμος τοῦ μετοχίου τῆς Πάτμου ἀπό τό 1639-1643 ἦταν ὁ «παπα-κύρ Ἀθανάσης», διακεκριμένος ιερομόναχος· κατάγονταν ἀπό τή Μῆλο καί ἀναφέρεται στίς πηγές ὡς «ἅγιος πνευματικός» ἢ «ὁ πνευματικός μας παπα-κύρ Ἀθανάσης». Ἀπεβίωσε στή Σίφνο στίς 6 Ἰουλίου 1657, κατά μία ἐπίσκεψη του σ' αὐτήν.⁴⁹

Ἐκτός ἀπό τά ἀνωτέρω μικρά μοναστήρια-μετόχια ἢ ἄλλα ἡσυχαστήρια πού, πιθανόν, ὑπῆρχαν στό νησί, μεγαλύτερα μοναστήρια, κατά τά πρῶτα ἑκατό χρόνια τῆς τουρκοκρατίας (1537-1637) δέν ἀναφέρονται στίς πηγές. Γνωστός εἶναι μόνο μικρός ἀριθμός ιερομονάχων κατά τήν τελευταία εικοσαετία τῆς περιόδου αὐτῆς, χωρίς νά προσδιορίζονται καί οἱ μονές τῆς μετανοίας τους. Οἱ ιερομόναχοι αὐτοί, ὅπως καί οἱ συνάδελφοί τους ἀγιορεῖτες τῆς Σιμωνόπετρας (στήν ὁποία «έφωτιστήκαν, ἐγενήκαν ιεροδιάκονοι καί πνευματικοί»),⁵⁰ ἦταν οἱ πνευματικοί πατέρες τοῦ τόπου, οἱ ὁποῖοι μέ τό ἐξομολογητικό καί κηρυκτικό ἔργο καί τίς συναφεῖς δραστηριότητές τους, κατηύθυναν καί ἐνδυνάμωναν τό φρόνημα τῶν πιστῶν. Ὁ ἰησουΐτης ιεραπόστολος Michele Almbertino, πού εἶχε ἐπισκεφθεῖ ἀρκετές φορές τή Σίφνο κατά τήν περίοδο 1638-1647, παραμένοντας σ' αὐτήν ἐπί ὀλόκληρους μῆνες γιά λόγους προσηλυτιστικούς καί στερέωση στό καθολικό δόγμα τῶν ἐκεῖ Λατίνων, περιέγραφε στίς ἀναφορές του τοὺς ιερομονάχους μέ μελανὰ χρώματα, ἐξ αἰτίας τῆς μαχητικότητάς μέ τήν ὁποία τόν ἀντιμετώπιζαν: α) σέ ἀναφορά τῆς 17 Δεκεμβρίου 1638 ἔγραφε: «...θέλησαν (οἱ Σίφνιοι) νά ἀκούσουν τό λόγο τοῦ Θεοῦ, ἀκόμη καί νά ἐξομολογηθοῦν, παρά τήν ἀντίδραση τῶν ἱερέων τους, ἰδιαίτερα μάλιστα τῶν μοναχῶν πού προέρχονται ἀπό τό Ἅγιον Ὄρος, τό ὁποῖον εἶναι ἡ κορυφή τῶν σχισματικῶν καί αἰρετικῶν. Ἀπό τήν πρώτη ἡμέρα πού φτάσαμε ἐδῶ, μερικοί ἀπ' αὐτούς, πού εἶναι οἱ πνευματικοί, ἐπῆγαν στόν οἰκονόμο καί ζήτησαν νά μᾶς ἐπιτρέψει νά ἐξομολογήσουμε...».⁵¹ β) σέ ἄλλη ἀναφορά τῆς 8 Νοεμβρίου 1643: «...Σέ ἓνα ἀπό τά χωριά τῆς Σίφνου ἔμενε ἓνας μοναχός ἀρίστης φήμης, λόγιος καί ἐμπειρος ἐξομολόγος. ὁ ὁποῖος ἐξομολογοῦσε πλῆθος κόσμου... μοῦ εἶπε ὅτι ἔκανε τή δοκιμασία του στό Ἅγιον Ὄρος...» καί «...ἐκκλησιαστικός προϊστάμενος τοῦ τόπου εἶναι ἓνας κληρικός, λεγόμενος οἰκονόμος, σχισματικός καί ἐχθρικότατος πρὸς τό λατινικό δόγμα... Αὐτός καί ἓνας ἀγιορεῖτης μοναχός ἀπηγόρευσαν σέ ὄσους ἐξομολογήθηκαν σ' ἐμένα νά μεταλάβουν τῶν ἀχράντων μυστηρίων, μέ τόν ἰσχυρισμό ὅτι οἱ ἐξομολογήσεις ἦταν ἄκυρες...».⁵²

Ἀπό τίς περιγραφές αὐτές τοῦ Almbertino διαπιστώνεται ἡ ἀπροκάλυπτη προσηλυτιστική δραστηριότητα τῶν καθολικῶν ιεραποστόλων (γιά τοὺς ὁποίους κάθε μή καθολικός ἦταν αἰρετικός καί σχισματικός), ἀλλά καί ἡ δυναμική παρουσία τῶν ὀρθοδόξων ιερομονάχων, οἱ ὁποῖοι μέ τή μαχητικότητα τους ἀνέτρεπαν τά καθολικά σχέδια καί στερέωναν τό φρόνημα τῶν ὀρθοδόξων, πιστοί στήν ἀκαμπτή θέση πού

48. Συμεωνίδη Σίμου Μ., Καί ὁ Ἅγιος Ἀντύπας μετόχι τῆς Μονῆς Σίμωνος Πέτρας τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἐφημ. «Σίφνος», φ. Μαρτίου 1986.

49. Φλωρεντῆ Χρυσοστ. Γ., Βραβεῖον τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου Πάτμου, Ἀθήναι 1980, σελ. 34 καί Συμεωνίδη, Βρυσιανή 1981, ἔγγραφα παραρτήματος.

50. Βαμβακᾶ Α., Ἱερά Μονή Σίμωνος Πέτρας. Κατάλογος τοῦ Ἀρχείου, στά «Ἀθωνικά Σύμμεικτα», Ἀθήνα 1985, Ιο, σελ. 142 (ἐκδοση Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἑρευνῶν).

51. SCPF/SOCG. 185, 204^ν.

52. SCPF/SOCG. 186, 3^ε-7^ε.

είχε επιλέξει και προσδιορίσει τό Οικουμενικό Πατριαρχείο, άμέσως μετά τήν άλωση τής Πόλης, ως τόν μοναδικό δρόμο και τρόπο σωτηρίας του ύπόδουλου έλληνισμού.⁵³

Μέ τήν όρθόδοξη λοιπόν πίστη άκλόνητη, τίς τελετουργίες στους ναούς, τά περιεκτικότερα σέ νοήματα τροπάρια, τίς περιγραφές του βίου και τών μαρτυριών τών Άγίων και Μαρτύρων του Χριστιανισμού, τά πανηγύρια στή μνήμη τους, αλλά και τά γεμάτα πόνο-δυστυχία ή παραβολικά λόγια γιά τήν έλευθερία και τήν άνάσταση του Γένους λαϊκά τραγούδια, τή συσπείρωση στήν οικογένεια και τήν άσκηση τών έργασιών από τά μέλη της ή από ομάδες συγγενών οικογενειών (πού ύπήρξαν οι πρώτες μορφές επαγγελματικών ένώσεων), τήν επίδεξια έκμετάλλευση γεγονότων και πολιτικών συγκυριών και τή δημιουργία του θαύματος τής κοινοτικής αυτοδιοίκησης, κατόρθωσαν οι ύπόδουλοι νά διαμορφώσουν ισχυρους κοινοτικούς θεσμούς και κανόνες διαβίωσης, μέ άποτέλεσμα νά επιτύχουν τή διάσωση και διατήρηση τής φυλετικής τους συνοχής και νά άποκτήσουν μιάν άξιοθαύμαστη ψυχική δύναμη και άπράμιλλη καρτερικότητα. Έπίκεντρο όλων αυτών τών μορφών και τρόπων ζωής ήταν ή Όρθόδοξη Έκκλησία και τό άμετακίνητο σ' αυτήν.⁵⁴ Ό πρώτος, μετά τήν άλωση, Οικουμενικός Πατριάρχης Γεννάδιος Σχολάριος, στήν ψυχική αυτή δύναμη του Έλληνισμού είχε στηρίξει τίς έλπίδες του γιά τή διάσωση του και είχε γράψει: «...και όμως τό πλήθος τών πειρασμών ου ποιεϊ τους ανθρώπους κλονεϊσθαι περί τήν πίστιν. άλλ' έτοιμοι εισίν άποθνήσκειν, όταν δεήση...»⁵⁵, διαβλέποντας σ' αυτήν, ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό γνώρισμα τών Έλλήνων, τή μόνη δύναμη τελικής διάσωσης τους ως Γένους. Πρός τόν σκοπό αυτό, κυρίως, απέβλεπε και ή διδασκαλία «τών θείων και ιερών γραμμάτων», αλλά και στή διατήρηση τής προγονικής γλώσσας και Παιδείας. Καλύτερος τρόπος άντίστασης κατά τήν έποχή εκείνη δέν ύπήρχε.

Γ'. Τά σπέρματα τών πληροφοριών γιά τήν Έκπαίδευση.

Κατά τήν ιστορουμένη περίοδο, σέ όλα σχεδόν τά νησιά τών Κυκλάδων, παράλληλα μέ τίς προσπάθειες διοργάνωσης και επικράτησης του έλληνικού στοιχείου, άρχισε και ή καλλιέργεια τών Γραμμάτων και ή γενική πνευματική άνάπτυξη του λαού μέ κάθε τρόπο. Οι σχετικές πληροφορίες, μολονότι έλάχιστες και γενικόλογες, έχουν ιδιαίτερη σημασία.

1.- Κατά μαρτυρία, έτους 1587, του Ίάκωβου Μηλοΐτη προς τόν μεγάλο φιέλληνα και έλληνιστή Μαρτίνο Κρούσιο, στα νησιά λειτουργούσαν «μικρά σχολεία τών παιδων, εις ά τό ψαλτήριον και άλλα βιβλιάρια διδάσκονται νά αναγιγνώσκωσιν και νά γράφωσιν· έν πολλαῖς όμως νήσοις διδάσκεται και ή ιταλική διά τό μετά τής Βενετίας έμπόριον».⁵⁶ Ό Μηλοΐτης είχε γεννηθει στήν Πάτμο, αλλά μεγάλω-

53. Ζιώγα Παν Χ., Προβλήματα Παιδείας του Έλληνισμού κατά τόν πρώτο αιώνα τής τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1982, σελ. 68-70.

54. Συμεωνίδη, Ιστορία, σελ. 205-206.

55. Βακαλοπούλου Άπ. Ε., Πηγές τής Ιστορίας του Νέου Έλληνισμού, Θεσσαλονίκη 1965, τόμος Α', σελ. 262-264 και Ζιώγα, ό.π.π., σελ. 70.

56. Ζερλέντου Περ., Σημειώματα περί Έλλήνων έκ τών Μαρτίνου Κρουσιού Σουηκικών Χρονικών, έν Αθήναις 1922, σελ. 27.

σε στή Μήλο και γνώριζε ακριβώς τί συνέβαινε σ' αυτήν και τά πλησίον νησιά,⁵⁷ γι' αυτό θεωρείται πηγή αξιόπιστη.

2.- 'Η λειτουργία «μικρῶν σχολείων» στίς Κυκλάδες, βεβαιώνεται κατά κάποιο τρόπο, και από τό γεγονός ότι, από τό 1576-1599, δεκατρείς ὀρθόδοξοι νέοι από τήν Τήνο, Νάξο, Ἄνδρο, Μήλο και Σύρα,⁵⁸ πού διέθεταν στοιχειώδεις γραμματικές γνώσεις και εἶχαν τήν ἐφεση γιά ἀνώτερες σπουδές, φοίτησαν στό Ἑλληνικό Κολλέγιο τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Ρώμης. Στό ἴδιο Κολλέγιο σπούδασαν, από τό 1600 και ἐξῆς, και πέντε νέοι τῆς Σίφνου τῶν οἰκογενειῶν Γοζαδίνου και Σταφυλοπάτη.⁵⁹ Ἀπό τούς πρώτους, ὁ Νικόλαος Ματθαίου, από τή Σύρα, ἀφοῦ σπούδασε τά λεγόμενα ἀνθρωπιστικά μαθήματα γιά ἐπτά χρόνια, γύρισε στήν πατρίδα του τό 1583, ὅπου ἀνοίξε σχολεῖο. Ἀργότερα «πῆγε και σ τὰ ἄλλα νησιά τοῦ ἑλληνικοῦ Ἀρχιπελάγους προσφέροντας τίς ὑπηρεσίες του ὡς διδάσκαλος».⁶⁰

3.- Εἰδικά γιά τή Σίφνο ἀναφέρεται ὅτι ἡ διδασκαλία τῶν Γραμμάτων ἀνάγεται στήν ἐποχή τῶν δυναστῶν τοῦ νησιοῦ Γοζαδίνων. Ἡ πληροφορία προέρχεται ἀπό τόν βικάριο Μάρκο ντά Πόλλα, ὁ ὁποῖος, σέ ἐκθεσή του πρὸς τό Βατικανό, ἔγραψε μεταξύ ἄλλων:

«Οἱ (ὀρθόδοξοι) κάτοικοι τῆς Σίφνου εἶναι εὐγενεῖς και ἀρκετά ἐξοικειωμένοι μέ τό λατινικό δόγμα, δεδομένου ὅτι διετέλεσαν ἐπί διακόσια και πλέον χρόνια ὑπὸ τήν κυριαρχίαν τῶν ἀρχόντων Γοζαδίνων, οἱ ὁποῖοι διετήρουν λατίνους ἱερεῖς και διδασκάλους, ἀλλά μετά τήν ἀναχώρησιν ἐκείνων ὅλοι ἐδῶ ἠσπάσθησαν τό ἑλληνικόν δόγμα λόγω ἐλλείψεως Λατίνων ἱερωμένων...»».⁶¹

Ἡ μαρτυρία εἶναι σημαντική, πλὴν δέν ἔχει ἐπιβεβαιωθεῖ ἀπό ἄλλη πηγή. Ὁ Μάρκος ντά Πόλλα, πού μᾶς τήν παραδίδει, διετέλεσε ἐπί πολλά χρόνια βικάριος Σίφνου (1634-1651), και, εἶναι προφανές, ὅτι τήν πληροφορήθηκε ἀπό ἠλικιωμένους κατοίκους πού εἶχαν, μέχρι πρόσφατα (1617), βιώσει τό δυναστικό καθεστῶς τῶν Γοζαδίνων. Τό περιεχόμενό της εἶναι πολύ πιθανόν ν' ἀποκαλύπτει τήν πολιτική πού ἀναγκάσθηκαν νά ἀκολουθήσουν, ἀπέναντι τῶν ὑπηκόων τους Ἑλλήνων, οἱ τελευταῖοι δυνάστες Γοζαδῖνοι, μετά τήν τουρκική ἐπιβολή (1537), προκειμένου νά διατηρήσουν τόν ἡγεμονικό τους θρόνο. Τήν ἀποψη ἐνισχύει και ἄλλη μαρτυρία κατά τήν ὁποία, «ὁ ἀρχὼν αὐτός (Ἄγγελος Γοζαδῖνος), ἐχρησιμοποίησε και ὁ ἴδιος ἐπί ἑν διάστημα τό ἑλληνικόν δόγμα»⁶² (δηλ. τό ὀρθόδοξο, ἂν και καθολικός), δύο μάλιστα, ἀπό τά τρία, ἄρρενα τέκνα του, τόν Νικόλαο και τόν Ἰάκωβο, ἐβάπτισε κατά τό ὀρθόδοξο τυπικό.⁶³ Οἱ ἐνέργειες αὐτές ἤ, μᾶλλον, πολιτικά «ἀνοίγματα» τοῦ Γοζαδίνου, φανε-

57. Ζερλέντου. Σημειώματα, σελ. 31, 35 και Συμεωνίδη Σίμου Μ., Ἱστορικά Ἐγγραφα Μήλου (1628-1683) ἀπό τά Ἀρχεῖα τοῦ Βατικανοῦ, περιοδ. «Μηλιακὰ», Ἀθήνα 1985, τόμος Β', σελ. 120-121.

58. Τσιρπανλῆ. Τό Ἑλληνικό Κολλέγιο, σελ. 166, Τοῦ Ἰδίου. Οἱ Μακεδόνες σπουδαστές τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου Ρώμης και ἡ δράση τους στήν Ἑλλάδα και στήν Ἰταλία (16ος αἰ.-1650), Θεσσαλονίκη 1971, σελ. 50.

59. Τσιρπανλῆ. Τό Ἑλληνικό Κολλέγιο, βλ. τούς ἀριθμούς 237, 304, 320, 388, 389.

60. Τσιρπανλῆ. Τό Ἑλληνικό Κολλέγιο, σελ. 260, Παπαδοπούλου Θωμᾶ Ἰω., Αἰγαιοπελαγίται μαθηταὶ τοῦ ἐν Ρώμῃ Φροντιστηρίου τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, στήν «Ἐπετηρ. Ἐταιρ. Κυκλ. Μελετῶν», τόμος Η' (1969-1970), σελ. 527.

61. Σλοῖ, Ἐκκλησιαί, σελ. 117.

62. Ὁ.π.π., σελ. 105.

63. Τσιρπανλῆ. Τό Ἑλληνικό Κολλέγιο, βλ. τούς ἀριθμ. 237, 304. Ὁ τρίτος γιός του Φραγκίσκος, πού εἶχε βαπτισθεῖ κατά τό καθολικό δόγμα, χρειάστηκε εἰδική ἄδεια τοῦ πάπα γιά νά ἐγγραφεῖ στό Κολλέγιο, ὅπου γίνονταν δεκτοὶ μόνον ὀρθόδοξοι νέοι (βλ. Τσιρπανλῆ, ὁ.π.π., ἀριθ. 320).

ρώνουν ισχυροποίηση τῶν θέσεων τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς Σίφνου ἀπό τὰ τέλη, τουλάχιστον, τοῦ 16ου αἰ. καί ἐξῆς μέ ἀντίστοιχη ἀποδυναμώση τοῦ φραγκικοῦ καθεστώτος πού βιάδιζε σταθερά πρὸς τό τέλος του.

4.– Μέσα στό γενικό αὐτό κλίμα ἀναβάθμισης τοῦ ρόλου τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου τῆς Σίφνου καί τῶν εὐνοϊκῶν προοπτικῶν πού διανοίγονταν ἐνώπιόν του, ἄλλοι νέοι τοῦ νησιοῦ ἀναζητοῦσαν, πέραν ἀπό τίς στοιχειώδεις γραμματικές γνώσεις τῶν «μικρῶν σχολείων», εὐρύτερη ἑλληνόρθοδοξη παιδεία, κατὰ τό πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, σέ διάσημα μοναστικά κέντρα, ὅπως τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου τῆς Πάτμου ἢ τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Μέ τό πρῶτο, οἱ Σίφνιοι διατηροῦσαν στενές σχέσεις πού εἶχαν σάν ἀποτέλεσμα τήν ἴδρυση πατριακοῦ μετοχίου στό νησί τους, ὅπως ἤδη ἀναφέρθηκε. Δύο ἀπ' αὐτούς προσῆλθαν στή Μονή τοῦ Θεολόγου πρὸ τοῦ 1600 (μεταγενέστερα καί ἄλλοι), ὁ Γεράσιμος, πού ἀπεβίωσε ἐκεῖ τό ἔτος 1607⁶⁴ καί ὁ Ἰάκωβος, ὁ ὁποῖος μάλιστα διετέλεσε καί ἡγούμενος τέσσερις φορές.⁶⁵ Ἡ σημασία τῶν στενῶν σχέσεων τῶν Σιφνίων μέ τήν ἱστορική Μονή τῆς Πάτμου εἶναι μεγάλη γιατί τήν ἐποχή ἐκεῖνη ὁ λόγιος μοναχός τῆς Νικηφόρος Χαρτοφύλαξ παρέδιδε μαθήματα ἑλληνικῆς φιλολογίας, τὰ ὁποῖα δέν ἀποκλείεται νά ἀκροάσθηκαν καί νέοι τῆς Σίφνου.⁶⁶

Τήν ἴδια περίπου ἐποχή, πῆγε στό Ἅγιον Ὅρος, στή Μονή Σίμωνος Πέτρας, ὁ Ἱερεμίας τοῦ Ὁρφανοῦ. Ὁ ἴδιος ἔγραψε ὅτι ἐκεῖ «*παιδιόθεν ἀνετράφη καί τό ἀγγελικόν σχῆμα ἠμφιασάμην καί τό τῆς ἱεροδιακονίας καί ἱερωσύνης χάρισματι ἐκοσμήθην*».⁶⁷ Μετά τήν πολυετή θητεία του στή Σιμωνόπετρα, ἐπέστρεψε στή Σίφνο, ὅπου ἴδρυσε τό σιμωνοπετρίτικο μετόχι τοῦ Ἁγίου Ἀρτεμίου (1629) προσφέροντας στήν πατρίδα του τήν ἀγιορείτικη θεολογία του.⁶⁸ Τήν ἴδια πορεία πρὸς τή Σιμωνόπετρα ἀκολούθησε καί ὁ Νικηφόρος Τρουλλίδης, ἰδρυτής τοῦ ἄλλου μετοχίου τοῦ Ἁγίου Ἀντύπα (1636).⁶⁹ Τέλος, ὁ ἱεροδιάκονος Μελέτιος, μοναχός στή Σκήτη τῆς Ἁγίας Ἄννης, στή βιβλιοθήκη τῆς ὁποίας δώρησε (τό 1632) χειρόγραφο κώδικα.⁷⁰

Κατά τίς ἀνωτέρω μαρτυρίες, ἀπό τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰ. οἱ Σίφνιοι, παράλληλα μέ τούς ἀγῶνες γιά ἐπικράτηση στόν τόπο τους, δέν ἀδράνησαν καί στόν τομέα τῆς ἐκπαίδευσης τῶν νέων. Ἄν κρίνει κανεῖς ἀπό τό γεγονός ὅτι λίγο ἀργότερα, ἀπό τό ἔτος 1625, ἐκμεταλλεύθηκαν ἐπιδέξια κάθε σχετική εὐκαιρία (ὅπως θά ἀναπτυχθεῖ στή συνέχεια), φαίνεται ὅτι ἐγκαιρα εἶχαν ἀντιληφθεῖ τή μεγάλη σημασία τῆς.

64. Φλωρεντή, Βραβεῖον, σελ. 14.

65. Ὁ.π.π., σελ. 25.

66. Συμεωνίδη, Ἱστορία τῆς Σίφνου, σελ. 145.

67. Συμεωνίδη, Μοναστήρια, σελ. 54.

68. Ὁ.π.π., σελ. 54 ἐπ.

69. Συμεωνίδη, καί ὁ Ἅγιος Ἀντύπας κλπ.

70. Μικραγιαννανίτου Γερασ., μοναχοῦ, κατάλογος χειρογράφων Κωδίκων τοῦ Κυριακοῦ τῆς ἐν Ἄθω Σκήτης τῆς Ἁγίας Ἄννης, στήν «Ἐπετηρ. Ἐταιρ. Βυζαντ. Σπουδῶν», τόμ. Λ' (1960-1961), σελ. 473. Στό φ. 347 τοῦ Κώδικος, ἀνέγραψε ὁ Μελέτιος: «*Τό παρόν βιβλίον ὀνομαζόμενον Θεκαρῶς ἀφιερῶθη εἰς τήν κατὰ τό ἀγιώνυμον ὄρος τοῦ Ἄθω σκήτην τῆς ἁγίας καί θεοπρομήτορος Ἄννης, εἰς τόν ἱερόν ναόν αὐτῆς, τόν ἐπονομαζόμενον Κυριακόν, παρά τοῦ ὀσιωτάτου ἐν ἱεροδιακόνου Μελετίου, ὁ ρ μ ω μ ἔ ν ο υ ἔ κ ν ἦ σ ο υ Σ ί φ ν ο υ, εἰς μνημόσυνον καί ψυχικήν αὐτοῦ σωτηρίαν*».

ΜΕΡΟΣ Β΄

Η ΚΑΤΙΣΧΥΣΗ ΤΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΣΙΦΝΙΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΝΑΝΤΙ ΤΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΙΣΜΟΥ

I. Μάταιες προσπάθειες ανασύνταξης τῆς Καθολικῆς Κοινότητας.

Τό ἔτος 1617 ἀποτελεῖ σταθμό στόν ἱστορικό βίο τῆς Σίφνου. Αὐτό τό χρόνο οἱ Τούρκοι ἀνάγκασαν τόν φόρου ὑποτελῆ τους ἡγεμόνα τοῦ νησιοῦ Ἄγγελο Γοζαδῖνο νά ἐγκαταλείψει τό μικρό κρατίδιό του. Κατά μία μάλιστα πληροφορία, ὁ καπουδάν πασᾶς «ἤθελε νά τόν κρεμμάσει ἐπειδὴ ἦταν καθολικός, ὅπως καί οἱ πρόγονοί του ἀρχοντες *Θερμίων καί Κέας*».¹ Τό τουρκικό μένος τῆς ἐποχῆς κατά τοῦ Καθολικισμοῦ χειροτέρεψε τήν κατάσταση γιά τούς κατοίκους τοῦ λατινικοῦ δόγματος μέ συνέπεια πολλές οἰκογένειες νά ἐγκαταλείψουν ἀθρόα τό νησί ἢ νά μεταστραφοῦν στήν Ὀρθοδοξία. Περί τό 1620 εἶχαν ἀπομείνει τέσσερις μόνο ἀπ' αὐτές, κατά πληροφορία τοῦ ἐπισκόπου τους.²

Οἱ μεταστραφεῖσες στήν Ὀρθοδοξία οἰκογένειες, προκειμένου νά ἐπιβιώσουν στόν τόπο ἄσκησαν ἀκόμη καί ἀντικαθολική δραστηριότητα μέ ἐπικεφαλῆς τά μέλη τῆς οἰκογένειας τῶν Γοζαδίνων πού εἶχαν ἀκολουθήσει τό ὀρθόδοξο δόγμα ἀπό τόν προηγούμενο ἤδη αἰώνα. Τό 1628 ὁ βικάριος Σίφνου Giacomo della Rocca ἔγραψε στό Βατικανό: «Ὅλη ἡ οἰκογένεια τῶν Γοζαδίνων, πού ἔχει ἀποσχισθεῖ ἀπό τήν Ἁγία Ρωμαϊκή Ἐκκλησία καί ἀπό ἐμένα (ἐννοεῖ τήν τοπική Ἐκκλησία), διεκδικεῖ νά πάρει ὅλα τά κτήματα καί τούς ναούς τῆς ἐπισκοπῆς... ἀπό καθολικοί ἔχουν γίνει σχισματικοί (=ὀρθόδοξοι), ἰδιαίτερα ὁ οἰκονόμος τοῦ τόπου (πού ἦταν ὁ ἱερεὺς Ἀπόστολος Γοζαδῖνος), γνωστός αἰρετικός κλπ.»³ Ὁ καθολικός ἐπίσκοπος Χριστόφορος Καρλέττι δέν ἀνέλαβε ποτέ τή διοίκηση τῆς ἐπισκοπῆς ἀπό τόν φόβο τῶν Τούρκων, ἡ δέ ὀλιγάριθμη καθολική παροικία δέν εἶχε οὔτε ἐφημέριο. Ἐνας ἀπό τούς καθολικούς πολῖτες, ὁ Ἰούλιος Δελλαγραμμάτικας (γεννημένος στήν Ἄνδρο, εἶχε συζευχθεῖ τό 1570 τήν ἀδελφή τοῦ Ἄγγελου Γοζαδίνου Θαδδαΐα Νικ. Γοζαδίνου⁴ καί ἐγκατα-

1. *Slot*, Ἐκκλησιαί, σελ. 111, ὅπου ἀναφορά ἔτους 1621 τοῦ λατινοῦ ἐπισκόπου Σίφνου-Θερμίων Pietro Pitarcha.

2. *Αὐτόθι* καί *SCPF/SOCC. 114*, 249^f-250^v, ὅπου μαρτυρία τοῦ βικαρίου Dellarocca, ἔτους 1628, κατά τήν ὁποία καί τότε τέσσερις ἦταν οἱ καθολικές οἰκογένειες τοῦ νησιοῦ, τῶν Χριστόφορου Μαρτεγκάνι, Ἰάκωβου Παμπονάτζου, Ἀντώνιου Γιουστινιάνι Πανταλεόνε καί Γεώργιου Μαρτεγκάνι.

3. *SCPF/SOCC. 114*, 249^f-250^v.

4. *Βάλληνα* Ἄντ. Ν., Κυθνιακά Μελετήματα, σελ. 151 καί *SCPF/SOCC. 114*, 249^f-250^v.

σταθεῖ μονίμως στή Σίφνο περί τό 1600), εἶχε καταλάβει καί ἐκμεταλλεύονταν περιουσία καί ναούς τῆς καθολικῆς ἐπισκοπῆς, ἐλλείπει ἐκκλησιαστικῶν διαχειριστῶν, μέ τόν ἰσχυρισμό ὅτι τά πάντα ἀνήκαν στήν οἰκογένεια τῶν Γοζαδίνων.⁵

Ὅταν ἡ γενική κατάσταση στά νησιά ἄρχισε νά ἐμφανίζει αἰσθητή βελτίωση, ἡ Ρώμη ἀπεφάσισε, περί τό 1624, νά ἀναπτύξει συστηματική δραστηριότητα προκειμένου νά τονώσει τό ἠθικό τῶν καθολικῶν τοῦ κυκλαδικοῦ χώρου καί νά τοῦς συγκρατήσει στό δόγμα τους. Στή Σίφνο, ἀνέχθηκε μέν τήν ἀπουσία τοῦ ἐπισκόπου Καρλέτι, τοποθέτησε ὁμως δύο κληρικούς, οἱ ὁποῖοι ὑπηρετοῦσαν μέχρι τότε στήν Ἄνδρο (καί εἶχαν ἔλθει σέ ρήξη μέ τόν ἐκεῖ ἐπίσκοπο), τόν Χιώτη Giacomo della Rocca, ὡς γενικό βικάριο καί τόν Ἀνδριώτη Domenico della Grammatica, ὡς ἀποστολικό μισσιονάριο καί βοηθό τοῦ πρώτου.⁶ Ἔργο τους ἡ διατήρηση στό λατινικό δόγμα ὄσων πιστῶν εἶχαν ἀπομείνει σ' αὐτό, ἡ ἐπιδίωξη ἐπιστροφῆς ἐκείνων πού εἶχαν ἀποσχισθεῖ καί ὁ προσηλυτισμός τῶν ὀρθοδόξων. Ὁ della Rocca ἐπιδόθηκε ἀμέσως στό ἔργο του πού ἦταν πράγματι δύσκολο ἀφοῦ, ἐκτός ἀπό τό πνευματικό μέρος, περιελάμβανε καί πολλούς δικαστικούς ἀγῶνες γιά τήν ἀνάκτηση τῆς κτηματικῆς περιουσίας τῆς ἐπισκοπῆς, οἱ ὁποῖοι μάλιστα τόν ἔφεραν ἀντιμέτωπο μέ τοῦς καταπατητές-συγγενεῖς τῶν Γοζαδίνων.⁷ Ὁ βοηθός του Domenico δέν τοῦ συμπαραστάθηκε, ὅπως ἔπρεπε. Ἀντίθετα εἶχε πάρει τό μέρος τῶν καταπατητῶν (ὁ Ἰούλιος Δελλαγραμμάτικας ἦταν θεῖος του) καί τοῦ δημιούργησε πρόσθετα προβλήματα.⁸

II. Τό πρῶτο Σχολεῖο τῆς Σίφνου.

Ὁ della Rocca, ἄνθρωπος ἔμπειρος καί φτασμένος στήν ἡλικία, παράλληλα μέ τίς ἐνέργειες γιά τήν ἀνάκτηση τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας καί τή διοργάνωση τῆς ἐπισκοπῆς (μάλιστα γιά νά τῆς προσδώσει αἰγλή ἐγκατέστησε καί ἐπισκοπικό νοτάριο, τόν Giorgio Martegani, ἄνθρωπο μέ ἀριστες γραμματικές γνώσεις),⁹ ἀνέπτυξε καί ἀξιόλογο πνευματικό ἔργο καί, προκειμένου νά ἐπιτύχει τῶν σκοπῶν του καί νά δαμάσει τοῦς καθολικούς ἀντιπάλους του, συνεργάστηκε στενά μέ τοῦς ὀρθοδόξους καί, ἰδιαίτερα, μέ τόν μισέρ Βασίλη Λογοθέτη. Ἀποτέλεσμα τῆς συνεργασίας αὐτῆς ὑπῆρξε καί ἡ σύσταση σχολεῖου, τοῦ πρώτου γνωστοῦ Σχολεῖου τῆς Σίφνου γιά τή διδασκαλία τῶν γραμμάτων στή νεολαία τοῦ νησιοῦ. Ὁ ἀριθμός τῶν μαθητῶν δέν εἶναι γνωστός, πρέπει ὁμως νά ἦταν μέγας. Μέσα σέ τρία περίπου χρόνια, δύο ἀπό τοῦς καθολικούς μαθητές του ἦταν σέ θέση νά προσφέρουν σημαντική διδακτική βοήθεια στόν διδάσκαλό τους, ὅπως ἔγραφε ὁ ἴδιος σέ ἀναφορά του τῆς 28 Ἀπριλίου 1628 πρὸς τό Βατικανό: «...ἔχω ἤδη χειροθετήσει ἓνα μαθητή, τόν ὁποῖο συντηρῶ μέ ἐξοδά μου στό σπίτι μου, προτίθεμαι δέ νά χειροθετήσω ἀκόμη ἕναν... γιά νά φροντίζουν τοῦς ναοῦς καί νά βοηθοῦν τοῦς μικροῦς μαθητές

5. SOCG/114, 249^v-250^v.

6. Sloi, Ἐκκλησιαί, σελ. 63, ὑποσ. 2, *Πολέμη Δ. Γ.* Ἀπό τήν ἐποχὴν τῆς παρακμῆς τῆς δυτικῆς ἐπισκοπῆς Ἄνδρου (1591-1648), «Θησαυρισματα», Βενετία 1990, τόμος 20, σελ. 277 καί Συμεωνίδη, Ἐκκλησι. Ἱστορία, σελ. 34.

7. Συμεωνίδη Σ.Μ., α) Ἱστορικά τῆς Σίφνου ἀπό μία ἀναφορά τοῦ 1628, ἔφημ. «Κυκλαδικόν Φῶς», φ. Νοεμβ. 1985, β) Ἐκκλησιαστ. Ἱστορία, σελ. 35.

8. *Αὐτόθι*.

9. Ὁ Martegani ἄρχιζε τά ἔγγραφα τοῦ γράφοντα: «Io Giorgio Martegani notaro e cancelliere del molto Illustrate e Reverendissimo Signore don Giacomo della Rocca vicario apostolico di Thetmia e Sifanto». [SCPF/SOCG. 114, 256^f].

προσφέροντας και κάθε άλλη βοηθητική εργασία...».¹⁰ Δηλαδή οι προχωρημένοι στά γράμματα μαθητές θα δίδασκαν τούς άρχαριους.

Οι όρθόδοξοι πρόκριτοι του νησιού, θέλοντας να συμπαρασταθούν στον della Rocca, σέ επιστολή τους της 28 Μαρτίου 1628, την οποία προσυπέγραψαν έκ των υστέρων και μερικοί καθολικοί οικογενειάρχες, έγραψαν στη Ρώμη, μεταξύ άλλων, και για τό διδασκαλικό έργο του: «...είμαστε πολύ ικανοποιημένοι και ένθουσιασμένοι μαζί του γιατί είναι ο μόνος πού διδάσκει τά γράμματα και ήθικές άρχές στά παιδιά μας μέ τή μεγαλύτερη άπόδοση...».¹¹

Τόν επόμενο χρόνο (1629), ό άλλος καθολικός εφημέριος Domenico Dellagrammatica, πού έν τώ μεταξύ είχε πάρει άυστηρές έντολές άπό τή Ρώμη νά συντρέξει τόν della Rocca, έγραφε: «...μεγαλώσαμε τό Σχολείο των παιδιών, στά όποια κάνουμε κατήχηση και τά διδάσκουμε νά γράφουν και νά διαβάζουν, τά έξομολογούμε και δείχνουν ότι άφομοιώνουν καλά τά του λατινικού δόγματος...».¹² Φαίνεται ότι κατά τήν πορεία λειτουργίας του Σχολείου, αυξήθηκε σημαντικά ό αριθμός των μαθητών σέ σημείο πού ό χώρος στον όποιο στεγάζονταν νά είναι άνεπαρκής. Μεταφέρθηκε λοιπόν σέ άλλο, μεγαλύτερο οίκημα («μεγαλώσαμε τό σχολείο των παιδιών»), όπου πλέον διδασκαν και οι δύο καθολικοί ιερείς. Σέ ποιόν χώρο στεγάζονταν και σέ ποιόν μεταφέρθηκε τό σχολείο δέν παραδίδεται, όπως επίσης, δέν είναι γνωστά και τά παραδιδόμενα μαθήματα. Θα πρέπει νά υποθέσουμε ότι διδάσκονταν τά μαθήματα της εποχής εκείνης, δηλ. γραφή, ανάγνωση, γραμματική, συντακτικό και στοιχειά Πρακτικής Ηθικής και ότι οι περισσότεροι μαθητές ήταν όρθόδοξοι γιατί, όπως αναφέρει ό della Rocca σέ επιστολή του 1628, οι καθολικές οικογένειες του νησιού ήταν μόλις τέσσερις¹³ και δέν ήταν δυνατόν νά έχουν πολλά παιδιά ώστε νά αναγκασθούν οι διδάσκαλοι νά «μεγαλώσουν» τό Σχολείο.

Στόχος βέβαια των διδασκάλων ήταν ή άσκηση, μέσω του Σχολείου, προσηλυτιστικού έργου· γι' αυτό άλλωστε ό della Rocca μέ επιστολή της 23 Μαΐου 1629 προς τήν Προπαγάνδα ζήτησε νά του αποσταλούν και σχετικά «βιβλία ή τόμοι της Συνόδου της Φλωρεντίας».¹⁴ Όμως τούτο δέν είχε επιτυχία και άς έγραψαν, για λόγους εύνοήτους, στη Ρώμη ότι «τά παιδιά άφομοιώνουν καλά τά του λατινικού δόγματος». Η πραγματικότητα υπήρξε έντελώς διαφορετική, γιατί οι Σίφνιοι δέν επέτρεψαν νά άσκηθει προσηλυτισμός, όπως θα άποδειχθεί στη συνέχεια.

Οι δύο καθολικοί ιερείς άντιμετώπιζαν μεγάλα οικονομικά προβλήματα άφού τά έξοδα της επισκοπής ήταν ελάχιστα, οι δέ επιχορηγήσεις του Βατικανού δέν έφθαναν ποτέ έγκαιρως. Είναι γνωστό ότι τό 1634 τό Βατικανό τούς χρεωστούσε μισθούς άπό τό 1629,¹⁵ γεγονός πού άνάγκασε τόν della Rocca νά συνάψει δάνεια τά όποια κατόπιν δέν ήταν σέ θέση νά έξοφλήσει, άφού τά χρεωστούμενα άπό τό Βατικανό δέν άπεστάλησαν ποτέ. Έτσι αναγκάσθηκαν νά έγκαταλείψουν τή Σίφνο, ό μέν Domenico τό 1633, ό δέ della Rocca πρό του Αυγούστου 1634 και νά επιστρέψουν στην Άνδρο. Ό della Rocca, πριν έγκαταλείψει τή Σίφνο, άνέθεσε μέ μικρή άμοιβή τήν πνευματική και εκκλησιαστική έξυπηρέτηση των λίγων καθολικών του νησιού σέ έναν

10. Συμεωνίδη, ό.π.π., Συμεωνίδη, Ιστορία, σελ. 207.

11. SCPF/SOCC. 114, 257', Συμεωνίδη, Ιστορία, σελ. 208 και σελ. 427, όπου πανομοιότυπο της επιστολής των κατοίκων Σίφνου.

12. SCPF/SOCC. 183, 796^v, Συμεωνίδη, ό.π.π., σελ. 208.

13. SCPF/SOCC. 114, 249'-250', Συμεωνίδη, ό.π.π., σελ. 207.

14. SCPF/SOCC. 114, 269^v, Συμεωνίδη, ό.π.π., σελ. 208.

15. SCPF/SOCC. 154, 287^v.

κληρικό από τη Σύρα, τόν δόν Μάρκο ντά Πόλλα, ό άδελφός του όποίου Γεώργιος έμπορεύονταν στή Σίφνο. Ό δόν Μάρκο, έκτός από τά έκκλησιαστικά του καθήκοντα, δέν ήταν σέ θέση νά συνεχίσει τίς έργασίες του Σχολείου γιατί, κατά δική του όμολογία, δέν διέθετε κατάλληλη μόρφωση.¹⁶ Οί della Rocca καί della Grammatica φαίνεται ότι έγκατέλειψαν τή Σίφνο χωρίς νά γνωρίζουν ότι ή Άγία Προπαγάνδα, κατά τή συνεδρίασή της τής 12 Άπριλίου 1633, τούς είχε προαγάγει σέ έπισκόπους,¹⁷ τόν πρώτο τής έπισκοπής Σίφνου-Κέας-Θερμίων καί τόν δεύτερο τής Άνδρου.¹⁸ Καί ό μέν della Grammatica παρέμεινε κανονικά στήν Άνδρο, ως έπίσκοπός της, ένώ ό della Rocca, καίτοι έπίσκοπος Σίφνου, δέν επέστρεψε σ' ατήν φοβούμενος τούς δανειστές του. Μόλις κατά τό 1638 πραγματοποίησε μία έπίσκεψη, έδωσε ύποσχέσεις στους δανειστές καί άνεχώρησε γιά τή Ρώμη, όπου παρέμεινε επί διετία.¹⁹ Φαίνεται όμως ότι δέν πέτυχε νά έπιλύσει τά οικονομικά προβλήματα τής έπισκοπής καί αναγκάστηκε νά έπιστρέψει στή Σίφνο, όπου τελικά άπεβίωσε στις 10 Άπριλίου 1643 μέσα σέ μεγάλη άνέχεια καί δυστυχία, όπως φανερώνουν πολλές έπιστολές του πρός τό Βατικανό.²⁰ Οί όρθόδοξοι καί αυτός ό πάμπλουτος Λογοθέτης, ένώ δέν τόν συνέτρεξαν στή δυστυχία του, όταν άπεβίωσε του έκαναν μία λαμπρή κηδεία στήν όποία πήραν μέρος 51 όρθόδοξοι ιερείς του νησιού.²¹

Τό Σχολείο τών δύο καθολικών κληρικών λειτουργήσε κανονικά μέχρι τά μισά του 1634, επί όκτώ δηλαδή χρόνια, κατά τά όποια σημαντικός αριθμός όρθόδοξων νέων έμαθε ίκανοποιητικά γράμματα από διδασκάλους πού διέθεταν μεγάλη, γιά τήν έποχή τους, μόρφωση. Οί μαθητές αυτοί, είτε ως ιερείς μετά, είτε ως έμποροι ή τεχνίτες ύπηρεσαν άναμφισβήτητα σημαίνοντες φορείς Παιδείας στό νησί, άφού, μέσα στις έπόμενες δεκαετίες, ως ένήλικοι, συνετέλεσαν στήν περαιτέρω ανάπτυξη τους, όπως θά περιγραφεί στα έπόμενα κεφάλαια.

III. Η άντιλατινική πολιτική.

Τό γεγονός τής έγκατάλειψης του della Rocca σέ οικονομική έξαθλίωση, είναι άξιο άπορίας γιατί ό κληρικός αυτός είχε προσφέρει θετικές ύπηρεσίες στή μόρφωση τής νεολαίας τής Σίφνου. Τήν εξήγησή του παρέχουν άλλες μαρτυρίες τών πηγών, οι όποίες αναφέρονται στή γενική πολιτική τών Σιφνίων γιά τήν καταπολέμηση του Καθολικισμού. Καί μολονότι τό προσηλυτιστικό έργο τών καθολικών ιερέων έκινείτο μέσα στα πλαίσια τής προσφοράς καλών ύπηρεσιών καί διδασκαλίας μαθητών, άντίθετα μέ τήν έντονη προπαγάνδα τών, κατά καιρούς, διερχομένων από τό νησί καθολικών ιεραποστόλων, οι Σίφνιοι δέν λησμονούσαν ότι καί αυτοί ήταν φορείς του Καθολικισμού πού έπρεπε νά καταπολεμηθούν καί άπομακρυνθούν από τόν τόπο έν καιρώ. Πρός τήν κατεύθυνση αυτή είχε ιδιαίτερα στραφεί καί δραστηριοποιηθεί ό όρθόδοξος Κληρός, ό όποιος, μέ τήν άσκηση μιās άτελεύτητης πολεμικής, δέν άφηνε περιθώρια προσηλυτιστικού έργου στους καθολικούς έφημερίους, ένώ παράλληλα έπεδίωκε τή δική του πρόοδο καί κατίσχυση, άποδεχόμενος λ.χ. τό έργο διδασκαλι-

16. *SCPF/SOCCG. 161. 129^cκαί SOCCG. 165. 49^v, 54^r.*

17. *SCPF/ACTA, vol. 8, 214^v.*

18. *Αυτόθι καί SCPF/SOCCG. 153. 327^r, 337^r.*

19. *SCPF/SOCCG. 163. 307^vκαί SOCCG. 165. 24^v.*

20. *SCPF/SOCCG. 167. 570^r, 571^v, SOCCG. 39. 417^r, SOCCG. 154. 298^v.*

21. *SCPF/SOCCG. 39. 416^v.*

κῆς προσφορᾶς τῶν καθολικῶν. Σχετικές εἶναι οἱ μαρτυρίες τῶν ἰδίων τῶν καθολικῶν ἱερέων:

α) Στις 30 Ἀπριλίου 1634 ὁ Domenico della Grammatica, πού δέν εἶχε ἀκόμη πληροφορηθεῖ τήν προαγωγή του σέ ἐπίσκοπο Ἄνδρου, ἀναγκάστηκε νά γράψει: «... παρακαλῶ τήν Ἁγία Προπαγάνδα, ἐάν εὐαρεστεῖται, νά μέ ἀπαλλάξει ἀπό τά καθήκοντα τοῦ ἀποστολικοῦ μισσιοναρίου καί νά μοῦ ἐπιτρέψει νά ἐπιστρέψω στό σπίτι μου... γιατί δέν εἶναι δυνατόν νά ὑπομείνω ἄλλο τίς οικονομικές στερήσεις πού περνῶ σ' αὐτό τό νησί».²²

β) Ὁ ἴδιος κληρικός, σέ προγενέστερη ἀναφορά του (3 Αὐγούστου 1631), διαδηλώνοντας τήν ἀνησυχία του γιά τήν τύχη τριάντα περίπου καθολικῶν, πού εἶχαν τότε ἐγκατασταθεῖ στή Σίφνο, ἔγραφε: «...αὐτοί οἱ σχισματικοί (=ὀρθόδοξοι) καί διώκτες τῆς καθολικῆς πίστεως, ἐπεδίωξαν, μέσω Τούρκων ἀξιωματούχων, νά τοὺς ἐκδιώξουν ἀπό τό νησί, ὥστε φεύγοντας αὐτοί νά ἀρχίσει σιγά-σιγά νά σβῆνει ἐδῶ τό λατινικό δόγμα... Παρίσταται λοιπόν ἀνάγκη νά μεσολαβήσει ἡ Ἁγία Προπαγάνδα στόν ἐκλαμπρότατο πρεσβευτή τοῦ Γάλλου Βασιλέως στήν ΚΠόλη, προκειμένου νά θέσει ὑπό τήν προστασία του τό ποίμνιο αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας».²³

Ἡ πληροφορία γιά τήν ἐγκατάσταση νέων κατοίκων στή Σίφνο (πού προέρχονταν, ὅπως φαίνεται, ἀπό τή Σύρο, ἂν ληφθεῖ ὑπόψη ὅτι τόν ἐπόμενο χρόνο –1632– ὀργε Marco Lima, ἱησουΐτης, πού ἐπισκέφθηκε τή Σίφνο γράφει στήν, ἀπό 26 Ὀκτωβρίου, ἐκθεσή του ὅτι «ἐξομολόγησε καί μετέλαβε 18 ἄτομα, στό μεγαλύτερο μέρος τοὺς καταγόμενα ἀπό τή Σύρο»),²⁴ ἔχει ἰδιαίτερη σημασία, τόσο γιατί φανερώνει ὅτι ἡ Σίφνος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦταν τόπος προσέλκυσης νέων κατοίκων, ὅσο καί γιατί ἐμφανίζει τοὺς γηγενεῖς Σιφνίους νά δραστηριοποιοῦνται γιά τόν περιορισμό τῆς δύναμης τῶν καθολικῶν ὡς κοινότητας. Οἱ νέοι αὐτοί καθολικοί κάτοικοι φαίνεται ὅτι δέν μπόρεσαν τελικά νά στεριώσουν στό νησί, ἀφοῦ, ἐπτά χρόνια ἀργότερα, στίς 17 Ἰουνίου 1638, σέ ἀναφορά τῷ ἱησουΐτη Lorenzo Giro Tubino, πού εἶχε σταλεῖ γιά ἐπίσκεψη τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας Σίφνου, σημειώνεται: «Ἐπάρχουν ἐδῶ ὀκτώ ψυχές καθολικῶν, οἱ τέσσερις διαμένουν στήν πόλη καί οἱ ἄλλοι τέσσερις στά χωριά. Οἱ Ἕλληνες ἀνέρχονται σέ 4.000 περίπου ψυχές...».²⁵ Ἡ πληροφορία ἐπιβεβαιώνεται καί ἀπό τόν ἱησουΐτη Michele Almbertino, πού εἶχε ἐπισκεφθεῖ τή Σίφνο τόν προηγούμενο χρόνο καί ἔγραψε στίς 13 Δεκεμβρίου 1637: «...ἀπό τήν Πάρο περάσαμε στή Σίφνο, ὅπου δέν ὑπάρχουν περισσότερα ἀπό δέκα ἄτομα τοῦ λατινικοῦ δόγματος...».²⁶ Ἡ αἰμορραγία δηλαδή τῆς καθολικῆς κοινότητας τοῦ νησιοῦ ἦταν διαρκῆς στόχος τῶν Σιφνίων, οἱ ὅποιοι ἀνέχονταν τήν ἐγκατάσταση μόνον ἐκείνων τοῦ λατινικοῦ δόγματος πού ἦταν σέ θέση νά ἐξυπηρετήσουν γενικότερα συμφέροντά τους, (ὅπως ἔγινε βραδύτερα μέ τοὺς ἐμπόρους τῆς Ἄνδρου ἀδελφούς Μιχελέττο καί Γάσπαρο Κοντόσταυλους),²⁷ ἢ ν' ἀναπληρώσουν ἐλλείψεις πού ἀδυνατοῦσαν νά ἱκανοποιήσουν μέ

22. SCPF/SOCG. 149, 210^Γ.

23. SCPF/SOCG. 149, 208^Γ. Στήν ἐπιστολή αὐτή ἐπισυνάπτεται καί ὀνομαστικός κατάλογος, τόσο τῶν παλαιῶν καθολικῶν κατοίκων, ὅσο καί ἐκείνων πού εἶχαν ἐγκατασταθεῖ ἐκείνη τήν ἐποχή. Βλ. τά ὀνόματά τους στοῦ Σῶμεωνίδη, Ἐκκλησιαστ. Ἱστορία, σελ. 37, ὑποσ. 14.

24. SCPF/SOCG. 184, 224^Γ-225^Γ.

25. SCPF/Visite, vol. 17, 72^Γ.

26. SCPF/SOCG. 184, 44^Υ-45^Γ.

27. Σῶμεωνίδη Σ. Μ. α) Οἱ Κοντόσταυλοι τῆς Ἄνδρου καί ὁ Ἅγιος Γεώργιος Καθολικῶν τῆς Σύρου, περιοδ. «Κυκλαδικά Θέματα», 1985, τεῦχος 6. β) Ἄνδριακά Ἱστορ. Ἐγγραφα ἀπό ἰταλικές ἀρχεαιακές πηγές (1629-1723), περιοδ. «Ἄνδριακά Χρονικά», Ἄνδρος 1994, τόμ. 22ος, σελ. 89 ἐπόμε.

επάρκεια οι ίδιοι, όπως οι δύο καθολικοί εφημέριοι που θεωρήθηκαν απαραίτητοι, για ένα διάστημα, ως διδάσκαλοι της νεολαίας. Όταν αρκετοί από τους μαθητές έγιναν ικανοί να διδάξουν άλλους, άρχισαν την πολεμική της οικονομικής εξαθλίωσης τους με αποτέλεσμα να αναγκασθούν να εγκαταλείψουν τον τόπο. Ο δόν Μάρκος ντά Πόλλα, ο Συριανός κληρικός που τοποθέτησε στη Σίφνο ο della Rocca εγκαταλείποντας το νησί, ήταν ένας άπλοϊκός άνθρωπος χωρίς ιδιαίτερη μόρφωση και, συνεπώς, ακίνδυνος να προσηλυτίσει ορθοδόξους στον Καθολικισμό. Για να επιβιώσει μάλιστα έγινε υποχείριος του Λογοθέτη, του οποίου εκτελούσε όλες τις εντολές. Πολλές παρόμοιες κατηγορίες έγραψε έναντι του ο επίσκοπος della Rocca, από την Άνδρο, σε μεγάλο αριθμό επιστολών προς το Βατικανό.²⁸

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι α) οι δύο καθολικοί εφημέριοι της Σίφνου απέτυχαν, για όσους λόγους αναφέραμε παραπάνω, του σκοπού για τον οποίο απέστράφησαν από τη Ρώμη και β) ο ορθόδοξος έλληνισμός, μαχητικός και ανυποχώρητος, και ικανότητες είχε και γνώσεις διέθετε ή αποκτούσε και τρόπους παγίωσης των θέσεων του σοφά έπινουσε. Έπάνω σ' αυτές τις βάσεις και θέσεις διεμόρφωνε την κοινωνία του νησιού, την ανέπτυξε και προγραμματίζε τη στερέωση του μέλλοντός της κατά την έλληνορθόδοξη Παράδοση και μόνο.

IV. Ματαιώση εγκατάστασης καθολικών ιεραποστολών.

Ο καθολικός επίσκοπος Σίφνου Giacomo della Rocca, γράφοντας το 1641 στη Ρώμη τη δυσάρεστη οικονομική κατάσταση της επισκοπής του, εξ αιτίας της οποίας ήταν αναγκασμένος να διαμένει στην Άνδρο, «στη φροντίδα των συγγενών του... και για να αποφύγει πολλούς κινδύνους από τον Άγᾶ» της Σίφνου, στον οποίο τον είχαν έναγάγει οι δανειστές του,²⁹ δέν παρέλειψε να περιγράψει και το χαμηλό επίπεδο προσφοράς πνευματικού και εκπαιδευτικού έργου της Έκκλησίας του στον τόπο. Αιτία του κακού αυτού θεωρούσε την ακαταλληλότητα του δόν Μάρκου ντά Πόλλα, ο οποίος, όπως έγραφε ο Rocca, «δέν γνωρίζει καλά-καλά να διαβάξει, δέν έχει ιδέα από Πρακτική Ήθική, ούτε καν να γράφει σωστά».³⁰

Για το ίδιο ζήτημα είχε, όπως φαίνεται, ενημερώσει και παλαιότερα το Βατικανό, το οποίο του είχε προτείνει να τον ενισχύσει με δύο μοναχούς του τάγματος του Άγιου Φραγκίσκου. Ο Rocca υπενθύμισε την ανωτέρω πρόταση με επιστολή του της 17 Μαΐου 1641: «Μέ ανυπομονησία περιμένω τους δύο πατέρες καπουτσίνους που υποσχέθηκε για βοήθειά μου η Άγία Προπαγάνδα. Έχω καλή γνώμη γι' αυτούς από εκείνους της Άνδρου, οι οποίοι είναι άνθρωποι άριστης διαγωγής, αγαπώμενοι από όλους. Άς γράψουν, όπως την άλλη φορά, οι σεβασμιότητές σας στον προϊστάμενό τους στην ΚΠόλη να μου στείλει δύο».³¹ Οι μοναχοί αυτοί δέν είχαν σταλεί στη Σίφνο ούτε τον επόμενο χρόνο, γιατί στις 21 Μαΐου 1642 ο Rocca έγραφε: «Ός προς τους καπουτσίνους, τους δέχομαι εύχαρίστως γιατί τους χρειάζομαι. Μπορούν να ζήσουν με έλεημοσύνες, θά ήταν όμως καλύτερα να είχαν την οικονομική συμπαράσταση της Ρώμης».³²

28. SCPF/SOCCG. 165, 23^v, 25^v, 61^v, 62^v, 65^r

29. SCPF/SOCCG. 165, 61^v, 68^v.

30. SCPF/SOCCG. 165, 61^v.

31. SCPF/SOCCG. 165, 23^v. Καί στά 77-24^v, 25^v και 26^v τέσσερις σχετικές επιστολές του Rocca: μία της 10ης, δύο της 17ης και μία της 27ης Μαΐου 1641.

32. SCPF/SOCCG. 167, 570^r.

Τό οικονομικό ζήτημα ήταν, προφανώς, ή αίτια πού απέθάρρυνε τήν έγκατάσταση καπουτσίνων στή Σίφνο. Άλλωστε καί οί συνάδελφοί τους τής Άνδρου μέ δυσκολία έπιβίωσαν, ήταν δέ γνωστές σέ δλους καί οί οικονομικές δυσχέρειες τών έπισκόπων Άνδρου καί Σίφνου καί στόν φρά Tomaso da Parigi, ήγούμενο τών καπουτσίνων στήν Έλλάδα.³³ Ό τελευταίος, σέ έπιστολή, από 21 Ίουλίου 1641, έγραψε στήν Προπαγάνδα ότι έπρεπε νά ενισχυθοῦν οικονομικά οί δύο έπίσκοποι γιατί δυστοχοῦσαν. Γιά τόν della Rocca μάλιστα έπεσήμανε: «...ιδιαιτέρα παρακαλῶ γιά τόν πάμπτωχο σεβασμιώτατο Σίφνου, ό όποιος έχει περιέλθει σέ άξιοθρήνητη κατάσταση δστερα από μακροχρόνια προσφορά ύπηρεσιῶν στήν Άγία Έκκλησία».³⁴

Ήταν λοιπόν γνωστή ή έπικρατοῦσα οικονομική κατάσταση τής καθολικῆς Έκκλησίας Σίφνου καί έντελῶς αποθαρρυντική γιά τήν έγκατάσταση καπουτσίνων στό νησί, άφού μόνον από έλεημοσύνες, άν ύπήρχαν, έπρεπε νά συντηροῦνται, πόσο μάλλον νά δημιουργήσουν μοναστηριακές καί λοιπές έγκαταστάσεις, όπως έπεδίωκαν πάντοτε οί μοναχοί αὐτοί.

V. Σίφνιοι άγιορείτες κατά Ίησουϊτῶν.

Τήν ίδια έποχή, μολοντί δέν ύπάρχουν πληροφορίες γιά επιδίωξη έγκατάστασῆς τους στή Σίφνο, έδειξαν ιδιαιτερο ένδιαφέρον γι' αὐτήν καί οί Ίησουϊτες. Κατά τή δωδεκαετία 1632-1643 ή προσηλυτιστική δραστηριότητά τους ύπήρξε μεγάλη μέ άλλεπάλληλες έπισκέψεις καί πολύμηνες παραμονές τους στό νησί:

α) Τόν Αὔγουστο τοῦ 1632 έπισκέφθηκε τή Σίφνο ό πρέ Marco Lima, ό όποιος έκανε κηρύγματα στήν καθολική μητρόπολη καί στόν περίβολο τοῦ όρθόδοξου καθεδρικού ναοῦ, έξομολογήσεις πιστῶν καί τῶν δύο δογμάτων καί άλλο προσηλυτιστικό έργο, όπως έγραψε στήν από 2 Όκτωβρίου, έκθεσή του.³⁵

β) Δύο χρόνια άργότερα έφθασε στό νησί «μέ άποστολή τοῦ Βατικανοῦ» ό pre Fabio Giustiniano. Στίς 17 Μαρτίου 1634 προσυπέγραψε έγγραφο τῶν Σιφνίων πρὸς τήν Προπαγάνδα ύπέρ τοῦ Giacomo della Rocca, ότι τοῦτος προσέφερε σπουδαίο εκκλησιαστικό καί εκπαιδευτικό έργο κλπ.³⁶

γ) Κατά τά έτη 1637, 1638 καί 1643 έπισκέφθηκε τή Σίφνο ό Michele Almbertino επί 35 ήμέρες τήν πρώτη φορά καί επί δύο μήνες τήν τρίτη.³⁷ Σέ πολυσέλιδες άναφορές του πρὸς τό Βατικανό περιέγραφε μέ πολλές λεπτομέρειες καί περισσότερες ύπερβολές καί άντιφάσεις τό προσηλυτιστικό έργο του δίνοντας άριθμούς όρθοδό-

33. SCPF/SOCG. 165, 92^v.

34. Αὐτόθι.

35. SCPF/SOCG. 184, 224^v-225^f. Στήν έκθεσή του ό Lima σημειώνει καί άλλα ένδιαφέροντα πράγματα, όπως λ.χ. ότι ή Σίφνος είχε 4.000 κατοίκους, 40 Έλληνες ιερείς, μία μόνο λατινική οικόγένεια, «ένῶ παλαιότερα τό μισό Κάστρο άπετελείτο από καθολικές οικόγένειες πού από έλλειψη καλής πνευματικῆς έπιτηρήσεως μετεπήδησαν στό έλληνικό δόγμα», ότι «είδε τόν Καδή νά κάθεται στή θέση του» στήν πλατεία, έξω από τόν έλληνικό καθεδρικό ναό, ότι τήν Κοινότητα «διοικοῦσαν δύο... ό ένας μάλιστα Λατίνος, άλλ' έτοιμος νά γίνει όρθόδοξος», ότι τήν άνοιξη τοῦ χρόνου εκείνου «είχε γίνει ένας ισχυρός σεισμός... μέ άποτέλεσμα νά καταποντισθεῖ ένας μεγάλος λόφος προξενώντας φοβερές ζημιές», ότι υπήρχαν «όρυχεῖα άργύρου καί μεταλλεία μολύβδου» κ.ά.

36. SCPF/SOCG. 184, 350^f.

37. SCPF/SOCG. 184, 43^f-46^v (έκθεση 13 Δεκ. 1637), SOCG. 185, 200^f-205^v (έκθεση 17 Δεκ. 1638), καί SOCG. 186, 3^f-7^f (έκθεση 8 Νοεμβ. 1643). Στήν περιοδεία του έτους 1640 ό Almbertino δέν πέρασε από τή Σίφνο (SOCG. 185, όπου έκθεση γιά άλλα νησιά).

ξων πού εξομολόγησε, τά θέματα τῶν κηρυγμάτων πού ἀνέπτυξε κλπ. καθὼς καί τίς ἐντονες διαμάχες του μέ ὀρθοδόξους ἱερεῖς καί, ἰδιαίτερα, μέ τούς ἀγιορεῖτες μοναχοὺς τῶν δύο μετοχιῶν τῆς Σιμωνόπετρας. Τούς τελευταίους χαρακτηρίζει μέ μελανὰ χρώματα γιατί τόν κατεπολέμησαν δυναμικά. Ἀναφερόμενος ὁμως στὸν Βασίλη Λογοθέτη, πού τόν φιλοξένησε καί τόν μετέφερε μέ πλοῖο του στὴ Σῦρο, ἔγραφε ὅτι «εἶναι μέν ὀρθόδοξος, ἀλλὰ προσωπικότητα μέ μεγάλο κῦρος καί πολιτικές δραστηριότητες, ὄχι μόνο πρὸς τίς Χριστιανικὲς Δυνάμεις, ἀλλὰ καί πρὸς τούς κυρίους αὐτῶν τῶν περιοχῶν (τούς Τούρκους) καί εὐσεβέστατος πρὸς τὸ δικό μας ἀγιώτατο δόγμα».³⁸

Οἱ πληροφορίες γιά ἐγκαταστάσεις μοναχῶν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας στά γειτονικά νησιά, λ.χ. καπουτσίνων στὴν Ἄνδρο,³⁹ Ἰησουϊτῶν στὴν Πάρο καί τὴν Ἀντίπαρο,⁴⁰ φαίνεται ὅτι ἐνδυνάμωνε τὴν ἀντίδραση τῶν ὀρθοδόξων Σίφνιων κατὰ τοῦ Καθολικισμοῦ, ὅπως βεβαιώνεται ἀπὸ τούς ἴδιους τούς καθολικούς κληρικούς καί ἱεραποστόλους στίς ἀναφορές καί ἐκθέσεις τους πρὸς τὸ Βατικανό, παρά τίς περιγραφόμενες στίς ἐκθέσεις δῆθεν ἐπιτυχίες τους στό προσηλυτιστικό ἔργο:

α) Στίς 3 Αὐγούστου 1631 ὁ ἀποστολ. μισσιονάριος Domenico della Grammatica ἔγραφε: «...σᾶς ἔχω ἤδη γνωστοποιήσει ὅτι ἐδῶ (στὴ Σίφνο) ἔχει σχεδὸν ἐξαλειφθεῖ τὸ καθολικὸ ποίμνιο ἀπὸ τίς συνεχεῖς διώξεις τῶν ἀντιπάλων μας πού διαρκῶς ἐργάζονται μέ κάθε τρόπο καί μέσον νά σβύσουν τὸ δικό μας ἀγιο δόγμα...».⁴¹

β) Ὁ ἰησουΐτης pre Marco Lima, στίς 26 Ὀκτωβρ. 1632: «Τὸ νησί (τῆς Σίφνου) ἔχει περίγυρο περί τὰ 30 μίλια καί 4.000 κατοίκους μέ 40 Ἑλληνες ἱερεῖς, πρόσωπα τὰ ὁποῖα διάκεινται μέ μεγάλη ἐχθρότητα πρὸς τὸ λατινικὸ δόγμα».⁴²

γ) Ὁ ἰησουΐτης Michele Almbertino στίς 8 Νοεμβρίου 1643: «...ἐνῶ πλησίαζε ἡ ἡμέρα γιά νά κοινωνήσουν (οἱ ὀρθόδοξοι), ἐκδόθηκε ἀπαγορευτικὴ διαταγὴ καί ἀπειλὴ ἀφορισμοῦ γιά ὁποιον εἶχε ἐξομολογηθεῖ σ' ἐμένα, ὅτι δέν ἔχει δικαίωμα θείας μεταλήψεως καί ἀκόμη ὅτι θά καθίστατο ἀργός ἐπὶ πέντε ἐβδομάδες ὁποῖος ἐφημέριος τόν μεταλάμβανε. Ἡ διαταγὴ ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸν ἱερατικὸ προϊστάμενο, ἕναν ἱερέα μέ τὸν τίτλο τοῦ οἰκονόμου, σχισματικόν καί ἐχθρικώτατα διακείμενον πρὸς τὸ λατινικὸ δόγμα. Γιά τὴν ἐκδόση τῆς ἐν λόγῳ διαταγῆς παρακινήθηκε ἀπὸ μερικούς φανατικούς τούς ὁποίους εἶχα θίξει στά κηρύγματά μου, ἂν καί εἶχα ἀναφερθεῖ μέ γενικότητες, καί ἰδιαίτερα ἀπὸ ἕναν μοναχὸ ἀγιορεῖτη...».⁴³

38. SCPF/SOCG. 186, 3^r-7^r. Βλ. στό Παράρτημα τὸ ἔγγραφο 2.

39. Γρηγορίου Π., Σχέσεις Καθολικῶν καί Ὀρθοδόξων, Ἀθήνα 1958, σελ. 48. Ὁ συγγραφέας, χρησιμοποιώντας κατὰ σκανδαλώδη ἐπιλεκτικὸ τρόπο ἔγγραφα τῶν Ἀρχείων τῆς SCPF, ἐπεδίωξε, ἐνωτικὸς ὁ ἴδιος, νά ἀποδείξει ὅτι οἱ σχέσεις μεταξύ καθολικῶν-ὀρθοδόξων ὑπῆρξαν ἐντελῶς ἀρμονικές, ἀφοῦ λ.χ. οἱ ὀρθόδοξοι ἀρχιερεῖς ἐπέτρεπαν στοὺς Λατίνους κληρικούς τὸ θεῖο κήρυγμα, τὴν ἐξομολόγησι κλπ. Πρὸς τοῦτο ἐπικαλεῖται γράμματα τοῦ Παροναξίας Ἱερεμῖα Βαρβαρίγου καί τοῦ προέδρου Παροναξίας Ἰωσήφ Δόξα, οἱ ὁποῖοι, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ ἔγγραφα τῶν ἰδίων φακέλων τῆς SCPF, ἦταν, ὁ μὲν πρῶτος δεδηλωμένος καθολικὸς [βλ. Συμμεωνίδη Σ.Μ., Ἱστορικὰ Ἐγγραφα Μήλου, σελ. 105-111 καί τοῦ Ἰδίου, Τὰ Ἀρχεῖα τῆς SCPF καί μαρτυρίες γιά τὸν δῆθεν ὀρθόδοξο μητροπολίτη Παροναξίας Ἱερεμῖα Βαρβαρίγο (1622-1632), περιόδ. «Ναξιακά», ἔτος VII, τεύχος 30-31 (Ὀκτ. 1991-Μάρτ. 1992)], ὁ δὲ δεῦτερος ἐπιβάτης τοῦ θρόνου Παροναξίας μέσω τοῦ Βενετοῦ ναυάρχου Φραγκίσκου Μοροζίνη [βλ. Τωμαδάκη Ν.Κ., Ἰωσήφ Δόξας Ζακύνθιος Μητροπολίτης Σεβαστείας καί Ἐξάρχος Ἀρμενίας Πρόεδρος τῆς Μητροπόλεως Παροναξίας, ΕΕΒΣ, ΜΒ' (1975-1976) σελ. 6 ἐπ. καί Συμμεωνίδη Σ.Μ., Τὸ Ἀρχιπέλαγος κατὰ τὸν πόλεμο Τουρκίας-Βενετίας (1645-1669) καί οἱ ἀρχιερατικὲς ἐναλλαγές στίς ὀρθόδοξες ἐπισκοπές, «Μηλιακά», Ἀθήνα 1989, τόμος Γ', σελ. 60 ἐπ.].

40. Γρηγορίου, Σχέσεις..., σελ. 55 ἐπ.

41. SCPF/SOCG. 149, 208^r.

42. SCPF/SOCG. 184, 224^v-225^r.

43. SCPF/SOCG. 186, 4^v-5^r.

VI. Οί ὀρθόδοξοι διδάσκαλοι καί πνευματικοί. Ὁ Βίκτωρ Κορυφαῖος μαθητής στή Σίφνο.

Οἱ ὀρθόδοξοι ἱερεῖς, ἱερομόναχοι καί μοναχοί, παρόλο πού δέν εἶχαν ἰδιαίτερη κατάρτιση στά Γράμματα, δέν ὑστέρησαν στήν ἐκπαίδευση τῆς νεολαίας τοῦ νησιοῦ κατά τήν ἐποχή αὐτή, ὅπως καί στά παλαιότερα χρόνια. Δεκάδες δικαιοπρακτικά καί ἄλλου περιεχομένου ἔγγραφα φανερώουν ὅτι, ἐκτός ἀπό τοὺς κληρικούς-συντάκτες τοὺς, ὑπῆρχε καί σημαντικός ἀριθμός πολιτῶν μέ ἱκανοποιητικές γραμματικές γνώσεις. Εἰδικά γιά τό πνευματικό καί διδακτικό ἔργο τῶν ὀρθοδόξων κληρικῶν ὑπάρχουν σχετικές, γενικοῦ περιεχομένου, μαρτυρίες, ὅπως καί μία συγκεκριμένη εἰδηση:

α) Οἱ Σίφνιοι ἀγιορεῖτες τῶν μονυδρίων τοῦ Ἁγίου Ἀρτεμίου, πέντε τόν ἀριθμό, μέ ἐπικεφαλῆς τόν Ἱερεμία τοῦ Ὀρφανοῦ καί τοῦ Ἁγίου Ἀντύπα τοῦ ἱερομονάχου Νικηφόρου Τρουλλίδη, ἦταν οἱ πνευματικοί τοῦ τόπου. Ἄν δίδαξαν καί γράμματα στή νεολαία, δέν εἶναι γνωστό. Εἶχαν ὁμως ἐνεργητική συμμετοχή στό ἔργο προσφορᾶς γενικῆς Παιδείας στοὺς συμπολίτες τοὺς. Πολλές φορές ἔκαναν διάλογο μέ τοὺς καθολικούς ἱεραποστόλους-προπαγανδιστές ἐνώπιον κοινοῦ ὑποστηρίζοντας μέ τήν ἀγιορεῖτικη θεολογία τοὺς τίς ὀρθόδοξες θέσεις,⁴⁴ δυναμώνοντας ἔτσι τό φρόνημα τοῦ λαοῦ. Ἄλλοι γνωστοί ἱερομόναχοι καί πνευματικοί ὑπῆρξαν οἱ Μακάριος καί Ἀρσένιος, στή δεκαετία 1630-1640, καθὼς καί ὁ γνώστης τῆς ἰταλικῆς γλώσσας διάκονος Ποθητός Σερματῆς.⁴⁵

β) Ὁ ἱησουΐτης Almbertino ἔγραφε τό 1643: «Σ' ἓνα χωριό τοῦ νησιοῦ ἔμενε ἓνας μοναχός πού εἶχε φήμη ἀγίου ἀνθρώπου, λόγιου καί μέ μεγάλη ἐμπειρία στήν ἐξομολόγησιν ... εἶχε κάνει πολλά χρόνια στό Ἅγιον Ὄρος, ὅπου εἶχε τήν μετάνοιά του...».⁴⁶

γ) Σέ προηγούμενη ἀναφορά τῆς 17 Δεκεμβρίου 1638 ὁ ἴδιος Almbertino ἔγραφε πῶς παρέμεινε στή Σίφνο ἐπὶ ἐνάμισο μῆνα καί ἔκανε λειτουργίες καί κηρύγματα στοὺς κατοίκους. Σέ ἓνα ἀπό τὰ κηρύγματά του, πού εἶχε ὡς θέμα τῆ «βλασφημία», πῆγε νά τόν ἀκούσει καί «ἓνας ὀρθόδοξος κληρικός διδάσκαλος, συνοδευόμενος ἀπό τοὺς μαθητές του». Κατά τοὺς ἰσχυρισμούς τοῦ Almbertino ὁ κληρικός αὐτός καί διδάσκαλος, συμφώνησε μέ τό περιεχόμενο τῆς ὁμιλίας του καί ἄρχισε ἀμέσως νά διορθώνει τόν ἑαυτό του καί τοὺς μαθητές του [«commincio un parasse, che faceva scuola, di corregger se stesso e li suoi scolari delle parole di bestemia»].⁴⁷ Ἡ πληροφορία εἶναι σημαντική γιατί φανερώνει ὅτι, μετά τῆ διακοπῆ τῶν ἐργασιῶν τοῦ σχολεῖο τοῦ della Rocca (1634), ὀρθόδοξος Σίφνιος κληρικός διατηροῦσε τό 1638 δικό του Σχολεῖο μέ ἀριθμό μαθητῶν. Ἀτυχῶς ὁ Almbertino δέν μᾶς διέσωσε τό ὄνομά του! Ὅμως, ἡ πληροφορία βεβαιώνει, τόσο τό ἐνδιαφέρον τῶν Σιφνίων γιά τήν ἐκπαίδευση τῆς νεολαίας ἀπό πολύ νωρίς, ὅσο καί τῆ συμμετοχή τοῦ ὀρθοδόξου κλήρου στήν ἀνάπτυξή της.

δ) Τέλος, ὁ βικάριος Σίφνου Μάρκο ντά Πόλλα, σέ ἐπιστολή ἔτους 1650 πρὸς τήν Προπαγάνδα, ἔγραφε τά ἑξῆς: «...ἡ εὐσέβεια τῶν Ἑλλήνων κατοίκων πρὸς τό δόγμα μας ἔχει προέλθει ἀπὸ τήν ἀνάγνωσιν τῶν βιβλίων, τά ὅποια πρό τετρα-

44. SCPF/SOCC. 276, 376'.

45. SCPF/SOCC. 184, 350^v.

46. SCPF/SOCC. 186, 4^v-5^v.

47. SCPF/SOCC. 185, 204^r-205^v.

ετίας μου απέστειλε ἡ Ἁγία Προπαγάνδα τὰ ὅποια διένειμα σέ ἱερεῖς, μοναχοὺς καί -
λαϊκοὺς...».⁴⁸

Καί ἡ μαρτυρία αὐτή εἶναι πολύτιμη ἀφοῦ βεβαιώνει ὅτι, στά μισά τοῦ 17ου αἰώ-
να, μέγας ἀριθμὸς ὀρθοδόξων Ἑλλήνων, κληρικῶν καί λαϊκῶν, ἦταν σέ θέση νά
διαβάζει βιβλία θεολογικοῦ καί ἐκκλησιαστικοῦ περιεχομένου. Ἄλλωστε, τό πλῆθος
τῶν συντακτῶν δικαιοπρακτικῶν καί ἄλλων ἐγγράφων τῶν μεταγενέστερων χρόνων,
πρέπει νά διδάχτηκε τὰ γράμματα αὐτήν, κυρίως, τήν ἐποχή.⁴⁹ Ἐχει ἰδιαίτερη σημα-
σία καί πρέπει νά τονισθεῖ, ὅτι, τὰ κείμενα τῶν ἐγγράφων αὐτῶν, συγκρινόμενα μέ τὰ
ὅμοια ἐγγραφα τῶν ἄλλων νησιῶν, ὅπως τῆς Νάξου, Σύρου, Μυκόνου κ.ἄ., φανερώ-
νουν ὅτι οἱ Σίφνιοι ἦταν πιό καλά κατηρτισμένοι στή γραμματική, συντακτικό, ὀρθο-
γραφία κλπ., ἀπό τοὺς γραμματισμένους τῶν ἄλλων νησιῶν, λόγω τῆς πρώιμης παι-
δευτικῆς τους ἐπίδοσης. Μεγάλη, ἐπίσης, σημασία ἔχει ἡ χρησιμοποίηση στά σιφ-
νιακά κείμενα ἐλάχιστων παρεφθαρμένων ξενικῶν λέξεων, γεγονός πού φανερώνει
τήν καθαρότητα τοῦ λόγου πού ἐπικράτησε στό νησί.

Βίκτωρ Κορυφαῖος. Ἐνας ἀπό τοὺς μαθητές τῶν χρόνων αὐτῶν, ὑπῆρξε καί ὁ Βί-
κτωρ Dacorfi ἢ Κορυφαῖος ἢ Κλαπατζαράς, τέκνο τοῦ ὀρθοδόξου ἱερέως στό Ἡρά-
κλειο τῆς Κρήτης παπα-Νικόλα Dacorfi. Ἀναφέρεται ὡς φιλοξενούμενος ἐπί τέσ-
σερα χρόνια (1642-1646) τοῦ μεγαλέμπορου τοῦ νησιοῦ Βασίλη Λογοθέτη. Ὅταν
ἔφθασε στή Σίφνο ὁ Βίκτωρ, ἦταν ἡλικίας 8 περίπου χρόνων καί μάθαινε γράμματα,
ὅπως καί ἄλλα παιδιά τοῦ νησιοῦ, στους ὀρθοδόξους ἱερεῖς καί μοναχοὺς. Ὁ Λογο-
θέτης διεπίστωσε ὅτι ὁ προστατευόμενός του εἶχε μεγάλη ἐπίδοση στά γράμματα καί
ἀφοῦ συνεννοήθηκε μέ τήν οἰκογένεια τοῦ νέου, ἔγραψε (12 Ἰουλίου 1646) στή Διευ-
θυνση τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Ρώμης καί παρεκάλεσε νά
γίνει δεκτός γιά τή συνέχιση τῶν σπουδῶν του: «*Ἀπό τετραετίας φιλοξενεῖται στό σπι-
τι μου ὁ γιός τοῦ αἰδεσιμωτάτου παπα-Νικόλα Dacorfi ἀπό τήν πόλη τῆς Candia,
κληρικοῦ τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος καί ἀπό οἰκογένεια εὐγενῶν, ὀνόματι Βιττόριο, γεννη-
μένος ἀπό νόμιμο γάμο. Βλέποντας τή μεγάλη ἐπιθυμία καί ἐπίδοσή του στά
γράμματα, ἀπεφάσισα νά τόν στείλω, ὑπό τήν προστασία τῆς ὑμετέρας σεβασμιότη-
τος, στό Ἑλληνικό Κολλέγιο καί παρακαλῶ εὐσεβάστως νά μοῦ προσφέρετε τήν χαρά
ἐγκρίσεως τῆς εἰσαγωγῆς του σ' αὐτό*».⁵⁰

Τό αἶτημα τοῦ Λογοθέτη ἔγινε δεκτό καί ὁ Βίκτωρ ἀνεχώρησε γιά τή Ρώμη ὅπου,
τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1646, ἔκανε τήν ἐγγραφή του στό Κολλέγιο. Ὁ Λογοθέτης ἔγρα-
ψε καί πάλι γιά νά ἐκφράσει τίς εὐχαριστίες του καί νά διαβεβαιώσει ὅτι «ἂν δέν εἶ-

48. *SCPF/SOCC. 187, 627'.*

49. Ἀναφέρονται, ἐνδεικτικά, μετά τό ἔτος 1650, συντάκτες ἐγγράφων, οἱ ἐπόμενοι (Μέσα
σέ παρένθεση τό ἔτος ἢ τὰ ἔτη πού συντάχθηκαν τὰ ἐγγραφα): * Παῦλος Ἀναγν. Σερμαρτῆς
(1657), * Πέτρος Φρουδίτης (1664, αὐτόγραφη διαθήκη), * Ζαννῆς Γοζαδίνος (ἀπό 1664-1678
πλῆθος ἐγγράφων), * Γεώργης Φιλικῶ (1664), * Κων/νος ἱερεὺς Χαλκιόπουλος, ἀγιογράφος
(1667), * Ἰωάννης Ρουσσός (1676), * παπα-Ἰωάννης Κουλούρης (1676), * Νεόφυτος Βιδάλης, ἱε-
ροδιάκονος (1677), * Ἰωάννης Μοθονιός (1678), * Ἀπόστολος παπα-Νικολοῦ Λογίζος
(1680-1681), * Ἰωάννης Γεώργη Τουλή Φιλικῶ (1683), * παπα-Ἀντώνης Παπανεοφύτου
(1688), * Ἀνεγνώστης Μαγκανάρης (1688), * παπα-Λουκάς Βαφίας (1688), * παπα-Νικόλαος
Ρουσσός (1689), * μισέρ Ἀντωνάκης Πρατικός (1689) καί πολλοὶ ἄλλοι. Ὅλοι γνώριζαν ἱκανο-
ποιητικά Γραμματική καί Συντακτικό, οἱ δὲ Ζαννῆς Γοζαδίνος, Ἰωάννης Ρουσσός καί Νεόφυ-
τος Βιδάλης ἦταν καί καλλιγράφοι. Στους ἀνωτέρω δέν περιλαμβάνονται οἱ νοτάριοι ἢ καντζη-
λιέρηδες, ὅπως καί οἱ ἀξιωματοῦχοι τῆς Ἐκκλησίας οἰκονόμοι, πρωτοπαπάδες, σακελλάριοι
κλπ., οἱ ὅποιοι ἐπίσης γνώριζαν γράμματα καί ὑπῆρξαν συντάκτες μεγάλου ἀριθμοῦ ἐγγράφων
(τῶν Συλλογῶν Εὐαγγ. Βάου, Γεωργίου Θ. Γαϊτάνου καί ἄλλων Ἀρχείων).

50. *SCPF/SOCC. 173, 200°.* Βλ. στό Παράρτημα τό ἐγγραφο ὑπ' ἀριθ. 3.

χαν φθάσει ακόμη τά απαραίτητα χρήματα» από τόν πατέρα, προφανώς, του Βίκτωρα για τήν έγγραφη του, ανέλαμβανε ὁ ἴδιος τήν εὐθύνη γιά τήν πληρωμή τους.⁵¹ Ὁ Κορυφαῖος σπούδασε στό Κολλέγιο ὡς τό 1658, ὅποτε ἐγκατέλειψε τό ἴδρυμα καί ἐπέστρεψε στίς Κυκλάδες,⁵² ἀφοῦ ἤδη εἶχε χειροτονηθεῖ ἱερέας κατά τό «ἐλληνικό τυπικό», δηλ. οὐνίτης.⁵³ (βλ. περισσότερα γι' αὐτόν στό Ε' Μέρος).

Ἡ περίπτωση τοῦ Κορυφαίου καί, εἰδικότερα, ἡ πληροφορία τοῦ Λογοθέτη ὅτι εἶχε «ἐπίδοση στά γράμματα», φανερώνει ὅτι τοῦτος παρακολουθοῦσε στή Σίφνο μαθήματα κάποιου σχολείου ἢ διδασκάλου, ὅπως καί ἄλλοι νέοι τοῦ νησιοῦ.

51. *SCPF/SOCG*. 177, 155^f.

52. *Τσιρπανλή*, Τό Κολλέγιο, σελ. 570 ἐπ. ὅπου λεπτομέρειες γιά τή σταδιοδρομία του. Μετά τίς μαρτυρίες τοῦ Λογοθέτη, ἐπιλύονται πλέον δύο ζητήματα πού εἶχαν ἀνακύψει περί τόν Κορυφαῖο: α) τῆς καταγωγῆς του ἀπό τήν Κρήτη καί ὄχι ἀπό τήν Κέρκυρα, ὅπως πίστευε ὁ ἀείμνηστος μέγας φίλος μου *Κων. Δ. Μέρτζιος*, Θωμᾶς Φλαγγίνης καί ὁ Μικρός Ἑλληνομνήμων, τόμος Θ' τῆς σειρᾶς «Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν», ἐν Ἀθήναις 1939 (ΙΔ'), σελ. 246 καί β) τῆς ἀπορίας γιατί νά ἀναφέρεται στό ἐγγραφο ὀρκωμοσίας τοῦ Κορυφαίου, κατά τήν εἴσοδο του στό Κολλέγιο, ὅτι «προέρχεται ἀπό τή Σίφνο» (della diocesi di Sifanto, βλ. *Τσιρπανλή*, σελ. 570). Εἶχε γεννηθεῖ στήν Κρήτη, ἀλλ' ἡ εἰσαγωγή του στό Κολλέγιο πραγματοποιήθηκε μέ ἐνέργειες τοῦ Λογοθέτη, ὁ ὁποῖος τόν φιλοξενοῦσε στή Σίφνο.

53. *Τσιρπανλή*, αὐτόθι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΙ ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΣΙΦΝΟΥ. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΜΠΟΡΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΗ ΛΟΓΟΘΕΤΗ

Γ'. Οί οικονομικοί παράγοντες φορείς τής προόδου.

Οί μεγάλες αλλαγές στην κοινωνική δομή τής Σίφνου, πού στηρίχθηκαν στις έμπειρίες τών δοκιμασιών καί ανακατατάξεων μιās 80ετίας (1537-1617), συντελέστηκαν καί πήραν μορφή κατά τήν περίοδο 1610-1660. Στη διάρκεια τής μπήκαν οί θεμελιακές βάσεις λειτουργίας τής Κοινότητας, μέ έλληνοκεντρικό περιεχόμενο, πού τηρήθηκαν έκτοτε απαρέγκλιτα. Φορείς τού κορυφαίου έργου ύπῆρξαν οί πολιτικοί καί οικονομικοί παράγοντες τού τόπου, πού αναδείχθηκαν τότε, μέ πρωταγωνιστή καί πρωτεργάτη τόν έμπορο μισέρ Βασίλη Λογοθέτη, μιά χαρισματική προσωπικότητα προικισμένη μέ μεγάλες ικανότητες, πολιτική ευστροφία καί διορατικότητα, τό πρότυπο τού 'Ηγέτη.

'Η άρχή τών δραστηριοτήτων του στη Σίφνο τοποθετείται, κατά δική του μαρτυρία, γύρω στά 1610,⁵⁴ όταν ήταν 20 περίπου χρόνων.⁵⁵ Μέσα σέ μιά δεκαετία, είχε επιτύχει θεαματική επαγγελματική άνοδο, άν κρίνουμε από τό γεγονός ότι τό 1621, διακεκριμένος πλέον πολίτης, ήταν ένας από τούς δύο 'Επιτρόπους τής Κοινότητας πού άσκούσαν τή Διοίκηση τού τόπου.⁵⁶ 'Από τή θέση αυτή δέν μετακινήθηκε ως τόν θάνατό του (1659)⁵⁷ έπηρεάζοντας καί κατευθύνοντας άμεσα τήν εξέλιξη τών πραγμάτων. Βασικός στόχος τού ορθόδοξου Λογοθέτη, όπως αποδεικνύεται από τήν όλη δράση του, ήταν έξ άρχής, ή πλήρης έλληνοποίηση τής ζωής τού τόπου, ή περιθωριοποίηση τών φράγκικων καταλοίπων καί ή ανάληψη απ' αυτόν τής άρχηγίας. Δέν αποκλείεται μάλιστα αυτός νά έπεδίωξε τήν εκδίωξη (1617) τού δυνάστη 'Αγγελου Γοζαδίνου από τή Σίφνο, αφού άντιπροσώπευε, έστω καί τυπικά, ένα μισητό θεσμό τού παρελθόντος καί έμπόδιο στις επιδιώξεις του. 'Η «εικόνα», άλλωστε, τής κοινωνίας τού νησιού, μετά τή διάλυση τής καθολικής μειοψηφίας, φανέρωνε τήν κυριάρ-

54. *Συμειωνίδη*, Βρυσιανή 1981, σελ. 47, όπου, πρós τό τέλος τού έγγράφου Νο 4 (τής 10-10-1642), γράφει ό ίδιος: «...έχω σήμερα 30 χρόνιας όπου εύρίσκομαι εις τήν Σίφνον...».

55. *SCPF/SOCG*. 187. 699', όπου έπιστολή τού Λογοθέτη τής 18/28 'Ιουνίου 1651, στην όποία αναφέρει ότι δέν επιθυμεί νά χάσει τήν καλή φήμη του (από κακές ένέργειες τρίτων) «στα έξήντα καί πλέον χρόνια» τής ζωής του.

56. *Μικρό 'Αρχείο 'Εγγράφων κ. Μαργαρίτας 'Ιω. Βασταρδῆ*, όπου έγγραφο τής 27-10-1621, περί άρπαγής βάρκας μέ Βενετούς στρατιώτες από τήν Τήνο κλπ., τό όποιο ύπογράφουν έξι πρόκριτοι τής Σίφνου καί οί 'Επίτροποι τού Κοινού Βασίλης Λογοθέτης καί διάκονος Σερμαρτής.

57. *SCPF/SOCG*. 276. 316'', όπου έπιστολή τής 25-6-1659 τού Πέτρου Ρόζα, ή όποία αρχίζει ως έξης: «Γιά πολλά χρόνια ή άγια ψυχή τού αποβιώσαντος κυρίου Βασίλη Λογοθέτη, πάππου μου...», πράγμα πού σημαίνει ότι ό Λογοθέτης είχε ήδη αποβιώσει στις 25 'Ιουνίου 1659.

χιση του ελληνικού στοιχείου, ανερχομένου τό 1629 σέ 6.000 ψυχές.⁵⁸ Κάθε έργο και δραστηριότητα, όπως ή γεωργία-κτηνοτροφία, ή βιοτεχνία, τό έμπόριο και οί ναυτιλιακές εργασίες, είχε περάσει στά χέρια του, μέ έντελώς νέους όρους και κανόνες που καθόριζε πλέον ή Γενική Συνέλευση του Κοινού και όχι ο δυνάστης.

Από τήν αρχή τής δεκαετίας του 1620, ή Σίφνος έμφανίζεται ως τόπος μέ σημαντική ναυτική επικοινωνία, λόγω άνοδικής πορείας του διεξαγομένου έμπορίου και τής προσέγγισης, γιά τόν σκοπό αυτό, μεγάλου αριθμού έμπορικων πλοίων. Αναφέρεται ότι, κάτοικοι των γύρω νησιών, που επιθυμούσαν νά ταξιδέψουν σέ άλλες περιοχές και τή Δύση, κατέφευγαν στη Σίφνο γιά νά βροϋν πλοίο του προορισμού τους.⁵⁹ Σύντομα οί Σίφνιοι στράφηκαν και πρós τόν τομέα τής πλοιοκτησίας μέ στόχο τόν περιορισμό τής εξάρτησής τους από ξένους πλοιοκτήτες. Αναφέρεται ότι τό 1638 είχαν άποκτήσει περί τίς πενήντα *barche* (=μικρά πλοία), μέ τά όποια ταξίδευαν πρós διάφορες περιοχές γιά τήν αγορά προϊόντων και ειδών διατροφής, «εξάγοντας άλλα είδη τής δικής τους παραγωγής».⁶⁰ Έτσι, οί караβοκύρηδες και λοιποί ναυτικοί, άπετέλεσαν τή δυναμική εκείνη τάξη εργαζομένων που, σέ συνεργασία μέ εκείνην των έμπόρων, διάνοιγαν, μέσω τής επικοινωνίας μέ άλλους τόπους και μεγάλα λιμάνια, νέους όρίζοντες οικονομικής προαγωγής του νησιού, ενώ παράλληλα συντελούσαν στη μεταφορά και διακίνηση ιδεών. Μέ τήν ανάπτυξη των έμπορικων και λοιπων οικονομικών δραστηριοτήτων και τήν όργάνωση τής τοπικής αυτοδιοίκησης, άνέκυψε άμέσως ή έπιτακτική ανάγκη διεξαγωγής τής έμπορικης και γραφειοκρατικής άλληλογραφίας, μέ άποτέλεσμα ή Κοινότητα νά στραφεί σύντομα, όπως θά ιστορηθεί στη συνέχεια, και πρós τόν τομέα τής Εκπαίδευσης τής νεολαίας γιά τή δημιουργία των άπαραιτητων στελεχών.

Έκτός από τή γεωργία-κτηνοτροφία και τό έμπόριο-ναυτιλία, αναπτύχθηκε παράλληλα και μιá αξιόλογη βιοτεχνία νημάτων και ύφασμάτων, που τροφοδοτούσε τήν έσωτερική αγορά και πραγματοποιούσε εξαγωγές. Έπίκεντρό της τό χωριό του Άρτεμώνα, όπου υπήρχαν τά περισσότερα «άργαστήρια»,⁶¹ τά όποια, μαζί μέ τά δύο γυναικεία μοναστήρια, άπασχολούσαν μεγάλο αριθμό εργατικών χεριών. Η έπιτόπια γενική παραγωγή προϊόντων, δέν έπαρκούσε βέβαια γιά μιá δυναμική ανάπτυξη τής οικονομίας. Όμως, ο Λογοθέτης και οί συνεργάτες του, δέν περιορίσθηκαν στόν μικρό χώρο τής Σίφνου, αλλά θεώρησαν τόν κυκλαδικό και μέρος του σημερινού δωδεκανησιακού χώρου, ως ενιαία αγορά και κινήθηκαν και δραστηριοποιήθηκαν μέσα σ' αυτήν μέ συγκεντρώσεις προϊόντων τής, κατά νησί, παραγωγής (βελανίδια, μετάξι, κρασί, ζωοκομικά προϊόντα, μυλόπετρες κ.ά.), τά όποια διοχέτευαν στην Πελοπόννησο, Κρήτη, Χίο, Εύβοια, Σμύρνη, ΚΠόλη, Έπτάνησα, Βενετία, Άγκώνα, Ραγούζα, Μάλτα κλπ., μέ εισαγωγή στη νησιωτική αγορά άλλων αναγκαίων προϊόντων

58. *SCPF/SOCG. 183. 796^f-797^v*, όπου εκθεση έτους 1629 (χωρίς ήμερομηνία) του άποστολ. μισσιοναρίου Σίφνου Domenico Dellagrammatica, περί τής καθολικής επισκοπής Σίφνου-Κέας-Θερμίων, στην όποια αναβιβάζει τόν όρθόδοξο πληθυσμό τής Σίφνου σέ 6.000 άτομα περίπου. Θεωρώ τόν αριθμό υπερβολικό, γιατί όλες οί σχετικές πληροφορίες του 17ου αϊ. μάς δίνουν πληθυσμό ως 4.000 άτομα (βλ. σχετικό πίνακα στο Παράρτημα). Παρόλο τουτο, δέν άποκλείεται ο αριθμός των 6.000 όρθόδοξων του Dellagrammatica που τότε, τό 1629, βρίσκονταν στόν τέταρτο χρόνο τής παραμονής του στη Σίφνο και είχε καλή γνώση των πραγμάτων, νά προσεγγίζει τήν άλήθεια.

59. *Συμειωνίδη, Έκκλησιαστ. Ιστορία*, σελ. 32, § ε'.

60. *SCPF/Visite, vol. 17. 72^v*.

61. *Ίδιωτ. Συλλογή Ε. Βάου*, όπου ικανός αριθμός δικαιοπρακτικών έγγραφων (άγοραπωλησιών, δωρεών κλπ.) σχετικών μέ τά «άργαστήρια».

έμπορίας με μεγάλα κέρδη. Σε όλα αυτά τα μέρη, είχαν πράκτορες και συνεργάτες που διακινούσαν τα εμπορεύματα⁶² ή τηρούσαν τους λογαριασμούς και την αλληλογραφία, όπως λ.χ. ο Giacomo Trompa στην Άγκωνα⁶³ και, αργότερα, στη Βενετία, ο Αντριώτης Nicolo Condostaulo, που έγκαταστάθηκε εκεί μόνιμα.⁶⁴

Τέλος, έμποροι, εισοδηματίες και άλλοι οικονομικοί παράγοντες άσκούσαν την έμπορία χρήματος με χορηγήσεις εντόκων δανείων σε ιδιώτες ή τα κοινά των νησιών, με συμμετοχές (μερίδια) σε πλοία, εμπορεύματα κλπ. Καταπτώσεις έγγυήσεων ένωποθήκων δανείων, τους προσπόριζαν κτηματικές περιουσίες σε διάφορα νησιά, όπου ισχυροποιούσαν τις θέσεις τους.

II. 'Η προσωπικότητα, ο ρόλος και οι στόχοι του Λογοθέτη.

Στις 17 Δεκεμβρίου 1638, ο ιησουΐτης Michele Almbertino, έγραψε σε έκθεσή του προς τό Βατικανό ότι, ο Βασίλης Λογοθέτης «είναι ο κυριώτερος και μεγαλύτερος έμπορος· έχει συναλλαγές με όλα τα νησιά από τό έμπόριο που διεξάγει, όπως και με τή Βενετία και τήν Άγκωνα. Δοξολογεί τόν Θεό και προτρέπει όλους νά κάνουν τό ίδιο, παρά τό γεγονός ότι είναι μεγαλοεπιχειρηματίας και διαχειρίζεται τεράστια χρηματικά ποσά. Πιστεύει θερμά στόν Θεό, είναι έντιμος στις ύποθέσεις που χειρίζεται και ζει σύμφωνα με τίς χριστιανικές έντολές. Τό σπίτι του μπορεί νά τό χαρακτηρίσει κανείς ως καταφύγιο και σκέπη των πτωχών και των κατατρεγμένων, ακόμη και των ξένων λαϊκών, κληρικών ή επισκόπων που διέρχονται από τή Σίφνο, προσφέροντας σε όλους πλήρη φιλοξενία... Είναι πολύ εύσεβής και ψάλλει συνεχώς τά τροπάρια τής 'Υπεραγίας Θεοτόκου. Άπολυτα άφοσιωμένος στους Έλληνες, έχει άνεγειρεί μέχρι σήμερα τέσσερις ή πέντε πανέμορφες εκκλησίες πληρώνοντας μεγάλα ποσά στους Τούρκους, προκειμένου νά πάρει τή συγκατάθεση τους».⁶⁵

Πέντε χρόνια αργότερα (8 Νοεμβρίου 1643), ο ίδιος Almbertino, ύστερ' από νέα έπίσκεψη και δίμηνη παραμονή του στη Σίφνο, έγραψε και πάλι στη έκθεσή του: «Στή Σίφνο έχουμε βικάριο κάποιον δόν Marco da Polla... τόν όποιο ύποστηρίζει ο μισέρ Βασίλης για τόν όποιο, σε προηγούμενες άναφορές μου, έχω γράψει πόσο σπουδαία προσωπικότητα είναι άφοϋ, μολοντί όρθοδόξου δόγματος, άσκει μεγάλη έπιρροή και χάρει τής εκτίμησέως, όχι μόνο των Χριστιανικών Κρατών, αλλά και των κυρίων αυτών των περιοχών (Τούρκων) είναι, επίσης, εύσεβέστατος και προς τό δικό μας δόγμα...».⁶⁶

Οί περιγραφές του Almbertino για τόν Λογοθέτη, που έπιβεβαιώνονται από πλήθος άλλων μαρτυριών των πηγών [οί όποιες περιλαμβάνονται σε ιδιαίτερη μελέτη γι' αυτόν που θά δημοσιευθεί προσεχώς], προσδιορίζουν με άκρίβεια τόν χαρακτήρα

62. Διακινούμενα προϊόντα του εμπορίου αναφέρονται: βαμβάκι, νήματα και ύφασματα, μπροκάδα (=βενέτικα ύφασματα πολυτελείας), μετάξι, ξυλεία, βελανίδια, σιτηρά, καφές, παστά ψάρια και κρέατα, σφουγγάρια, δίκταμο, κάπαρι, κρασί, όσπρια, ρύζι, σκόρδα, κρομμύδια, σαπούνη, κόφες, γυαλικά, ήμιπολύτιμοι και πολύτιμοι λίθοι, μυλόπετρες, άγγειοπλαστικά είδη, έξαρτήματα καϊκιών, όπως κατάρτια, άντένες, γούμενες, σχοινιά, άρμενα κ.ά. Βλ. *Μέρτζιου Κων.*, Μιά διαθήκη έκ Σίφνου του 1662, στην Έπετηρ. του Άρχείου τής 'Ιστορίας του Έλληνικού Δικαίου, τεύχος 8 (1958), σελ. 103-111.

63. *SCPF/SOCC*, 165, 68^ο.

64. *Συμμεωνίδη*, Άνδριακά 'Ιστορ. Έγγραφα κλπ., σελ. 89 έπ.

65. *SCPF/SOCC*, 185, 200^ο-205^ο.

66. *SCPF/SOCC*, 186, 3^ο-7^ο. Βλ. στό Παράρτημα τό Έγγραφο 2.

της μεγάλης αυτής φυσιογνωμίας της Σίφνου, την αυστηρή προσήλωσή του στην έλληνορθόδοξη Παράδοση («ψάλλει συνεχώς τά τροπάρια της Ὑπεραγίας Θεοτόκου»), τή μεγάλη οικονομική του επιφάνεια, αλλά και την πολιτική φήμη και δύναμη που είχε σ' Ἀνατολή καί Δύση.

Ἄλλη πηγή, ὁ ἀποστολικός ἐπισκέπτης φρά Bernardo da Parigi, πού ἐπισκέφθηκε τή Σίφνο τόν Αὐγουστο τοῦ 1652, ἔγραψε γι' αὐτόν στήν ἐκθεσή του πρὸς τὸ Βατικανό: «Ἐδῶ διαμένει ἓνας διάσημος Ἕλληνας, ὁ κύριος Βασίλης, πολὺ ἰσχυρὸς οικονομικά, ὁ ὁποῖος διατηρεῖ ἀριστες σχέσεις καί μέ τούς δύο, Βενετούς καί Τούρκους,⁶⁷ πού ἀποφεύγουν νά προξενήσουν κακό στό νησί πρὸς χάριν του, γιατί ἐξυπηρετεῖ καί τούς μέν καί τούς δέ. Μάλιστα μέ τό νά ἐνισχύει οικονομικά καί τούς δύο, συμβαίνει, πολλές φορές, σέ περίπτωση πού κινδυνεύει ἡ Σίφνος, νά σπεύδουν σέ βοήθειά της».⁶⁸

Εὐκόλα λοιπόν συνάγεται ὅτι, κατά τήν πιό σπουδαία χρονική περίοδο τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῆς Σίφνου, ἐκείνης δηλαδή τῆς ἀνασύνταξης τῶν δυνάμεων καί τῆς νέας πορείας τῆς ἀμέσως μετὰ τή Φραγκοκρατία, ἡ κοινωμία τοῦ νησιοῦ εἶχε τήν τύχη καί τό μεγάλο προνόμιο νά βρεθεῖ ὑπό τήν ἡγεσία φωτισμένου τέκνου τῆς, τοῦ Βασίλη Λογοθέτη, ὁ ὁποῖος τή διοργάνωσε διοικητικά,⁶⁹ τήν ἀνέπτυξε οικονομικά καί τή στερέωσε πνευματικά σύμφωνα μέ τίς ἐπιταγές τῆς ἑλληνορθόδοξης Παράδοσης πού τότε, μαζί μέ τήν ἑλληνική γλῶσσα, ἀποτελοῦσε τήν ἐθνική συνείδηση τοῦ Λαοῦ.

Ἐξεταζόμενες στό σύνολό τους οἱ δραστηριότητες τοῦ Λογοθέτη καί οἱ πρακτικές πού ἐφάρμοσε ἐπί μισόν αἰῶνα (1610-1659), βεβαιώνουν ὅτι ἦταν ὁπαδός καί ἐκφραστής τῆς ἐθναρχικῆς πολιτικῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου (μέ τό ὁποῖο διατηροῦσε στενές σχέσεις).⁷⁰ Ἡ πολιτική αὐτή ἀπέβλεπε στήν ἐμψύχωση καί στερέωση τοῦ Ἑλληνισμοῦ μέ ἀπόλυτη προσήλωση στήν Ὁρθοδοξία καί τήν Παιδεία «διά τῶν ἱερῶν γραμμάτων». Γιά τόν σκοπό αὐτό μάλιστα, ἐκτός ἀπό ἀνεγέρσεις νέων ναῶν, προήλθε καί στήν ἴδρυση τῆς μεγάλης ἀνδρικῆς Μονῆς τῆς Παναγίας Βρυσσιανῆς.

III. Ἡ Βρυσσιανή πνευματικό φυτώριο.

Τό μοναστήρι «ῶκοδόμησα»,⁷¹ ἔγραψε ὁ Λογοθέτης στήν κτητορική διαθήκη του, «διά τινά βοήθειαν τῆς πατρίδος» καί (σέ ἐπιστολή τῆς 10ης Ὀκτωβρίου 1642

67. Ὑπενθυμίζεται ὅτι τότε συνεχιζόνταν ὁ πόλεμος μεταξύ Βενετίας-Τουρκίας μέ θαλασσοκράτορες στό Αἴγαῖο τούς Βενετούς.

68. *SCPF/Visite, vol. 31, 39f.*

69. Γιά τή διοικητική ὀργάνωση, τά ὄργανα κλπ. βλ. πρόχειρα στοῦ *Συμμεωνίδη*, Ἱστορία, σελ. 172-185. Μεγάλη σχετική ἐργασία, ἔτοιμη ἀπό καιρό, ἀναμένει τή σειρά τῆς γιά δημοσίευση στά «Σιφνιακά».

70. Ὁ Λογοθέτης φαίνεται ὅτι ταξίδευε συχνά πρὸς ΚΠόλη καί Χίο, ὅπου συναντοῦσε ὑψηλά ἱστάμενα πρόσωπα τῆς κεντρικῆς τουρκικῆς Διοίκησης (καπουδάν-πασάδες, δραγομάνους τοῦ στόλου, βεζύρηδες κ.ἄ.) γιά συζήτηση καί ἐπίλυση θεμάτων. Ἰκανές εἶναι οἱ σχετικές μαρτυρίες στίς πηγές. Ἐνδεικτικά ἀναφέρεται ὅτι βρίσκονταν στή Χίο δύο φορές τό 1638 (*SCPF/SOCC. 165. 62f.*), τόν Νοέμβριο 1639 (*Bibliotheca Marchiana-Venezia, Mss. Marc. Ital. Classe VII, no 1191=8881*), τό 1640 (*SOCC. 165, 49f.*), τό 1642 καί 1643 (*Συμμεωνίδη*, Βρυσσιανή 1981, σελ. 46, 49). Στήν ΚΠόλη τόν Μάιο τοῦ 1641 (*SOCC. 165. 49v+54f.*). Σέ ἐπιστολή ἔτους 1639, ἔγραψε ὁ ἴδιος πῶς προγραμματίζε νά βρίσκεται στή Βενετία τόν Μάρτιο τοῦ 1640 (*Biblioth. March., δ.π.π.*).

71. *Συμμεωνίδη*, Βρυσσιανή 1981, σελ. 29.

πρός τόν ἡγούμενο τῆς μονῆς Πάτμου) «*διά ψυχικόν ἐδικό μου, ἀκόμη καί διά βοήθειαν πολλῶν πτωχῶν καί ὠφέλεια ψυχῶν... ὅπως μέ ἐφώτισε ὁ ἀφέντης ὁ Θεός*».⁷² Γιά πνευματική λοιπόν βοήθεια τῆς πατρίδας του ἀνήγειρε τή Βρυσιανή, μέ ὄραμα καί σκοπό («*μέ ἐφώτισε ὁ ἀφέντης ὁ Θεός*») ἀνάδειξής της σέ μεγάλο μοναστικό κέντρο, ὅπως ἐκεῖνο τῆς Πάτμου. Γι' αὐτό, συνέχιζε, ἐνῶ «*ἐγὼ ἐμποροῦσα νά κάμω ἀλλοῦ (δηλ. σέ ἄλλη τοποθεσία τῆς Σίφνου) τήν δρεξή μου (=ἐπιθυμία μου) καί εἰς καλύτερον τόπον*», «*διά ταυτό δέν ἐθέλησα παρά νά γενῆ εἰς τόν τόπον τοῦ Θεολόγου*»,⁷³ σέ ἔκταση δηλαδή ἰδιοκτησίας τοῦ μετοχίου τῆς Μονῆς Πάτμου στή Σίφνο, προκειμένου ἡ Βρυσιανή νά περιβληθεῖ μέ τήν αἴγλη τοῦ ὀνόματος τῆς μεγάλης πατριακῆς Μονῆς. Συνεπῶς, σκοπός τοῦ Λογοθέτη ἦταν ἡ ἐγκαθίδρυση στό νησί ἐνός μεγάλου πνευματικοῦ κέντρου, μέσα στά ἑλληνορθόδοξα πλαίσια, κατά τά πρότυπα τῆς Μονῆς Θεολόγου τῆς Πάτμου.

Ὅταν τό ἡγουμενοσυμβούλιο τοῦ τελευταίου, παρά τήν παροχή, ἀρχικά, τῆς σύμφωνης γνώμης του γιά τήν ἀνέγερση τῆς Βρυσιανῆς στόν χῶρο ἰδιοκτησίας τοῦ Θεολόγου, ἀρχισε, στή συνέχεια, νά ἔχει ἀντιρρήσεις, ὁ παντοδύναμος Λογοθέτης πῆγε στήν ΚΠόλη καί ἔθεσε τό ζήτημα γιά ἐπίλυση στόν πατριάρχη καί τήν ἱερά σύνοδο. Τό πατριαρχεῖο, μέ δύο σιγγίλια τῶν ἐτῶν 1643 καί 1644 τοῦ οἰκουμένου πατριάρχου Παρθενίου Δ', «*ἀπεκατέστησε τό ἱερόν μοναστήριον τῆς Βρύσης ἐλεύθερον, αὐτόνομον, σταυροπηγιακόν μοναστήριον, μόνω τῶ οἰκουμενικῶ θρόνω ὑποκείμενον*».⁷⁴ Μετά τήν ἀνεξαρτητοποίηση τοῦ μοναστηριοῦ, φρόντισε νά τό ἐπανδρώσει μέ ἱερομονάχους καί μοναχοῦς ἐφοδιασμένους μέ κατάλληλη μόρφωση καί ἰδιαίτερα προσόντα, ὥστε νά εἶναι σέ θέση νά ὑπηρετήσουν μέ ἐπιτυχία τόν ὑψηλό σκοπό του, ὅπως ὁ Ἰωνᾶς Ἀποστόλης καί ὁ Νεκτάριος, πού διετέλεσαν οἱ πρῶτοι ἡγούμενοί του ἐπί τριάντα περίπου χρόνια.⁷⁵ Γιά τόν πρῶτο ἔγραψε ὁ ἐφημέριος τῆς γυναικείας μονῆς Θεολόγου τοῦ Μογκοῦ λόγιος ἱερομόναχος Παρθένιος Χαιρέτης: «*τόν ἐπιτήδειον ἰατρὸν κύριον Ἰωνᾶν, τοῦ ὁποίου τό κλέος ἐπί μοναδικῆ πολιτεία καί τέχνη ἰατρικῆ λάμπει εἰς πάσας τὰς Κυκλάδας καί Σποράδας νήσους*».⁷⁶ Διακεκριμένος πνευματικός καί γνώστης τῆς ἱατρικῆς ὁ Ἰωνᾶς, ἔγινε γνωστός σέ ὅλα τά νησιά ἀπό τήν προσφορά τῶν ὑπηρεσιῶν του, ἀπλώνοντας καί τή φήμη τῆς Βρυσιανῆς, ὁ δέ Νεκτάριος, μέλος τῆς Ἀγιοταφικῆς Ἀδελφότητος, διετέλεσε καί ἡγούμενος τῆς Μονῆς Χρυσοστόμου Κύπρου καί, ἀκολούθως, μητροπολίτης Πάφου καί Τριμυθοῦντος.

Ἔτσι, στά πρῶτα χρόνια λειτουργίας τῆς Βρυσιανῆς, δύο ἡγούμενοι-ἐξέχουσες προσωπικότητες, ἱκανοποίησαν τόν πόθο τοῦ Λογοθέτη «*διά τινά βοήθειαν τῆς πατρίδος... καί διά βοήθειαν πολλῶν πτωχῶν καί ὠφέλεια ψυχῶν*» μέ ἰδιαίτερη ἐπίδοση. Στό χῶρο τῆς βρήκαν καταφύγιο, πνευματική τροφή καί στοργή τόσο Σίφνιοι, ὅσο καί ἄνθρωποι ἀπό ἄλλες περιοχές, ὅπως βεβαιώνει ὁ Νεκτάριος σέ ἐπιστολή του ἔτους 1686, στήν ὁποία σημειώνει ὅτι τά οἰκονομικά τοῦ μοναστηριοῦ εἶχαν περιέλθει σέ δεινή κατάσταση ἀπό τίς φορολογήσεις Τούρκων καί Βενετῶν «*ἐτι δέ καί ὑπό τῶν ἐμπιπτόντων ὁσημέραι πτωχῶν καί ξένων*».⁷⁷ Μοναχοί τῆς Βρυσιανῆς, ὅπως καί τῆς ἄλλης ἀνδρικής Μονῆς τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, ἀπέκτησαν ἰδιαίτερη μόρφωση, ἀφοῦ πολλοί ἀπ' αὐτούς «*μετέβαινον εἰς τά μέρη τῆς Τουρκίας, ὅπου τινές μὲν μέ τό*

72. Ὁ.π.π., σελ. 46.

73. Ὁ.π.π., σελ. 49.

74. Ὁ.π.π., σελ. 20-22.

75. Ὁ.π.π., τό κεφάλαιο περί τῶν ἡγουμένων.

76. *Σπεράντσα Θεοδοσ.*, Ἡ Παναγία ἡ Χρυσοπηγή τῆς Σίφνου, Ἀθήναι 1949, σελ. 47.

77. *Συμμεωνίδης*, Βρυσιανή 1981, σελ. 55.

διδασκαλικόν ἐπάγγελμα, τινές δέ μετερχόμενοι τόν ἐφημέριον καί ἄλλοι προσκολλούμενοι εἰς τινά ἀρχιερέα, ἐπορίζοντο τά πρός τό ζῆν»⁷⁸ καί ἀναδεικνύονταν ποιμένες περιφανῶν ἀρχιερατικῶν θρόνων.

Τόσο ἡ ἀναφορά ὅτι οἱ μοναχοί τῆς Βρυσιανῆς μετέρχονταν τό «διδασκαλικόν ἐπάγγελμα», ὅσο καί οἱ τίτλοι τῶν βιβλίων τῆς σημαντικῆς βιβλιοθήκης τῆς (Ἄπαντα Λουκιανοῦ, Πλουτάρχου, Ἰσοκράτους, Δημοσθένους, Γαληνοῦ, Γραμματικές, Λεξικά, Γεωγραφικά, Λογική, Ὅμηρος καί Πατερικά ἔργα Μεγ. Βασιλείου, Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας κ.ά.),⁷⁹ βεβαιώνουν ὅτι στούς χώρους τῆς διδάσκονταν τά Γράμματα ἀπό μοναχοῦς-διδασκάλους καί μάλιστα ὄχι μόνο «ιερά γράμματα» ἀλλά καί μαθήματα Μέσης Παιδείας.

IV. Ἡ Παιδεία τῆς σιφναϊκῆς κοινωνίας.

Τό πνευματικό ἐπίπεδο τῆς κοινωνίας τῆς Σίφνου στά μισά τοῦ 17ου αἰώνα, περιγράφει σέ ἐκθεσή του, ἔτους 1657, ὁ βικάριος τοῦ νησιοῦ Βαρθολομαῖος Πόλλα:

«Στή Σίφνο ὑπάρχουν 16 καθολικοί (μόνιμοι κάτοικοι), ἀλλά, συνήθως, ὁ ἀριθμός τους ἀυξάνεται μέ τούς ξένους πού καταφθάνουν συνεχῶς, ἐμπόρους καί κουρσάρους. Οἱ Ἕλληνες ἀνέρχονται σέ 4.000 ψυχές καί ἔχουν 60 ἱερεῖς. Οἱ ὀρθόδοξοι Σίφνιοι εἶναι ἀνθρώποι εὐσεβεῖς πού φανερώνουν τήν εὐσέβειά τους μέ τή διατήρηση τῶν ἐκκλησιῶν τους σέ ἀρίστη κατάσταση. Ἐχουν ἀρκετά καλές σχέσεις μέ τούς Λατίνους καί... εἶναι πολύ θεοφοβούμενοι. Διακρίνονται γιά τήν ἐπιθυμία τους νά μαθαίνουν τήν ἀλήθεια, λατρεύουν τή συζήτηση, παραμένουν ὁμως ἀμετακίνητοι στίς ἀπόψεις τους γιά τίς πέντε διαφιλονικούμενες διαφορές μεταξύ τῶν δύο δογμάτων ἀναφορικά μέ τήν ἐκπόρευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, μία ἀνοησία τους πού δέν ἐννοοῦν νά παραδεχθοῦν γιατί, ὅπως ἰσχυρίζονται, τά ζητήματα αὐτά εἶναι θεμελιωμένα ἀπό τόν Δαμασκηνό καί τόν Ἅγιο Βασίλειο... Στό νησί κυκλοφορεῖ ἕνα βιβλίο τιτλοφορούμενο Φιλαδέλφεια, τό ὁποῖο ἀποτελεῖ ἀπάντηση στό βιβλίο πού τύπωσε ἡ Ἁγία Προπαγάνδα καί ἔχει σχέση μέ τίς πέντε κορυφαῖες διαφορές τῶν δύο δογμάτων. Μέ αὐτό ὑπερασπίζονται οἱ ἐλληνικές σχισματικές ἀπόψεις».⁸⁰

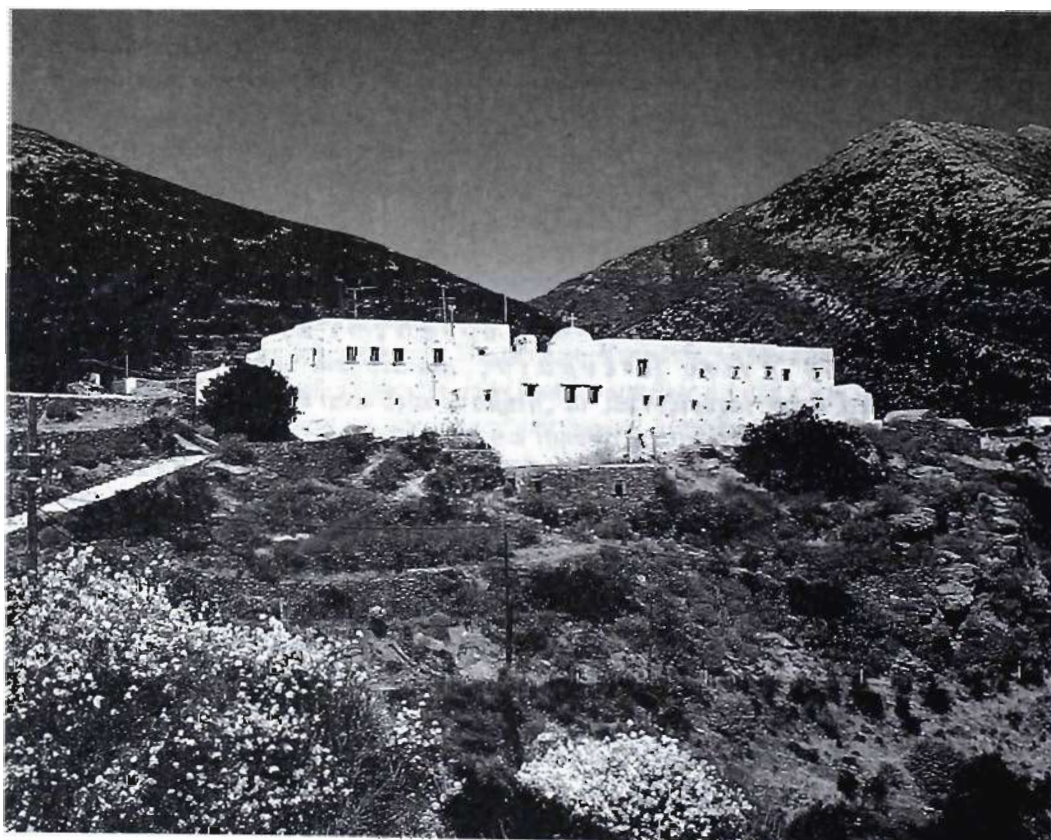
Ἡ ἀνωτέρω περιγραφή γιά τόν χαρακτήρα, τή φιλομάθεια καί τό ἐν γένει πνευματικό ἐπίπεδο τῶν Σιφνίων στά μισά τοῦ 17ου αἰ., εἶναι πράγματι βαρυσήμαντη γιαι προέρχεται ἀπό ἀνθρώπο πανεπιστημιακά μορφωμένον, ὁ ὁποῖος ἔζησε πολλά χρόνια στό νησί καί εἶχε ἄμεση καί καθημερινή ἐπαφή μέ τούς πολυάριθμους κατοίκους καί, συνεπῶς, οἱ γνώμες του ἔχουν βαρύτητα καί ἀuthεντικότητα. Κατ' αὐτήν, οἱ ὀρθόδοξοι Σίφνιοι ἦταν φιλομαθεῖς καί ἐπιζητοῦσαν συνεχῶς τή συζήτηση διαφόρων θεμάτων, ἀναλύοντας τά στοιχεῖα τους, γιά τήν ἀνεύρεση τῆς ἀλήθειας. Ἐπέμεναν ὁμως ἀπαρέγκλιτα στήν ὀρθόδοξη θέση γιά τήν ἐκπόρευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τονίζοντας ὅτι τό ζήτημα ἦταν ξεκαθαρισμένο ἀπό τούς μεγάλους Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐξ ἀρχῆς καί εἶχε γίνει ἀποδεκτό ἀπό ὄλους τούς χριστιανούς Ἀνατολῆς καί Δύσης. Οἱ νεωτερισμοί καί ἀλλαγές ἤλθαν πολύ ἀργότερα καί προήλθαν ἀπό τή Δυτική Ἐκκλησία γιά ἄλλους λόγους. Ἐμμένοντες στήν πατερική Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας, δέν ἦταν αὐτοί οἱ «σχισματικοί», ἀλλά οἱ πιστοί τοῦ ὀρθοῦ δόγματος.

78. Συμεωνίδη, Βρυσιανή 1966, σελ. 41.

79. Ὁ.π., σελ. 190-192 καί Ἀνδριώτη Ν.-Οἰχαλιώτη Ρέννου, Βιβλιοθήκες τῆς Σίφνου, «Σιφναϊκά», παράρτ. ἀριθ. 1 (1994), σελ. 45 ἐπ.

80. SCPF/SOCG. 272, 206^f-207^f.

Δέν ἦταν λοιπόν ἀστοιχείωτοι οἱ Σίφνιοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οὔτε ζοῦσαν σέ σκοτάδια ἀμορφωσιᾶς καί ἀπαιδευσίᾶς, ὅπως πέτυχε νά «περάσει» στήν Ἱστορία ἡ καθολική προπαγάνδα γιά τούς ὀρθοδόξους Κυκλαδίτες χρησιμοποιοῦντας, ἐπιλεκτικά, στοιχεῖα ἀπό ἀναφορές τῶν μισσιοναρίων τῆς (πού ἤθελαν νά ἀποδείξουν ὅτι δῆθεν ἐπιτελοῦσαν ἔργο σέ κοινωνίες περίπου βαρβάρων ἀνθρώπων), μέ παρασιώπησι πολλπλασίῶν ντοκουμέντων τῶν ἀρχαιακῶν πηγῶν, ὅπως ἡ ἀνωτέρω ἐκθεσι τοῦ Βαρθολομαίου Πόλλα. Μάλιστα εἶχαν προμηθευτεῖ καί μελετοῦσαν τό βιβλίο «Φιλαδέλφεια», πνευματικοῦ καί δογματικοῦ περιεχομένου.

Τό μοναστήρι τῆς Βρύσης (Φωτογρ. Ν. Βίσοβιτς).

ΜΕΡΟΣ Γ΄

Η ΑΝΘΗΣΗ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΓΑΛΟ ΠΟΛΕΜΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΝΕΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ. ΜΕΓΑΛΕΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΕΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΕΣ ΣΤΗ ΣΙΦΝΟ

1. Στά μισά τοῦ 17ου αἰ., τὰ νησιά τῶν Κυκλάδων βρέθηκαν στό ἐπίκεντρο τῶν πολεμικῶν γεγονότων μεταξύ Τουρκίας-Βενετίας. Τόν πόλεμο ξεκίνησαν οἱ Τούρκοι τό 1645 μέ στόχο τήν κατάληψη τῆς βενετοκρατούμενης Κρήτης. Οἱ νησιῶτες δεινοπάθησαν καί ἀπό τοὺς δύο ἐμπολέμους, ἀλλά καί ἀπό πειρατές καί κουρσάρους, Μωαμεθανούς καί Χριστιανούς, πού ἔσπευσαν νά ἐπωφεληθοῦν ἀπό τή γενική ἀναστάτωση. Τόσο οἱ δύο μεγάλοι στόλοι, ὅσο καί τὰ πλοῖα τῶν πειρατῶν, γέμισαν τό Αἰγαῖο κινδύνους στό πολυχρόνιο διάστημα πού κράτησαν οἱ ναυτικές καί πολεμικές ἐπιχειρήσεις (1645-1669). Οἱ λεηλασίες τῶν πληρωμάτων τοῦ βενετσιάνικου στόλου σέ ὄλα σχεδόν τὰ νησιά, οἱ συλλήψεις ἀνδρῶν πού ρίχνονταν κωπηλάτες στά κάτεργα, ἡ καταβολή φόρων σέ Τούρκους καί Βενετούς, ἡ ἀνάμιξη τῶν τελευταίων στά κοινοτικά, ἀκόμη καί στά ἐκκλησιαστικά πράγματα καί ἄλλες καταπιέσεις, ἀρπαγές καί βαρβαρότητες, μετέτρεψαν τότε τίς Κυκλάδες σέ περιοχή ἐπισφαλέστατη μέ ὀλέθρια ἀποτελέσματα στή ζωή τῶν κατοίκων.¹ Τό ἐμπόριο ἔγινε ἐπιχείρηση δυσχερέστατη, οἱ δέ ναυτικοί διακινδύνευαν τὰ καράβια τους, τὰ μεταφερόμενα ἐμπορεύματα καί αὐτές τίς ζωές τους. Κατά τὰ τρία πρῶτα χρόνια τοῦ πολέμου σοβαρές ζημιές υπέστησαν καί οἱ ἐμπορικές ἐπιχειρήσεις τοῦ Βασίλη Λογοθέτη ἀπό τὰ καταδρομικά σκάφη τῶν Ἰπποτῶν τῆς Μάλτας.² Πολλοί κάτοικοι τῶν νησιῶν, μπροστά στήν ἀφόρητη κατάσταση πού εἶχε δημιουργηθεῖ καί τόν φόβο ἀπό τοὺς κουρσάρους καί τήν ἠθική κατάπτωση πού ἔφερναν μαζί τους, ἀναγκάσθηκαν νά μεταναστεύσουν σέ τόπους ἀσφαλέστερους. Καί στή Σίφνο, παρά τό γεγονός ὅτι τὰ δυσάρεστα αὐτά περιστατικά δέν εἶχαν τήν ἑκταση πού εἶχαν πᾶρει στά ἄλλα νησιά, χάρη στήν παρουσία τοῦ

1. Βακαλοπούλου, Ἱστορία, Γ΄ (1968), σελ. 499 ἐπ., *Στοι. Ἐκκλησίου*, σελ. 69 ἐπ., *Συμμεωνίδη*, Τό Ἀρχιπέλαγος κλπ., σελ. 27 ἐπ.

2. *SCPF/SOCG. 177. 158^ν, 159^ν*, ὅπου δύο ἐπιστολές, ἀπό 16/26 Ἀπριλίου καί 4 Ἰουλίου 1648, τοῦ Λογοθέτη πρὸς τό Βατικανό νά παρέμβει ὑπέρ αὐτοῦ στόν Μάγιστρο τῶν Ἰπποτῶν τῆς Μάλτας γιά νά μὴ λεηλατοῦνται τὰ ἐμπορικά σκάφη του ἀπό τὰ πολεμικά πλοῖα τῶν Ἰπποτῶν. Βλ. στό Παράρτημα τό ἔγγραφο ὑπ' ἀριθμ. 3.

Βασίλη Λογοθέτη, φαίνεται ότι σημειώθηκε μικρό μεταναστευτικό κύμα. Τότε λ.χ. αναγκάστηκε να έκπατρισθει ή οικογένεια του Μανωλάκη Γρυπάρη, άνιψιού του Λογοθέτη, κατά μαρτυρία του τελευταίου: «Έλαβα τή σεβαστή έπιστολή των σεβασμιότητων σας τής 6 'Οκτωβρίου 1646», έγραφε στην Προπαγάνδα. «Καθυστέρησα όμως τήν άπάντησή μου, έλλείπει καταλλήλου μέσου άποστολής της. Ήδη εύρίσκω τήν εύκαιρία νά σās γράψω και νά στείλω τήν έπιστολή μου μέ τόν Μανωλάκη Γρυπάρη, πολυαγαπημένον άνιψιό μου, πού άναχωρεί γιά τή Ρώμη οικoγενειακώς μή ύποφέροντας πλέον τήν τυραννία των Τούρκων». Στην ίδια, έν τούτοις, έπιστολή, σημείωνε ότι ό Γρυπάρης θά επέστρεφε στη Σίφνο άφου, προφανώς, τακτοποιούσε τά μέλη τής οικογένειάς του στη Ρώμη.³

Παρ' όλα ταύτα, νέοι κάτοικοι, καθολικού δόγματος, έγκαταστάθηκαν στά νησιά, λόγω τής παρουσίας του βενετσιάνικου στόλου στό Αίγαίο, οι περισσότεροι τυχοδιώκτες, άγοραστές πολεμικών λειών, δουλέμποροι κλπ. Στη Σίφνο δέν άναφέρονται παρόμοιες έγκαταστάσεις, αλλά του Μιχελέτου Κοντόσταυλου, έμπόρου από τήν Άνδρο και συζύγου τής έγγονης του Λογοθέτη Κατερίνας και των πλοιάρχων Vitto de Baudo, Lorenzo Costa και Mazico Fasoι.⁴ Όλοι αυτοί καθολικοί στό δόγμα, ήταν συνεργάτες του Λογοθέτη, ό οποίος έκανε τόν έλιγμό αυτό γιά τήν καλύτερη άσκηση των έμπορικων έργασιών του. Άλλη πολιτική πράξη του ήταν ή άπελευθέρωση άριθμού σκλάβων, καθολικού δόγματος, καταγομένων από τήν Άγκώνα και τή Σικελία, τούς όποιους πάντρεψε μέ ντόπιες και έγκατέστησε τίς νέες οικογένειες σέ γειτονικά νησιά προκειμένου νά άσκήσουν, ως πράκτορες του, έμπόριο και άλλες συναφείς εργασίες.⁵

2. Μέ παρόμοιες πολιτικές πράξεις ό Λογοθέτης έλεχείρησε προσαρμογές στη νέα κατάσταση πραγμάτων και μέ κατάλληλους χειρισμούς απέκτησε τή συμπάθεια

3. SCPF/SOCG. 177. 155^f. Ό άναφερόμενος από τόν Λογοθέτη, ως άνιψιός του, Μανωλάκης Γρυπάρης, μετέφερε τήν οικογένειά του στη Ρώμη, γιατί εκεί ύπήρχαν συγγενείς του. Γιά τήν οικογένεια Γρυπάρη τής Ρώμης, πού είχε καταγωγή από τά Χανιά τής Κρήτης, μās δίνει ικανές πληροφορίες ό, μετά βικάριος Σίφνου, Βαρθολομαίος Πόλλα, ό όποιος είχε σπουδάσει στη Ρώμη και γνώριζε καλά τά πράγματα: «...κάποιος Ζώρζης Γρυπάρης, από τά Χανιά, ό πατέρας και δύο θειοί του όποιου διαμένουν εδώ και αρκετά χρόνια στη Ρώμη μέ οικονομική ένίσχυση τής Αυτού Άγιότητος (του πάπα) και ένας εξάδελφος του κληρικός, όνόματι πρέ Ζώρζης, πού σπουδάζει στό Έλληνικό Κολλέγιο [βλ. Τσιρπανλή, Τό Κολλέγιο, τόν ύπ' αριθμ. 480], καθώς και πολλές αδελφές και εξάδελφες του στα προάστια τής Ρώμης...» (SCPF/SOCG. 187. 724^γ). Ό άνιψιός του Λογοθέτη Μανωλάκης Γρυπάρης, μέλος, προφανώς, τής ίδιας οικογένειας τής Ρώμης, άφου διασφάλισε κοντά της τήν δική του οικογένεια, ξαναγύρισε στη Σίφνο, όπου φαίνεται είχε οικονομικά συμφέροντα, γιατί τόν συναντούμε κατόπιν σέ διάφορες άποστολές πού του άνέθετε ό Λογοθέτης. Τό 1660 μάλιστα άναφέρεται (11 Άπριλίου, κατά τό παλαιό ήμερ.) «Emmanuel Gripari, cancelliere del Magistrato di Siffanto» (SCPF/SOCG. 276. 280^f).

4. SCPF/SOCG. 187. 730^γ.

5. SCPF/SOCG. 187. 419^γ. Πρέπει ακόμη νά άναφερθει ότι ό ίδιος είχε συγγενέψει μέ τήν εύπορη οικογένεια των Κωτάκηδων τής Μήλου: ή θυγατέρα του Μοσχοϋ, είχε συζευχθει τόν Νικολό Μιχ. Κωτάκη, μέ τόν όποιο απέκτησε δύο γιούς, τόν Μιχαήλ και τόν Ίωάννη και δύο θυγατέρες, τήν Μαρία και τήν Κατερίνα. Ή πρώτη παντρεύτηκε τόν Χιώτη έμπορο Πετράκη Ρόζα, πρό του έτους 1652, τόν όποιο ό Λογοθέτης προόριζε γιά διάδοχο στόν έμπορικό Οίκο του, και ή δεύτερη τόν Άνδριώτη, έμπορο επίσης, Μιχελέτο Κοντόσταυλο. Τόν αδελφό του Ρόζα, Ένρικο Ρόζα, είχε παντρέψει και έγκαταστήσει στην Κέα. Μέ τίς έπιγαμίες αυτές είχε άπλώσει συγγενείς και συμφέροντα στίς Κυκλάδες, παρακολουθώντας άμεσα τά πολιτικά και οικονομικά πράγματα μέ ανθρώπους τής έμπιστοσύνης του. [Βλ. άλλα μέλη τής οικογένειας Λογοθέτη στοϋ Σιμεωνίδη Σίμου Μ. Ό Νικολός Κωτάκης γαμβρός του μεγαλεμπόρου Σίφνου Βασίλη Λογοθέτη, έφημερ. «Μήλος», φ. Δεκ. 1985].

Βενετῶν-Τούρκων με ἀποτέλεσμα ἡ Σίφνος νά ἐξακολουθήσει τή δημιουργική πορεία της, παρά τὰ συνεχιζόμενα πολεμικά γεγονότα. Ἡ καθολική Κοινότητα, παρά τήν ἀριθμητική ἐνίσχυσή της μέ νέους κατοίκους, παρέμενε ἀσήμαντη μειονότητα. Δέν εἶχε οὔτε ἡγέτη. Ὁ ἐπίσκοπός της Ἰωάννης Καμπονέσκο, πού εἶχε ἐκλεγεί τό 1643, μετά τόν θάνατο τοῦ della Rocca, δέν ἐγκαταστάθηκε ποτέ στήν ἔδρα του ἐξ αἰτίας τοῦ Λογοθέτη, ὁ ὁποῖος τόν φόβιζε μέ γράμματα καί ἀπεσταλμένους νά μήν τό ἐπιχειρήσει γιατί κινδύνευε ἡ ζωή του ἀπό τοὺς Τούρκους.⁶ Ἔτσι ὁ Καμπονέσκο, πού σέ μία ἀπό τίς προσπάθειές του νά μεταβεῖ στίς Κυκλάδες εἶχε φθάσει μέχρι τήν Κέρκυρα, ἐπέστρεψε καταθρομβημένος στήν Ἰταλία, στό Pesaro.⁷ Τελικά παρέμεινε στήν Ἰταλία, ὅπου τό 1654 ἀναδείχθηκε ἐπίσκοπος στή Μοιυλα (Κάτω Ἰταλία), ἡ δέ Λατινική Ἐπισκοπή Σίφνου καταργήθηκε τότε ὀριστικά.

3. Καί ἐνῶ ἡ καθολική κοινότητα εἶχε ἀπογυμνωθεῖ τελείως ἀπό πνευματική ἐπιστάσια, ἡ Σίφνος, μέ ἐνέργειες, προφανῶς, τοῦ Λογοθέτη, ἀνακηρύχθηκε ἀπό τό Πατριαρχεῖο ἔδρα ὁμώνυμης Ἀρχιεπισκοπῆς (Αὐγουστος 1646) μέ ἐπαρχιακή περιφέρεια ἔνδεκα νησιῶν καί πρῶτον ἀρχιεπίσκοπο τόν Ἀθανάσιο Μαρμαρά, ἀπό τή Σαντορίνη ἄνθρωπο ἐμπειρο καί ἱκανό πνευματικό.⁸ Παράλληλα μέ τήν παρουσία τοῦ πνευματικοῦ ἡγέτη της, ἡ Σίφνος εἶχε τήν τύχη νά ὑποδεχτεῖ καί φιλοξενήσει, ἐπί ἓνα τουλάχιστον χρόνο, ὡς τόν Μάρτιο τοῦ 1655, τόν πρῶτον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Ἰωαννίκιο Β', πού εἶχε ἀπώλεσει τόν θρόνο του.⁹ Φιλοξενοῦσε, ἐπίσης, ἀπό τό 1650, καί τόν πρῶτον ἀρχιεπίσκοπο Κέας καί Θερμίων Νεῖλο (1646-1650), τόν ἀγιογράφο.¹⁰ Ἔτσι, δύο ἀρχιεπίσκοποι καί ἓνας πρῶτον πατριάρχης διέμεναν αὐτή τήν ἐποχή στή Σίφνο, στερεώνοντας μέ τήν παρουσία καί τίς διδασκαλίες τους τοὺς κατοίκους στήν Ὀρθοδοξία. Ὁ Ἰωαννίκιος Β' μάλιστα, πού ἀνεκατέλαβε τόν θρόνο ΚΠόλεως (Μάρτιος 1655-31 Ἰουλίου 1656), ὅταν τόν ἀπώλεσε γιά τέταρτη φορά (1656), ἀνέλαβε προεδρικῶς τήν ἀρχιεπισκοπή Κέας-Θερμίων, γιά νά ἔχει κάποιο εἰσόδημα, ἀλλά διέμενε στή Σίφνο, διατηρώντας ἐξαιρετες φιλικές σχέσεις μέ τοὺς θαλασσοκράτοῦντες Βενετούς. Ἀπό τή Σίφνο τόν παρέλαβε τό 1659 ὁ Βενετός ναύαρχος Μοροζίνης καί, ἀφοῦ τόν ἐπῆγε πρῶτα στήν Κρήτη, γιά νά ἐμψυχώσει τοὺς ἐκεῖ μαχομένους χριστιανούς, τόν ἀπεβίβασε στή συνέχεια στή Μάνη γιά νά ξεσηκώσει τοὺς Μανιάτες ἐναντίον τῶν Τούρκων.¹¹ Εὐκόλα ἀντιλαμβάνεται κανεὶς πόσο εὐερ-

6. *SCPF/SOCG*. 187, 726^f.

7. *SCPF/SOCG*. 187, 725^{rv}.

8. *Συμμεωνίδης*, Ἐκκλησιαστ. Ἱστορία, σελ. 48-49.

9. Τήν πληροφορία παρέχει ὁ βικάριος Σίφνου Βαρθολομαῖος Πόλλα σέ μακροσκελῆ ἐκθέσῃ του, ἔτους 1657, πρὸς τὸ Βατικανό: «...Ὁ Ἑλληνας Πατριάρχης, ὅταν ἀπώλεσε τὸ θρόνο του, διέμενε σ' αὐτὸ τὸ νησί (τῆ Σίφνο). Οἱ συνεργάτες του ἦταν μοχθηροὶ καὶ αὐτὸς εἶχε διαφωνήσαι μαζί τους γιά τὸ ζήτημα τοῦ Καθαρτηρίου... Μέ τὴν καταβολὴ ὁμοῦ ἐνός γεροῦ χρηματικοῦ ποσοῦ, ἀνέκτησε καὶ πάλιν τὸ θρόνο του...» (*SCPF/SOCG*. 272, 206^f-207^f). Ἡ πληροφορία εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρουσα. Δέν εἶναι παρακινδυνευμένο νά ὑποθέσουμε ὅτι, ὁ πατριάρχης Ἰωαννίκιος, ἐπέλεξε τὴ Σίφνο γιά ἐγκατάσταση, μετά τὴν ἀπώλεια τοῦ θρόνου του, προκειμένου νά εἶναι κοντὰ στὸν Λογοθέτη πού θὰ ἀνέλαβε τὴ συντήρησή του. Διόλου ἀπίθανο, ἐπίσης, «τό γερό χρηματικὸ ποσόν» πού κατέβαλε ὁ πατριάρχης γιά τὴν ἀνάκτηση τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, νά δόθηκε ἀπὸ τὸν πᾶμιπλοῦτο Λογοθέτη γιά νά ἔχει ἄμεση πρόσβαση στοῦ Πατριαρχεῖο καί τὰ ἐκκλησιαστικά πράγματα. Ἡ παραμονὴ τοῦ Ἰωαννίκιου αὐτὴ τὴν περίοδο στή Σίφνο, ἔκανε κάποιους συγγραφεῖς νά θεωρήσουν, ἀναπόδεικτα, ὅτι ἦταν Σίφνιος καί μάλιστα ὅτι ὑπῆρξε μαθητὴς τῆς Σχολῆς τοῦ νησιοῦ, ἡ ὁποία δέν εἶχε κἄν συσταθεῖ (!).

10. *Συμμεωνίδης*, Τὸ Ἀρχιεπάγος, σελ. 80.

11. *Τωμαδάκης*, Ἰωσήφ Δόξας κλπ., σελ. 28, *Συμμεωνίδης*, Ἱστορικά Ἐγγραφα Μήλου, σελ. 132-133 καί τὸ Ἀρχιεπάγος, σελ. 82 ἐπ.

γετική υπήρξε ή παρουσία του πατριάρχη στη Σίφνο και στο φρόνημα των ὀρθοδόξων κατοίκων της.

Τὴν ἴδια ἐποχή, ἀμέσως μετὰ τὴν ἐναρξη τοῦ πολέμου, ἡ Σίφνος φιλοξένησε καὶ τὸν λογιό ιερομόναχο Παρθένιο Χαιρέτη, πρόσφυγα ἀπὸ τὴν Κρήτη, ὁ ὁποῖος ἔκτοτε ἐγκαταστάθηκε μόνιμα στὸ νησί, προσφέροντας στοὺς κατοίκους του ἀνώτερη Παιδεία καὶ εἰδίκευση στὰ Γράμματα μετὰ τὴν ἴδρυση Σχολῆς κωδικογράφων.¹²

Τὸ 1647, προερχόμενος ἀπὸ τὴ Χίο, ἔφτασε στὴ Σίφνο ἕνας φραγκισκανὸς μοναχὸς ὀνόματι Φραντσέσκο Μικελλούτσι. Εἶχε προορισμὸ τὴν Ἀθήνα, στὴν ὁποία εἶχε διορισθεῖ γενικὸς βικάριος. Στὴ Σίφνο γνωρίστηκε μετὰ τὸν Βασίλη Λογοθέτη, ὁ ὁποῖος φαίνεται ὅτι στὸ πρόσωπό του ἀνεκάλυψε τὸν κατάλληλο ἄνθρωπο γιὰ τὴ διεκπεραίωση πολλῶν ἐργασιῶν, ὅπως τὴ διεξαγωγή τῆς μεγάλης ἐμπορικῆς καὶ πολιτικῆς ἀλληλογραφίας του καὶ τὴν ἀνάληψη σημαντικῶν ἐμπορικῶν ἀποστολῶν. Τοῦ πρότεινε λοιπὸν νὰ παραμείνει κοντὰ του καὶ νὰ ἐργασθεῖ γι' αὐτόν. Ὁ Μικελλούτσι, ἄνθρωπος μετὰ τυχοδιωκτικὸ χαρακτῆρα, κατὰ πολλὰς μαρτυρίες τῶν πηγῶν, βρῆκε τὴν πρόταση ἐνδιαφέρουσα καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐγκατασταθεῖ στὴ Σίφνο, χωρὶς τὴν ἐγκριση τῆς προϊσταμένης του Ἀρχῆς. Μετὰ διάφορες δικαιολογίες, ὅπως λ.χ. ὅτι θαλάσσιοι κίνδυνοι τὸν ἐμπόδιζαν νὰ μεταβεῖ στὴν Ἀθήνα, παρέμεινε στὸ νησί γιὰ δεκατέσσερα, τουλάχιστον χρόνια, κατὰ τὴ διάρκεια ὅμως τῶν ὁποίων ἔκανε πολλὰ ταξίδια-ἐμπορικὲς ἀποστολὰς τοῦ Λογοθέτη.¹³

Τὰ τρία πρῶτα χρόνια τῆς παραμονῆς του στὴ Σίφνο καὶ παράλληλα μετὰ τίς προσφερόμενες ὑπηρεσίες στὸν Λογοθέτη, ὁ Μικελλούτσι φαίνεται ὅτι δίδαξε καὶ γράμματα στοὺς νέους τῆς Σίφνου. Ἡ πληροφορία εἶναι τοῦ Λογοθέτη, ὁ ὁποῖος, σὲ ἐπιστολὴ πρὸς τὴν Προπαγάνδα, ἔγραψε: «...ἐγὼ καὶ ὄλοι οἱ πρόκριτοι τοῦ τόπου μας ἀνακουφιστήκαμε κρατώντας κοντὰ μας ἕναν κληρικὸ τῆς ποιότητός του· ἄλλωστε θὰ δοθεῖ ἡ εὐκαιρία στὰ παιδιὰ μας νὰ μάθουν γράμματα, τὰ ὁποῖα τὰ στεροῦνται, ἐλλεῖπει διδασκάλων» τῆς ἀξίας τοῦ Μικελλούτσι.¹⁴ Ὁ Λογοθέτης πρέπει νὰ ἦταν, τουλάχιστον τὸν πρῶτο καιρὸ, ἐνθουσιασμένος μαζί του, ἀφοῦ, σὲ ἄλλη ἐπιστολὴ του, τῆς 8 Αὐγούστου 1649, σημειῶνε, μετὰξὺ ἄλλων: «...τὸν ἐκτιμῶ πολὺ καὶ ὁποῖος ἀγαπᾷ αὐτόν τὸν κληρικὸ φανερώνει ὅτι ἀγαπᾷ ἐμένα τὸν ἴδιον».¹⁵

Οἱ ἀναφορὲς στὸ διδασκαλικὸ ἔργο τοῦ Μικελλούτσι περιορίζονται στὰ τρία πρῶτα χρόνια τῆς παραμονῆς του στὴ Σίφνο, κατὰ τὰ ὁποῖα ἔχουμε πολυάριθμες αὐτόγραφες ἐπιστολὰς του, πού φανερώνουν ὅτι ἦταν ἄνθρωπος κατηρτισμένος στὰ γράμματα καὶ καλλιγράφος. Σὲ δύο ἀπ' αὐτὲς ἔγραψε:

α) «...εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ παραμείνω στὴ Σίφνο, μέχρι νὰ βελτιωθεῖ ἡ κατάσταση, γιατί τώρα ὑπάρχουν μεγάλοι κίνδυνοι. Παραμένοντας ἐδῶ, προσέχω τίς σπουδὰς τῆς νεολαίας, γεγονός πού ἱκανοποιεῖ τοὺς προκρίτους, οἱ ὁποῖοι μετὰ ἀγαπῶν πολὺ. Ἐλπίζω ὅτι θὰ προκύψει μεγάλο ὄφελος γιατί ὑπάρχουν πολλὰ παιδιὰ οἰκογενειῶν λατινικοῦ δόγματος, οἱ ὁποῖες, ἐλλεῖπει (λατίνων) κληρικῶν, ἀκολουθοῦσαν τὸ ὀρθόδοξο. Τώρα ὅμως μαθαίνουν λατινικά, ἐξομολογοῦνται καὶ ὑπόσχονται

12. Γιὰ τὸν Χαιρέτη βλ. Σπεράντσα, Ἡ Χρυσοπηγὴ κλπ., Τσελικά Ἀγάμ., Παρθένιος Χαιρέτης, ἕνας ἀγνοημένος Κρητικὸς λόγιος στὴ Σίφνο (17ος αἰ.), «Τεύχη τοῦ Ε.Λ.Ι.Α.», τόμ. Α' (1986), σελ. 30 ἐπομ., Συμειωνίδη Σίμου Μ., Παρθένιος Χαιρέτης, «Τεύχη τοῦ Ε.Λ.Ι.Α.», τόμ. Β' (1989), σελ. 81-93, ὅπου συμπληρωματικὰ στοιχεῖα.

13. Συμειωνίδη, Μοναστήρια, σελ. 37-38 καὶ Οἱ Κοντόσταυλοι τῆς Ἄνδρου κλπ., ὅπου ἱκανὲς πληροφορίες γιὰ τὸν Μικελλούτσι.

14. SCPF/SOCC. 187. 157', ὅπου ἐπιστολὴ του τῆς 29-3-1648.

15. SCPF/SOCC. 187. 640'.

νά συνεχίσουν. Φυσικά δέν πρόκειται νά τά παραμελήσω, γιατί ἔχουν μητρική γλώσσα τήν ἑλληνική καί θά προσέχω πολύ». ¹⁶ Εἶναι προφανές ὁ σκοπός τοῦ Μικελλούτσι, γράφοντας τά ἀνωτέρω. Ἦθελε δηλαδή νά δείξει ὅτι μπορούσε νά ἀσκήσει καί προσηλυτιστικό ἔργο μέ αὐξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν καθολικῶν, οἱ ὅποιοι τότε ἦταν μόλις δώδεκα ἄτομα. ¹⁷

β) «Παρακαλῶ ἀκόμη τή σεβασμιότητά σας νά μοῦ στείλει μερικά κατηχητικά βιβλία στήν ἑλληνική γλώσσα γιά νά διδάξω τά παιδιά καθῶς καί μερικά μετάλλια, γιά βράβευση τῶν καλύτερων» καί συνέχισε: «Παραμένοντας ἐδῶ, δέν χάνω χρόνο, ἀλλά προσφέρω κάποιο ἔργο, ὥστε πολλοί ἐκ τῶν πρώτων τοῦ Οἴκου τῶν Γοζαδίνων, οἱ ὅποιοι ἦταν λατινικοῦ δόγματος καί, ἐλλεῖπει κληρικῶν, ἀκολουθοῦν τήν ἑλληνική θρησκεία, ἐπιθυμοῦν ἤδη νά ἐπανέλθουν στό δόγμα τους, πρᾶγμα πού καλλιεργῶ, ὅπως ἔχω ὑποσχεθεῖ. Εἶναι ὅλοι ἱκανοποιημένοι μαζί μου, μά περισσότερο ὁ κύριος Βασίλης Λογοθέτης». ¹⁸

Εἶναι βέβαια φανερό ὅτι ἔγραφε τά ἀνωτέρω πρὸς τοὺς προϊσταμένους του, προκειμένου νά δικαιολογήσει τήν ἀδικαιολόγητη παραμονή του στή Σίφνο. Γιατί, ὅπως βεβαιώνουν οἱ πηγές, οὔτε ἓνας ἀπό τοὺς παλαιούς καθολικούς, πού εἶχαν μεταστραφῆ στήν Ὀρθοδοξία, δέν ἐπέστρεψε στόν Καθολικισμό. Ἄλλωστε τό Βατικανό δέν πίστεψε, καμμιά ἀπό τίς δικαιολογίες τοῦ Μικελλούτσι. Ὑστερα μάλιστα ἀπό ἀλλεπάλληλες διαταγές νά μεταβεῖ στή θέση του στήν Ἀθήνα (γεγονός πού τόν ἀνάγκασε νά κάνει ἓνα ταξίδι μέχρι ἐκεῖ, ἀλλά σύντομα νά ἐπιστρέψει στή Σίφνο, μέ τή δικαιολογία ὅτι ὁ νέος μπέης τῶν Ἀθηναίων τόν ἀνάγκασε νά ἐγκαταλείψει τήν πόλη), τό Βατικανό ἔδωσε ἐντολή στόν νούντιο Βενετίας νά φροντίσει νά συλληφθεῖ ὁ Μικελλούτσι καί νά μεταφερθεῖ σιδηροδέσμιος στήν Ἰταλία, ἐπειδή, ἐν τῷ μεταξύ, εἶχε ὑποπέσει καί σέ ἔγκλημα κατά τῶν ἠθῶν. ¹⁹

Φαίνεται ὅτι ὁ Μικελλούτσι δέν ἴδρυσε σχολεῖο, ἀλλά δίδασκε γράμματα μόνο στά παιδιά τῶν προκρίτων, γιά νά τοὺς ὑποχρεώνει, καί μόνο κατά τά πρῶτα χρόνια τῆς παραμονῆς του στή Σίφνο. Ἄλλωστε, ἡ διετία 1647-1648, ὑπῆρξε πολύ δύσκολη γιά τό νησί, ὅπου ἄλλα γεγονότα εἶχαν περίπου παραλύσει κάθε δραστηριότητα σ' αὐτό. Κατά τό 1647 καί ἐπὶ ἓνα ἐξάμηνο, εἶχε πέσει στή Σίφνο ἐπιδημία πανώλης πού θέρισε κυριολεκτικά τοὺς κατοίκους. Λόγω τοῦ λοιμοῦ, ἡ παραγωγή γεωργικῶν προϊόντων ἔπεσε σέ χαμηλά επίπεδα, μέ ἀποτέλεσμα τό 1648 νά ἀκολουθήσει λιμός «ὥστε νά πεθαίνουν πολλοί ἄνθρωποι ἀπό τήν πείνα», ²⁰ ἔγραψε στίς 9 Ἀπριλίου, ἰδίῳ ἔτους, ὁ βικάριος Μάρκος ντά Πόλλα.

Τόν Μάιο τοῦ 1649, μεταβαίνοντας ὁ Πόλλα στήν Ἰταλία μέ γαλλικό πλοῖο (προκειμένου νά δώσει τακτική ἀναφορά στήν Προπαγάνδα γιά τό ἔργο του στή Σίφνο) πιάστηκε, ἔξω ἀπό τή Ζάκυνθο, αἰχμάλωτος ἀπό μπαρπαρέζικες γαλέρες καί ρίχτηκε σκλάβος στά κουπιά, μαζί μέ τόν γραμματικό του Λογοθέτη Βιτόριο. ²¹ Ὑστερ' ἀπό πολὺμηνο διάστημα σκλαβιάς, ἀπελευθερώθηκαν τελικά στά Χανιά, ὅπου εἶχαν μεταφερθεῖ, μέ τήν καταβολή λύτρων ἀπό τόν Λογοθέτη καί τοὺς συγγενεῖς τους. ²²

16. SCPF/SOCG. 177, 168^f, ὅπου ἐπιστολή του τῆς 8 Ἀπριλίου 1648.

17. Slot, Ἐκκλησιαί, σελ. 115-116.

18. SCPF/SOCG. 177, 170^v, ὅπου ἐπιστολή του τῆς 28 Ἀπριλίου 1648.

19. Συμμεωνίδης, Μοναστήρια καί Οἱ Κοντόσταυλοι.

20. SCPF/SOCG. 177, 220^v.

21. Γιά τό θέμα ὑπάρχει μεγάλη ἀλληλογραφία στή SCPF/SOCG. 187, 632^v + 647^f, 633^v, 640^v κ.ἄ.

22. SCPF/SOCG. 187, 657^f. Γιά τήν ἀπελευθέρωση τοῦ δόν Marco κατέβαλαν οἱ συγγενεῖς του καί ὁ Λογοθέτης 300 ρεάλια.

Μετά τήν ἀπελευθέρωσή του, ὁ δόν Μάρκος ἐπῆγε τελικά στή Ρώμη, τοὺς πρώτους μῆνες τοῦ 1650²³ ἀπό ὅπου ἐπέστρεψε στή Σίφνο τόν Ἰανουάριο τοῦ ἐπομένου χρόνου. Κατά τό μακρὺ αὐτό διάστημα τῆς ἀπουσίας του, μοναδικός κληρικός καθολικοῦ δόγματος εἶχε ἀπομείνει ὁ Μικελλούτσι. Ὁ Λογοθέτης τότε, μέ ἐπιστολή τῆς 8 Αὐγούστου 1649, πληροφόρησε τήν Ἁγία Προπαγάνδα ὅτι τό κενό αὐτό θά ἀναπλήρωνε ὁ τελευταῖος, ὁ ὁποῖος θά μετέβαινε στήν ἔδρα του τῶν Ἀθηνῶν μετά τήν τακτοποίηση τοῦ ζητήματος τοῦ ἐφημερίου Σίφνου. Εἶχε μάλιστα, ὅπως ἔγραφε, κάνει σχετική συνεννόηση καί μέ τόν κόνσολο (πρόξενο) Ἀθηνῶν, πού τόν εἶχε ἐπισκεφθεῖ τότε στή Σίφνο γιά δουλειές του.²⁴ Ἔτσι ὁ Μικελλούτσι ἀνέλαβε «τῆ φροντίδα τῆς ἐκκλησίας καί τῆς ἐπισκοπῆς Θερμίων» ἐξ ἀνάγκης καί χωρίς τήν ἐγκριση τῆς Ρώμης, δέν ἀποκλείεται δέ νά παρέδιδε, παράλληλα, καί μαθήματα σέ ἀριθμό νέων, τέκνων τῶν ἐγκρίτων οἰκογενειῶν τοῦ νησιοῦ. Εἶναι πολύ πιθανόν, ἕνας ἀπό τοὺς νέους πού δίδασκε ὁ Μικελλούτσι, νά ἦταν ἐγγονός τοῦ Λογοθέτη, ὁ ὁποῖος, καί γι' αὐτόν τόν λόγο νά φρόντιζε μέ τόσο ἐνδιαφέρον γιά τήν παραμονή τοῦ καθολικοῦ κληρικοῦ στή Σίφνο.

Ὁ Λογοθέτης εἶχε δύο ἐγγονούς, τόν Ἰωάννη καί τόν Μιχαήλ, τέκνα τῆς θυγατέρας του Μοσχοῦς, συζύγου τοῦ Μηλιοῦ Νικολοῦ Κοτάκη, πού διέμεναν οἰκογενειακῶς μαζί του.²⁵ Ἄγνωστο ποιόν ἀπό τοὺς δύο, ἡλικίας 8 ἐτῶν τό 1648, πού εἶχε ἐφεσηστά γράμματα, θέλησε ὁ πάππος του νά τόν στείλει γιά σπουδές στό Ἑλληνικό Κολλέγιο τῆς Ρώμης. Σέ ἐπιστολή του τοῦ ἔτους αὐτοῦ, πρὸς γνωστόν του καρδινάλιο, ἔγραψε:

*«Ἐγὼ γράψαι στοὺς σεβασμιωτάτους καρδινάλιους (τῆς Προπαγάνδας) νά μοῦ παραχωρηθεῖ μία θέση στό Ἑλληνικό Κολλέγιο γιά ἕναν ἐγγονό μου, ἡλικίας 8 ἐτῶν, ὁ ὁποῖος ἐπιθυμεῖ νά σπουδάσει. Στό αἶτημά μου αὐτό, παρακαλῶ νά ἔχω τῆ συμπαράστασή σας, ὅπως ἄλλοτε (προφανῶς ἐννοεῖ τὴν περίπτωση τοῦ Βίκτωρα Κορυφαίου). Θά μέ ὑποχρεώσει ἡ σεβασμιότητά σας, τὴν ὁποία παρακαλῶ νά μοῦ ἀπαντήσῃ γιά νά τόν στείλω, μέ πρώτη εὐκαιρία, κι ἐγὼ θά χρεωστῶ παντοτινὴ εὐγνωμοσύνη».*²⁶

Ἄλλες λεπτομέρειες, ἀτυχῶς, δέν εἶναι γνωστές. Οὔτε στοὺς πίνακες τῶν μαθητῶν τοῦ Κολλεγίου ἐμφανίζεται αὐτὴ τὴν ἐποχὴ μαθητῆς ἀπὸ τῆ Σίφνο ἢ τῆ Μήλο, πατρίδα τοῦ πατέρα τοῦ νεοῦ. Ἴσως νά μὴν ὑπῆρχε κενὴ θέση γι' αὐτόν.

23. *SCPF/SOCG*. 187, 657^r.

24. *SCPF/SOCG*. 187, 640^r.

25. Ἀρχιεπιφ. Πατριαρχ. Τερροσλόμων. Κώδικας Νο 509. Βλ. καί τὴν ὑπόσημ. 5.

26. *SCPF/SOCG*. 177, 159^r. Βλ. στό Παράρτημα τό ἔγγραφο 4.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ
ΙΔΡΥΣΗ ΣΧΟΛΕΙΟΥ
ΜΕ ΔΙΑΚΕΚΡΙΜΕΝΟΥΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥΣ

1. Ὁ καθολικός ἐπίσκοπος Giacomo della Rocca, ὅταν ἐγκατέλειψε τὴ Σίφνο γιὰ νὰ ἐγκατασταθεῖ στὴν Ἄνδρο, ὅπως ἀναφέρθηκε στὰ προηγούμενα, τοποθέτησε ἐφημέριο Σίφνου τὸν δὸν Μάρκο ντὰ Πόλλα, κληρικό τῆς Σύρου. Ὁ δὸν Μάρκος ἐφθασε στὴ Σίφνο τὸ 1634 μὲ ἕναν ἀδελφὸ του, τὸν Ζώρζη. Ὁ τελευταῖος ἐπίασε δουλειὰ στὸν ἐμπορικό Οἶκο τοῦ Λογοθέτη καὶ σύντομα παντρεύτηκε «ἐνα ἀπὸ τὰ πρῶτα κορίτσια τοῦ νησιοῦ, καθολικοῦ δόγματος»²⁷ καὶ ἐγκαταστάθηκε μόνιμα στὴ Σίφνο. Ὁ δὸν Μάρκος πίστευε ὅτι ὁ ἴδιος δὲν γνῶριζε ἀρκετὰ γράμματα γιὰ νὰ συνεχίσει τὸ διδασκαλικὸ ἔργο τοῦ della Rocca. Στις 23 Μαΐου 1641 ἔγραψε στὴν Ἁγία Προπαγάνδα: «Ὁ καὶμὸς μου εἶναι πού δὲν γνωρίζω γράμματα γιὰ νὰ ὑπηρετήσω τοὺς ἀνθρώπους, ὅπως ἔχω ὑποχρέωση καὶ ἐνῶ ἡ ἐπιθυμία μου εἶναι μεγάλη, δὲν ἔχω τὴν ἱκανότητα νὰ τὸ ἐπιχειρήσω...».²⁸ Στὸ ἴδιο ὁμως γράμμα σημείωνε γιὰ ἕναν τρίτο ἀδελφὸ του, μικρότερο στὴν ἡλικία, τὸν Βαρθολομαῖο, ὁ ὁποῖος εἶχε ἐπιθυμία νὰ μορφωθεῖ: «...ἐάν εἶναι δυνατόν νὰ τὸν στείλω στὴ Ρώμη, στὸ Κολλέγιο τῆς Προπαγάνδας... γιὰ νὰ μπορέσει νὰ μορφωθεῖ καὶ νὰ προσφέρει κάποιο καλὸ σ' αὐτὰ τὰ μέρη, γιατί, μὲ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, ἔχω μεγάλη ἐλπίδα γιὰ τὸν ἀδελφὸ μου αὐτόν...». Τὸ αἶτημα τοῦ δὸν Μάρκου δὲν ἐγίνε τότε δεκτὸ ἀπὸ τὴ Ρώμη. Δύο χρόνια ὁμως ἀργότερα, στις 10 Μαΐου 1643,²⁹ ἐπὶ τοῦ ἰδίου θέματος ἔγραψε στὸ Βατικανὸ καὶ ὁ Βασίλης Λογοθέτης, μὲ ἀποτέλεσμα ὁ νεαρὸς Βαρθολομαῖος, ἡλικίας τότε 18 ἐτῶν, νὰ γίνε δεκτός, ὄχι στὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιο, ἀλλὰ στὸ Collegio Urbano, στὸ ὁποῖο φοιτοῦσαν νεοὶ καθολικοῦ δόγματος.

Ἀπὸ μικρὸς ὁ Βαρθολομαῖος εἶχε διδαχθεῖ γραμματικὴ καὶ εἰσαγωγή στοὺς ἀρχαίους Ἑλλήνες καὶ Λατίνους συγγραφεῖς (humanità greca e latina) ἀπὸ τοὺς πατέρες καπουτσίνους τῆς Σύρας. Στὴ Ρώμη σπούδασε Φιλοσοφία καὶ τρία χρόνια Θεολογία. Τὸ 1650, ἀφοῦ περαίωσε τίς σπουδές του, χειροτονήθηκε διαδοχικά, ἀπὸ 19 Ἰουνίου μέχρι καὶ 10 Ἰουλίου, κατὰ τὸ λατινικὸ τυπικὸ, ἀπὸ ὑποδιάκονος μέχρι καὶ πρεσβύτερος. Στὴ συνέχεια ζήτησε νὰ τοῦ ἀνατεθεῖ ἀποστολή καὶ παρεκάλεσε, ἂν ἦταν δυνατόν, νὰ τοποθετηθεῖ σὲ θέση τῆς ἐπισκοπῆς Σίφνου,³⁰ ὅπου μόνος κληρικός ἦταν ὁ ἀδελφὸς του δὸν Μάρκος, μεγάλος στὴν ἡλικία καὶ ἀσθενής. Μὲ διοριστήριό τῆς 19 Ἰανουαρίου 1651, ἡ Προπαγάνδα τὸν τοποθέτησε ἀποστολικὸ μισσιονάριο Σίφνου, ὁ δὲ ἐπίσκοπος Σίφνου καὶ Θερμίων Γιοναννί Camponesco, γενικὸ βικάριο τῆς ἐπισκοπῆς μὲ πατέντα πού ἐκδόθηκε στὴ Νάπολη τῆς Ἰταλίας, στὸ μοναστήρι τῆς Ἁγίας Μαρίας Nova alle Calende, ὅπου διέμενε ὁ Camponesco. Μὲ τὰ διοριστή-

27. SCPF/SOCG. 187, 450^r-451^r.

28. SCPF/SOCG. 165, 49^v + 54^r.

29. SCPF/SOCG. 39, 415^r.

30. SCPF/SOCG. 187, 670^r.

ρια έγγραφα στα χέρια του ό Βαρθολομαϊός έφθασε στη Σίφνο στις 25 Ιουνίου 1651.³¹ Ένα μήνα κατόπιν (21 Ιουλίου) απέβίωσε ό αδελφός του δόν Μάρκος,³² ή ύγεία του όποιου είχε κλονισθεί ανεπανόρθωτα από τίς κακουχίες τής σκλαβιάς πού είχε περάσει πρόσφατα.³³

Ό Βαρθολομαϊός, ηλικίας τότε 27 περίπου χρόνων, ανέλαβε τή διοίκηση τής Έκκλησίας καί επιδόθηκε συστηματικά στη διοργάνωσή της μέ όλον τόν ένθουσιασμό του νέου κληρικού. Άφου άσχολήθηκε επί τρίμηνο μέ διάφορες αναγκαίες έργασίες (καταγραφή κτηματικής περιουσίας, έπισκευή του καθεδρικού ναού κλπ.),³⁴ επιδόθηκε στη συνέχεια στό πνευματικό του έργο. Άποδίδοντας τά τροφεία στον ευεργέτη του Βασίλη Λογοθέτη, πού τόν βοήθησε νά σπουδάσει, σύστησε πρós τόν Σεπτέμβριο/Οκτώβριο 1651, δικό του Σχολείο. Στην αρχή προσήλθαν έπτά μόνο μαθητές, πέντε όρθόδοξοι καί δύο καθολικοί. Άπό αυτούς οι έξι ήταν άρχαριοι καί μάθαιναν γραφή καί ανάγνωση, ό δέ έβδομος γραμματική.³⁵ Ό νέος διδάσκαλος δέν δέχονταν άμοιβή από τούς γονείς ή τήν κοινότητα (insegnando gratis, senza veruno salario, ne pubblico, ne particolare)· δίδασκε δωρεάν. Έτσι, πολύ σύντομα, ό αριθμός των μαθητών αύξηήθηκε σημαντικά (buon numero de scolari) καί μέ νέους πού είχαν στοιχειώδεις γραμματικές γνώσεις. Άποτέλεσμα τής αύξησης του αριθμού των μαθητών, ήταν ή στέγαση του Σχολείου σε δικό του χώρο πού παρεχώρησε, πιθανόν, ή Κοινότητα. Γι' αυτόν κάνει μνεία ό άποστολικός έπισκέπτης φρά Bernardo da Parigi, πού έπισκέφθηκε τή Σίφνο τό 1652: «...τό Σχολείο θά μπορούσε ίσως νά ήταν μέχρι σήμερα καλύτερα έξοπλισμένο...» έγραψε στην έκθεσή του.³⁶

Ποιό ήταν τό κτήριο του Σχολείου, δέν παραδίδεται. Είμαι γνωστό από τίς πηγές ότι ή καθολική έκκλησία Σίφνου, είχε μόνο δύο ιδιόκτητους οικίσκους, από έναν άριστερά καί δεξιά του καθεδρικού ναού του Άγίου Άντωνίου. Ό ένας χρησίμευε για σκευοφυλάκιο καί ό άλλος για κατοικία του βικαρίου.³⁷ [Τόν δεύτερο είχε ανεγείρει τό 1641 ό δόν Μάρκος «για νά μήν πληρώνει ενοίκιο κάθε χρόνο» (SCPF/SOCCG, 165, 49^γ, 54^γ)]. Άποκλείεται λοιπόν νά λειτουργούσε τό Σχολείο σ' έναν από τούς οικίσκους αυτούς. Πάντως βρίσκονταν πολύ κοντά στον ναό του Άγίου Άντωνίου γιατί, σύμφωνα μέ άλλη μαρτυρία, έτους 1663, ό τότε διδάσκαλος (πού αντικατέστησε τόν Βαρθολομαϊό), πήγαινε καθημερινά τούς μαθητές του στην έκκλησία «ή όποία ήταν πολύ κοντά μέ τό σχολείο» (essendo la chiesa cosi appresso).³⁸ Όλοι σχεδόν οι μαθητές ήταν όρθόδοξοι, άφου τήν εποχή αύτή οι καθολικοί κάτοικοι του νησιού δέν ξεπερνούσαν τά είκοσι άτομα· τέσσερα ήταν οι μόνιμοι κάτοικοι καί τά άλλα «ξένου» (forestieri) πού έμεναν κάποια μικρά ή μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα για δουλειές καί μετά έφευγαν.³⁹

31. SCPF/SOCCG, 187, 700^γ.

32. SCPF/SOCCG, 187, 420^γ.

33. Βλ. ύποσημ. 21.

34. Συμμεωνίδη, Έκκλησιαστική Ιστορία, σελ. 41 έπ.

35. SCPF/SOCCG, 187, 559^γ-576^γ. Βλ. καί Συμμεωνίδη, Ιστορία, σελ. 210 έπ.

36. Ό.π.π.

37. SCPF/SC ARCIPEL, vol. 6, 180^γ.

38. SCPF/SOCCG, 276, 354^γ-357^γ.

39. SCPF/SOCCG, 187, 635^γ.

2. Αναφορές στο έργο του Βαρθολομαίου.

Οι προσφερόμενες από τον Βαρθολομαίο υπηρεσίες έτυχαν της καθολικής αναγνώρισης των Σιφνίων, εκπρόσωποι των οποίων έγραψαν σχετικώς στο Βατικανό:

α) «...αίσθανόμαστε βαθύτατη ανάγκη νά δοξολογήσουμε τον Μεγαλοδύναμο πού φώτισε τις σεβασμιότητές σας νά προνοήσουν γιά τις πνευματικές ανάγκες μας στέλνοντας έδώ τον δόν Βαρθολομαίο Πόλλα, από τον όποιο απολαμβάνομε πνευματικών καθοδηγήσεων και κάθε άλλης βοήθειας, τόσο έμεις, όσο και τά παιδιά μας, και των πλουσιών και των πτωχών άδιακρίτως, τά όποια εκπαιδεύονται στά γράμματα και τή χριστιανική άγωγή προς γενική ίκανοποίηση όρθοδόξων και Λατίνων, λόγω των ιδιαιτέρων ίκανοτήτων του προς διδασκαλίαν».

[Έπιστολή καθολικών κατοίκων τής 20 Ιουνίου 1654]⁴⁰

β) «Όταν έφθασε έδώ, ανέλαβε προς κοινήν ίκανοποίησιν, μέ θαυμαστή έπιμέλεια τή διοίκηση τής Έκκλησίας και άρχισε νά διδάσκη στους νέους τά Γράμματα και τον σεβασμό στον Θεό μεταδίδοντας σ' αυτούς, όπως μέσα σέ φωτεινό καθρέπτη, όσα έχει διδαχθεί στο περίφημο Κολλέγιο τής Προπαγάνδας».

[Έπιστολή Βασίλη Λογοθέτη τής 22 Οκτωβρίου 1654]⁴¹

γ) «Ό ειρημένος δόν Βαρθολομαίος είναι πλήρης άρετών και ως προς τήν θεολογική του κατάρτιση και ως προς τις προσφερόμενες υπηρεσίες στην Έκκλησία και τους νέους, τους όποιους διδάσκει μέ μεγάλη άπόδοση. Τουτό είναι άυταπόδεικτο από τις έπιστολές πού κρατάτε στα χέρια σας και πού έχουν γραφεί από τους μαθητές του. Πρίν έλθει αυτός από τή Ρώμη, δέν ήταν σέ θέση (οί μαθητές) νά συνθέσουν έπιστολή στα ίταλικά. Τώρα, μέ τή χάρη του Θεού και μέ τή φιλοπονία του ειρημένου, όλα τά παιδιά πού πηγαίνουν στο σχολείο του βρίσκονται σέ καλό τέλος και έλπίζουν στην άισια άποφοίτησή τους...».

[Έπιστολή Πετράκη Ρόζα, έμπόρου, τής 22 Οκτωβρίου 1654]⁴²

3. Ό χρόνος σπουδών και τά μαθήματα.

Η μαρτυρία ότι οί μαθητές βρίσκονταν τον Οκτώβριο 1654 «σέ καλό τέλος» των σπουδών τους, έπιτρέπει νά συμπεράνουμε ότι ή φοίτηση στο σχολείο ήταν τριετής, άφου ό Βαρθολομαίος άρχισε τις παραδόσεις του τον Σεπτέμβριο/Οκτώβριο του 1651. Ακόμη, ή έκφραση τής έλπίδας «αΐσιας άποφοίτησής τους» βεβαιώνει ότι αυτή έπιτυγχάνονταν κατόπιν έξετάσεων. Δηλαδή τό σχολείο είχε τρεις τάξεις σέ κάθε μία από τις όποιες ό διδάσκαλος παρέδιδε αναλόγου έπιπέδου μαθήματα στους προαγόμενους από τάξη σέ τάξη μαθητές. Τά, κατά τάξη, μαθήματα είχε βέβαια έπιλέξει ό ίδιος μέ τήν έμπειρία πού είχε από τις σπουδές του στη Ρώμη («όσα είχε διδαχθεί στο περίφημο Κολλέγιο τής Προπαγάνδας», όπως έγραψε ό Λογοθέτης) και τις, πρίν άπ' αυτές, στους καθολικούς μοναχούς τής Σύρας.

Ποιά ακριβώς ήταν τά μαθήματα, δέν παραδίδεται. Μία εικόνα γι' αυτά σχηματίζεται από πληροφορίες γενικού περιεχομένου, σέ συνδυασμό μέ τό γνωστό έπίπεδο μόρφωσης του διδασκάλου και τά διδασκόμενα στα σχολεία τής Ιταλίας μαθήματα:

α) Σέ έπιστολή τής 19-5-1663, ό ίδιος ό Βαρθολομαίος ανέφερε: «...διατηρώ έπί πλέον και σχολείο γιά τους νέους, τόσο Έλληνες, όσο και Λατίνους, άδιακρίτως, στους

40. SCPF/SOCG. 187. 730¹.

41. SCPF/SOCG. 187. 544¹.

42. SCPF/SOCG. 187. 382¹.

οποίους διδάσκω Ἑλληνικά καί Λατινικά». ⁴³ Τά ἴδια ἀκριβῶς σημείωνε στίς 22.8.1655 ὁ ἱησουΐτης μοναχός Franciscus Lucas, πού ἐπισκέφθηκε τή Σίφνο: «...ὁ Βαρθολομαῖος πραγματοποιεῖ ἕνα λαμπρό ἔργο, διδάσκοντας τά γράμματα στούς νέους, τόσο Ἑλληνικά, ὅσο καί Λατινικά». ⁴⁴

β) Στήν, ἀπό 22-10-1654, ἐπιστολή τοῦ Π. Ρόζα, πού ἀναφέρθηκε ἀνωτέρω, ὁ διδάσκαλος παρέδιδε καί μαθήματα τῆς ἰταλικῆς γλώσσας μέ ἀριστη ἀπόδοση τῶν μαθητῶν, ὅπως προκύπτει ἀπό τό κείμενο τῆς ἴδιας αὐτῆς ἐπιστολῆς, γραμμῆς ἀρτια καί καλλιγραφικά μέ τό χέρι μαθητῆ του. ⁴⁵

γ) Σέ ἄλλη ἐπιστολή, τῆς 21-6-1654, ὁ Βαρθολομαῖος ἔγραφε ὅτι δίδασκε καί χριστιανική κατήχηση, εἶχε μάλιστα ἀνάγκη ἀπό τά κατάλληλα βιβλία καί ζητοῦσε ἀπό τή Ρώμη νά τοῦ τά στείλει. Στήν ἴδια ἐπιστολή τόνιζε ὅτι ἤδη «ὑπῆρχαν ἀρκετοί νέοι μέ μεγάλη κλίση στά γράμματα καί ἐπιθυμία γιά ἀνώτερες σπουδές καί, ἂν ὑπῆρχαν θέσεις στό (Ἑλληνικό) Κολλέγιο, ἔπρεπε νά προτιμηθοῦν γιατί ἀπ' αὐτό τό νησί δέν ὑπῆρχε οὔτε ἕνας μαθητής στή Ρώμη, στό Κολλέγιο». ⁴⁶

Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι, γιά τή νύκτα τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1652, οἱ μαθητές, προετοιμασμένοι ἐγκαιρα ἀπό τόν διδάσκαλό τους, διοργάνωσαν πανηγυρική ἐορτή πρὸς τιμὴν τοῦ Θείου Βρέφους καί τῆς Πανάχραντης μητέρας του στόν καθολικό ναό τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, πού εἶχε διακοσμηθεῖ κατάλληλα. ⁴⁷ Στήν ἐκδήλωση εἶχαν προσκληθεῖ οἱ πρῶτοι τοῦ τόπου καί τήν παρακολούθησε πλῆθος λαοῦ. Τό πρόγραμμα περιλάμβανε ἀνάγνωση χριστουγεννιάτικων κειμένων, πού εἶχαν γράψει στά ἑλληνικά οἱ καλύτεροι μαθητές, ἀπαγγελία ποιημάτων, τραγούδια καί ψαλμούς στά λατινικά, πού ἔψαλλαν ὅλα τά παιδιά τοῦ σχολείου μέ τή συνοδεία μάλιστα μουσικοῦ ὄργανου (σπινέττας). ⁴⁸

Ἀπό τό σύνολο τῶν ἀνωτέρω σημαντικῶν μαρτυριῶν, συνάγεται ὅτι ὁ διδάσκαλος ἐφάρμοζε ἕνα τριετές πρόγραμμα σπουδῶν βασισμένο στά πρότυπα τῶν ἰταλικῶν κολλεγίων τῆς ἐποχῆς, πού εἶχε γνωρίσει κατά τήν παραμονή του στή Ρώμη. Ὅχι βέβαια στήν πλήρη ἐφαρμογή του, ἀλλά διαμορφωμένο κατάλληλα κατά τήν κρίση του, τά βιβλία πού διέθετε κλπ. Στό πρόγραμμα μαθημάτων πρέπει νά περιλαμβάνονταν γιά τοὺς ἀρχαίους γραφή-ἀνάγνωση-στοιχεῖα Γραμματικῆς καί σύντομη κατήχηση. Στούς προχωρημένους μαθητές δίδασκε ἀρχαῖα Ἑλληνικά καί Λατινικά μέ τοὺς

43. *SCPF/SOCG*. 187. 636^{iv}.

44. *SCPF/SOCG*. 187. 447^r.

45. Βλ. πανομοιότυπο τῆς ἐπιστολῆς στοῦ *Συμεωνίδη*, Ἱστορία, σελ. 431.

46. *SCPF/SOCG*. 187. 731^v.

47. Ὁ ἄλλος καθολικός κληρικός, ὁ Φραγκίσκος Μικελλούτσι, πού βρίσκονταν πάντοτε στή Σίφνο, φθόνησε τήν πρωτοβουλία τοῦ Βαρθολομαίου γιά τή σχολική ἐορτή καί τό βράδυ τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων ἔστειλε ἀνθρώπο του στόν τόπο τῆς ἐκδήλωσης καί κατέστρεψε τόν διάκοσμο, προκειμένου νά τήν γελοποιήσει καί ματαιώσει. Τό γεγονός προκάλεσε, ὅπως ἦταν ἐπόμενο, σύγχυση καί ἀναστάτωση, ἀλλά ὕστερ' ἀπό πρόχειρη ἀποκατάσταση τῶν πραγμάτων, ἡ ἐορτή πραγματοποιήθηκε. Ὁ Βαρθολομαῖος κατήγγειλε τόν Μικελλούτσι στή Ρώμη γιά τήν ἀνάρμοστη διαγωγή του (*SCPF/SOCG*. 187. 637^v).

48. Ἡ σπινέττα ἦταν ἐγχορδο μουσικό ὄργανο μέ πλήκτρα, ὁ πρόδρομος τοῦ κλειδοκύμβαλου καί ἔφερε τό ὄνομα τοῦ ἐφευρέτη της, Βενετοῦ κατασκευαστή ὀργάνων, Giovanni Spinetti. Εἶχε 40 πλήκτρα, τά ὅποια κτυποῦσαν τίς χορδές 3 1/2 κλιμάκων μέ σφυριά πού στά ἄκρα τους ἔφεραν μεταλλικές αἰχμές. Ἡ ὑπαρξή τοῦ ὀργάνου αὐτοῦ στή Σίφνο, προκαλεῖ ἰδιαίτερη ἐντύπωση! Εἶναι βέβαιον ὅτι δέν ἀνήκε στόν λατινικό καθεδρικό ναό τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, γιατί στίς λεπτομερειακές καταγραφές τῶν περιουσιακῶν στοιχείων του πού γνωρίζουμε δέν γίνεται ποτέ μνεία τοῦ ὀργάνου αὐτοῦ. Συνεπῶς θά ἀνήκε σέ κάποια οἰκογένεια μέλη τῆς ὁποίας εἶχαν μουσικές γνώσεις.

γραμματικούς κανόνες τους. Για την καλλιέργεια του ύφους και της δομής των δύο γλωσσών, παρέδιδε από τους Έλληνες συγγραφείς τον Ίσοκράτη, Δημοσθένη, Σοφοκλή, Θουκυδίδη, Ξενοφώντα, Έπιστολές του Μεγάλου Βασιλείου και Ιωάννου του Χρυσοστόμου, από δέ τους Λατίνους Κικέρωνα, Καίσαρα, Βιργίλιο, Όράτιο.⁴⁹ Στο πρόγραμμα περιλαμβάνονταν ακόμη γραπτά ή προφορικά γυμνάσματα, έορταστικές έκδηλώσεις κ.ά. καθώς και ή διδασκαλία της ιταλικής γλώσσας.

Τό Σχολείο του Βαρθολομαίου Πόλλα λειτούργησε κανονικά ώς τό έτος 1659, όποτε τό Βατικανό τον άνέδειξε άρχιεπίσκοπο Νάξου και έγκατέλειψε τή Σίφνο. Στις τρείς περίπου τριετίες πού δίδαξε στή Σίφνο, μεγάλος αριθμός νέων του νησιού έκανε αξιόλογες σπουδές και απέκτησε σημαντική μόρφωση.

4. Τό προσηλυτιστικό έργο του Βαρθολομαίου.

Και ενώ τό έκπαιδευτικό έργο του Βαρθολομαίου είχε πράγματι μεγάλη έπιτυχία, τό προσηλυτιστικό είχε παταγώδη άποτυχία, κατά όμολογία του ίδιου: «...είναι όμως (οί Έλληνες) άμετακίνητοι στις άπόψεις τους για τίς πέντε διαφιλονικούμενες διαφορές μεταξύ των δύο δογμάτων αναφορικά με την ύπόσταση του Άγίου Πνεύματος, μία άνοησία τους πού δέν έννοούν νά καταλάβουν...».⁵⁰ Μέσα σέ έννέα περίπου χρόνια πού παρέμεινε στή Σίφνο, δέν πέτυχε τίποτε άπολύτως. Άμετακίνητοι οί Σίφνιοι στις δογματικές θέσεις τους, του είχαν δώσει νά άντιληφθει ότι τον θεωρούσαν έφημέριο των καθολικών και μόνο και διδάσκαλο των παιδιών τους. Για τό έκπαιδευτικό έργο του τον τιμούσαν ιδιαίτερα και δέν παρέλειπαν νά τον έξυμούν στους προϊσταμένους του.

Στις 25-3-1655 έγραψε ό ίδιος στό Βατικανό: «Δέν έπιθυμώ επί του παρόντος νά σάς περιγράψω μέ λεπτομέρειες πόσο υποφέρω από δύο-τρείς εξέχοντες του τόπου, παρά άπ' όλους τους άλλους κατοίκους πού μου φέρονται μέ συμπάθεια, όχι βέβαια από έκτίμηση προς την Άγία Έδρα, άλλ' επειδή ένδιαφέρονται για τή μόρφωση των παιδιών τους».⁵¹

Η άπερίφραστη όμολογία του Βαρθολομαίου, ββαιώνει κατά τρόπο άπόλυτο την πραγματική θέση των όρθοδόξων Έλλήνων της Σίφνου και όλων των Κυκλάδων έναντι του Καθολικισμού και των έπιτοπίων ή διερχομένων αντιπροσώπων του. Εύρισκόμενος σέ άμεση και διαρκή παρακολούθηση των ύπευθύνων της Κοινότητας, ό Βαρθολομαίος δέν ήταν σέ θέση νά άσκήσει προσηλυτιστικό έργο, όπως έπιθυμούσε. Όταν δέ διεπίστωσε ότι τά έμπόδια στις επιδιώξεις του παρενέβαλε ό Βασίλης Λογοθέτης, άρχισε, μέ πλήθος έπιστολών προς τό Βατικανό, νά τον συκοφαντεί και νά εισηγείται νά μήν του έχουν έμπιστοσύνη γιατί ήταν ό μεγαλύτερος διώκτης του Καθολικισμού.⁵² Ό Λογοθέτης πληροφορήθηκε τίς διαβολές του Βαρθολομαίου και, μέ την εύφύια πού τον διέκρινε, άντέδρασε άφοπλιστικά. Δέν κινήθηκε δηλαδή έχθρικά έναντίον του, άλλ' άρχισε νά έκθειάζει την προσωπικότητα του κατηγορού του μέ τά καλύτερα λόγια, μέχρι πού πρότεινε στή Ρώμη την άνάδειξή του σέ έπίσκοπο της χηρεύουσας τότε έδρας της έπισκοπής Σύρου. Στην, από 22-10-1654, σχετική

49. Τσιρπανλή. Τό Κολλέγιο, σελ. 45 έπ., όπου περιγραφή των διδασκομένων στό Κολλέγιο μαθημάτων.

50. SCPF/SOCG. 272, 206^r-207^r.

51. SCPF/SOCG. 187, 443^r.

52. Βλ. μία έπιστολή της 18-6-1653 στου Συμεωνίδη Σίμου Μ., Μαρτυρίες-Καταγγελίες (1653) του βικαρίου Σίφνου Βαρθολομαίου Πόλλα, έφημ. «Σιφναϊκά Νέα», φ. Ίουλ.-Αύγ. 1995, όπως και στό Παράρτημα τά έγγραφα 6 και 7.

ἐπιστολή του τόνιζε ὅτι, ὕστερ' ἀπὸ πολλές πιέσεις τῶν Συριανῶν προκρίτων, ἀναγκάζονταν, γιὰ τὸ καλὸ τῆς Ἐκκλησίας, νὰ ζητήσει τὴν προαγωγή τοῦ Βαρθολομαίου στὸ ἀξίωμα, «*μολοντί ἢ ἀπομάκρυνσή του ἀπὸ τῆ Σίφνο θά προκαλέσει ὄχι μόνον σ' ἐμένα, ἀλλὰ σέ ὄλους γενικά μεγάλη θλίψη*» καί κενό δυσαναπλήρωτο.⁵³ Τὸ Βατικανὸ θεώρησε ὅτι, οἱ κατηγορίες τοῦ Βαρθολομαίου κατὰ Λογοθέτη, εἶχαν ἄλλους, προσωπικούς λόγους καί δέν ἔδωσε σημασία στὰ καταγγελλόμενα, οὔτε ὁμως τὸν προήγαγε σέ ἐπίσκοπο μὲ ἀποτέλεσμα νὰ παραμείνει στῆ Σίφνο ἄλλα πέντε χρόνια, ὡς τὸ 1659, ὁπότε, ὅπως προαναφέρθηκε, ἐκλέχθηκε ἀρχιεπίσκοπος Παροναξίας.

5. Συνέχιση λειτουργίας τοῦ Σχολείου.

Μὲ τὴν ἀναχώρηση τοῦ Βαρθολομαίου γιὰ τὴ Νάξο, τὸ σχολεῖο διέκοψε τὴ λειτουργία του ἀναγκαστικά. Τὸ γεγονός ἀνεστάτωσε τοὺς Σιφνίους, οἱ ὁποῖο αἰσθάνθηκαν ὅτι βρέθηκαν στὸ κενὸ ὅταν, πρὸ τῆς 25ης Ἰουνίου τοῦ ἴδιου χρόνου, ἔχασαν καί τὸν ἡγέτη τοὺς Βασίλη Λογοθέτη, πού ἀπεβίωσε.⁵⁴ Ὁ διάδοχος τοῦ Βαρθολομαίου, ἀποστολ. βικάριος Ἀντώνιος Γοζαδίνος, ὁ Νάξιος, πού διορίσθηκε τότε, δέν ὑπῆρξε ἀντάξιος του. Στῆ Σίφνο ἔφτασε πρὸ τοῦ Ἰουλίου 1659, ἀλλὰ δέν ἐγκαταστάθηκε ἀμέσως σ' αὐτήν,⁵⁵ γεγονός γιὰ τὸ ὁποῖο τὸν κατήγγειλε στῆ Ρώμη ὁ ἔμπορος Πετράκης Ρόζας, διάδοχος στὸν Ἐμπορικὸ Οἶκο Λογοθέτη καί στῆ Διοίκηση τοῦ νησιοῦ.⁵⁶ Γύρισε τὸ τρίτο δεκαήμερο τοῦ Ὀκτωβρίου στῆ Σίφνο, ἀλλὰ δέν ἔδειξε ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ σχολεῖο. Ἀργότερα ὁ Βαρθολομαῖος, ὡς ἀρχιεπίσκοπος Νάξου, τὸν κατηγόρησε εὐθέως στῆ Ρώμη γιὰ τὴ συμπεριφορά του. Ἐγραψε ὅτι «*ἐνώ ἔπρεπε νὰ διδάσκει γράμματα στοὺς νέους, δέν ἀσχολήθηκε μὲ τὸ σοβαρὸ αὐτὸ ἔργο, ἀλλὰ φρόντιζε μόνον γιὰ τὴν καλοπέρασή του καί τὴ δημιουργία φιλικῶν σχέσεων μὲ Ἕλληνες λαϊκοὺς*».⁵⁷

Τὸ ζήτημα συνέχισης τῆς λειτουργίας τοῦ Σχολείου ἐπέλυσε ὁ Ἀντριώτης ἔμπορος καί κάτοικος τῆς Σίφνου Μιχαέλος Κοντόσταυλος, σύζυγος τῆς ἐγγονῆς τοῦ Λογοθέτη Κατερίνας Κωτάκη, ὁ ὁποῖος γνῶριζε καλὰ ἄλλον ἱκανὸ διδάσκαλο, τὸν Γεώργιο Πέρη, ἀπὸ τῆ Σύρο, τὸν ὁποῖο μετεκάλεσε στῆ Σίφνο. Ὁ Πέρης, συνομήλικος τοῦ Βαρθολομαίου καί συμφοιτητῆς του, γιὰ ἓνα διάστημα, στὸ ἴδιο Κολλέγιο τῆς Ρώμης (Urbano) μετὰ τὴν ἀποπεράτωση τῶν σπουδῶν του, χειροτονήθηκε πρεσβύτερος καί διορίστηκε ἀπὸ τὴν Προπαγάνδα ἀποστολικὸς μισσιονάριος Μήλου καί βοηθὸς τοῦ ἐκεῖ καθολικοῦ ἐπισκόπου Ἀντωνίου Σέρρα τὸν Ἰούλιο τοῦ 1655 μὲ πενταετῆ θητεία. Εἶχε καί αὐτὸς ἐξαιρετικὴ μόρφωση καί, κατὰ τὸν ἐπίσκοπό του, σπουδαία θεολογικὴ κατάρτιση. Στῆ Μήλο, παράλληλα μὲ τὸ ἱεραποστολικὸ του ἔργο, ἀνέλαβε καί τὴ διεύθυνση τοῦ ἰδρυμένου ἀπὸ τὸ 1647, ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο Σέρρα, σχολεῖου, μὲ ἀριστη ἀπόδοση. Στὰ τέλη τῆς

53. *SCPF/SOCCG*. 187, 544^v.

54. *SCPF/SOCCG*. 276, 316^v.

55. Ὁ Ἀντώνιος Γοζαδίνος, εὐρισκόμενος στῆ Ρώμη, ὅπου ἐπὶ τρία χρόνια ἐκπαιδεύτηκε ὡς ἀποστολ. μισσιονάριος, διορίστηκε τὸν Μάιο τοῦ 1659 βικάριος Σίφνου. Στὶς 27 Μαΐου τοῦ χορηγήθηκαν 50 σκούδα γιὰ νὰ ταξιδέψει ὡς τῆ Σίφνο, ὅπου ἔφτασε πρὸς τὰ τέλη Ἰουνίου καί ἀνεχώρησε ἀμέσως γιὰ τὴν πατρίδα του τὴν Νάξο. Ξαναγύρισε στῆ Σίφνο στὶς 6 Σεπτεμβρίου, μαζί μὲ τὸν νεὸ ἀρχιεπίσκοπο Παροναξίας Βαρθολομαῖο, παρέμεινε δέκα ἡμέρες καί στῆ συνέχεια, μὲ ἐντολὴ τοῦ ἀρχιεπισκόπου, περιῆλθε τὰ νησιά Σύρο, Ἄνδρο καί Μύκονο, μεταφέροντας ἐπιστολὰς τοῦ Βατικανοῦ μὲ εἰδικές ὁδηγίες πρὸς τίς καθολικὲς ἐκκλησίες τῶν νησιῶν αὐτῶν (*SCPF/SOCCG*. 276, 266^r, 267^v, 277^r).

56. *SCPF/SOCCG*. 276, 298^{rv}.

57. *SCPF/SOCCG*. 272, 344^v, ὅπου ἢ, ἀπὸ 20-5-1662, ἐπιστολὴ τοῦ Βαρθολομαίου.

θητείας του στη Μήλο, ήρθε σέ ρήξη μέ τόν έπίσκοπο Σέρρα καί αναγκάστηκε νά έπιστρέψει στην πατρίδα του, χωρίς τήν έγκριση του Βατικανού.⁵⁸ Τό γεγονός αυτό, όσο καί ή μή παράδοση χρημάτων στον βικάριο Κιμάλου, πού του είχε εμπιστευθεί ή Ρώμη τό 1658 (δταν βρίσκονταν εκεί γιά ύποθέσεις τής έπισκοπής Μήλου) τά όποια αναγκάστηκε νά έξοδέσει σέ ένα πολύμηνο καί γεμάτο περιπέτειες ταξίδι έπιστροφής του στη Μήλο, ύπήρξαν οι άφορμές νά περιπέσει στην άκρα δυσμένεια του Βατικανού πού του κατέστρεψε τήν καριέρα του.

Μόλις λοιπόν έλαβε τήν πρόσκληση του Κοντόσταυλου, άποδέχθηκε εύχαρίστως τή θέση του διδασκάλου Σίφνου καί, μετά τίς 4 Άπριλίου 1660,⁵⁹ άρχισε τις παραδόσεις μαθημάτων, μέ έτήσια άμοιβή 50 ρεαλιών. Τήν πληροφορία έπιβεβαιώνει καί ό άρχιεπίσκοπος Νάξου Βαρθολομαίος σέ έπιστολή τής 28-5-1662: «*Ο Πέρης είναι ιδιωτικά έγκατεστημένος στη Σίφνο από διέτις καί διδάσκει τούς νέους μέ έτήσια χορηγία 50 ρεαλιών ενός έμπόρου όνομαζομένου Μιχελέτου Κοντόσταυλου...*».⁶⁰ Στην ίδια έπιστολή ό Βαρθολομαίος έγραφε ότι ό Κοντόσταυλος είχε πρώτα παρακαλέσει αυτόν «*νά του στείλει κανέναν πατέρα ήσουότη γιά διδάσκαλο μέ έτήσια άμοιβή 50 σκούδων καί δωρεάν παραχώρηση οικημάτων γιά νά κάνει σχολείο καί άλλες πνευματικές άσκήσεις προς βοήθειαν εκείνων τών ψυχών*» αλλά δέν είχε βρει τό κατάλληλο πρόσωπο. Έτσι τή θέση κατέλαβε ό Πέρης, μέ τούς ίδιους, προφανώς, όρους: δηλαδή έτήσια άμοιβή 50 ρεαλιών, δωρεάν οικήματα γιά τή διαμονή του καί τή στέγαση του Σχολείου, ύποχρεώσεις πού ανέλαβε προσωπικά ό εύπορος Κοντόσταυλος.

Ο Γεώργιος Πέρης, διδάσκαλος μέ έξαιρετική μόρφωση καί πείρα από τό σχολείο τής Μήλου, όπου δίδασκε μέχρι τότε, δέν περιορίστηκε στη διδασκαλία άπλών γραμματικών γνώσεων, αλλά παρέδιδε κι' αυτός, όπως ό Βαρθολομαίος, μαθήματα άνώτερης Παιδείας μέ σύστημα καί πρόγραμμα. Τούτο μαρτυρείται σέ έπιστολή-πρόσκληση τής 20-11-1664 (δταν ό Πέρης είχε πλέον έγκαταλείψει τό σχολείο τής Σίφνου) τής Κοινότητας Θερμίων, μέ τήν όποια του ζητούσε νά αναλάβει τή διδασκαλία τής νεολαίας της: «*...γιά νά διδάσκει τά παιδιά μας τά γράμματα στην Ίταλική καί Έλληνική γλώσσα (nelle lettere Italiane e Greche)... όπως καλά γνωρίζουμε ότι δίδασκε στη Σίφνο καί τή Σέριφο...*», έγραφαν οι πρόκριτοι Θερμίων.⁶¹

Τό γεγονός τής συνέχισης τών έργασιών του Σχολείου στο ίδιο επίπεδο παροχής ευρύτερων γνώσεων, έχει ιδιαίτερη σημασία γιατί ή νεολαία τής Σίφνου, πού μορφώθηκε αυτή τήν έποχή, άπετέλεσε βραδύτερα τήν πνευματική τάξη του τόπου πού εργάστηκε μέ ζήλο γιά τήν κοινωνική αναβάθμισή του, όπως θά ιστορηθεί στη συνέχεια. Καί δέν ήταν λίγοι οι νέοι πού σπούδασαν στις ήμέρες του διδασκάλου τής δευτέρης αυτής περιόδου λειτουργίας του Σχολείου, αν κρίνουμε από τό γεγονός ότι τό 1662 οι μαθητές άνέρχονταν σέ πενήντα. Η πληροφορία περιέχεται στην έπόμενη έπιστολή του άρχιεπισκόπου καί τών έπιτρόπων Σίφνου προς τό Βατικανό, μέ τήν όποια ζητούσαν τόν διορισμό του Γεωργίου Πέρη στην κενή θέση του βικαρίου Σίφνου:

«Έξοχότατοι καί παναιδεσιμώτατοι κύριοι καί αυθέντες

Έπειδή καί ό θεϊός όρισμός από τήν παρούσαν εις τήν καλύτεραν ζωήν νά κράξη τόν εύλαβον πρέ Άντώνιον Γοζαδίνον, βικάριον άποστόλικον του παρόντος νησιου, έστερήθη

58. Συμεωνίδη, Ίστορ. Έγγραφα Μήλου, σελ. 119-124.

59. SCPF/SOCC. 272, 283' καί Συμεωνίδη. ό.π.π.

60. SCPF/SOCC. 272, 344'.

61. SCPF/SC. ARCIPEL., vol. 1A, 260'. Βλ. τό κείμενο τής έπιστολής στού Συμεωνίδη Σίμου Μ.. Πρόσκληση (1664) τής Κοινότητας Θερμίων προς τόν διδάσκαλο Γεώργιο Πέρη, περιοδ. «Κυκλαδικά Θέματα», τόμ. Ε' (1988), τεύχος 29.

ή Ιταλική εκκλησία από κυβερνήσιν, άνκαλά και ό άνωθεν εις ταις παραγγελίαις του ν' άφισε τήν φροντίδα προς τόν εύλαβέστατον δόν Ζώρζη Πέρης, μέχρι άλλην όρδινίαν τής ύμετέρας έξοχότητος, δθεν ήμεις γνωρίζοντες τόν άνωθεν Πέρης σήμεραν δύο χρόνους εύλαβητικόν και άνδρα έναρέτου πολιτείας άξιον και ζηλωτήν περί τήν εκκλησίαν, έστολισμένον με ήθη χρηστά νουθετώντας και κρατώντας έως πενήντα παιδιά, τόσοσιν εις τά γράμματα, ώσάν και εις τήν χριστιανικήν εύλάβειαν με κόπον περισσόσιν· διά τούτο παρακαλοϋμεν νά έχωμεν τήν χάριν έτούτην από τήν ύμετέραν έξοχότητα νά στερεωθει ό άνωθεν Πέρης διά βικάριος του παρόντος νησίου, κράζοντας πώς θέλει έχει τόσοσιν ή έξοχότης σας, ώσάν και ή παρούσα κοινότης μεγάλην σοτισφατζιόν και έτσι ήμεθα βέβαιοι πώς θέλομεν επιτύχη του τοιούτου ζητήματος. Ταϋτα μεν και δουλικώς και ταπεινώς φιλοϋμεν τήν βέσταν ύμων.

άπό Σίφνου κατά 'αχξβ' (=1662), έν μηνί 'Ιουλίω 10 (παλαιό).

(Τ.Σ.)+ ό ταπεινός άρχιεπίσκοπος Σίφνου 'Αθανάσιος δοϋλος τής ύμετέρας έξοχότητος.

+ ό ταπεινός άρχιεπίσκοπος Σαντορίνης Παρθένιος δοϋλος τής ήμων (sic) έξοχότητος.

+ ό οίκονόμος Σίφνου και έπίτροπος δοϋλος ταπεινός.

- Θωδωρης Κοζαδίνος έπίτροπος δοϋλος ταπεινός

- πρωτοπαπάς σίφνου δοϋλος ταπεινός.

- διάκος Σερμαρτύς πρωτονοτάριος τής κοινότητος σίφνου». ⁶²

Ό άρχιεπίσκοπος Σίφνου 'Αθανάσιος εκτιμοϋσε πολύ τόν Πέρη και τόν βοήθησε ιδιαίτερα στη διένεξή του με τό Βατικανό και τίς διώξεις που εξαπέλυσε αυτό, στη συνέχεια, έναντίον του. Ό διδάσκαλος, που ό θάνατος του Γοζαδίνου του έδινε τήν εύκαιρία νά αποκατασταθει εκκλησιαστικά στη Σίφνο, έγραψε στις 17 'Ιουνίου 1662 και ό ίδιος στην Προπαγάνδα. Τής άνήγγειλε τό θλιβερό γεγονός του θανάτου του βικαρίου και ότι, κατά παραγγελία του ίδιου, που ειχε, προφανώς, διαισθανθει τό έπερχόμενο τέλος του, άσκούσε αυτόσ προσωρινά τή διοίκηση τής εκκλησίας μέχρι νά διοριστει νέος βικάριος. ⁶³ Χωρίς νά ζητήσει τή θέση για τόν έαυτό του, παρεκάλεσε τήν Προπαγάνδα, με τήν ίδια έπιστολή, νά αναθεωρήσει τήν έναντίον του έχθρική στάση της γιατί αυτή στηρίχθηκε σε διαβολές των έχθρων του. Έγραψε ακόμη: «... Αν δέν ήμουν έγώ έδώ, θά πέθαινε (ό Γοζαδίνος) χωρίς νά μεταλάβει των άχράντων μυστηρίων... για νά τιμηθει δέ ό νεκρός αξιοπρεπώς, προσκάλεσα τόν Έλληνα επίσκοπ, ο και τόν Κληρο του, οι όποιοι ήλθαν στην κηδεία και έψαλλαν και αυτοί τά καθιερωμένα από τό δόγμα τους νεκρώσιμα τροπάρια...». ⁶⁴

Στις 2-11-1662 έστειλε άλλη έπιστολή στην Προπαγάνδα ζητώντας ευθέως τήν κενή θέση του βικαρίου Σίφνου: «... επανέρχομαι λοιπόν και ίκετευώ νά αξιωθώ τής στρωγής των σεβασμιότητων σας νά με διορίσετε με τόν τίτλο του μισσιοναρίου και υπόσχομαι νά ανταποκριθώ στο ύπόϋργημα καλύτερα από πρώτα». ⁶⁵

Όμως, ούτε ή παράκληση του άρχιεπισκόπου Σίφνου, ούτε τά ίκετευτικά γράμματα του Πέρη έφεραν αποτέλεσμα. Έτσι εξακολούθησε νά παραμένει ιδιωτικά στη Σίφνο, παραδίδοντας μόνο μαθήματα στους νέους, ως υπάλληλος του Κοντόσταυλου.

62. SCPF/SOCC. 272, 333^r. Πρέπει νά διευκρινισθει ότι ό άρχιεπίσκοπος Σαντορίνης Παρθένιος, που συνυπογράφει τήν έπιστολή, διέμενε στη Σίφνο επί πολλούς μήνες του 1662, όπως και άλλοι ιεράρχες των Κυκλάδων. Πιεζόμενοι από τους Βενετούς, απεφάσισαν, ύστερ' από άλλεπάλληλες συσκέψεις, τήν ψευδοαπόσχισή τους από τό Οικουμενικό Πατριαρχείο. Βλ. Συμμεωνίδη, Τό Αρχιεπίσκοπος, σελ. 103-110.

63. SCPF/SOCC. 272, 333^r.

64. Ό.π.π.

65. SCPF/SOCC. 272, 348^v.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΤΟ ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑ ΚΟΝΤΟΣΤΑΥΛΟΥ

Ὁ Μιχελέτος Κοντόσταυλος, προστάτης καὶ οικονομικὸς χορηγὸς τοῦ Σχολείου, στὴν ἐπιθυμία του νὰ διασφαλίσῃ τὴν ἀπερίσπαστη λειτουργία του μὲ διδάσκαλο τὸν Γεώργιο Πέρη, τὸν ὁποῖο φαίνεται ἐκτιμοῦσε ἰδιαίτερα καὶ εἶχε συμπονέσει γιὰ τὴν περιθωριοποίησή του ἀπὸ τὴν προϊσταμένη του Ἀρχή, ἀπεφάσισε νὰ τοῦ συμπαρασταθεῖ καὶ στὴν ὁμαλοποίηση τῶν σχέσεών του μ' αὐτήν. Σκέφθηκε λοιπὸν (ἢ τοῦ ὑποδείχτηκε, πιθανόν, ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Πέρη) νὰ συστήσῃ, ὑπὲρ αὐτοῦ, εἰδικὸ κληροδότημα, κατὰ τὰ καθιερωμένα ἀπὸ τὴν πρακτικὴ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, προκειμένου νὰ νομιμοποιήσῃ τὴν παρουσία του στὴ Σίφνο μὲ τὴν ἀνοχὴ τῆς Ρώμης. Γιὰ τὸ κληροδότημα αὐτὸ, χαρακτηριζόμενο *beneficio* (=καθιέρωση σταθεροῦ εἰσοδήματος ὑπὲρ κληρικοῦ μὲ ὑποχρέωση προσφορᾶς πνευματικῶν ὑπηρεσιῶν), ἔγραψε στὸν ἐγκατεστημένο στὴ Βενετία, ἀδελφὸ του Νικολό,⁶⁶ τοῦ ἐξήγησε τὰ διατρέχοντα μὲ τὸν Πέρη καὶ τὴ λειτουργία τοῦ Σχολείου καὶ τοῦ ζήτησε νὰ ἀνιχνεύσῃ τίς προθέσεις τοῦ Βατικανοῦ, σὲ περίπτωσιν καθιέρωσής του. Ὁ Νικολός, πού εἶχε στενὲς οικονομικὲς σχέσεις μὲ τὴν Ἐκκλησία τῆς Ρώμης, τῆς ἔθεσε ὑπόψιν τὸ θέμα μὲ ἐπιστολὴ τῆς 18 Φεβρουαρίου 1662, γραμμένης περίτεχνα. Ἀνέφερε δηλαδὴ τὴν πρόθεσιν τοῦ ἀδελφοῦ του νὰ συστήσῃ *beneficio* μὲ κεφάλαιο 100 ρεαλιῶν, «ἀπὸ τοὺς τόκους τῶν ὁποίων εἶναι δυνατὴ ἡ συντήρησις ἑνὸς κληρικοῦ, μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ τελεῖ τέσσαρις λειτουργίαι τὴν ἑβδομάδα καὶ νὰ διατηρεῖ Σχολεῖο». Πρόθεσιν τοῦ ἀδελφοῦ του ἦταν νὰ τοποθετηθεῖ τὸ κεφάλαιο στὴ Κοινότητα Σίφνου, μὲ ἐτήσιον τόκον 10%, συνέχιζε, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἴδιος πίστευε «ὅτι τὰ χρήματα δὲν θὰ εἶναι ἀσφαλῆ, ἀν κατατεθοῦν στὴν Κοινότητα, πού ἀποτελεῖται ἀπὸ Ἕλληνας στό δόγμα», θεωροῦσε σκόπιμον νὰ τοποθετηθοῦν κάπου στὴ Δύση, λ.χ. στό μοναστήρι San Giorgio Maggiore τῆς Βενετίας. Τό πῶς σωστό, πάντως, κατὰ τὴ γνώμη του, ἦταν, καὶ ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι θὰ ἀποδέχονταν ἡ Ἁγία Προπαγάνδα, νὰ παραδοθοῦν σ' αὐτήν τὰ χρήματα «καὶ νὰ πληρώνει ἡ ἴδια τὸ ἐτήσιον σὲ ἓνα κληρικόν, τὸν ὁποῖο θὰ ἐκλέγουμε ἐγὼ καὶ ὁ ἀδελφός μου καὶ θὰ τὸν ἔχομε ὑπὸ τὴν προστασία μας...».⁶⁷ Ἀναφορὰ στό ὄνομα τοῦ Γεωργίου Πέρη, δὲν ἔκανε. Ἄν ἀποδέχονταν ἡ Προπαγάνδα, θὰ διορίζαν αὐτόν, γιὰ τὸν ὁποῖο μεθοδεύονταν ἡ ὅλη ὑπόθεσιν.

Ὡς τὸν Νοέμβριον ἡ Ρώμη δὲν ἀπάντησε στὸν Νικολό, ὁ ὁποῖος, στίς 25 τοῦ μηνὸς αὐτοῦ, ἐπανῆλθε μὲ πῶς δελεαστικὴ πρότασιν:

66. Ὁ Νικολός Κοντόσταυλος, εἶχε ἐγκατασταθεῖ στὴ Βενετία πρὸ τοῦ ἔτους 1653 καὶ μέσα σὲ σύντομον διάστημα πέτυχε ν' ἀναδειχθεῖ σὲ σημαίνουσα προσωπικότητα καὶ ν' ἀποκτήσῃ φήμην ἐντιμου καὶ σώφρονος ἀνθρώπου [«*persona di molta civiltà e modestia*»]. Ἐγραψε τὸ 1662 γι' αὐτόν ὁ νούντιος τῆς Βενετίας (SCPF/SOCC. 272, 93'). Βλ. ἰκανὲς λεπτομέρειες στοῦ Σιμμεωνίδου, Ἀνδριακά Ἱστορ. Ἐγγραφα κλπ.

67. Σιμμεωνίδου, Ἀνδριακά Ἱστορ. Ἐγγραφα κλπ., σελ. 24-26, ὅπου τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς στά ἰταλικά. Βλ. καὶ τοῦ Ἰδίου, Ἀπὸ τὸν Νικολό Κοντόσταυλο (1662) καταγγελία καθολικοῦ ἐπισκόπου Σύρου καὶ σύστασιν κληροδοτήματος στὴ Σίφνον, περιοδ. «Κυκλαδικὰ Θέματα», χρόνος Γ' (1986), τεῦχος 13.

«Υφισταμένης τῆς ἐκκρεμότητος γιά τή συγκατάθεση τῶν σεβασμιότητων σας, ἀναγκάστηκε [ὁ ἀδελφός μου], νά ἐπενδύσει στό Κοινό τῆς Σίφνου 500 ρεάλια πρὸς 10% γιά τό συγκεκριμένο ἔργο καί μέ μεγαλύτερη ἀπόδοση. Γιά τή διασφάλιση τοῦ ἐν λόγῳ κεφαλαίου, θά τοῦ παραγγείλω νά τό ἀποστείλει στή Βενετία, γι' αὐτό πρέπει νά ἐξετάσετε ἐκ νέου τό πιό κατάλληλο μέρος γιά τήν τοποθέτησή του μέ 200 ἐπί πλέον ρεάλια, ὥστε τό κεφάλαιο νά ἀνέλθει σέ 700 ρεάλια».⁶⁸

Ἀνεβάζοντας, καί μέ δική του συμμετοχή 200 ρεαλιῶν, τό ποσόν τοῦ beneficio στό σημαντικό ὕψος τῶν 700 ρεαλιῶν, πίστευε ὅτι ἔτσι θά ἀποσκοῦσε τήν ἐγκριση τῆς Προπαγάνδας, γι' αὐτό καί πρόσθετε, ὅτι εἶχαν ἤδη «ἀνεύρει τόν κατάλληλο κληρικό, στόν ὁποῖο θά ἀνέθεταν τή φροντίδα τοῦ ἔργου, στό πρόσωπο τοῦ Γεωργίου Πέρη, πού εἶχε διατελέσει μαθητής τῆς Ἀγίας Προπαγάνδας καί εὑρίσκονταν ἤδη στή Σίφνο, χωρίς ἐκκλησιαστική θέση, ἐνῶ δέν ὑπῆρχαν ἄλλοι μέ τά προσόντα του γιά νά διδάξουν τούς νέους».⁶⁹

Στήν ἐπιμονή τῶν ἀδελφῶν Κοντόσταυλου, τό Βατικανό ἀπεφάσισε τελικά, νά ἀπαντήσει μετά πεντάμηνο (φαίνεται ὅτι συγκέντρωνε πληροφορίες καί ἀπό ἄλλες πηγές), μέσω τοῦ νούντσιου τῆς Βενετίας, ὁ ὁποῖος κάλεσε τόν Νικολό νά συζητήσουν τό θέμα, καί τοῦ ἀνεκοίνωσε τήν ἀρνητική τοποθέτηση τῆς Ρώμης σ' αὐτό, μέ τό πρόσχημα ὅτι ὁ κληρικός τοῦ beneficio θά δημιουργοῦσε προβλήματα στόν τακτικό βικαρίο Σίφνου πού διορίζε ἡ Προπαγάνδα. Ὁ Νικ. Κοντόσταυλος, βλέποντας τήν τροπή πού ἔπαιρναν τά πράγματα καί μὴ θέλοντας, φυσικά, νά ψυχρανθοῦν οἱ σχέσεις του μέ τή Ρώμη, ἐξήγησε ὅτι τό beneficio «πού ἐπιθυμοῦν νά συστήσουν στή Σίφνο (αὐτός καί ὁ ἀδελφός του) δέν ἦταν ἀπαραίτητο νά ἔχει ἐπίσημη μορφή· ἀποτελοῦσε, ἀπλῶς, τήν ἐκφραση μιᾶς εὐλαβητικῆς ἐπιθυμίας τους γιά νά ψάλλονται στήν ἐκκλησία τέσσερις λειτουργίες τήν ἐβδομάδα... καί γιά νά διδάσκονται οἱ νέοι γράμματα καί τή λατινική κατήχηση... ἀκόμη, γιά νά ὑπάρχουν δύο κληρικοί στό νησί, ὥστε, κατά τήν ἀπουσία τοῦ τακτικοῦ βικαρίου, νά τόν ἀναπληρῶναι ὁ ἐφημέριος τοῦ beneficio...».⁷⁰

Μετά τή συνάντησή του μέ τόν νούντσιο (12-5-1663), ὁ Νικολός ἔγραψε αὐθιμέρον στό Βατικανό τά ὅσα ἐξήγησε σ' αὐτόν, προσθέτοντας ὅτι «ἀντί τοῦ Πέρη, μπορούσε νά ἐκλεγεί ἄλλος κληρικός, ὅπως λ.χ. ὁ ἐκ Σύρου, Φραντσέσκος Ξανθάκης, canonico di Candia, γνωστός του ἀπό πολλά χρόνια ὡς ἄνθρωπος ἐντιμος καί εἰρηνικός»,⁷¹ ἐνημέρωσε δέ ἀμέσως καί τόν ἀδελφό του στή Σίφνο. Αὐτός τόν παρεκάλεσε νά κάνει ἄλλη μιὰ προσπάθεια ὑπέρ τοῦ Πέρη καί ὁ Νικολός ἔγραψε (28-7-1663) στόν Γραμματέα τῆς Προπαγάνδας τά ἑξῆς:

«Ἀναφορικά μέ τήν ἐξῶση ἀπό τό κληροδότημα Σίφνου τοῦ δόν Γεωργίου Πέρη, ἔγραψα στόν ἀδελφό μου, ὁ ὁποῖος μοῦ ἀπήντησε νά σᾶς πληροφορήσω ὅτι ἡ σεβασμιότητά σας μπορεῖ νά ἐκλέξει καί ἀποστείλει στή Σίφνο ὁποῖον κληρικό κρίνει καταλληλότερον. Ὅμως, σᾶς παρακαλεῖ μέ βαθύτατο σεβασμό, νά θελήσετε νά ἐξετάσετε ἀκόμη μιὰ φορά τό ζήτημα, ὥστε νά μὴν περιέλθει ὁ Πέρης σέ πλήρη ἀπελπισία, δεδομένου ὅτι αὐτός θά ὑπηρετεῖ, κατά κάποιον τρόπο, σάν ὑπάλληλός μας».⁷²

Παρ' ὅλα ταῦτα, ἡ Προπαγάνδα στάθηκε ἀτεγκη στήν ἀρνητική τοποθέτησή της, ἔσπευσε μάλιστα νά πληρώσει καί τήν κενή θέση τοῦ βικαρίου Σίφνου, διορίζοντας

68. *Συμμεωνίδη*, Ἀνδριακά Ἱστορ. Ἐγγραφα, σελ. 27-28.

69. Ὁ.π.π.

70. Ὁ.π.π., σελ. 28 καί *SCPF/SOCC*. 276, 335', ἐπιστολή τῆς 12-5-1663 τοῦ νούντσιου Βενετίας.

71. *SCPF/SOCC*. 276, 334'.

72. *SCPF/SOCC*. 272, 368'.

σ' αὐτήν τόν Giovanni Battista Grimani Paterii, ἐνῶ παράλληλα εἰδοποίησε τοὺς Κοντόσταυλους νά ἀπολύσουν τόν Γ. Πέρη. Ἐτσι, στίς 6/16 Σεπτεμβρίου 1663, ἔγραψε ὁ Μιχελέτος Κοντόσταυλος ἀπὸ τῆ Σίφνο στήν Προπαγάνδα: «...ἐτήρησα πιστά τίς ἐντολές τῶν σεβασμιότητων σας καί, ἀπέλυσα τόν Πέρη. Ἐχω ὁμῶς τήν πρόθεση νά προσλάβω ἄλλο κατάλληλο πρόσωπο γιά τήν πραγματοποίηση τῆς θεάρεστης αὐτῆς ἀποφάσεώς μου». ⁷³.

Ὁ δύστιχος Πέρης, πού ὡς τότε ἐξακολουθοῦσε νά παραδίδει μαθήματα στό Σχολεῖο, ἔχασε τή θέση του καί οἱ μαθητές τόν διδάσκαλό τους. Ὁ νέος βικάριος Paterii, πού εἶχε ἤδη ἀναλάβει τὰ καθήκοντά του στή Σίφνο, ἔγραψε (4-9-1663) στό Βατικανό ὅτι, παρά τίς φήμες πού κυκλοφοροῦσαν στό νησί, ἀκόμη καί μεταξύ τῶν οἰκείων τοῦ Μιχελέτου Κοντόσταυλου (ὅτι δηλ. ὁ Πέρης, ὅταν ὑπηρετοῦσε στή Μῆλο, εἶχε συνάψει σχέσεις μέ ἑγγαμη γυναίκα, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Μήλου διέδιδε ὅτι ὑπῆρχαν διαταγές τῆς Προπαγάνδας νά τοῦ ἀπαγορευθεῖ νά κάνει σχολεῖο κ.ἄ.), ὁ ἴδιος εἶχε διαπιστώσει ὅτι «ὁ ἄνθρωπος ἦταν ἀμεμπτος». ⁷⁴

Μετά τήν ἀπόλυσή του ἀπὸ τόν Κοντόσταυλο, ὁ Γ. Πέρης πῆγε, κατ' ἀρχήν στή Νάξο, νά συμβουλευθεῖ τόν ἀρχιεπίσκοπο Βαρθολομαῖο καί, στή συνέχεια, στή Μῆλο γιά νά ἀποκαλύψει τοὺς συκοφάντες του καί νά πείσει τόν ἐπίσκοπο Ἄντ. Σέρρα νά πάψει τόν κατατρεγμό του. Ἐκεῖ παρέμεινε ὡς τίς πρῶτες ἡμέρες τοῦ Ἰανουαρίου 1664, ὅποτε γύρισε στή Σίφνο, ὕστερ' ἀπὸ πρόσκληση ἀριθμοῦ γονέων νά διδάσκει τὰ παιδιά τους μέ δικὰ τους ἐξοδα. ⁷⁵ Στίς 5 Φεβρουαρίου ὁ βικάριος Paterii ἔγραψε στή Ρώμη ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Σίφνου «ἦταν δυσανεστήμενοι ἀπὸ τήν ἀπόλυση τοῦ Πέρη, ὁ ὁποῖος μέ ὀργή καταφέρεται ἐναντίον ἐκείνου πού τόν συκοφάντησε στήν Ἁγία Προπαγάνδα. Ἐχει ἐπιστρέψει ἐδῶ καί διδάσκει ἰδιωτικά, χωρίς νά λαμβάνει μέρος σέ ἱεροτελεστίες, πρᾶγμα γιά τό ὁποῖο ἀπορωῶ πῶς δέν μου ζήτησε τή σχετική ἄδεια. Ἴσως γιὰ τὸ φοβᾶται ὅτι θά τοῦ ἀρνηθῶ». ⁷⁶

Τό Σχολεῖο, μέ τοὺς πολυάριθμους μαθητές, διέκοψε ὀριστικά τίς ἐργασίες του, ὁ δέ διδάσκαλος, πού εἶχε περιοριστεῖ στήν παράδοση μαθημάτων σέ λίγα παιδιά, παρέμεινε στή Σίφνο ὡς τόν Ὀκτώβριο, ὅποτε μέ πρόταση τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σίφνου Ἀθανασίου, ἡ Κοινότητα τῆς Σερίφου τόν προσκάλεσε νά διδάξει τή νεολαία τοῦ νησιοῦ μέ ἐτήσια ἀμοιβή, ἀνά μαθητή, «ένα ρεάλι καί ἑξι πινάκια ἀραβόσιτου». ⁷⁷

Κατά τήν ἀναχώρησή του ἀπὸ τῆ Σίφνο, ἡ Κοινότητα τοῦ χορήγησε, μέ ἐπίσημο συμβολαιογραφικό ἔγγραφο, τήν ἐπόμενη πιστοποίηση:

«Οἱ ὑπογεγραμμένοι κληρικοί καί προεστοί τῆς νήσου Σίφνου διαβεβαιώνουμε ἀνεπιφύλακτα ὅποιαδήποτε Ἐκκλησιαστική Ἀρχή, στήν ὁποία ἤθελε περιέλθει ἡ παροῦσα, ὅτι κατά τή διάρκεια τῆς ἐδῶ παραμονῆς τοῦ αἰδεσιμωτάτου Γεωργίου Πέρη, γνωρίσαμε ἀριστα τόν ἐντιμο χαρακτήρα του καί τόν ἐνθουμούμεθα ὡς τόν πλέον ὑποδειγματικόν ἄνθρωπον ἐναντι δλων μας. Μᾶς ἔδωσε τή μεγαλύτερη ἱκανοποίηση μέ τή μετάδοση εὐρύτατης Παιδείας καί τή διδασκαλία τῶν γραμμάτων στά παιδιά μας.

73. Συμμεωνίδη, Ἀνδριακά Ἱστορ. Ἐγγραφα, σελ. 29-30.

74. SCPF/SOCG. 276, 354^f-357^f. Βλ. καί Συμμεωνίδη, ὁ.π.π., σελ. 29.

75. Βλ. στό Παράρτημα τό ἔγγραφο ὑπ' ἀριθμ. 10. Σ' αὐτό ἀναφέρεται: «...μετά τήν ἀναχώρηση τοῦ αἰδέσ. Γεωργίου Πέρη, τὰ παιδιά τοῦ τόπου ξαναγυρίζουν στήν προηγουμένη ἀμάθεια καί πνευματική κατὰπτωση χάνοντας τή μόρφωση πού ἔλαβαν ἀπὸ ἐκεῖνον...».

76. SCPF/SOCG. 276, 365^f-367^f.

77. Συμμεωνίδη Σίμου Μ., Σχολεῖο στή Σερίφο τόν 17ο αἰῶνα, περιοδ. «Κυκλαδικὰ Θέματα», τόμ. Γ' (1986), τεύχος 15. Καί ἀπὸ τήν Κοινότητα Θερμίων εἶχε πρόσκληση ὁ Πέρης νά διδάξει τή νεολαία τῆς (βλ. Συμμεωνίδη Σίμου Μ., Πρόσκληση (1664) τῆς κοινότητος Θερμίων πρὸς τόν διδάσκαλο Γεώργιο Πέρη, περιοδ. «Κυκλαδικὰ Θέματα», τόμ. Ε' (1988), τεύχος 29.

Σίφνος, 12 Ὀκτωβρίου 1664.

Ὁ οἰκονόμος Σίφνου. Χωρεπίσκοπος Σίφνου. Σακελλάριος Σίφνου. Πρωτοπαπᾶς Σίφνου. Σκευοφύλαξ Σίφνου. Ἀντώνιος ἱερεὺς χαρτοφύλαξ. Δ. Ἀντ. Καρδίτζης. Ἀντώνιος Μαγκανάρης, δημογέρων. Μανώλης Καραμᾶνος. Ζουάννης Ναδάλης. Κωνσταντῖνος Ζοῦκος. Πέτρος Μοθωναῖος. Γεώργιος Χρυσολουράς. Ἀντώνιος Ἀχλάδης.

(Τ.Σ.) Διάκος Σερμαρτῆς πρωτονοτάριος Σίφνου ἔγραψα καὶ μετέφρασα.

Ἀθανάσιος Μαρμαρᾶς, ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου κλπ. πιστοποιῶ κλπ.

+ ὁ Σίφνου Ἀθανάσιος». ⁷⁸

Οἱ ἀδελφοὶ Κοντόσταυλοι, παρά τὴν ἀποτυχία τους μὲ τὸν Γ. Πέρη, συνέχισαν τίς προσπάθειές τους στό Βατικανό γιὰ τὴν ἐνεργοποίηση τοῦ κληροδοτήματος τους. Στίς 5-4-1664 ἔγραψε στή Ρώμη ὁ Νικολός ὅτι εἶχε προτείνει τὸ *beneficio* «*στόν δόν Francesco Xanthaki, canonico di Candia, ὁ ὁποῖος ἀποδέχτηκε ὑπὸ τὸν ὄρο νά τοῦ παραχωρήσει ἡ Ἁγία Προπαγάνδα τὸν τίτλο τοῦ μισσιοναρίου*» χωρὶς ἀνάλογη ἀμοιβή, ἀφοῦ θά πληρώνονταν ἀπὸ τοὺς τόκους τοῦ κληροδοτήματος.⁷⁹ Προηγουμένως εἶχε κάνει καὶ σχετικὸ διάβημα στόν νούντσιο τῆς Βενετίας, τὸν ὁποῖο ἐπεισε νά γράψει (3-5-1664) στό Βατικανό ὅτι «*οἱ Κοντόσταυλοι δέν εἶχαν πρόθεση νά δημιουργήσουν ἐμπόδια στόν τακτικὸ βικᾶριο τῆς Σίφνου, τὸν διοριζόμενο ἀπὸ τὴ Ρώμη, ἀλλ' ἀντίθετα, νά τοῦ συμπαρασταθοῦν μὲ τὸν δικό τους ἐφημέριο*».⁸⁰

Ἄλλες πληροφορίες ἐπὶ τοῦ θέματος, δέν εἶναι γνωστές. Οἱ ἐπιδιώξεις τῶν Κοντόσταυλων, πού περιεπλάκησαν σέ μιά στεῖρα ἀλληλογραφία μὲ τὸ Βατικανό, φαίνεται ὅτι δέν ἱκανοποιήθηκαν. Καχύποπτη ἡ Ἁγία Προπαγάνδα γιὰ τίς πραγματικὲς προθέσεις τῶν δύο ἀδελφῶν, ἀρνήθηκε νά ἱκανοποιήσει τὸ αἶτημά τους πού, ἄλλωστε, ἀπέβλεπε στήν παροχὴ βοήθειας πρὸς μιά κοινωνία πού τὴν ἀποτελοῦσαν Ἕλληνες, φανατικοὶ ὀρθόδοξοι. Διαφορετικά, ἂν τὸ μόνο ζήτημα πού τὴν ἀπασχολοῦσε ἦταν ἡ μὴ ἀποκατάσταση τοῦ Πέρη,⁸¹ θά μπορούσε ἄριστα νά ἐγκρίνει τὴν τοποθέτηση ἄλλου κληρικοῦ στήν ὑπηρεσία τῶν Κοντόσταυλων, ὅπως αὐτοὶ εἶχαν προτείνει.

Γεγονός παραμένει ὅτι, μετὰ τὸν Βαρθολομαῖο Πόλλα (1651-1659), ἄλλος ἓνας ισάξιος διδάσκαλος, ὁ Γεώργιος Πέρης, τὸν διαδέχτηκε ἀμέσως (1660-1664) σέ Σχολεῖο μὲ κανονικὴ συγκρότηση καὶ σταθεροὺς οἰκονομικοὺς πόρους, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀπεφοίτησε μεγάλος ἀριθμὸς νέων Σιφνίων στὰ δώδεκα χρόνια λειτουργίας του. Τέλος, στίς προθέσεις τῶν Κοντόσταυλων, ἰδιαίτερα τοῦ Μιχελέτου, γιὰ σύσταση κληροδοτήματος μὲ σκοπὸ τὴν ἀπρόσκοπτη λειτουργία Σχολείου, θά πρέπει νά ἀναζητηθοῦν τὰ σπέρματα τοῦ ἐγχειρήματος ἴδρυσης Κοινῆς Σχολῆς, τῆς περιώνυμης Σχολῆς τοῦ Ἁγίου Τάφου, πού ἄρχισε τίς ἐργασίες τῆς ὕστερ' ἀπὸ εἴκοσι, περίπου, χρόνια.

78. *SCPF/SC. ARCIPEL*, vol. 1A, 257^f. Βλ. τὸ ἔγγραφο ἰταλικά στό Παράρτημα, ἀριθ. 11.

79. *SCPF/SOCG*, 276, 359^f.

80. Ὁ.π.π.

81. Ὁ Γ. Πέρης, «*στή Σέριφο, ὅπου ἄνοιξε σχολεῖο καί, ὅπως λέγεται, μὲ μεγάλη ἀπόδοση*», ἔγραψε τὸ 1665 ὁ δόν Γιοναππὶ d' Ανιανο, δόκτωρ Θεολογίας καὶ Φιλοσοφίας (*SCPF/SOCG*, 272, 441^f), ἀνευρίσκεται ὡς τὸν Μάρτιο 1667. Τότε, ὅταν πληροφορήθηκε ὅτι στή Μῆλο βρισκόταν ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Βατικανοῦ ἀποστολ. ἐπισκέπτης Sebastiani, ἔσπευσε ἐκεῖ νά θέσει τὸ θέμα τοῦ διωγμοῦ του καὶ ζητήσῃ βοήθεια γιὰ τὴν ἀποκατάστασή του. Στὴ συνάντησή του μὲ τὸν Sebastiani, τὸν ὑποστήριξε θερμὰ καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου Ἀθανάσιος, πού εἶχε ἐπίσης, πάει στή Μῆλο νά συναντησῇ τὸν Βενετὸ ναύαρχο. Ὁ Sebastiani, ἀσκώντας τίς ἐξουσίες τοῦ ἀξιωματοῦ του, ἀποδέχτηκε προσωρινὴ ἐπίλυση τοῦ θέματος Πέρη, μὲ τοποθέτησή του στήν Το, «*μέχρι νά τακτοποιηθεῖ τὸ ζήτημα του ἀπὸ τὴ Ρώμη*», στήν ὁποία θά τὸ ἔθετε ὁ ἴδιος, μετὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὰ νησιά. Ἡ λύση αὐτὴ δέν δόθηκε μὲ ἐπίσημο ἔγγραφο τοῦ Sebastiani, ἀλλὰ προφορικὰ (*SCPF/Visite*, vol. 32, 152^v), εἶναι δέ ἄγνωστο ἂν πῆγε ὁ Πέρης στήν Το καὶ τί ἀπέγινε περαιτέρω.

ΜΕΡΟΣ Δ΄

Η ΣΙΦΝΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ «ΠΡΩΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ Η ΣΥΝΕΧΙΣΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ

Κατά τόν Κων. Κούμα, τά τέλη τοῦ 17ου αἰ. καί οἱ ἀρχές τοῦ 18ου, ἀποτελοῦν «τὴν πρώτην περίοδον τῆς Παιδείας τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων». Μόλις κατ' αὐτὴν ἀρχισε νά σημειώνεται ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιά τά Γράμματα καί τὴν Παιδεία σέ ὁλόκληρο τόν ἑλληνικό χώρο. Ὅμως, ὅπως ἤδη ἔχει ἀποδειχθεῖ, ἡ πρώτη περίοδος τῆς Παιδείας τῆς Σίφνου, προηγήθηκε κατὰ μισόν, τοῦλάχιστον, αἰώνα μέ συνέπεια, κατὰ τὴν ἐπομένη, τὴν πρώτη κατὰ τόν Κ. Κούμα, ἡ κοινωνία τῆς νά ἔχει ἰκανότητα καί ἀπαιτήσεις γιά ἀνώτερες σπουδές τῆς νεολαίας τῆς, παρά τίς ἀντίξοες συνθήκες πού ἐμφανίστηκαν κατὰ τὴ διάρκειά τῆς. Οἱ ἐν λόγω ἀντιξοότητες ἐντοπίζονται, κυρίως, στήν ἀπώλεια τῶν ἡγετικῶν στελεχῶν τῆς-φυσιογνωμιῶν τοῦ ἐμπορίου, πού εἶχαν ἐπηρεάσει, κατὰ τόν πλέον θετικό τρόπο, τὴν κοινωνική ἐξέλιξη τοῦ τόπου μέ τὴν ἀξιόλογη ἀνάπτυξη τῆς Παιδείας καί τῶν Γραμμάτων. Πράγματι, μετὰ τόν θάνατο τοῦ Βασίλη Λογοθέτη (1659), ἀπεβίωσε σύντομα, τό 1662, καί ὁ διάδοχός του Πετράκης Ρόζας. Ὁ Μιχελέτος Κοντόσταυλος, πού τόσο εἶχε ἀγωνισθεῖ νά κρατήσῃ στή Σίφνο τόν διδάσκαλο Γεώργιο Πέρη, ἀπεβίωσε, ἐπίσης, μετὰ τόν Μάρτιο τοῦ 1667 (τότε τόν βρῆκε νά ἀσθενεῖ σοβαρά ὁ ἀποστολ. ἐπισκέπτης Sebastiani).¹

Ἡ ἀπουσία ἡγετικῶν φυσιογνωμιῶν ἀπό τό προσκήνιο τῆς κοινωνίας τοῦ νησιοῦ φαίνεται ὅτι ἐγινε ἰδιαίτερα αἰσθητή. Οἱ Σίφνιοι, συνηθισμένοι ἐπί πολλά χρόνια νά ἔχουν ἰσχυρές προσωπικότητες στή Διοίκηση, μέ διασυνδέσεις στήν ΚΠόλη καί στή Δύση, ζήτησαν τότε ἀπό τόν Ἀντριώτη μεγαλέμπορο Γάσπαρο Κοντόσταυλο, ἀδελφό τοῦ Μιχελέτου, νά γίνει Διοικητής τους (Iogo Governatore). Τοῦτο συνέβη τό 1669, κατὰ μαρτυρία τοῦ καθολικοῦ ἐπισκόπου Μήλου.² Ὁ Γάσπαρος, πού εἶχε συμφέροντα καί στή Σίφνο, ἀποδέχτηκε τὴν πρόσκληση καί, ὅπως ἔγραψε ὁ ἴδιος σέ ἐπιστολή τῆς 7 Ἰουλίου 1670 «εἶχε πλέον ἐγκατασταθεῖ μόνιμα στή Σίφνο»,³ ὅπου τό ἐμπόριο ἐξακολούθησε νά βρίσκεται σέ ἀκμή. Τόν Δεκέμβριο ὁμοῦ ἴδιου ἔτους, μέ τὴν ἀνασύσταση τοῦ βενετικοῦ προξενείου Κρήτης, διορίστηκε πρῶτος πρόξενος

1. *SCPF/Visite*, vol. 32, 113^f-118^f.

2. *Συμμεωνίδη Σίμων Μ.*, Ἀνδριακά Ἱστορικά Ἐγγραφα ἀπό ἰταλικές ἀρχεαϊκές πηγές (1629-1723), περὶοδ. «Ἀνδριακά Χρονικά», Ἄνδρος 1994, τόμ. 22, σελ. 39.

3. *SCPF/SOCG*, 423, 250^v.

του.⁴ Παρ' ὅλο τοῦτο ἐπισκέπτονταν κατά συχνά καί πολυήμερα διαστήματα τή Σίφνο, ὅπου ἐξακολουθοῦσε νά διαμένει ἡ οἰκογένειά του ἀντιμετωπίζοντας καί τά προβλήματα καί ἄλλα ζητήματα τῆς Κοινότητος, βοηθούμενος ἀπό νέα πρόσωπα, ἀνερχόμενα τότε στό προσκήνιο τῆς σιφναϊκῆς κοινωνίας, ὅπως οἱ ἀδελφοί Ναδάλδης, μισέρ Ζουάνης, μισέρ Ἀναγνώστης καί μισέρ Ζόρζης, Γοζαδῖνοι, Γρυπάρδης κ.ἄ., ἔμποροι καί μεγαλοκτηματίες.⁵

Ἔτσι, ἡ Σίφνος ἐξακολούθησε, γιά πολλά ἀκόμη χρόνια, τήν ἴδια πορεία στήν οἰκονομία καί τήν κοινωνική πρόοδο μέ συμμετοχή στά κοινά περισσοτέρων ἱκανῶν προσώπων, τά ὅποια δραστηριοποιήθηκαν πρὸς τοῦτο, ὅπως καί στήν Παιδεία καί τά Γράμματα. Εἰδικά σ' αὐτόν τόν τομέα, πρέπει νά ἀναφερθεῖ ὅτι, μετά τήν διακοπή τῶν παραδόσεων τοῦ Γεωργίου Πέρη (Αὐγούστος 1664), τό Σχολεῖο διέκοψε κι' αὐτό τή λειτουργία του γιατί, προφανῶς, δέν βρέθηκε ἰσάξιος διδάσκαλος. Ὁ νέος βικάριος Γιοαννί Paterii δέν εἶχε τήν κατάλληλη μόρφωση γιά παρόμοιο ἔργο. Σέ ἐκθεση ἔτους 1666 ἀναφέρεται ὅτι «εἶχε παραμείνει στή Ρώμη ἐπί τετραετίαν στήν ὑπηρεσίαν τοῦ μαρκεσιῶν Marin γιατί εἶχε εὐφράδεια λόγου, μολονότι μετρίας μορφώσεως».⁶ Ἄλλωστε εἶναι γνωστό ὅτι στή Σίφνο δίδασκε μόνο «πέντε μικρά παιδιά, δύο καθολικοῦ δόγματος καί τρία ὀρθόδοξα» τά στοιχειώδη γράμματα, δηλ. γραφή καί ἀνάγνωση.⁷ Ἡ πληροφορία ἐπιβεβαιώνεται καί ἀπό τόν don Γιοαννί d' Ανιανο, ὁ ὁποῖος σέ ἐπιστολή ἔτους 1665 πρὸς τήν Προπαγάνδα ἔγραφε: «Ὁ βικάριος πού ἔχει διορίσει (στή Σίφνο) ἡ Ἁγία Προπαγάνδα διδάσκει σέ παιδιά νά διαβάζουν καί νά γράφουν, μολονότι ἔχει μικρή μόρφωση».⁸

Οἱ ἀνωτέρω πληροφορίες βεβαιώνουν ὅτι οἱ δύο προηγούμενοι διδάσκαλοι, Βαρθολομαῖος ντά Πόλλα καί Γεώργιος Πέρης, δέν δίδασκαν μόνο τά στοιχειώδη γράμματα σέ μικροῦς μαθητές, ἀλλά καί ἀνώτερα σέ προχωρημένους. Αὐτά τά μαθήματα δέν ἦταν σέ θέση νά παραδώσει ὁ Paterii. Γι' αὐτό τό λόγο, ὅσοι νέοι εἶχαν τήν ἐπιθυμία καί οἰκονομική δυνατότητα νά σπουδάσουν, ἀναγκάζονταν νά ἐκπατρίζονται ἀναζητώντας ἱκανούς διδασκάλους ἢ σχολεῖα τοῦ ἐξωτερικοῦ. Σύμφωνα μέ τίς μαρτυρίες τῶν πηγῶν:

α) Μαθήματα Μέσης Ἐκπαίδευσης παρέδιδε στή Μῆλο ὁ βικάριος της. Σέ ἐκθεση τοῦ ἀποστολικοῦ ἐπισκέπτη Sebastiani (Μαρτίου 1667) σημειώνεται: «...ὁ βικάριος Μήλου δόν Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης, ἐκ Νάξου, ἡλικίας 36 ἐτῶν, ἄνθρωπος μέ ἰδιαίτερη μόρφωση, ἐνάρετος καί λαμπροῦ χαρακτήρος, διατηρεῖ Σχολεῖο μέ πολλά παιδιά καί νέους, τόσο τῆς Μήλου, ὅσο καί τῆς Σίφνου, Κέας καί Θερμίων, οἱ ὅποιοι, λόγῳ τῆς φήμης του γιά τή διδασκαλία, τήν καλωσύνη καί τήν ἀρετή του, ἐρχονται στό σχολεῖο του, ὅπου διδάσκονται γραφή-ἀνάγνωση καί Γραμματική στά ἑλληνικά ἢ τά λατινικά καθὼς καί τήν ἰταλική γλῶσσα...», ἀνάλογα μέ τίς γνώσεις πού διέθεταν οἱ μαθητές.⁹ Στήν ἴδια ἐκθεση ὁ Sebastiani ἀναφέρεται καί στό ἐπίπεδο μόρφωσης

4. Μοάτσου Ἐρρίκου. Τό Βενετικόν Προξενεῖον Κρήτης ἐπί τουρκοκρατίας, «Θησαυρίσματα», Βενετία 1969, τόμος 6ος, σελ. 237-256, *Συμμεωνίδη Σίμου Μ.*, Ἀπό ἀναφορές τοῦ Γάσπαρου Κοντόσταυλου, προξένου Βενετίας στήν Κρήτη, ἱστορικές εἰδήσεις Κυκλάδων (1672), περιοδ. «Αἰγαιοπελαγίτικα Θέματα», ἔτος 5ο (1990), τεῦχος 18 καί τοῦ Ἰδίου, Ἄνδριακά Ἰστ. Ἑγγρ., σελ. 94.

5. *Συμμεωνίδη Σίμου Μ.*, Παρθένιος Χαιρέτης, περιοδ. «Τεύχη τοῦ Ε.Λ.Ι.Α.», 1989, τόμ. Β', σελ. 91.

6. *SCPF/Congr. Partic.*, vol. 21, 87^f.

7. *SCPF/Visite*, vol. 32, 113^f-118^f.

8. *SCPF/SOCG*, 272, 441^f.

9. *Συμμεωνίδη*, Ἰστορ. Ἑγγρ. Μήλου, σελ. 145.

του Καμίλλη, πού έκτεινονταν από τούς άρχαίους Έλληνες και Λατίνους συγγραφείς, ως τή γνώση πολλών ξένων γλωσσών, μαρτυρία πού φανερώνει πώς οί μαθητές του σπούδαζαν, ανάλογα μέ τήν ηλικία τους, αξιόλογα μαθήματα τής έποχής. Έκει λοιπόν, στή Μήλο, κατέφευγαν τότε και οί νέοι τής Σίφνου, αλλά και τής Κέας και τών Θερμιών.

β) Ένας από τούς Σιφνίους μαθητές του Καμίλλη ήταν ο Τζουάννης Ντουνάβης, ηλικίας 18-19 χρόνων τό 1674, καθολικού δόγματος, τόν όποιο προετοιμαζε ο διδάσκαλος του για κληρικό, για έφημέριο τής πατρίδας του. Ήδη από τό 1670 ο Καμίλλη, πού είχε έν τώ μεταξύ προαχθεί σέ έπίσκοπο Μήλου και διαχειριστή τής Έκκλησίας Σίφνου,¹⁰ άφου απέλυσε τόν Paterii από τό βικαριάτο,¹¹ άνέφερε στή Ρώμη ότι προετοιμαζε τόν Ντουνάβη για τή θέση αυτή και ζητούσε τήν έγκριση, μόλις ο νέος συμπλήρωνε τά 22-23 χρόνια του, να τόν χειροτονήσει «ώστε να μείνει διά βίου στην ύπηρεσία τής έκκλησίας Σίφνου, δεδομένου ότι ήταν έξαιρετικού χαρακτήρος και με γραμματικές γνώσεις Μέσης εκπαιδευσεως».¹²

γ) Τόν Δεκέμβριο του 1673 έκανε τήν έγγραφή του στό Κολλέγιο Άγίου Άθανασίου Ρώμης ο Ίωάννης Στάης,¹³ γιός του Κρητικού «άφέντη Άντωνάκη Στάη», πού κατοικούσε στή Σίφνο, όπου είχε τήν έδρα τών επιχειρήσεών του. Ο Ίωάννης είχε γεννηθεί στόν Άρτεμόνα περί τό 1660.¹⁴ Στό Κολλέγιο σπούδασε Γραμματική, Άνθρωπιστικά Γράμματα, Ρητορική, Φιλοσοφία και παρακολούθησε επί ένα χρόνο μαθήματα Θεολογίας. Τελείωσε τίς σπουδές του στις 14 Αύγουστου 1682. Στή συνέχεια σπούδασε στό Πανεπιστήμιο τής Πάδοβας και άκολουθως έγινε κληρικός.¹⁵ Τό 1716 χειροτονήθηκε ένωτικός μητροπολίτης Έδέσσης τής Μεσοποταμίας (άλλάζοντας τό όνομά του σέ Ίερόθεος).¹⁶ Άλλοι γνωστοί μαθητές στην Ίταλία υπήρξαν ο Νικολός Ρόζα, γιός του θανόντος τό 1662 μεγαλεμπόρου Πετράκη Ρόζα, ο όποιος τό 1671 ήταν ήδη έγγεγραμένος στό Κολλέγιο Urbano τής Ρώμης,¹⁷ καθώς και ο γιός του Μιχαλέτου Κοντόσταυλου Άντώνιος, ο όποιος έκανε τήν έγγραφή του στή Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου τής Πάδοβας τό 1675.¹⁸

Και οί τρεις αυτοί νέοι ήταν βέβαια τέκνα εύπόρων κατοίκων τής Σίφνου. Οί δύο τελευταίοι είχαν άποσταλεί στην Ίταλία, υπό τήν κηδεμονία του έγκατεστημένου στή Βενετία μεγαλεμπόρου Νικολού Κοντόσταυλου, θείου του τρίτου. Οί Νικολός Ρόζα και Άντώνιος Κοντόσταυλος άκολουθούσαν τό λατινικό δόγμα. Για άλλους σπουδαστές στό έξωτερικό αυτή τήν έποχή δέν υπάρχουν πληροφορίες και μάάλιστα για όρθοδοξους.

10. Συμεωνίδη Σίμου Μ., Τά Οικονομικά τής Λατινικής Έπισκοπής Μήλου δύο άρχιερατειών (1642-1699), περιόδ. «Μηλιακά», Άθήνα 1983, τόμ. Α', σελ. 93.

11. SCPF/SC. ARCIPEL., vol. 1a, 815^f.

12. SCPF/SC. ARCIPEL., Vol. 2b, 45^f (βλ. στό Παράρτημα τό έγγραφο 13).

13. Τσιρπανλή, Τό Κολλέγιο, σελ. 656-659.

14. Ο Ίωάννης βαφτίστηκε όρθόδοξος στις 30-9-1661 από τόν παπά-Νικόλα Ντακοράνια «εις χορίον άρτεμόνα» γιατί και ο πατέρας του ήταν όρθόδοξος (di rito Greco). βλ. SCPF/Scrit. Rif. Congr./Arcipel., vol. 4, 435^f.

15. Σέ έπιστολή έτους 1684 του βικαρίου Σίφνου αναφέρεται ότι ο πατέρας του Άντωνάκης Στάης είχε μέλος τής οικογένειάς του στή Βενετία «κάποιον μοναχό του τάγματος του Άγίου Φραγκίσκου della Vigna» (SCPF/Scr. Rif. Congr., vol. 4, 435^f).

16. Τσιρπανλή, Τό κολλέγιο, σελ. 659.

17. SCPF/SC. ARCIPEL., vol. 2a, 238^v.

18. Πλουμίδη Γ.Σ., Αί πράξεις έγγραφής τών Έλλήνων σπουδαστών του Πανεπιστημίου τής Παδούης, «Ε.Ε.Β.Σ.», τόμος ΙΗ' (1971), σελ. 106, Συμεωνίδη, Άνδρ. Ίστ. Έγγρ., σελ. 81, 91-92.

Στή Σίφνο λοιπόν συνεχίζονταν οι παραδοσιακές διδασκαλίες στοιχειωδών γνώσεων και όσοι νέοι είχαν επιθυμία να σπουδάσουν περισσότερο αναγκάζονταν να έκπατριστούν. Άλλοι καθολικοί κληρικοί του επιπέδου μόρφωσης των Πόλλα-Πέρη δέν τοποθετήθηκαν στό νησί. Στή θέση του Paterii, πού απέλυσε ο Καμίλλης, ή Ρώμη διόρισε τόν Ίωάννη Ξανθάκη, ό όποιος εφθασε στή Σίφνο στίς 5 Δεκεμβρίου 1676, παρέμεινε μερικές ήμέρες, διεπίστωσε ότι θά υπέφερε οικονομικά και άνεχώρησε άμέσως.¹⁹ Ο Καμίλλης, ως διαχειριστής τής Έκκλησίας Σίφνου, άρχισε νά τοποθετεί διαφόρους κληρικούς, οι όποιοι, ό ένας μετά τόν άλλον, έγκατέλειπαν τή θέση τους γιατί δέν τούς ένίσχυε οικονομικά, μέχρι πού τό 1683 ή Προπαγάνδα του άφήρεσε τή διαχείριση και τοποθέτησε άνεξάρτητο βικάριο τόν Νάξιο Francesco Lorenzano,²⁰ αλλά και αυτός, ως ήμισυμαθής, δέν άσχολήθηκε μέ τήν εκπαίδευση. Τό 1689 μάλιστα ήλθε σέ προστριβές μέ τούς όρθοδόξους κατοίκους και καταγγέλληκε γιά άνάρμοστη συμπεριφορά.²¹ Άπεβίωσε τόν Δεκέμβριο του 1691 κατά μία επίσκεψη του στή Νάξο.²² Οκτώ χρόνια άργότερα, τό 1699, ό επίσκοπος Σύρου Άντώνιος Γιουστινιάνι προθυμοποιήθηκε νά διαθέσει κληρικό τής έπαρχίας του γιά νά υπηρετήσει τούς ελάχιστους καθολικούς τής Σίφνου. Ήταν ό Λεονάρδος Πριβιλέτζιο, ό όποιος έγραψε στίς 18 Μαρτίου 1699 πρós τήν Προπαγάνδα:

*«Φθάνοντας στή Σίφνο, εύρηκα τήν Έκκλησία σέ κακή κατάσταση γιατί ό σεβασμιώτατος Καμίλλης, ως διαχειριστής της, συγκέντρωνε όλα τά εισοδήματά της γιά τόν έαυτό του δίνοντας ελάχιστη άμοιβή στους εφημερίους πού διόριζε σ' αυτήν. Οι εφημερίοι, βλέποντας ότι ό μισθός ήταν άνεπαρκής, έγκατέλειπαν τήν εκκλησία και έφευγαν από τό νησί... πρέπει λοιπόν (σεβασμιώτατοι) νά λάβετε τά κατάλληλα μέτρα γιά τήν όμαλή διακυβέρνησή της στό μέλλον, γιατί ό προηγούμενος διαχειριστής κατέστρεψε τήν πτωχή αυτή Έκκλησία ύποθηκεύοντας τά κτήματα πού έχει στην Κίμωλο και ένεχυρίζοντας μέρος των ιερών σκευών της... Και έν ό Γάλλος πρόξενος Σίφνου μονσιού Κάρολος Γκιών δέν τήν συνέτρεχε στά βάρη και τίς άπαραίτητες ετήσιες φορολογίες των Όθωμανών, θά είχε, χωρίς άμφιβολία, καταστραφεί εκ θεμελίων, άφοϋ οι Έλληνες κάτοικοι του νησιού πασχίζουν μέχρι σήμερα νά εξαφανίσουν τό δόγμα μας...».*²³

Κατά τήν άνωτέρω μαρτυρία του Πριβιλέτζιο, οι Σίφνιοι, άκόμη και τότε, τό 1699, πάσχιζαν νά εξαφανίσουν τά κατάλοιπα του καθολικού δόγματος, τά όποια άλλωστε δέν είχαν πλέον νά τούς προσφέρουν τίποτε άπολύτως, ούτε διδασκάλους. Ο ίδιος ό Πριβιλέτζιο δίδασκε περιστασιακά σέ μικρά παιδιά τά στοιχειώδη γράμματα καθ' όλη τήν 35χρονη θητεία του στή Σίφνο. Τά πρώτα δυόμισυ χρόνια τής παραμονής του στό νησί, εξακολουθοϋσε νά άνήκει στή δύναμη τής καθολικής επισκοπής Σύρου, μέχρι πού, στίς 8 Ιουλίου 1702, ή Ρώμη του άνέθεσε επίσημα τό βικαριάτο Σίφνου.²⁴ Υπήρξε άνθρωπος «μέ χρηστότητα ήθών, αγαπώμενος από τούς ένοριτες του, άκόμη και άπ' αυτούς τούς Έλληνες»,²⁵ γιατί περιορίζονταν στήν άπλή και μόνο άσκηση των καθηκόντων του χωρίς νά άσκει προσηλυτιστικό έργο.

19. SCPF/SC. ARCIPEL., vol. 2β, 258^ν.

20. SCPF/Scr. Rif. Congr./Arcipel. vol. 4, 43^τ

21. Ο.π.π., f. 457^τ.

22. SCPF/SC. ARCIPEL., vol. 6, 163^τ, 201^τ.

23. Ο.π.π., vol. 7, 357^ν.

24. Ο.π.π., vol. 9, 306^τ-325^ν.

25. Αυτόθι.

Ἐκ πλευρᾶς ὀρθοδόξων ἀναφέρεται, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1660 καὶ ἐξῆς, ὡς διδάσκαλος, ὁ παπα-Νικόλαος Βερνίκος²⁶ κατὰ μαρτυρία τοῦ ἱερομονάχου Νεοφύτου Χωρικοῦ, ὁ ὁποῖος διετέλεσε μαθητὴς του. Δὲν εἶναι γνωστὸ πού δίδασκε. Πιθανόν στὸν οἰκογενειακὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμῶνος. Ἐπίσης, ὁ ἱερομόναχος Παρθένιος Χαιρέτης, στὴ Μονὴ τοῦ Μογκοῦ, ἐξακολουθοῦσε νὰ προσφέρει πνευματικὸ ἔργο καθὼς καὶ ὁ πρῶην μητροπολίτης Προύσης (1666-1672) Ἄνθιμος Ἀρτουλᾶνος, ὁ ὁποῖος ἐπέστρεψε στὴν πατρίδα του Σίφνο «κατακοσμῶν αὐτὴν μὲ λόγους θεοῦ καὶ ἔργα θεάρεστα».²⁷ Σημαντικὸ κοινωνικὸ καὶ πνευματικὸ ἔργο προσέφερε καὶ ὁ «λογιώτατος» χωρεπίσκοπος Σίφνου Ἀπόστολος Γοζαδίνος, ὁ ὁποῖος ἦταν καὶ κάτοχος βιβλίων καὶ χειρογράφων κωδίκων.²⁸ Ὅμως, τὴ μεγάλη ὠθηση στὴν Παιδεία καὶ τὴν Ἐκπαίδευση, ἔδωσε τὸ μετόχι τοῦ Ἁγίου Τάφου τοῦ νησιοῦ μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν διακεκριμένον ἡγούμενον τοῦ Μακάριον Ἀσπρᾶ καὶ τὸ πολὺἀριθμο τοπικὸ Ἀγιοταφικὸ Ἀδελφᾶτο.

26. Σπεράντσα, Χρυσοληγή, σελ. 51.

27. Ὁ.π.π., σελ. 68.

28. Φέρεται ὅτι κατεῖχε α) «Προφητικάριον» ΙΖ' αἰ. μὲ δική του σημείωση, ἔτος 1679, ὅτι ἀποτελοῦσε κτῆμα του, βλ. *Εὐαγγελίδου Τρύφ.*, Ἡ Νῆσος Σκιάθος καὶ αἱ περὶ αὐτὴν νησίδες, ἐν Ἀθήναις 1913, σελ. 198-199 καὶ β) *Δοσιθέου Ἱεροσολύμων*, «Τόμος Ἀγάπης», ἐκδόσ. 1698, πού περιῆλθε στὴν κατοχὴ του τὸ 1704, βλ. *Ἀνδριώτη Νίκου-Οἰχαλιώτη Ρένου*, Βιβλιοθήκης τῆς Σίφνου, περιόδ. «Σιφνιακά», παράρτ. Νο 1, Ἀθῆναι 1994, σελ. 90.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΣΙΦΝΟΥ ΣΤΟ ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ ΔΥΟ ΑΙΩΝΩΝ. ΜΕΤΑΤΡΟΠΗ ΤΟΥ ΜΕΤΟΧΙΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΤΑΦΟΥ ΣΕ ΣΧΟΛΕΙΟ

Πρώτη ένδειξη για την ύπαρξη του μετοχίου του Ἁγίου Τάφου, κάτω και απέναντι από τό Κάστρο τῆς Σίφνου, ἔχομε κατά τό ἔτος 1629.¹ Ἐκτοτε ὁμως καί ὡς τό 1649 σιγή ἀπόλυτη καλύπτει τήν ἱστορία του. Πρό του ἔτους αὐτοῦ, τό Πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων, τοποθέτησε ἡγούμενο τόν Κρητικό ἱερομόναχο Μακάριο Ἀσπρά, ἀνθρωπο δραστήριο καί μορφωμένο, ὁ ὁποῖος ἐπιδόθηκε μέ ἰδιαίτερο ζῆλο στό ἔργο του. Ἀφοῦ διοργάνωσε τήν καλή λειτουργία του μετοχίου, φρόντισε ἀμέσως νά συγκροτήσει Ἀδελφότητα, δηλαδή ἔνωση προσώπων-φίλων του Παναγίου Τάφου, πού ξεκίνησε ἀρχικά μέ μέλη 56 οἰκογένειες του νησιοῦ, τίς ὁποῖες κατέγραψε ὀνομαστικά σέ εἰδικό «κατάστιχο» τόν Μάρτιο του 1652.² Ἐχοντας ἔδρα τή Σίφνο ὁ Μακάριος, περιόδευε καί στίς ἄλλες Κυκλάδες προσφέροντας πνευματικό ἔργο καί καταγράφοντας ἀδελφούς-ἐνισχυτές του Ἁγίου Τάφου.

Στίς 11 Ἀπριλίου 1652, «εὕρισκόμενος στό Καστέλλι τῆς Πάρου», ἀποδέχτηκε ἀριθμό δωρεῶν σέ κτήματα καί ναούς ἀπό εὐσεβεῖς δωρητές Παριανούς. Στά σχετικά ἀφιερωτικά ἔγγραφα φρόντισε νά ἀναγραφεῖ ὁ ὅρος ὅτι κτήματα καί ναοί «ὑποτάσσονται εἰς τό μοναστήρι (μετόχι) τῆς Σίφνου», ὅτι δηλαδή θά εἶχαν ἀμεση ἐξάρτηση ἀπό τό ἀγιοταφικό μετόχι τῆς Σίφνου, προφανῶς ἀρχαιότερου καί συγκροτημένου καθιδρύματος.³

Ὁ Μακάριος παρέμεινε στή διοίκηση του μετοχίου τῆς Σίφνου πολλά χρόνια, πιθανόν καί μετά τό ἔτος 1674. Γιά τήν προσωπικότητά του ἔγραψε τό 1663 ὁ βικάριος Σίφνου Paterii, τονίζοντας ὅτι ἐνῶ ὅλοι οἱ ἱερεῖς τῆς Σίφνου ἦταν ἀμόρφωτοι, αὐτός πού κατάγονταν «ἀπό τό Χαλέπι ἦταν ἱκανοποιητικά μορφωμένος καί γνώστης τῆς ἀραβικῆς γλώσσης».⁴ Ἰκανός καί μορφωμένος κληρικός, εἶχε ἐπιτύχει νά μεταδώσει στή Σίφνο τό ἱεροσολυμιτικό πνεῦμα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, ὅπως τό εἶχαν προδιαγράψει δύο φωτισμένοι πατριάρχες Ἱεροσολύμων, ὁ Νεκτάριος (1660-1669) καί ὁ πολὺς Δοσίθεος (1669-1707). Αὐτή τήν περίοδο τό Πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων ἄσκησε μεγάλη –

1. *Σφυρόερα Βασ. Βλ.*, Ἡ Σίφνος σέ δύο σχέδια του 1629, περιοδ. «Ἡ Σιφνιακή», φ. Νοεμ.-Δεκ. 1967

2. Βλ. στό Παράρτημα τόν Πίν. 2. Πανομοιότυπο του πρώτου φύλλου μέ τά ὀνόματα τῶν ἀδελφῶν τῆς Σίφνου βλ. στοῦ *Συμεωνίδη*, Ἱστορία, σελ. 430. Ὁ Μακάριος Ἀσπράς ἔφτασε στή Σίφνο πρό του ἔτους 1649, ἀν κρίνουμε ἀπό τό γεγονός ὅτι τό κατάστιχό του περιέχει ἔγγραφές ἐνισχυτῶν του Παναγίου Τάφου ἀπό του ἔτους τούτου, βλ. *Παπαδοπούλου Κεραμέως Ἀθ.*, Ἱεροσολυμιτική Βιβλιοθήκη, ἐν Πετρούπολει 1891, τόμ. Α', σελ. 459-60.

3. *Συμεωνίδη Σίμου Μ.*, Μετόχι του Ἁγίου Τάφου καί ἀγιοταφικά ἀδελφάτα στήν Πάρο, περιοδ. «Παριανῶν», ἔτος ΣΤ' (1985), τεῦχος 19.

4. *SCPF/SOCG*, 276, 354^ε-357^ε.

πανορθόδοξη – εκκλησιαστική και έθνική αποστολή. 'Ο πατριάρχης μάλιστα Δοσίθεος μέ υπεράνθρωπους αγώνες «περιέσωσε τήν υπαρξιν και τήν εις τό διηνεκές έπωφελή δράσιν τής 'Αγιοταφικής 'Αδελφότητας, διά σταθερών κανονισμών, διά σχολείων και βιβλιοθηκων και διά παρασκευής μορφωμένων κληρικων...»⁵ και άπλωσε τήν ευεργετική δράση της όπου υπήρχε 'Ελληνισμός, από τήν Παλαιστίνη ως τήν ΚΠόλη, από τή Βλαχία ως τήν 'Ηπειρο, από τή Μακεδονία-Θεσσαλία ως τήν Πελοπόννησο, από τή Θράκη ως τά νησιά του Αιγαίου και τή Μ. 'Ασία. Τά μετόχια της είχαν άποβεί τηλαυγείς φάροι του έλληνικού πνεύματος και τής 'Ορθοδοξίας. Τό ίδιο ακριβώς συνέβη και στό άγιοταφικό μετόχι τής Σίφνου, διά του Μακαρίου 'Ασπρά, ό όποιος, άλλωστε, στη Σίφνο είχε βρει κοινωνία προοδευμένη και μέ δίψα για μόρφωση και ανώτερη Παιδεία, όπως και ό λόγιος ιερομόναχος Παρθένιος Χαιρέτης, ό όποιος, όταν παρακλήθηκε νά επιστρέψει ως διδάσκαλος στην πατρίδα του Κρήτη, άπέριψε τήν πρόσκληση γιατί, όπως έγραψε, οι νέοι τής Κρήτης «όλίγον αγαπούσασι τά γράμματα», αντίθετα μέ εκείνους τής Σίφνου, οι όποιοι μέ αγάπη και ένθουσιασμό έτρεχαν νά παρακολουθήσουν τίς διδασκαλίες του.⁶

'Επικρατούσε λοιπόν στη Σίφνο τής εποχής εκείνης αξιόλογη πνευματική κίνηση μέ έντονη συμμετοχή στη διαμόρφωσή της του κύκλου των προσώπων που είχαν πλαισιώσει τό άγιοταφικό μετόχι (μέλη τής πολυάριθμης τοπικής άγιοταφικής 'Αδελφότητας, 'Επίτροποι του μετοχίου-συνεργάτες του Μακαρίου 'Ασπρά κ.ά.). 'Ακόμη και ή Κοινότητα Σίφνου, όπως πολλοί άπλοι άνθρωποι, ικανοποιημένη από τίς δραστηριότητες αυτές και τό έπιτελούμενο πνευματικό έργο, θέλησε νά εκφράσει έμπρακτα τήν ευγνωμοσύνη της προς τό Πατριαρχείο 'Ιεροσολύμων, γι' αυτό και «άφιέρωσεν εις τόν 'Αγιον Τάφον»,⁷ πρό του έτους 1674, τόν ναό τής Παναγίας 'Υπαντιής Κάστρου, που προσαρτήθηκε στην άκίνητη περιουσία του μετοχίου.

Τό 1684 ξέσπασε νέος βενετοτουρκικός πόλεμος που κράτησε δεκαέντε χρόνια, ως τό 1699, μέ όλα τά δεινά του (ναυτολόγηση άνδρων από τούς Βενετούς, διπλή φορολόγηση από Βενετούς και Τούρκους, έγκατάσταση παράλληλης Διοικητικής 'Αρχής από τούς Βενετούς, του «καστελλάνου» κ.ά.), αλλά και αξιοποίηση των οικονομικών ευκαιριών από τίς ανάγκες των έμπολέμων και τρίτων,⁸ σύστημα που γνώριζαν άριστα οι Σίφνιοι από τόν προηγούμενο πόλεμο. 'Ο πατριάρχης 'Ιεροσολύμων Δοσίθεος, σέ έπιστολή τής 5-6-1703 «πρός τόν άρχιεπίσκοπο Λύδδης κύρ Νεόφυτον», αναφερόμενος στό μετόχι τής Μήλου, έγραφε γι' αυτό τό θέμα τά εξής σημαντικά: «...άμή τώρα ή Μύλος δέν είναι ώσάν και πρώτα, όπου ή τον οι πολέμοι και κά τι έπουλοϋσαν και έπερναν (οι πατέρες)... μόνον κινδυνεύει τώρα τό μετόχι νά είναι έρημον και παντέρημον, ως τά άλλα (μετόχια, στά νησιά)· εκείνος όπου είναι τώρα εκεί, εις τό όνομα είναι ήγούμενος, άμή εις τό έργο είναι εργάτης· Έτσι και τά άλλα βρωμομέτοχα θέλουν άνθρώπους άνδρείους και ρωμαλέους...»,⁹ άνθρώπους δηλ. άφοβους και δραστήριους αγωνιστές, ικανούς νά εκμεταλλεύονται άκόμη και αυτά τά πολεμικά γεγονότα μέ σωστές έπιλογές και αξιοποίηση κάθε ευκαιρίας, όπως π.χ., παλαιότερα, ό Μακάριος 'Ασπράς.

Κατά τόν πρώτο χρόνο του πολέμου (1684), ή κοινωνία τής Σίφνου συγκλονίστηκε από εκκλησιαστικές άναταραχές. Οι όρθόδοξοι κάτοικοι και, συγκεκριμένα, 25

5. 'Εγκυκλοπ. Λεξικό 'Ελευθερουδάκη, στό λήμμα «Δοσίθεος».

6. Τσελίκα, Παρθένιος Χαιρέτης κλπ.

7. Συμεωνίδη, Μοναστήρια, σελ. 14-15.

8. Συμεωνίδη, 'Ιστορία, σελ. 166.

9. 'Αρχείο Πατριαρχ. 'Ιεροσολύμων. Κώδικες Γραφ. 'Αρχιγραμματείας, VI-ΣΤ', 15.

έφημέριοι με 3.000 περίπου ένοριτες τους, θεώρησαν ότι, ό νέος πόλεμος, αποτελούσε μοναδική εύκαιρία νά διακόψουν τήν πληρωμή τών πατριαρχικών φορολογιών, άφού θά έπιβαρύνονταν με νέους φόρους από τούς Βενετούς. Άποτέλεσμα ήταν νά έλθουν σέ ρήξη με τόν άρχιεπίσκοπο Σίφνου Φιλάρετο. Στίς αντίδράσεις καί τά μέτρα πού προσπάθησε νά πάρει έναντίον τους, άπήντησαν με «άνταρσία» αναθέτοντας τήν έκκλησιαστική διοίκησή τους στόν καθολικό έπίσκοπο Μήλου Ιωάννη Άντώνιο Καμίλλη, υπό τόν όρο διατήρησης τού όρθόδοξου δόγματος καί τής Παράδοσής τους. Τήν πολύμηνη άναστάτωση καί άνταρσία κατέστειλε, τελικά, τό Οικουμενικό Πατριαρχείο με τήν άποστολή πατριαρχικού έξάρχου, πλύν οι σχέσεις ποιμνίου-άρχιεπισκόπου, είχαν διαταραχθεί άνεπανόρθωτα. Πρός τά τέλη τού 1685, ό πατριάρχης έπαισε τόν Φιλάρετο καί στή θέση του διόρισε, με τόν τίτλο τού «προέδρου Σίφνου», τόν πρώην μητροπολίτη Καισαρείας Γεδεών, έμπειρο καί σεβάσμιο ποιμένα, γιά νά φέρει τή γαλήνη στόν τόπο.¹⁰

Τά σημαντικά αυτά γεγονότα, φανερώνουν τόν δυναμισμό τών Σιφνίων, τήν ικανότητά τους γιά διεκδίκηση δικαιωμάτων, βαθύτατη έπίγνωση τής θέσης τους με έμμονή στήν Όρθοδοξία, παρά τήν πολεμική προς τόν άρχιεπίσκοπο καί αυτό τό πατριαρχείο. Μία κοινωνία με γνώσεις, στέρεες βάσεις καί τοποθετήσεις στά διάφορα ζητήματα, πού όφείλονταν στήν πνευματική της καλλιέργεια. Αύτή είχε συντελέσει ώστε, τήν ίδια άνήσυχη έποχή, νά δημιουργηθεί ή ανάγκη καί νά συζητείται ή σύσταση Κοινής Σχολής, δηλαδή σχολείου πού θά λειτουργούσε συνεχώς καί όχι περιστασιακά, όπως παλαιότερα, γιά τή συστηματική μόρφωση τής νεολαίας, με εύθύνη τής Κοινότητας. Στή δημιουργία τής κίνησης αύτής, έπήραν μέρος πολλοί πνευματικοί άνθρωποι-παράγοντες τού τόπου πού, προφανώς, είχαν μορφωθεί παλαιότερα, στά σχολεία τής περιόδου 1651-1664 καί, αύτή τήν έποχή, ήταν πλέον ένεργοί πολίτες τής σιφναϊκής κοινωνίας, άνθρωποι με βαθύτατη έπίγνωση τής άξίας καί σημασίας τής Έκπαίδευσης.

Ίστορικά πρόσωπα τής έποχής αναφέρονται στίς πηγές: Α'. Στή Διοίκηση τού τόπου, οι Έπίτροποι τού κοινού α) κατά τό 1684, ό Άντώνης Πρακτικός καί ό Άντώνης παπᾶ-Λούκα, β) από 1684-1688, οι παπα-κύρ Ιωάννης Νταλιστός, μισέρ Τζουάνες Ναδάλες, παπα-κύρ Κωνσταντής Παλιός καί καντζηλιέρης ό Γεώργης Άναγνώστη Τουλάκης (1684-1694). Β'. Στο μετόχι τού Άγίου Τάφου οι Έπίτροποι του α) ως τίς 18-2-1687, ό κύρ Άναγνώστης..., ό Ζώρξης Γοζαδίνος. Τούς δύο έπίτροπους βοηθούσε, τηρώντας τά κατάστιχα τού μετοχίου, ό Γεώργιος ιερέυς Καρδίτσης, πρώην οίκονόμος. β) από τόν Ιούλιο 1687 κ.έξ., οι Νικόλαος ιερέυς Καρδίτσης, οίκονόμος Σίφνου, Κωνσταντίνος ιερέυς Παλαιός, χαρτοφύλαξ καί Γεωργάκης Γρυλάρης. Παραμένει άγνωστο άν, αύτή τήν περίοδο, ήγουμένευε στό μετόχι ιεροσολυμίτης ιερομόναχος, μολονότι σέ δωρεοδοτικό έγγραφο (21-2-1687) προς τό μετόχι ύπογράφει (μοναδικός μάρτυρας) «ό παπα-Νικηφόρος καί πνευματικός».

[Άρχείο Πατριαρχ. Ίεροσολύμων, Οίκονομ. Κατάστιχα Παλαιᾶς Σειράς, Γ. Α'. 13]

Οι παράγοντες εκείνοι, έκριναν ότι, ό πλέον κατάλληλος χώρος γιά νά στεγασθεί καί λειτουργήσει τό Σχολείο, ήταν τό μετόχι τού Άγίου Τάφου, κάτω από τό Κάστρο. Έγραψαν λοιπόν τήν έπιθυμία τους στόν πατριάρχη Ίεροσολύμων καί παρεκάλεσαν γιά τήν ικανοποίησή της. Ό πατριάρχης Δοσίθερος, άνθρωπος φιλόμουσος, άποδέχτηκε τό αίτημα τών Σιφνίων καί με έγγραφο, έτους 1687, άνεκοίνωσε στήν Κοινότητα ότι τό Πατριαρχείο τής παραχωρεί τό μετόχι «περιέχον δύο ναούς, έπ' όνόματι τού Άγίου Ιωάννου τού Προδρόμου καί τού πρωτομάρτυρος Στεφάνου, ως καί τά

10. Συμμεονίδη Σίμου Μ., «Άνταρσία» τού πληρώματος τής όρθόδοξης άρχιεπισκοπής Σίφνου, περιόδ. «Σιφνιακά», τομ. Α' (1991), σελ. 61-79, Τού Ίδίου, Έκκλησιαστ. Ίστορία, σελ. 72 έπ.

εις αυτό ἀνήκοντα κτήματα, ἐπὶ τῷ ρητῷ ὄρω νά φέρῃ ἡ Σχολή τό ὄνομα Σχολεῖον τοῦ Ἁγίου Τάφου». [Γκιών, Ἱστορία, σελ. 1α].

Τό παραχωρητήριο αὐτό ἐγγραφο, δέν ἔχει διασωθεῖ, ὥστε νά γνωρίζουμε τίς λεπτομέρειές του. Ἄπό μεταγενέστερες ὁμως πληροφορίες καί πατριαρχικές πράξεις νομικοῦ περιεχομένου, μπορούμε νά συμπεράνουμε ὅτι τό μετόχι καί ἡ κτηματική περιουσία του, δέν παραχωρήθηκαν κατά πλήρη κυριότητα στήν Κοινότητα, ἀλλά μόνο γιά χρήση τους, στήν ὁποία περιλαμβάνονταν ἡ ἀνέγερση στούς χώρους του οἰκοδομήματος γιά τή στέγαση καί λειτουργία σχολεῖου. Διαφορετικά δέν ἔχει νόημα ἡ ἔκδοση προηγουμένης ἐγκριτικῆς πράξης τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων γιά τήν ἐκποίηση ἀκινήτων τοῦ μετοχίου, ὅταν χρειάστηκε νά γίνει τοῦτο βραδύτερα, γιά τήν ἀντιμετώπιση ἐξαιρετικῶν ἀναγκῶν [Γκιών, Ἱστορία, σελ. 1β'-1δ].

Ἡ χρηστική παραχώρηση τοῦ μετοχίου δέν καταργοῦσε δηλαδή τήν ἰδρυματική ιδιότητά του ὡς θρησκευτικοῦ καί πνευματικοῦ κέντρου τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων στή Σίφνο, πού θά ἐξακολουθοῦσε νά ὑπάρχει καί νά λειτουργεῖ γιά τήν ἐκπλήρωση τοῦ σκοποῦ του στόν ἴδιο χώρο, ἀλλά τοῦ πρόσθετε ἄλλη μία ιδιότητα-σκοπό, δηλ. τήν παροχή Ἐκπαίδευσης στή νεολαία τοῦ νησιοῦ. Τή μέριμνα τῆς πρώτης, διετήρησε, οὐσιαστικά καί πρακτικά, ὅπως εἶχε ὑποχρέωση, τό Πατριαρχεῖο, μέ ἀποστελλόμενους ἀπ' αὐτό ἱεροσολυμίτες πατέρες καί τούς διοριζομένους, ἀπό διακεκριμένους πολῖτες τῆς κοινωνίας τῆς Σίφνου, Ἐπιτρόπους τοῦ Ἁγίου Τάφου. Οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτοί ἐξακολούθησαν νά ὑπάρχουν¹¹ καί νά προσφέρουν τίς ὑπηρεσίες τους ὑπέρ τοῦ καθαυτοῦ μετοχιακοῦ ἔργου (λ.χ. συγκέντρωση καί ἀποστολή χρηματικῶν ἐνισχύσεων ἀπό εὐσεβεῖς πιστούς ὑπέρ τοῦ Ἁγίου Τάφου, ἀποδοχή κληρονομιῶν καί κτηματικῶν δωρεῶν κ.ἄ. ἐργασίες).

Τόν δεύτερο σκοπό, τήν παροχή δηλ. τῆς Ἐκπαίδευσης, ἀνέλαβε, μέ ἰσόβια ὑποχρέωση, νά ὑπηρετήσῃ ἡ Κοινότητα τῆς Σίφνου, κατά τόν καλύτερο δυνατό τρόπο (ἀνέγερση καί συντήρηση σχολικοῦ κτηρίου, πρόσληψη διδασκάλου, καλή λειτουργία τοῦ Σχολεῖου κλπ.). Γιά τήν ἐπίτευξη τοῦ στόχου, πού ἀπαιτοῦσε σημαντικές χρηματικές δαπάνες, ἰδιαίτερα στήν ἀρχή τοῦ ἔργου, ἀλλά καί μελλοντικά, τό Πατριαρχεῖο, παρεχώρησε τήν ἐκμετάλλευση ὅλης τῆς ὡς τότε ἀξιόλογης κτηματικῆς περιουσίας τοῦ μετοχίου, πού τήν ἀποτελοῦσαν «ἀκίνητα ὑποστατικά καί κτήματα» [Γκιών, Ἱστορία, σελ. 1δ]. Ἀπό τά ἔσοδα τῆς κτηματικῆς περιουσίας, ἡ Κοινότητα ἀνέλαβε τήν ὑποχρέωση ἀνέγερσης καταλλήλου σχολικοῦ κτηρίου, τήν μόνιμη συντήρηση αὐτοῦ καί τῶν λοιπῶν κτισμάτων καί ναῶν τοῦ μετοχίου, τήν πληρωμή τῶν διδασκαλικῶν μισθῶν καί κάθε ἄλλης δαπάνης πού θά συντελοῦσε «εις αὐξήσιν καί βελτίωσιν» τῆς Σχολῆς καί τοῦ μετοχίου.

Τό μετόχι τοῦ Ἁγίου Τάφου, μέ τήν πρώτη ιδιότητα, αὐτήν δηλ. τοῦ μετοχίου, λειτούργησε κανονικά ὡς καί μετά τό 1835, ἔστω καί «ψιλῶ μόνον ὄνοματι» δηλ. ἐντελῶς τυπικά, χωρίς προσφορά πνευματικοῦ ἔργου, ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἱεροσολύμων Πολύκαρπος τό 1819 [Γκιών, Ἱστορία, σελ. 1γ], ἀφοῦ εἶχε, κυριολεκτικά, ἐπικαλυφθεῖ ἀπό τήν ἐκπαιδευτική λειτουργικότητά του. Εἶχε δηλαδή περιοριστεῖ στήν οἰκονομική διαχείριση τῆς κτηματικῆς περιουσίας του, ὅσης εἶχε ἀποκτηθεῖ μετά τό ἔτος 1687, ἀπό τίς συνεχιζόμενες πάντοτε δωρεές τῶν πιστῶν ὑπέρ τοῦ Ἁγίου Τάφου. Ἱεροσολυμίτες ἠγούμενοι καθ' ὅλη τή διάρκεια αὐτῆς τῆς περιόδου, δέν ἀναφέρονται. Πολύ πιθανόν νά μή διορίζονταν, ἀφοῦ αὐτό τό ἔργο μπορούσαν νά ἀσκήσουν καί μόνοι οἱ Ἐπίτροποι τοῦ μετοχίου, ὅπως ὁ Κων. Ἀπ. Μπάος, πού ἀναφέρε-

11. Βλ. τήν § Β', τοῦ ἀνωτέρω, παρεμβαλλόμενου στό κείμενο μέ μικρά γράμματα, σημειώματος.

ται τό 1819 [Γκιών, Ἱστορία, σελ. 1β'-1γ']. Μεταγενέστερη μάλιστα πληροφορία (ἐτους 1829), ἀναφέρει ὅτι, τό ἀγιοταφικό μετόχι Σίφνου, ὑπάγονταν στήν ἐποπτεία τοῦ «ἐν Ἄνδρῳ Ἀρχιμανδρίτου τοῦ Ἁγίου Τάφου», ὁ ὁποῖος μίσθωνε τά κτήματά του σέ Σίφνιο ἱερομόναχο «διά γρόσια 100 κατ' ἔτος» πού ἀπέφεραν στόν ἐνοικιαστή, ἀπό τήν καλλιέργειά τους, ἐτήσιο εἰσόδημα 600 γροσίων.¹² Τό ὕψος ἐνοικίου-εἰσοδήματος, φανερώνει ὅτι ἡ κτηματική περιουσία δέν ἦταν εὐκαταφρόνητη.

Ἀντιθετα, ὡς Σχολεῖο τοῦ Ἁγίου Τάφου, τό μετόχι, ἀκολούθησε, μέ πρωτεργάτες τούς Σιφνίους, μία περίλαμπρη πνευματική καί ἐκπαιδευτική πορεία 150 χρόνων μέ πανελλήνια ἀκτινοβολία καί προσφορά, ὅπως θά περιγραφεῖ στά ἐπόμενα.

Ἡ πρώτη περίοδος (1687-1745) λειτουργίας τῆς Σχολῆς καί ἡ εἰκόνα τῆς κοινωνίας τῆς Σίφνου.

Ὁ ἱστορικός τῆς Σίφνου Καρ. Ἰ. Γκιών, στηριζόμενος στά στοιχεῖα «τοῦ ἡμιτελοῦς καί λίαν ἐφθαρμένου σκωληκοβρώτου κώδικος» τῆς Σχολῆς, μᾶς ἀπεκάλυψε τή σημαντική μαρτυρία τῆς ἰδρυσῆς τῆς κατά τό ἔτος 1687 [Γκιών, Ἱστορία, σελ. 1α']. Ὅμως, μέ βάση τήν ἴδια πάντα πηγή, μετέθεσε, στή συνέχεια, τήν ἱστορία τῆς, στό ἔτος 1750, καταλίποντας ἓνα κενό 63 χρόνων. Πρόκειται γιά τή «σκοτεινή» ἡ πρώτη περίοδο λειτουργίας τῆς Σχολῆς (1687-1745). Γι' αὐτήν δέν ἀνέφερε τίποτα, εἴτε γιατί πράγματι δέν ὑπῆρχαν σχετικές ἀναφορές στόν κώδικα, ὅπως σημειώνει ἀόριστα («δέν ἀνατρέχει πέραν τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος», σελ. 1α'), εἴτε ἀπό ἀδυναμία νά διαβάσει τά ἀναγραφόμενα στά φύλλα του, λόγω τῆς φθορᾶς πού εἶχε ὑποστεῖ τοῦτος («ἐκ τοῦ ὁποῖου μετὰ κόπου ἠδυνήθημεν νά ἀρυσθῶμεν πληροφορίας τινάς», ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος στή σελ. 1α').

Οἱ δυσχέρειες πού ἀντιμετώπισε ὁ Γκιών στήν ἀνάγνωση τῶν στοιχείων τοῦ Κώδικα, δημιουργοῦν εὐλογα, τήν ἀμφιβολία, μήπως καί το ἔτος 1687 δέν εἶναι σωστό. Εὐτυχῶς, ἡ πληροφορία διασταυρώνεται καί ἀπό ἄλλη πηγή καί θεωρεῖται ὀρθή. Πράγματι, ὁ Ματθαῖος Κ. Παρανίκας, στό βιβλίο του «Σχεδιάσμα κλπ.», πού δημοσιεύτηκε μάλιστα δύο χρόνια νωρίτερα ἀπό τήν Ἱστορία τοῦ Γκιών ἀναφέροντας (στηριζόμενος σέ πηγή πού δέν κατονομάζει: «Περὶ τό 1687 συσταῖσα Σχολή ἀξιόλογος (στή Σίφνο), Ἁγιος Τάφος ἐπιλεγομένη, διά τό εἶναι αὐτήν ἐν Μετοχίῳ τοῦ Ἁγίου Τάφου, εἰς σχολήν μεταβληθέντι ὑπό τοῦ τότε πατριάρχου Ἱεροσολύμων...»), ἐπιβεβαιώνει τήν ἰδρυσῆ τῆς τό 1687. Ἄγνοώντας ὅμως κι' αὐτός ἄλλες πληροφορίες, χωρίς νά ἀποκλείει τή λειτουργία τῆς Σχολῆς ἔκτοτε, θεωρεῖ ὅτι αὐτή «ἤκμασε κατά τήν ἐφεξῆς Ἡ' ἑκατονταετηρίδα»,¹³ ὅταν προσκλήθηκαν νά διδάξουν διακεκριμένοι διδάσκαλοι καί ἀπέκτησε πανελλήνια φήμη.

12. Συμειωνίδη. Μοναστήρια, σελ. 15-16.

13. Παρανίκα Ματθαίου Κ.. Σχεδιάσμα περί τῆς ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Ἔθνει καταστάσεως τῶν Γραμμάτων ἀπό ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως (1453 μ.Χ.) μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ἐνεστώσης (18^{ου}) ἑκατονταετηρίδος, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1867 (ἀνατύπ. Νότη Καραβία), σελ. 172. Ἀναφερόμενος ὁ Παρανίκας στούς πολλούς διδασκάλους-ἀποφοίτους τῆς Σχολῆς Σίφνου, παραπέμπει σέ ὑπόσημ. ὑπ' ἀριθμ. «9) Ζ. Δημητριάδου, ἐν ἀνεκδότῳ Πραγματεῖα περὶ Σίφνου». Εἶναι πολύ πιθανόν, ἀπό τήν ἀνεκδοτὴ ἐκείνη πραγματεία τοῦ Ζ. Δημητριάδη, νά ἀντλήσε ὁ Παρανίκας καί τήν πληροφορία γιά τήν ἰδρυσῆ τῆς Σχολῆς τό ἔτος 1687. Ἄν ὁ συγγραφέας τῆς ἦταν ὁ Σίφνιος γιατρός Ζ. Δημητριάδης (βλ. ἐφημ. «Σίφνος», φ. 27 Ἰουνίου 1897), πρέπει νά θεωρήσουμε ὅτι πηγή πληροφοριῶν τοῦ τελευταίου εἶναι ὁ ἴδιος Κώδικας τῆς Σχολῆς, τόν ὁποῖο εἶχε δεῖ στή Σίφνο, πρὸ τοῦ ἔτους 1867 (ἔτος ἐκδόσεως τοῦ βιβλίου τοῦ Παρανίκα) καί χρησιμοποιήσει πρὶν ἀπό τόν Καρ. Γκιών. Παρά τίς ἐρευνές μου, δέν μπόρεσα νά ἐντοπίσω τήν πραγματεία τοῦ Ζ. Δημητριάδη.

Ἡ ἀποψη τοῦ Παρανίκα γιά τήν πρώτη περίοδο λειτουργίας τῆς Σχολῆς, φαίνεται ὅτι εἶναι σωστή, ἀφοῦ ἐπιβεβαιώνεται ἀπό συγκεκριμένη μαρτυρία καί ἄλλες, ἐμμεσες, πληροφορίες τῶν πηγῶν. Πράγματι, σέ χειρόγραφο μαθητικό κώδικα, ὁ ὁποῖος περιέχει τήν Χρηστοθήεια Ἀντωνίου τοῦ Βυζαντίου, Πλουτάρχου «περί παιδων ἀγωγῆς» καί ἄλλη διδακτική ὕλη, ἀναγράφεται ὅτι τοῦτος «ἐγράφη τό ἀψ' (=έτος 1700) εἰς τό Σχολεῖον τῆς Σίφνου»,¹⁴ γεγονός πού βεβαιώνει τή λειτουργία τῆς Σχολῆς σύντομα μετά τήν ἰδρυσή της. Ἄγνωστοι ὁμως παραμένουν οἱ διδάσκαλοι τῆς περιόδου αὐτῆς, ἂν καί πρέπει νά ὑπῆρχαν γιατί, διαφορετικά, δέν θά εἶχε νόημα ἡ ἀπόφαση τῆς Κοινότητος νά συστήσει σχολεῖο. Ἦταν δ' αὐτοί, προφανῶς, λόγιοι Σίφνιοι, ἱκανοί νά διδάξουν, ὅπως λ.χ. ὁ ἱερεὺς Γεώργιος Γοζαδῖνος, σακελλάριος Σίφνου (1712-1733) καί οἰκονόμος (1733-1737)¹⁵ κάτοχος ἐντύπων καί χειρογράφων βιβλίων, προσαγορευόμενος μάλιστα στίς πηγές ὡς «λογιώτατος», δηλ. μέ τίτλο πού, τήν ἐποχὴ ἐκείνη, ἀποδίδονταν σέ διευθυντές σχολείων.¹⁶ Ὁ Γ. Γοζαδῖνος, ἐκτός ἀπό τή μόρφωση πού διέθετε (ὅπως προκύπτει ἀπό μεγάλο ἀριθμὸ δικαιπρακτικῶν ἐγγράφων πού παρακλήθηκε νά συντάξει), ἦταν καί ἐφημέριος τοῦ ἱστορικοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμῶνος, ναοῦ μέ ἰδιαίτερα προνόμια, γνωστοῦ καί ὡς «κέντρον Ρητορικῆς» τοῦ νησιοῦ.

Ἐχει διασωθεῖ ἱστορικῆς σημασίας ἐγγραφο, ἔτους 1751, μέ τό ὅποιο ἡ Γενική Συνέλευση τοῦ Κοινοῦ τῆς Σίφνου ἐπιβεβαίωσε ὡς ἀδιαφιλονίκητα τά, ἀπό παλαιούς χρόνους, προνόμια τοῦ ναοῦ, μεταξύ τῶν ὁποίων καί «ὄ,τι ἄλλον τι ἐκκλησιαστικόν ἤθελε τύχη (ἐννοεῖται ἐπίσημη ἐκκλησιαστικὴ ἐκδήλωση), ἢ λόγος ὑπό διδασκάλου... εἰς τήν αὐτὴν ἐκκλησίαν γίνεται ἡ συνάντησις (=συγκέντρωσις) ὑπό πάντων...».¹⁷ Ἡ πληροφορία γιά τόν «λόγον ὑπό διδασκάλου» εἶναι βαρυσήμαντη. Βεβαιώνει, κατ' ἀρχήν, τήν ὑπαρξὴ διδασκάλων στό νησί ἀπό παλαιούς χρόνους, πολὺ παλαιότερους τοῦ 1751, καί μάλιστα ἱκανοῦς καί στήν «ἐκκλησιαστικὴ Ρητορικῆ». Κάποιοι ἀπ' αὐτούς, οἱ πιὸ ἀξιοί πρέπει νά στελέχωναν καί τή Σχολὴ τοῦ Ἁγίου Τάφου κατά τήν πρώτη περίοδο λειτουργίας της. Εἶναι μάλιστα γνωστό ὅτι, οἱ διευθυντές Σχολείων Μέσης Παιδείας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἔφεραν τόν τίτλο «διδάσκαλος τοῦ Εὐαγγελίου» καί κατεῖχαν τήν πιὸ ἀξιοζήλευτη θέση στήν κοινωνία τοῦ τόπου, ὕστερ' ἀπό τόν ἐπίσκοπο.^{17α} Ἀποκαλύπτει, ἔπειτα, ὅτι ἡ «ἐκκλησιαστικὴ Ρητορικῆ», ἓνα σύστημα ἢ μάθημα διδασκαλίας τῶν μεγάλων λαϊκῶν στρωμάτων, πού ἐφαρμόζονταν στή Δύση ἀπό τίς ἀρχές τοῦ 17ου αἰ.,¹⁸ εἶχε ἐγκαίρως εἰσαχθεῖ καί στή Σίφνο, προφανῶς ἀπό τοὺς ἰδιοκτῆτες καί διακεκριμένους ἐφημέριους τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, πού τό ἐπέβαλαν ὡς προνόμιο τοῦ ναοῦ τους. Γιά τή σημασία πού

14. Κουρίλα Εὐλογίου. Λαυριώτου. Κύριλλος Προηγούμενος Λαυριώτης ὁ Χρονογράφος, ἐν Ἀθήναις 1935, σελ. 5.

15. Συμεωνίδη Σίμου Μ.. Ἱστορικά Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμῶνος Σίφνου, Ἀθήναι 1991, σελ. 36-38, 53-54. Βλ. ἀκόμη Συμεωνίδη Σίμου Μ.. Ἀνέκδοτα Νομικά Ἐγγραφα Σίφνου, περιόδ. «Σιφνιακά», τόμ. Β' (1992), σελ. 132 τῆ διαθήκη ὑπ' ἀριθμ. 6, § 34-36, ὅπου ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ Γοζαδῖνου ὡς «λογιώτατος» (ἀλλὰ καί σέ ἄλλα, ἀνέκδοτα, ἐγγραφα τῆς Συλλογῆς Βάου).

16. Βακαλοπούλου, Ἱστορία Δ', (1973), σελ. 308.

17. Συμεωνίδη Σίμου Μ.. Ἡ Ρητορικὴ στή Σίφνο κατά τήν Τουρκοκρατία καί ὁ Ἅγιος Κωνσταντίνος Ἀρτεμῶνος, περιόδ. «Κυκλαδικὰ Θέματα», τόμ. ΣΤ' (1989), τεῦχος 31, Τοῦ Ἰδίου, Ἱστορικά Ἀγ. Κωνσταντίνου κλπ., σελ. 27 ἐπόμε.

17α. Βακαλοπούλου, Δ' (1973), σελ. 341.

18. Καραθανάση Ἀθ. Ε.. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ Ρητορικὴ στὸν Ἅγιο Γεώργιο τῶν Ἑλλήνων τῆς Βενετίας (1534-1788), περιόδ. «Θησαυρίσματα», Βενετία 1972, τόμ. 9ος, σελ. 137 ἐπ.

είχε τό μάθημα τῆς Ρητορικῆς τήν ἐποχή ἐκείνη, ἀναφέρεται ὅτι τό διδακτικό ἐγχειρίδιο τοῦ Ἰωάννη Πατούσα «Ἐγκυκλοπαίδεια Φιλολογική» (1710), προοριζόμενο γιά τά ἑλληνικά σχολεῖα Μέσης Παιδείας, περιλάμβανε στόν Β' τόμο τή διδασκαλία τῆς παραδοσιακῆς ἐκκλησιαστικῆς ρητορικῆς (λόγους, ἐγκώμια, ἐπιταφίους κλπ.).

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου Μακάριος, ἱεράρχης μέ ἰδιαίτερη μόρφωση, στή μακρόχρονη ἀρχιερατεία του, ἔδειξε μεγάλο ἐνδιαφέρον γιά τήν καλλιέργεια τῆς Ρητορικῆς, κατά μαρτυρία τοῦ γραμματέα τοῦ ἀποστολ. ἐπισκέπτη Luigi Guarchi, στήν ἀπό 15-7-1723 ἐκθεσή του:

«Ὁ σεβασμ. ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος Μακάριος, ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου, Μυκόνου, Ἴου, Ἄμοργου, Σικίνου καί Σέρφου... ἐπισκέφθηκε τόν σεβασμ. ἀποστολ. ἐπισκέπτη, τόν συνεχάρη γιά τήν ἰδιαίτερα τιμητική ἀποστολή καί τήν αἴσια ἀφιξή του (στή Σίφνο). Ἐπλεξε τό ἐγκώμιο τοῦ ἐκλεκτοῦ βικάριου μας δόν Λεονάρδου Πριβιλέτζιο, ἡλικίας 65 ἐτῶν, πού ὑπηρετεῖ στό νησί ἀπό 25ετίας... καί διδάσκει γράμματα σέ πέντε-ἕξι ἑλληνόπουλα γιατί δέν ὑπάρχουν παιδιά τοῦ καθολικοῦ δόγματος. Παραδίδει σ' αὐτά καθημερινά καί χριστιανική κατήχηση... Ὁ ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος ἐπιτρέπει συχνά, σέ δσους ἀπό τό ποιμνίό του ἐπιθυμοῦν, νά παρακολουθοῦν τά κυριακά κηρύγματα του. Ἐπίσης, παρέχει τήν ἀδεία του νά παρακολουθοῦν καί τά μαθήματα πού παραδίδει ὁ βικάριος στούς λίγους ὀρθόδοξους μαθητές του».¹⁹

Οἱ ἀνωτέρω πληροφορίες ἀποκαλύπτουν α) τήν ἄσκηση τῆς ρητορικῆς καί στόν καθεδρικό ναό τῶν καθολικῶν τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου Κάστρου, ἀλλά καί β) τή βαθύτατη ἐπιθυμία τῶν Σιφνίων γιά μάθηση, ἀφοῦ, ἀκόμη καί ἐνήλικες παρακολουθοῦσαν τά μαθήματα τοῦ Πριβιλέτζιο, ὑπό τήν ἐπιτήρηση τοῦ ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου, ὁ ὁποῖος ἦταν βέβαιος ὅτι οἱ παραδόσεις καί τά κηρύγματά του δέν περιεῖχαν προσηλυτιστικά στοιχεῖα. Ὅτι ὁ Πριβιλέτζιο δέν ἀσκοῦσε προσηλυτισμό, ἐπιβεβαιώνεται ἀπό τόν ἀνωτέρω Guarchi, ὁ ὁποῖος, στήν ἴδια ἐκθεση, τόν κατηγορήσε ὅτι «ἦταν ἀνίκανος νά ἐπαναφέρει στόν Καθολικισμό πέντε-ἕξι κατοίκους πού εἶχαν μεταστραφεῖ στήν Ὀρθοδοξία»,²⁰ ἐνῶ παλαιότερα ἀκολουθοῦσαν τό καθολικό δόγμα.

Γιά τό ἀνώτερο ἐπίπεδο μόρφωσης τοῦ ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου, ἀλλά καί γιά τήν κατάσταση τῆς κοινωνίας τῆς Σίφνου στίς ἀρχές τοῦ 18ου αἰ., ἔχομε τίς ἀξιόλογες μαρτυρίες τοῦ Smaragdo Rughieri, ἀξιωματοῦχου τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας Νάξου. Ὁ Rughieri, μέ ἐντολή τοῦ ἀποστολικοῦ ἐπισκέπτη Vincenzo Castelli, ἐπισκέφθηκε τόν Ἰούλιο τοῦ 1711 τή Σίφνο γιά νά ἐπιθεωρήσει τήν ἐκεῖ καθολική Ἐκκλησία. Σέ μακροσκελῆ ἐκθεσή του ἀναφέρει μεταξύ ἄλλων:

«Ἀπό τά Θερμιά περάσαμε στή Σίφνο, ἡ ὁποία ἀπέχει ἀπ' αὐτά ὀκτώ λεῦγες. Τό νησί ἔχει περίμετρο 36 μίλια, κλίμα ἐξαίρετο. Ἐδαφος γόνιμο, ἀφθονο κρασί, λάδι καί κάπαρι, προϊόντα μέ τά ὁποῖα τροφοδοτεῖ τά γειτονικά νησιά. Ἡ πόλη²¹ περιβάλλεται ἀπό τεῖχος, ἤδη μισοκατεστραμμένο, καί εἶναι κωμόπολη. Σ' αὐτήν εὐρίσκεται τό μέγαρο μέ τά οἰκόσημα τῆς οἰκογενείας τῶν Γοζαδίνων πού διαφέντευαν τό νησί. Ὑπάρχουν τέσσερα κύρια χωριά²² πυκνοκατοικημένα ἀπό ἀνθρώπους πολύ ἐργατικούς πού ἀσχολοῦνται μέ τήν καλλιέργεια τῆς γῆς καί τή ναυτιλία· οἱ ἀσχολοῦμενοι μέ τήν τελευταία εἶναι φημισμένοι

19. SCPF/CONGR. PARTIC., vol. 66, 277^f ἐπ., Βακαλοπούλου, ὀ.π.π., σελ. 147.

20. SCPF, ὀ.π.π.

21. Ἐννοεῖ τό Κάστρο.

22. Ἀσφαλῶς τά χωριά Ἀρτεμώνας, Σταυρί, Ἐξάμπελα, Καταβατή.

ναυτικοί. Μεγάλη έμπορική κίνηση εμφανίζουν τά βαμβάκινα υφάσματα τά όποια παράγονται έδώ σέ μεγάλες ποσότητες καί έξάγονται στην Τουρκία καί τόν Μοριά. Τό κλίμα είναι υγιεινότατο. Η πόλη είναι κτισμένη σ' έναν ώραιό καί ύψηλό λοφίσκο, όπως καί τά άλλα χωριά. Οί κάτοικοι διατηρούν τά σπίτια τους πεντακάθαρα, όπως καί τούς έαυτούς τους, μολοντί φτωχικά. Είναι οί πλέον άξιέπαινοι από όλους τούς άλλους νησιώτες γιά τήν ύποδειγματική φροντίδα τους στή διατήρηση τών εκκλησιών, ώστε νά θεωρούνται τό παράδειγμα σέ όλο τό 'Αρχιπέλαγος. Οί Σίφνιοι άνέρχονται σέ έπτά περίπου χιλιάδες ψυχές, όπως μέ πληροφόρησε ό υπεύθυνος διατηρήσεως τοῦ φορολογικοῦ καταστήχου βάσει τοῦ όποίου πληρώνει τόν Τούρκο φοροεισπράκτορα. Σ' αυτό τό νησί δέν υπάρχουν Τούρκοι πρὸς μεγάλη άνακούφιση τών κατοίκων οί όποιοι ζοῦν έλεύθερα εξαγοράζοντας τά φορολογικά δέκατα από τόν καπετάν πασά ή από όποιον έχει τή σχετική έξουσία.

Ο Έλληνας έπίσκοπος έχει υπό τήν δικαιοδοσία του άλλα έπτά νησιά, τή Μύκονο, Σέριφο, Φολέγανδρο, Σίκινο, Ίο, Άμοργό καί Άστυπάλεια. Ο τωρινός έπίσκοπος φαίνεται ότι κατέχει άριστα τά τοῦ λατινικοῦ δόγματος πρὸς τό όποιο όμως διάκειται έχθρικόως. Λέγεται ότι κακομεταχειρίσθηκε τόν προκάτοχό του έπίσκοπο,²³ στον όποιο άπαγόρευσε νά μετέχει στά ζητήματα τής Έκκλησίας τους, πράγμα πού άνέχονταν προηγουμένως. Υπάρχουν δύο (γυναικεία) όρθόδοξα μοναστήρια χωρίς άυστηρό περιορισμό (διαβίωσης) τών μοναζουσών, οί όποιες προσεύχονται καθημερινώς καί ψάλλουν τροπάρια στην εκκλησία. Τό ένα ονομάζεται Άγιος Ίωάννης Χρυσόστομος καί τό άλλο Άγιος Ίωάννης Εὐαγγελιστής· στό πρώτο ή διαβίωση γίνεται μέ έλευθεριότητα καί είναι κακῆς φήμης, ενώ στό δεύτερο μέ εὐταξία καί ένάρετα λόγω τής καλῆς διοίκησης ενός Έλληνα μοναχοῦ από τήν Κρήτη, τό δίχως άλλο καθολικοῦ,²⁴ άνθρώπου μέ μόρφωση καί προχωρημένου στην ήλικία, πού είχε άποσυρθεῖ σ' αυτό τό μοναστήρι γιά νά περάσει τή ζωή του άπεβίωσε πρὶν λίγα χρόνια... Ο καθολικός εφημέριος είναι από τή Σύρα, ήλικίας 53 χρόνων... (καί ύπηρετεῖ) αυτή τήν εκκλησία από τό 1698... Είναι άνθρωπος μέ χρηστότητα, αγαπώμενος από τούς ένορίτες του, άκόμη καί απ' αυτούς τούς Έλληνες. Διεπίστωσα όμως ότι δέν φροντίζει τήν άκίνητη περιουσία (τῆς εκκλησίας) καί δέν κάνει σχολεῖο...».²⁵

Οί γενικές αυτές πληροφορίες τοῦ Rughieri φανερώνουν τήν κοινωνία τοῦ νησιοῦ κατά τίς άρχές τοῦ ΙΗ' αἰώνα σέ ικανοποιητική άνοδο, γεγονός πού έπιτρέπει νά υποθέσουμε ότι οί κάτοικοι, άνερχόμενοι μάλιστα σέ 7.000 ψυχές, ακολουθοῦσαν τήν ίδια προοδευτική πορεία, όπως είχε χαραχθεῖ κατά τόν προηγούμενο αἰώνα. Ο Rughieri, μολοντί αναφέρεται μέ λεπτομέρειες σέ πολλά θέματα, δέν κάνει καν μνεία τοῦ Σχολείου. Τοῦτο δέν σημαίνει ότι δέν λειτουργοῦσε, ἀλλ' οφείλεται σέ παράλειψή του. Α.χ. μνημονεύει μόνο τά δύο γυναικεία μοναστήρια, ενώ δέν κάνει λόγο καί γιά τά δύο μεγάλα άνδρικά, τής Βρύσης καί τοῦ Προφήτη Ήλία, πού λειτουργοῦσαν από τό 1643, τό πρώτο²⁶ καί από τό 1654, τό δεύτερο.²⁷ Παρά τίς παραλείψεις, ό Rughieri μᾶς δίνει σημαντικές πληροφορίες, όπως γιά τόν διακεκριμένο ιερομόναχο

23. Αναφέρεται στά γεγονότα πού άκολούθησαν μετά τήν παραίτηση τοῦ αρχιεπισκόπου Σίφνου Γαβριήλ, προκειμένου νά γίνει δυνατή ή έκλογή τοῦ Μακαρίου πού, άκόμη τότε, άπασχολοῦσαν τήν κοινή γνώμη τῆς Σίφνου, βλ. Συμεωνίδη, Έκκλησιαστική Ίστορία, σελ. 80 έπ.

24. Όλοι οί καθολικοί ιεραπόστολοι, άποστολ. έπισκέπτες κ.ά., όταν κατά τίς περιόδους τους στά νησιά, συναντοῦσαν μορφωμένους όρθόδοξους, τούς χαρακτηρίζαν στίς άναφορές τους «τό δίχως άλλο Καθολικός» στην πραγματικότητα.

25. SCPI/SC. ARCIPEL., vol. 9, 322' έπ.

26. Συμεωνίδη, Βρυσηνή 1981, σελ. 20 έπ.

27. Συμεωνίδη, Ίερά Μονή Προφ. Ήλιού, σελ. 21 έπ.

του Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου Μογκοῦ (έννοεῖ τόν λόγιο Παρθένιο Χαιρέτη)²⁸ καί τόν ἀρχιεπίσκοπο Σίφνου Μακάριο. Γιά τόν πρῶτο μᾶς γνωστοποιεῖ ὅτι εἶχε ἀποβιώσει λίγα χρόνια πρὶν, δηλ. μέσα στήν πρώτη δεκαετία τοῦ 18ου αἰ., ὅποτε προσδιορίζεται ἡ μόνιμη παραμονή του στή Σίφνο ἐπί πενήντα, τουλάχιστον, χρόνια· χρόνια μεγάλης πνευματικῆς προσφορᾶς. Γιά τόν ἀρχιεπίσκοπο Μακάριο, σέ ἄλλο σημεῖο τῆς ἐκθεσῆς του, ἀναφέρει ὅτι «ἔμεινε μέ τήν ἐντύπωση δι τὴν πρὸς τὴν μαθητῆς Δυτικοῦ σχολείου», ὅτι δηλ. εἶχε σπουδάσει στήν Εὐρώπη, γιατί διέθετε μεγάλη μόρφωση «καί κατεῖχε ἀριστα τὰ τοῦ Λατινικοῦ Δόγματος, μολοντί διέκειτο ἐχθρικῶς πρὸς αὐτό».²⁹

Χωρὶς νά εἶναι ἱστορικά διακριβωμένο, ἱκανές εἶναι οἱ ἐνδείξεις πού ἐπιτρέπουν νά θεωρήσουμε ὅτι ὁ ἀρχιεπ. Μακάριος ἦταν Σίφνιος.³⁰ Ὄταν γιά ἓνα διάστημα ἀπώλεσε τόν θρόνο τῆς Σίφνου, ὁ διάδοχός του (1714-1715) Κοσμᾶς ὁ Πάτριος, ὁ μετὰ μητροπολίτης Πισιδείας (1719-1737) καί, τέλος, πατριάρχης Ἀλεξανδρείας (1738-1746), ὑπῆρξε ἐπίσης, «ἀνὴρ λόγιος, φιλόσοφος τόν τε λόγον καί τόν βίον καί τήν περιβολήν» καί συγγραφέας βιβλίου Γραμματικῆς.³¹ Οἱ δύο αὐτοὶ λόγιοι ἀρχιεπίσκοποι (ὁ Μακάριος ἐπανῆλθε τό 1716), ἔδειξαν μεγάλο ἐνδιαφέρον γιά τήν πνευματικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ποιμνίου τους καί τό Σχολεῖο τοῦ Ἁγίου Τάφου, ἓνα, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἀπὸ «τά τεσσαράκοντα σπουδαστήρια τοῦ ἐλληνικοῦ ἡπειρωτικοῦ χώρου καί τῶν νησιωτικῶν πόλεων», ὅπως γράφει ὁ Ναουσαῖος Ἀναστάσιος Μιχαήλ στό περιηγητικὸ βιβλίο του (1707).³²

Στόν προπαιδευτικὸ τομέα τῆς Ἐκπαίδευσης καί ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς τοποθέτησῆς του στή Σίφνο,³³ ἐργάστηκε μέ ἀπόδοση καί ὁ καθολικὸς ἐφημέριος δὸν Λεονάρδος Πριβιλέτζιο. Περί τό 1711 εἶχε διακόψει τίς παραδόσεις του, ἀλλά, μέ σύσταση τοῦ Rughieri, τίς ἐπανελάβε χωρὶς διακοπή.³⁴

28. Τσελίκα. Παρθένιος Χαιρέτης κλπ.

29. SCPF, ὁ.π.π.

30. Συμεωνίδης. Ἐκκλησιαστ. Ἱστορία, σελ. 89.

31. Γεδεών Μανουήλ Ἰ., Ἡ πνευματικὴ κίνησις τοῦ Γένους κατὰ τόν ΙΗ' καί ΙΘ' αἰῶνα. Ἀθήνα 1976, σελ. 25 (μέ τήν ἐκδοτικὴν φροντίδα Ἀλκῆ Ἀγγέλου-Φιλίππου Ἡλιοῦ).

32. Παρανίκα. Σχεδιάγραμμα, σελ. 200.

33. SCPF/SC ARCIPEL., vol. 8, 444'.

34. SCPF/SC ARCIPEL., vol. 9, 436'-437'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΤΑΦΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΟΜΕΝΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Α'. Οί Διδάσκαλοι

Μετά τούς λογίους αρχιεπισκόπους Σίφνου Μακάριο, πού ἀρχιεράτευσε ἐπί πολλά χρόνια (1704-1714, 1716-1727 καί 1732-1735)¹ καί Κοσμᾶ τόν Πάτμιο (1714-1715),² τρίτος ἀρχιεπίσκοπος, ὁ Μυκονιάτης Νεόφυτος Μυτιληναῖος (1727-1732, 1735-1750),³ ἀποκαλούμενος στίς πηγές «λογιώτατος», ἔδειξε μεγάλο ἐνδιαφέρον γιά τήν Παιδεία τοῦ ποιμνίου του καί τήν καλή λειτουργία τῆς Σχολῆς. Κατά τήν ἀρχιερατεία του, περί τό 1740, ξεκίνησαν προσπάθειες γιά τήν ἀναδιοργάνωσή της μέ τή μετάκληση ἐμπειροῦ καί ἱκανοῦ διδασκάλου. Γιά τή θέση τοῦ τελευταίου ἐπιλέχθηκε ὁ

Στέφανος

ιερομόναχος Κύπριος,⁴ «ὅστις συνεκρότησε (τό) Σχολεῖον»⁵ σέ νέες βάσεις καί μέ προοπτικές ἀνάδειξής του σέ καθίδρυμα παγκυκλαδικῆς ἐμβέλειας. Γιά τόν τελευταῖο αὐτό σκοπό, ὁ Στέφανος, ἄνθρωπος μέ ἰδιαίτερη μὀρφωση καί μεγάλες ἱκανότητες ἐπικοινωνίας μέ τό λαό, περιέρχονταν τά γύρω νησιά καί συγκέντρωνε μαθητές γιά νά σπουδάσουν στό Σχολεῖο του.⁶ Σέ ἐπιστολή, ἔτους 1745, τοῦ Μηλιοῦ ἱερομονάχου Δωροθέου, πρὸς τόν διδάσκαλο Πάτμου Βασίλειο Κουταληνό, περιγράφεται ἡ δραστηριότητά του στή Μῆλο:

«...δύο μόνοι (μαθητές) ἐξ ὧν ἀπῆλθον εἰς Σίφνον σὺν τῷ κύρ Στεφάνω, ἐπανακάμψαντες συνηκολούθησαν, ἐξ ὧν ὁ εἷς γυναικαδελφός ἐστί τοῦ ἀδελφοῦ μου.

1. Συμεωνίδη: α) Ἱστορ. Ἀγ. Κων/νου, σελ. 52, ὑποσ. 1, β) Ἐκκλησ. Ἱστορ. Σίφνου, «Σιφνιακά», Δ' (1994), σελ. 81 ἐπ.

2. Συμεωνίδη, Ἐκκλησ. Ἱστορ., σελ. 85.

3. Ὁ.π.π., σελ. 88 ἐπ.

4. Γκιών, Ἱστορία, σελ. κθ', *Ναυπλιώτου Κ.Γ.*, Κυκλαδικά, Ἀθήναι 1930, σελ. 37, *Εὐαγγελίδου Τρύφ.*, Ἡ Παιδεία ἐπί Τουρκοκρατίας, Ἀθήναι 1936, τόμ. Β', σελ. 62, *Τρούλλου Ἀντ. Γ.*, Ἱστορικά καί Λαογραφικά Σημειώματα τῆς Σίφνου, Ἀθήνα 1956, σελ. 29, *Καλαμάρη Νικ.*, Παιδευτήριο τοῦ Ἀρχιεπελάγου, Ἀθήνα 1982, σελ. 54, *Συμεωνίδη Σίμου Μ.*, α) Τά Γράμματα στό Νησί τῆς Σίφνου, Πειραιεύς 1962, σελ. 15), β) Ἱστορία, σελ. 218-219.

5. *Φιλαδέλφους Θ.Ν.*, Ἀνέκδοτοι ἐπιστολαί τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Ἐφραίμ καί ἄλλων διδασκάλων τῶν ἐπί τοῦ Πηλίου ἰδία σχολείων κατά τόν 17 αἰῶνα, Ἐπετηρ. Φιλολ. Συλλόγου Παρνασσού, ἐν Ἀθήναις 1901, τόμ. Ε', σελ. 209-210. Ἀναδημοσίευση στοῦ *Ζερλέντη Περικλῆ Γ.*, Νησιωτικῆ Ἐπετηρίς, ἐν Ἐρμούπολει Σύρου 1918, σελ. 310-311 καί στοῦ *Καλαμάρη*, ὁ.π.π., σελ. 54 ἐπ.

6. *Σταματέλλου Ἰ.*, Ἐπιστολαί ἀνέκδοτοι λογίων ἀνδρῶν τοῦ 17 αἰῶνος, «Ἐφημερίς Φιλολογίας», 1881, σελ. 142.

πρός τούτους καί ἕτερος τοῦ ἑξαδέλφου μου υἱός νῦν ἤψατο γραμματικῆς, ἔλαβον δέ καί τόν υἱόν τοῦ ἀδελφοῦ μου, ἑπταετῆ ὄντα, καί τήν ὀκτάηχον ἀναγινώσκοντα...».⁷

Ἡ ἀνωτέρω μαρτυρία, κατά τήν ὁποία ὁ Στέφανος ἐπιστρέφοντας ἀπό τή Μήλο στή Σίφνο, παρέλαβε μαζί του Μηλιούς μαθητές, διαφορετικῆς ἡλικίας καί ἐπιπέδου γνώσεων, γιά νά παρακολουθήσουν τά μαθήματά του στή Σχολή τοῦ Ἁγίου Τάφου, εἶναι προσδιοριστική δύο βασικῶν πραγμάτων:

α) ὅτι ἡ διδασκαλία του στή Σίφνο ἄρχισε τοῦλάχιστον ἀπό τοῦ ἔτους 1745, ἐνῶ ἐτοποθετεῖτο στό 1750⁸ καί β) ὅτι ἡ Σχολή διέθετε ἐκτοτε καί χώρους διαμονῆς μή Σιφνίων σπουδαστῶν. Πληροφορία τοῦ 1753 ἀναφέρει ὅτι ἡ Σχολή διέθετε «ικανά κελλίω»⁹ πρὸς τοῦτο, πολύ δέ μεταγενέστερη ὅτι τό κτιριακό συγκρότημά της ἦταν δυναμικότητας 300 μαθητῶν,¹⁰ ἐντοπίων καί ξένων. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ συγκροτήματος θά συντελεσθῆκε βέβαια μέ τήν πάροδο τῶν χρόνων καί τήν αὔξηση τῆς αἰγλης τῆς Σχολῆς πού προσεῖλκυε συνεχῶς νέους μαθητές ἀπό τά γύρω νησιά καί τόν ἄλλο ἐλληνικό χῶρο.

Καί ἐνῶ ἐπί τῶν ἡμερῶν τοῦ διδασκάλου Στεφάνου τά πράγματα τῆς Σχολῆς βιάδιζαν καλό δρόμο, ὁ τελευταῖος ἀναγκάσθηκε νά διακόψει τίς παραδόσεις του γιά ἄλλον, ὑψηλόφρονα σκοπό. Ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Ματθαῖος ὁ Ἄνδριος, ὁ ὁποῖος φαίνεται ὅτι γνώριζε πολύ καλά τά προσόντα καί τίς ικανότητές του, ἀνέθεσε σ' αὐτόν τήν ἱεραποστολή τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τοῦ αἰθιοπικοῦ λαοῦ, ὕστερ' ἀπό ἐκκλήση τοῦ Αἰθίοπα βασιλέα Ἰησοῦ. Τό γεγονός περιγράφει λεπτομερῶς ὁ Καισάριος Δαπόντες:

«Ἐλθὼν δέ (ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Ματθαῖος, προερχόμενος ἀπό τό Βουκουρέστι) εἰς τήν Πόλιν (=ΚΠόλη), ἤλθαν εἰς τοὺς χιλίους ἑπτακοσίους πενήντα εἰς αὐτόν γράμματα ἀπό τόν Ἰησοῦν, βασιλέα τῆς Εὐδαίμονος Αἰθιοπίας, τῆς νῦν Χαμπεσίας, καί ἀπό τήν μητέρα του Μάρθαν. Ἐγραφε ὅτι... ἔχει τώρα σκοπόν καί πόθον νά ὑπάγῃ νά πολεμήσῃ, νά πάρῃ τόν Ἅγιον Τάφον πρὸς τούτους ἐζητοῦσε καί ἐπαρακαλοῦσε, νά στείλει διδάσκαλον ἀξιον, εἰ δυνατόν ἀρχιερέα, νά τόν διδάξῃ τήν Ὀρθοδοξίαν τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας καί τά βιβλία τά λεγόμενα Πρακτικά τῶν Συνόδων καί τόν ἐστάλθηκαν... Μέ ἐπαρακίνησεν ὁ Πατριάρχης νά ὑπάγω ἐγώ, καί δέν ἠθέλησα καί ἐστάλθη ἀντ' ἐμοῦ Στέφανος ἱερομόναχος τις, τῆς νήσου Σίφνου διδάσκαλος, μαζί μέ κάποιον Σισίνιον ἰατροφιλόσοφον καί πεντέξ παιδία· ὅταν δέ ὑπῆγαν εἰς Χαμπεσίαν καί ἀντάμωσαν τόν βασιλέα καί ἐνεχείρισαν τά πατριαρχικά γράμματα καί τά βιβλία, καιρός πολὺς δέν ἐπέρασε καί ἀπέθανεν ὁ βασιλεύς καί ἐγινε διάδοχος ὁ υἱός του, ἀνομοιότατος τοῦ πατρός του... ἀπέθανε καί ὁ Σισίνιος, ἔμεινε δέ ὁ Στέφανος, τόν ὁποῖον πα-

7. Σιμωνιδῆ Ἱστορ. Ἐγγραφα Μήλου, σελ. 136-139, ὅπου τό κείμενο τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Δαυροθέου καί ἡ συλλογιστική ὅτι αὐτή ἔχει γραφεῖ πρὸ τοῦ ἔτους 1750.

8. Γκιών, Ἱστορία, σελ. κθ', ὅπου ἡ πληροφορία γιά τήν ἀναγραφή, κατά τό 1750, στόν κώδικα τοῦ σχολείου τῆς, πρὸς αὐτό, δωρεῆς βιβλίων τοῦ διδασκάλου Στεφάνου. Τό ἔτος 1750 τῆς δωρεῆς θεωρήθηκε ὡς ἔτος ἑναρξῆς τῶν μαθημάτων τοῦ Στεφάνου, ἐνῶ οἱ διδασκαλίες του ἔρχισαν νωρίτερα.

9. Φιλαδέλφως, ὁ.π.π.

10. Σιμωνιδῆ Ἱστορ. Σίφνου Μ. Ἡ ἐκπαίδευση στή Σίφνο κατά τοὺς δυσχερεῖς χρόνους (1813-1848), περιοδ. «Σιφνιακά», Ἀθήναι 1993, τόμ. Γ', σελ. 16, ὅπου ἐπιστολή τῆς 10-8-1833 τοῦ διδασκάλου Γ. Ψαραύτη, στήν ὁποία ἀναφέρει: «Τό Σχολεῖον ἐνδο... ἐμπεριείχεν οἰκήματα ἱκανά σχεδόν διά τριακοσίους μαθητάς...». Παλαιός μαθητής τῆς Σχολῆς ὁ Ψαραύτης, γνώριζε ἄριστα τοὺς χώρους της καί τά οἰκοδομήματα.

ραλαβών ένας άρχοντας, τόν έστειλεν έξω εις ένα χωρίον του και εκεί άνοιξε σχολειον ο Στέφανος».¹¹

Παρά την κακή εξέλιξη των πραγμάτων, ο Στέφανος, πού πρέπει να θεωρηθεί ένας από τους πρώτους ορθοδόξους ιεραποστόλους στην Άφρική, δεν έγκατέλειψε την Αίθιοπία. Πράγματι, τό 1757 έγραψε στον πατριάρχη Άλεξανδρείας ότι είχε σκοπό να άνεγειρεί εκεί ναό και τόν επόμενο χρόνο να τόν επισκεφθεί στην Αίγυπτο.¹² Συνεπώς, ή άποψη ότι εγύρισε στη Σίφνο,¹³ είναι άβάσιμη.

Ο εξαίρετος αυτός διδάσκαλος, στην προσπάθειά του να ενισχύσει τή λειτουργικότητα της Σχολής του Άγίου Τάφου, προήλθε και στη συγκρότηση βιβλιοθήκης σ' αυτήν για να μπορούν να διαβάζουν οι μαθητές του πού υπέφεραν από την έλλειψη βιβλίων. Τή βάση της απέτελεσαν πολλά δικά του βιβλία, «χειρόγραφα, ως επί τό πολύ» και έντυπα, κατά σημείωση και καταγραφή τους στον κώδικα της Σχολής όπως αναφέρει ο Κ. Γκιών.¹⁴ Από την ίδια σημείωση, πάντοτε κατά τόν Γκιών, πού χρησιμοποίησε τά στοιχεία του κώδικα, προκύπτει και ή καταγωγή του Στέφανου από την Κύπρο, μολονότι ο Άθανάσιος Κομνηνός Ύψηλάντης, αναφερόμενος στην ιεραποστολή της Αίθιοπίας, τόν χαρακτηρίζει Σίφνιο, γράφοντας «τόν εκ τής νήσου Σίφνου Στέφανον ιερομόναχον».¹⁵

Πρίν αναχωρήσει για τό ιεραποστολικό έργο του στη Αίθιοπία, ο διδάσκαλος φρόντισε και για την άνεύρεση αξιου διαδόχου του στη Σχολή της Σίφνου. Κατά μαρτυρία της 4 Άπριλίου 1753, φοβούμενος «πως έχει να έρημώσει τό σχολειον»¹⁶ χωρίς ικανό διδάσκαλο, επισκέφθηκε, άγνωστο σε ποιό μέρος, φίλο του διδάσκαλο, όνόματι Δημήτριο, και του πρότεινε να αναλάβει τή σχολαρχία με μεγάλη άμοιβή πού ήταν πρόθυμη να προσφέρει ή Κοινότητα Σίφνου. Πιθανολογείται ότι πρόκειται για τόν διδάσκαλο Δημήτριο Βόδα, πού δίδασκε στην Άθήνα.¹⁷ Η συνάντηση των δύο διδασκάλων πραγματοποιήθηκε στις 2 Άπριλίου 1753, αλλά χωρίς αποτέλεσμα γιατί ο Δημήτριος είχε πολλές άλλες υποχρεώσεις και δεν αποδέχθηκε τή θέση. Πρότεινε όμως γι' αυτήν τόν ιερομόναχο Ζαχαρία, πολύ γνωστό του διδάσκαλο στο Πήλιο, στον όποιο μάλιστα έστειλε άμέσως την εξής έπιστολή:

«Ασπάζομαι σε εκ ψυχής και αυθις πολυέραςτε αδελφέ.

Έγραψα σοι άρτίως και πάλιν γράφω, άφορμής παρεμπεισούσης, πλην με τό να μήν έχω καιράν, συντόμως λίαν της περιγράφω την υπόθεσιν προχθές κατέλυσε παρ' έμοι διδάσκαλος τις γνώριμος, δστις συνεκρότησε σχολειον εις Σίφνον την νήσον, μίαν ούσαν των Κυκλάδων έκκοινωνήσατό μοι τά κατ' αυτόν, τό αίτιον της άπωδημίας του θεοφιλέστατον, και άν ήτο δυνατόν να τό φανερώσω, ήθελε την ευφράνη κατά πολλά, πλην έλυπειτο πολλά πως

11. Ύψηλάντου Άθαν. Κομν., Έκκλησιαστικων και Πολιτικων των εις δωδεκα, ήτοι τά μετά την Άλωσιν (1453-1789), εν Κωνσταντινουπόλει 1870 (επανέκδ. Νότη Καραβία, Άθηναί MCMLXXII, σελ. 185, του δωδεκατου βιβλίου), Σάθα Κ.Ν., Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη, τόμ. Γ' (1872), σελ. 87-88.

12. Παπαδοπούλου Χρυσοστ., 'Ο Πατριάρχης Άλεξανδρείας Ματθαίος ο Άνδριος, «Έκκλησιαστικ. Φάρος», τόμ. Ι2ος, σελ. 420-421.

13. Εδωγγελίδου, 'Η Παιδεία, σελ. 62.

14. Γκιών, 'Ιστορία, σελ. κθ'.

15. Ύψηλάντου, δ.π.π.

16. Φιλιάδελφέως, δ.π.π.

17. Η άποψη δεν είναι όρθή, γιατί ο Δημήτριος Βόδας δίδασκε στην Άθήνα από τό 1777-1782. Βλ. Πλουμιόδη Γ.Σ., Σχολεία στην Ελλάδα συντηρούμενα από κληροδοτήματα Έλλήνων της Βενετίας (1603-1797), περιοδ. «Θησαυρίσματα», Βενετία 1972, τόμ. 9, σελ. 244.

ἔχει νά ἐρημώσῃ τό σχολεῖον, ἂν δέν ὑπάγῃ κανένας σπουδαῖος, ἐπαρακίνησεν ἐμένα καί βέβαια ἐπήγαινα. ἂν δέν εἶχα κωλύματα πάμπολλα, διατί ὁ τόπος εὐκραέστατος, χριστιανικός, ἐλευθερός πάσης ἐνοχλήσεως, μαθηταί συνηθροισμένοι ἱκανοί, ἂν καλά καί ἀρχάριοι τό σχολεῖον ἐξω ἀπό τήν χώραν ἕως ἐν στάδιον, μέ κελλία ἱκανά καί ἐκκλησίαν. Ὁ τόπος ἀφοβος πάντῃ προθυμία τῶν χριστιανῶν μεγάλη, δι' ἣν καί συνέστη, καί διά νά εἰπῶ ἐν βραχεῖ, τόπος ἀρμοδιότατος διά ἀνθρωπον ἡσυχαστικόν καί βουλόμενον καρποφορῆσαι ἐν Κυρίῳ. Εἰς τοῦτο λοιπόν στοχασθεῖς μοῦ ἐφάνη εὐλογον νά τήν γράψω καί τήν παρακινῶ πολλά διά νά δώσῃ τήν γνώμην της διά τά ἐκεῖ, ἐπειδή αὐτοῦ κανένας καρπός, ἀδελφέ, δέν γίνεται ὡς οἶδας, ἀπό τήν παράδοσιν τῶν μαθημάτων καί μέ ὀλίγον καιρόν ἔχεις πάλιν καί αὐτοῦ νά ταραχθῆς καί μή μοί προτείνεις πῶς δέν εἶσαι ἱκανός, ἐπειδή γνωρίζων καί ὑμᾶς καί τήν ἐκεῖ κατάστασιν τήν παρακινῶ καί ἐλπίζω πῶς θέλει εὐχαριστηθῆ πολλά. Κινήθητι καί παρέκει ὀλίγον διά νά καρποφορήσῃς ἐν Χριστῷ, μάλιστα μέ τό νά ἔχῃς καί τήν τῆς ἱεροσύνης ἀξίαν οἱ ἄνθρωποι τῶν νήσων δέν εἶναι στρυφνοί ὡσπερ τοὺς αὐτόθι, ἀλλ' ἡθῶν εὐγενῶν. Μισθόν ὅσον εὐχαριστεῖσαι γράψε μου, καί γίνεται ἐγώ νά σᾶς ἐφοδιάσω μέ τά δέοντα καί ὁ ρηθεῖς σπουδαῖος μέ γράμματα του καί ἄλλα χρειώδη, ἐπειδή τοὺς ὑπεσχέθη νά τοὺς στείλει διδάσκαλον καί προσμένουν οἱ χριστιανοί προθύμως. Γνωρίζεις πῶς σέ ἔχω εἰς τόπον ἀδελφοῦ καί γνωρίζων τόν τόπον ἀρμόδιον διά λόγον σου, γράφω καί πολλά σέ παρακινῶ. Καί λοιπόν νά ἔχω τήν ταχίστην ἀπόκρισιν, εἰ δυνατόν πρό τῆς Λαμπρᾶς διά Βῶλου, ἐπειδή ἀπό αὐτοῦ δέν τυχαίνουν καϊκία.

Ἔρρωσό μοι καί τήρει ἀνέκπυστον τό πρᾶγμα.

ἄψνγ' (=1753) ἀπριλίου δ'

Οἶδας τόν σόν Δημήτριον.

Τῷ ἐλλογιμωτάτῳ διδασκάλῳ κυρίῳ κυρίῳ Ζαχαρίᾳ αἰσίως.

Εἰς Ἄγιον Γεώργιον». ¹⁸

Ὁ ἱερομόναχος Ζαχαρίας δέν ἀποδέχθηκε τήν πρόσκληση καί τό σχολεῖο τῆς Σίφνου φαίνεται ὅτι γιά μικρό χρονικό διάστημα δέν λειτούργησε. Ὅμως, μετά τό Πάσχα ἰδίου ἔτους, ἀνέλαβε τή διδασκαλία ὁ

Ἄποστολής

Ὁ διδάσκαλος αὐτός, πού δέν ἦταν κληρικός, κατάγονταν ἀπό τήν Ἐφεσο, ὅπως προκύπτει ἀπό σημείωμα πού ἔχει γραφεῖ στόν μαθητικό κώδικα τοῦ Σχολείου, ἔτους 1700 (πού ἤδη ἀναφέραμε στό προηγούμενο κεφάλαιο). Ὁ Κώδικας εἶχε περιέλθει στήν κυριότητα τοῦ μαθητῆ τοῦ σχολείου Κωνσταντίνου Ἀρκαλά (σχετική ἀναγραφή στό φ. 137), ὁ ὁποῖος, ὅταν ὁ διδάσκαλος Ἀποστόλης διηγήθηκε στούς μαθητές του ἕνα γεγονός, πού εἶχε σχέση μέ τήν ὑποχρέωση τῶν πιστῶν νά ἐξομολογοῦνται, τόν παρεκάλεσε νά τό καταγράψῃ στόν ἀνωτέρω κώδικα, πρᾶγμα πού ὁ διδάσκαλος ἔκανε. Τό γεγονός «συνέβη τῷ ἄψνγ' = 1753» στήν Ἐφεσο, σέ κάποιον Κρητικό, ὁ ὁποῖος «θέλων νά κοινωνήσῃ τήν ἡμέραν τῆς Ἀναστάσεως χωρίς νά ἐξομολογηθῆ, ἔπαθε φλογισμόν τῶν ἐντέρων καί τοῦ φάρυγγος καί ἀπηλλάγη μόνον τῶν πόνων, ὅτε ἐξομολογήθη δημοσίᾳ τὰς ἀμαρτίας του».

Ἀμέσως μετά τήν ἀνωτέρω περιγραφή ἀνέγραψε:

«Ἐξέδοται δέ εἰς παράδειγμα καί ὠφέλειαν πολλῶν παρά τινος Ἀποστόλη, τῆς αὐτῆς πόλεως πολίτου (δηλ. τῆς Ἐφέσου), ἐν ἧ τοῦτο συμβέβηκε, χαριζομένου τῷ λογιωτάτῳ

18. Φιλαδελφείως, ὁ.π.π.

*Κωνσταντίνω, πολλά με εἰς τοῦτο αἰτήσαντι καὶ κινήσαντι τῷ αὐτῷ ἔτει ἐν Σίφ-
νω».*¹⁹

Συνεπῶς ὁ Ἀποστόλης ἀνέλαβε διδάσκαλος Σίφνου ἀμέσως μετὰ τὸ Πάσχα τοῦ 1753, ἀφοῦ «τῷ αὐτῷ ἔτει» ἀνέγραψε τ' ἀνωτέρω στὸν κώδικα, ὕστερ' ἀπὸ παράκληση τοῦ Ἀρκαλᾶ.

Ὁπαδός, ἴσως καὶ μαθητής, τῆς Σχολῆς Πάτμου, ὁ Ἐφέσιος ἀκολούθησε τὸ σύστημα διδασκαλίας τῆς Σχολῆς αὐτῆς καὶ στὸ δικό του σχολεῖο, ὅπως προκύπτει ἀπὸ σημείωση ἄλλου μαθητικοῦ κώδικα τοῦ Ἀρκαλᾶ (σήμερα χειρόγραφο ὑπ' ἀριθμ. 9 τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς), στὸν ὁποῖο περιέχονται, μεταξύ ἄλλων, «τοῦ σοφωτάτου καὶ ἀρίστου ἐν διδασκάλοις κυρίου Μακαρίου τοῦ Πατμίου θέματα εἰς τὸ πρῶτον εἶδος τῶν ἐνεργητικῶν». Στὸ τέλος τῶν θεμάτων ἔγραψε ὁ Ἀρκαλᾶς: «Ταῦτα ἐν Σίφνω ἔλαβον παρὰ τοῦ ἐλλογμωτάτου διδασκάλου Ἀποστόλη Ἐφεσίου». Δίδασκε δηλ. ὁ Ἐφέσιος μαθήματα Γραμματικῆς κατὰ τὶς παραδόσεις τοῦ διδασκάλου τῆς Πάτμου Μακαρίου Καλογερά.

Γιὰ πόσο χρονικὸ διάστημα προσέφερε τὶς ὑπηρεσίες του ὁ Ἀποστόλης Ἐφέσιος στὴ Σχολὴ τοῦ Ἁγίου Τάφου δὲν εἶναι ἐξακριβωμένο. Ἄν ληφθεῖ ὑπόψη ὅτι οἱ συμφωνίες παροχῆς ὑπηρεσιῶν ἀπὸ τοὺς διδασκάλους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶχαν, συνήθως, πενταετὴ διάρκεια, πρέπει νὰ θεωρήσουμε ὅτι δίδαξε σίγουρα ἀπὸ τὸ 1753-1758, δὲν ἀποκλείεται δὲ νὰ ἀνανεώθηκε ἡ θητεία του γιὰ μιὰν ἀκόμη πενταετία ἢ καὶ περισσότερο. Βέβαιο εἶναι ὅτι τὸ Σχολεῖο ἦταν σὲ λειτουργία καὶ τὸ 1757, ὅπως συνάγεται ἀπὸ τὴ διαθήκη τοῦ Μυκονιάτη χατζῆ-Ἀντώνη Κανισκᾶ (τῆς 14 Ἰουλίου 1757), μετ' ἣν ὁποία δωρεοδοτοῦσε «ένα καῖκι ὁποῦ εἶχε μετ' ὅσον τοῦ νικουρέζη, ἤγουν τὰ δύο τημίνα, νὰ τὰ πουλοῦν νὰ δίδουν τὰ ἑμισὰ ἄσπρα εἰς τὸ σκολεῖον τῆς Σίφνου...».²⁰

Ὁ Ἀποστόλης Ἐφέσιος φαίνεται ὅτι δίδαξε ἐπὶ πολλὰ χρόνια στὴ Σίφνο, ἴσως καὶ μέχρι τὸ 1769 γιατί, μόλις τότε, ἡ Κοινότητα ἄρχισε νὰ ἀναζητᾶ νέο διδάσκαλο σὲ ἀντικατάστασή του, ὅπως θὰ ἀναφερθεῖ κατωτέρω.

Κατὰ τὸν ἱστορικό Κάρολο Γκιών (Ἱστορία, σελ. κθ'), αὐτὴ τὴν ἐποχὴ δίδαξε στὴ Σχολὴ τοῦ Ἁγίου Τάφου καὶ ὁ

Δανιὴλ Κεραμεύς

«πρὸ τῆς ἐν Πάτμῳ σχολαρχίας του», δηλ. πρὸ τοῦ 1769. Τὴν ἀποψή του ὁ Γκιών στηρίζει στὸ γεγονός ὅτι στὴ βιβλιοθήκη τῆς Σχολῆς διασώζονταν τὸ 1876, ὅταν ἔγραφε τὴν Ἱστορία τῆς Σίφνου, τετράδιο μαθητῆ τοῦ Κεραμεῆ. Τοῦτο ὅμως δὲν ἀποτελεῖ ἀπόδειξη ὅτι ὁ Δανιὴλ δίδαξε καὶ στὴ Σίφνο, γιατί τὸ τετράδιο εἶναι δυνατόν νὰ ἀνῆκε σὲ μαθητὴ τῆς Σχολῆς Πάτμου, ὅπου πράγματι ἦταν ὑποδιδάσκαλος (1769) καὶ ἀκολούθως (1773) διδάσκαλος ὁ Κεραμεύς καὶ νὰ μεταφέρθηκε ἀπὸ τὸν μαθητὴ στὴ Σίφνο. Ἄν πράγματι ὁ Δανιὴλ δίδαξε στὴ Σχολὴ τοῦ Ἁγίου Τάφου, ἡ περίοδος τῆς διδασκαλίας του πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ μεταξύ τῶν ἐτῶν 1759-1765 καὶ τοῦτο γιατί πρὸ τοῦ 1769, πού ἀνέλαβε ὑποδιδάσκαλος Πάτμου, βρίσκονταν στὴν

19. Ἀρχαιοφυλ. Μονῆς Μεγίστης Λαύρας Ἀγ. Ὁρους. Κώδικας ὑπ' ἀριθμ. 1717.

20. Γενικά Ἀρχεῖα Κράτους. Συλλογὴ Περ. Ζερλέντη, Φάκ. 117, Συμμεωνίδη, Ἱστορία, σελ. 219.

ΚΠόλη, όπου για ένα διάστημα άσκούσε «τό επάγγελμα του οικοδιδασκάλου και μάλιστα στους οίκους των Καλλιμαχηδών και των Σουτσών».²¹

Τό 1770 διδάσκαλος τής Σχολής Σίφνου ανέλαβε ό ιερομόναχος

Χρυσάνθος

Άπό τόν προηγούμενο χρόνο, ή Κοινότητα Σίφνου και οι Έπίτροποι τής Σχολής, άναζητούσαν νέο διδάσκαλο. Έγινε πρόταση στον Ίθακήσιο Σαμουήλ Καραβία, άλλ' αυτός «δέν ήθέλησεν νά έλθη εις τήν Σίφνον».²² Ένδιαφέρον ιδιαίτερο έδειξε και ό δραγομάνος του στόλου Νικ. Π. Μαυρογένης, παλαιός μαθητής τής Σχολής, ό όποιος ανέθεσε σέ άδελφό του νά μεριμνήσει γιά τήν έξεύρεση καταλλήλου διδασκάλου. Ό τελευταίος γνωστοποίησε τίς ένεργειές του στους Σίφνίους μέ τήν έπομένη έπιστολή:

«Τιμιώτατε και αγαπητέ μοι έπίτροπε του σχολείου τής Σίφνου σιόρ Κωνσταντάκη Μπᾶο και οι λοιποί τιμιώτατοι προεστῶτες τής Σίφνου, τήν τιμιότητά σας ακριβοχαιροτούμεν και άσπαζόμεθα.

Παρακαλούμεν τόν Άγιον Θεόν διά τήν καλήν υγείαν και εύτυχίαν σας. Τό αΐτιον του παρόντος μας είναι, πρώτον νά σᾶς ακριβοχαιρετήσωμεν, έπειτα νά σᾶς φανερώσωμεν πώς έπέρυσι, όπου ήμεσθε μέ τόν άρχοντα δραγομάνον αυτάδελφόν μου εις τήν Άξίαν, επειδή δέν ήθέλησεν ό διδάσκαλος κύρ Σαμουήλ νά έλθη εις τήν Σίφνον διδάσκαλος, εγώ ειπα του άρχοντος νά γράψω του διδασκάλου κύρ Χρυσάνθου, ό όποιος είναι γνωστός εις όλους ιούς νησιώτας και εις όλην τήν Σίφνον· και έτζι μέ έπαρακίνησεν και ό άρχοντας και του έγραψα εις τήν Κωνσταντινούπολιν, όπου εκεί εύρίσκετο. Λαβαίνοντας λοιπόν τό γράμμα μου ό κύρ Χρυσάνθος, ήλθε και εύθύς έρχόμενον, ιδού όπου τόν στέλνομεν εις τήν Σίφνον. Καί όταν έλθη σύν Θεῷ ό άρχοντας εις τόν (Ν)τριόν, τότε πέρνετε και τόν διδάσκαλον μαζί σας και κοπιάζετε και συνομιλήτε μέ τόν άρχοντα και τόν συμφωνείτε δσον θέλετε και όπως εύχαριστᾶσθε.

*Ταῦτα κατά τό παρόν, τά δε έτη σας ειήσαν παρά Θεοῦ πολλά και εύτυχισμένα».*²³

Όπισθεν τής έπιστολής σημειώνεται:

*«Τῷ όσιολογιωτάτῳ έν μοναχοῖς και ιερολογιωτάτῳ άγίῳ διδασκάλῳ κυρίῳ κυρίῳ Διονυσίῳ, τῷ έν Χριστῷ μοι σεβασμιωτάτῳ, προσκυνητῶς, εις τήν μήκωνον».*²⁴

Είναι φανερό ότι ή έπιστολή άπευθύνθηκε στους προκρίτους Σίφνου μέσω του διδασκάλου Μυκόνου Διονυσίου, ό όποιος όπως είναι γνωστό, διδάξε εκεί τό 1770.²⁵ Συνεπῶς ή έπιστολή είναι του έτους αυτού και βεβαιώνει ότι ό Γιαννιώτης ιερομόναχος Χρυσάνθος έφτασε στή Σίφνο και ανέλαβε τή διδασκαλία στή Σχολή του Άγίου

21. Φοροπούλου Νικ. Α., Δανιήλ Κεραμεύς, ό Διδάσκαλος και σχολάρχης τής Πατριάδος Σχολής, Άθήνα 1979, σελ. 10 έπ. (άνάτυπο από τόν Ζ' τόμο των «Δωδεκανησ. Χρονικῶν»).

22. Ζερλέντη, Νησιωτική Έπετηρίς, σελ. 307.

23. Αὐτόθι.

24. Ό Ζερλέντης, κατά τή δημοσίευση τής άνωτέρω έπιστολής, παρέλειψε τίς παραγράφους αυτές, που σημειώνονται στο όπίσθιο μέρος της, όπως διαπιστώθηκε κατά τήν εξέτασή της στα κατάλοιπά του που υπάρχουν στα Γενικά Άρχεία του Κράτους (Συλλογή Ζερλέντη, Φάκ. 117).

25. Ζερλέντη Περ., Περί του έν Μυκόνῳ Σχολείου του Άγίου Λουκά, Έπετηρ. Φιλολ. Συλλόγου «Παρνασσός», τόμ. 13 (1917), σελ. 176 έπόμ.

Τάφου τό 1770. Είναι γνωστό ότι μέχρι τότε και επί μία δεκαετία (1759-1769) είχε διδάξει στη Μύκονο,²⁶ γι' αυτό ο συντάκτης της ανωτέρω επιστολής αναφέρει ότι «είναι γνωστός εις όλους τούς νησιώτας και εις όλην τήν Σίφνον». Μετά τήν ανάληψη τών καθηκόντων του και κατά τήν πρώτην άφιξη του δραγομάνου του στόλου Μαυρογένη στον Νηριό της Πάρου, ρυθμίσθηκε άπ' αυτόν και τούς επιτρόπους της Σχολής τό θέμα τών ετήσιών άποδοχών του, κατά τά διαλαμβανόμενα στην επιστολή.

Ο Χρυσανθος δίδαξε στη Σίφνο δύο πενταετίες. Είναι γνωστό ότι κατά τή δεύτερη, ό ετήσιος μισθός του άνέρχονταν σε 174 γρόσια, κατά δύο σχετικές έγγραφές στά έξοδα τών έτών 1779 και 1780 του κώδικα της Σχολής.²⁷ Ήταν κι αυτός έξαιρετος διδάσκαλος και λόγιος. Αναφέρεται ότι είχε συγγράψει και κάποια έργα, γιά τήν έκδοση τών όποιών ζήτησε βραδύτερα τήν οικονομική βοήθεια του πρεσβευτή της Ρωσίας στην ΚΠόλη.²⁸ Κατά τήν πρώτη πενταετία της διδασκαλίας του, φαίνεται ότι ό αριθμός τών μαθητών αυξήθηκε σημαντικά ώστε να χρειασθεί ή πρόσληψη και δεύτερου διδασκάλου. Ίσως μάλιστα να έθεσε και ό ίδιος ό Χρυσανθος σχετικό όρο κατά τήν ύπογραφή της συμφωνίας ανανέωσης της θητείας του. Έτσι, τό 1775 έμφανίζεται συνιδάσκαλος ό

Έμμανουήλ Τροχάνης

ό «Λάκων», όπως υπέγραφε. Κατάγονταν από τόν Πραστό της Τσακωνιάς (Κυνουρίας) και ήταν γόνος εύπορης και έξέχουσας οικογένειας. Σπούδασε στην Άθωνιάδα Σχολή με διδάσκαλο τόν Ευγένιο Βούλγαρη και, μετά τήν άποφοίτησή του, δίδαξε στη γενέτειρά του μία δεκαετία (1760-1770).²⁹ Δέκα χρόνια δίδαξε και στη Σίφνο, από τό 1775 «μέχρι τό 1785».³⁰ Ήταν κι αυτός έξαιρετος διδάσκαλος και λόγιος. Έγραψε «έν τή νήσω Σίφνω κατά τό 'αψοε' (=1775) έτος τό σωτήριον» έξάστιχο ήρωελεγείο και 782 στίχους ήρωϊκούς προς τιμήν του οικουμενικού πατριάρχου Σωφρόνιου Β' (24 Δεκ. 1744-1780). Τό χειρόγραφο (βλ. σελ. 2 του παρόντος τόμου), καλλιγραφημένο και διακοσμημένο τεύχος 30 φύλλων, βρίσκονταν στην ΚΠόλη, στη βιβλιοθήκη του εκεί μετοχίου του Παναγίου Τάφου με αριθμ. 339 (σήμερα αριθ. 452 της Έθνικης Βιβλιοθήκης). Αντίγραφό του αναφέρει ότι είδε ό Κ. Γκιών τό 1876 «έν τή Βιβλιοθήκη του Άγιοταφικού Μετοχίου» Σίφνου.³¹ Τό χειρόγραφο αυτό φαίνεται ότι χρησίμευε στο σχολείο και ως μαθηματάριο (βλ. τό κεφάλαιο γιά τά διδασκόμενα στη Σχολή μαθήματα).

Ο δραγομάνος του στόλου Ν.Π. Μαυρογένης, που ενδιαφέρονταν γιά τήν πρόοδο της Σχολής,³² δέν είχε και τόσο καλή γνώμη γιά τόν Τροχάνη. Όταν τό 1780 βρέθηκε στη Νάξο, διόρισε επιτρόπους της τούς προκρίτους Γεώργιο Γρυπάρη και Ίω-

26. Αυτόθι.

27. Γκιών, Ίστορία, σελ. κστ' και κζ'.

28. *Ευαγγελίδη*, Η Παιδεία, Β', 78.

29. *Κουλούρη Χριστίνας*, Έμμανουήλ Τροχάνης, Ένας μέσος δάσκαλος του ΙΗ' αιώνα, περιοδ. «Μνήμων», Άθήνα 1985, τόμ. 10, σελ. 202-211 (όπου και ή βιβλιογραφία).

30. Γκιών, Ίστορία, σελ. κθ'.

31. Αυτόθι.

32. *Σφυρόερα Βασ. Βλ.*, Οι Δραγομάνοι του Στόλου, ό Θεσμός και οι φορείς, Άθήναι 1965, σελ. 127.

άννη Καμπάνη,³³ οι οποίοι τόν επισκέφθηκαν και τόν ενημέρωσαν για ζητήματα του σχολείου. «Καί ἐπει εἶδεν», αναφέρεται, «ὅτι εἰς πάντα τ' ἄλλα καλῶς ἔχει» (ἡ σχολή), «πλήν διδασκάλου ἀξίου...», τούς ὑποχρέωσε νά ζητήσουν «διά διδάσκαλον, τόν λογιώτατον ἐν ἱερομονάχοις κύριον

Μισαήλ

ὑποδιδάσκαλο τῆς Σχολῆς Πάτμου, «διὰ τε τὴν ἐπαινουμένην παρά πᾶσι τῶν Πατμίων μαθημάτων παράδοσιν καί τοῦ ὑποκειμένου ἀρετὴν καί τὰ ἦθη».³⁴ Ὁ διδάσκαλος δὲν ἦταν βέβαια ἀνάξιος, ἀλλ' ὁ Μαυρογένης καί οἱ ἐπίτροποι φαίνεται ὅτι ἐπιθυμοῦσαν νά διδάσκει στή Σχολή, γιά τὴν προσέλκυση καί ἄλλων μαθητῶν, μία διακεκριμένη καί «μέ ὄνομα» προσωπικότητα, ὅπως ὁ Πάτμιος Μισαήλ Μαργαρίτης. Ἐσπευσαν λοιπόν νά εἰδοποιήσουν τούς προκρίτους τῆς Πάτμου «διά τινος ἱερομονάχου Συμεῶνος Πατμίου» νά στείλουν στή Σίφνο τόν Μισαήλ, «πλήν κἂν ἀπόκρισιν δέν μᾶς ἔδωσαν», ἔγραψαν τόν ἐπόμενο χρόνο στόν σχολάρχη Πάτμου Δανιήλ, ὕστερ' ἀπό νέα καί ἐπιτακτική ἐντολή τοῦ Μαυρογένη. Αὐτὴ τὴ φορά μάλιστα ναύλωσαν εἰδικῶς καϊκι καί ἔστειλαν ἀντιπρόσωπό τους στήν Πάτμο τόν λογιώτατο Κωνσταντῖνο Παλαιό γιά νά παραδώσει τὴν ἐπιστολή τους – ἐντολή τοῦ Μαυρογένη στόν σχολάρχη Δανιήλ καί νά παραλάβει καί ὀδηγήσει στή Σίφνο τόν διδάσκαλο Μισαήλ.³⁵ Ἔτσι, ὁ νέος διδάσκαλος κυριολεκτικὰ μεταφέρθηκε στή Σίφνο καί ἀνέλαβε καθήκοντα ἀπὸ 1ης Ὀκτωβρίου 1781, κατὰ τὸ ἐπόμενο συμφωνητικό:

«Ἀποδεικνύομεν ἡμεῖς οἱ κάτωθι ὑπογεγραμμένοι ἐπίτροποι τοῦ Σχολείου, ὅτι ἐρχομένου τοῦ λογιώτατου κ. Μισαήλ ἐκ Πάτμου, συνεφωνήσαμεν μέ τὴν αὐτοῦ λογιότητα εἰς τὸ νά ἐπιτηρῆ καί ἐπισκέπτηται εἰς διδασκάλου χαρακτήρα τὸ παρὸν Σχολεῖον, παραδίδων εἰς τούς μαθητάς, ἐντοπίους καί ξένους, ἐπιμελῶς καί ἀόκνως, τὴν παράδοσιν τῶν γραμματικῶν μαθημάτων ἡμεῖς δὲ οἱ ἐπίτροποι ὑποσχόμεθα εἰς τὴν λογιότητά του νά δίδωμεν διὰ μισθόν τοῦ κόπου του τόν καθ' ἕκαστον χρόνον 320 γρόσια, χωρὶς ἄλλου τινὸς δικαιώματος ἢ εἰσοδήματος τοῦ Σχολείου, ἢ ὁποία συμφωνία ἄρχειται ἀπὸ 1ης Ὀκτωβρίου τοῦ ἀσπα' (=1781).

*Μισαήλ ὁ Σίφνου διδάσκαλος στέργω
Γεώργιος Γρυπάρης καί Ἐπίτροπος τῆς Σχολῆς στέργω».³⁶*

Μαζί μέ τόν Μισαήλ, ἐξακολούθησε νά διδάσκει, ὡς τὸ 1785, καί ὁ Ἐμμαν. Τροχάνης, μέ ἀποτέλεσμα ἡ φήμη τῆς Σχολῆς Σίφνου νά ἀπλωθεῖ στό πανελλήνιο μέ ἀποτέλεσμα τὴ συρροή πλήθους μαθητῶν στό νησί. Ἡ σχολαρχία τοῦ Μισαήλ κράτησε ὡς τὸ 1792, ὅποτε τὸ Πατριαρχεῖο τόν διέταξε στίς 27 Ἰουνίου νά ἐπιστρέψει στήν Πάτμο, ὡς βοηθός τοῦ γηραιοῦ πλέον διδασκάλου Δανιήλ καί διάδοχός του.

33. Σακελλίωνος Ἰ. Ἐγγραφα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Σχολὴν τῆς Νήσου Σίφνου ἀναφερόμενα, στό Δελτίον Ἱστορικῆς Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας, τόμ. Β', σελ. 317-325.

34. Αὐτόθι.

35. Στήν ἐπιστολή τῶν Σιφνίων πρὸς τούς Πατμίους, σημειώνεται γιά τόν Μαυρογένη: «...ὑπερασπίζεται ἐργῶ καί λόγῳ κάθε σχολεῖον... Ἡ κατ' ἐξοχὴν ὁμως καί κυρία του κλίσις μέ ἀσυγκριτον ὑπερβολήν, φαίνεται νά ἐδόθη εἰς τὸ ἐδικόν μας εὐρισκόμενον κατὰ Σίφνον σχολεῖον, μέ τὸ νά ἐχρημάτισε ἢ ἐνδοξότης του πρὸς καιρόν ἕνας τρόφιμος καί μαθητὴς τοῦ σχολείου μας τούτου...».

36. Γκιών, Ἱστορία, σελ. λ'.

Ὁ Μισαήλ ὁμως δέν ἐπιθυμοῦσε νά ἐγκαταλείψει τή Σχολή τῆς Σίφνου καί ἐγραψε στόν πατριάρχη «ὅτι δυσκόλως πως ἔχει μετακινηθῆναι καί ἀπελθεῖν εἰς τήν ἐν Πάτμῳ κοινήν σχολήν τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων». ³⁷ Τό Πατριαρχεῖο ἐπανῆλθε τό Νοέμβριο ἰδίου ἔτους μέ πατριαρχικό-συνοδικό γράμμα καί τόν διέταξε νά «ἀπάρη ἀνυπερθέτως καί ἀπέλθῃ κατ' εὐθείαν πρός τόν διδάσκαλόν του κύρ Δανιήλ, διά νά ἀποκατασταθῇ ὑποδιδάσκαλος» στήν Πατριάδα. «Περί δέ τῆς σχολῆς τῆς ἐν Σίφνῳ», τόν πληροφόρησε, «γίνεται φροντίς παρά τῶν ἐπιτρόπων αὐτῆς εἰς ἀποκατάστασιν ἐτέρου διδασκάλου καί συντήρησιν αὐτῆς καί ἀδξῆσιν». ³⁸

Ἔτσι, ὁ Μισαήλ ἀναγκάσθηκε νά ἐπιστρέψει στήν πατρίδα του Πάτμο, ὕστερ' ἀπό ἑνδεκαετή προσφορά ἐξαιρετικῶν ὑπηρεσιῶν στή Σχολή τῆς Σίφνου καί τούς Σιφνίους. Οἱ τελευταῖοι ἔτρεφαν ιδιαίτερη ἐκτίμηση πρός τόν διδάσκαλο καί βαθύτατο σεβασμό, ὅπως οἱ ἴδιοι ἐγραψαν ὕστερ' ἀπό εἴκοσι χρόνια, γιατί ἦταν ἀδύνατο νά λησμονήσουν «τά προτερήματα καί τήν ἐνάρετόν του διαγωγῆν». ³⁹

Στή θέση τοῦ Μισαήλ διορίσθηκε τότε ὁ

Τζορτζάκης Μπάος

γόνος τῆς διακεκριμένης οἰκογένειας τῶν Μπάων τῆς Σίφνου, ⁴⁰ ἄγνωστο ὁμως ποιοῦ ἀκριβῶς κλάδου τῆς. Ἀπό τά στοιχεῖα τῶν πηγῶν εἶναι γνωστά δύο πρόσωπα μέ τό ἴδιο ὄνοματεπώνυμο, ὁ Ζώρης Μαρινιοῦ Μπάος (15 Φεβρ. 1798) ⁴¹ καί ὁ Ζωρτζάκης Ἀποστόλου Μπάος (20 Νοεμβρ. 1805), ⁴² χωρίς ὁμως μνεῖα τῆς ιδιότητάς τους.

Γιά τόν διδάσκαλο Τζορτζάκη Μπάο, ἐγραψε στίς 13 Αὐγούστου 1796, ὁ δραγομάνος τοῦ στόλου Κωστάκης Χαντζερῆς:

Μανθάνομεν ὅτι καί ὁ λογιώτατος διδάσκαλος τοῦ ρηθέντος σχολείου Τζορτζάκης Μπάος πολιτεύεται μέ τρόπον καλόν, ἐπιμελούμενος τοῦ ἔργου του καί μόνον σκοπόν ἔχων τήν προκοπήν τῶν εἰς αὐτό φοιτῶντων, ἐφ' οἷς καί χαίρομεν καί πᾶσιν ὑμῖν παραγγέλλομεν νά φέρεσθε πρός τήν λογιότητά του μέ ἀμοιβαῖον τρόπον καί μέ τήν προσήκουσαν φιλοφροσύνην, ὅπως γένηται προθυμότερος εἰς τό ἔργον του». ⁴³

Μετά τόν Τζορτζάκη Μπάο, πού πρέπει νά δίδαξε μία πενταετία (1792-1797), ἄλλοι δύο Σίφνιοι τόν διαδέχθηκαν στή Σχολή τοῦ Ἁγίου Τάφου, οἱ

Ἰωάννης Τσοχάκης

Ζορτζάκης Μάτσας

ὅπως ἀναφέρει ὁ Καρ. Γκιών, ⁴⁴ χωρίς ἄλλες πληροφορίες, προφανῶς ἀπό μία πενταετία ὁ καθένας, ὡς τό καλοκαίρι τοῦ 1808, ὅποτε σχολάρης ἀνέλαβε ὁ

37. *Καλεμάρη*, Παιδευτήριο, σελ. 48.

38. Αὐτόθι.

39. *Συμμεωνίδη*, Βρυσιανή, 1981, σελ. 53.

40. *Σφυρόερα Βασ.* Βλ. Ἐγγραφα τῆς Νήσου Σίφνου (1785-1820) ἐκ τῆς Συλλογῆς Γεωργίου Σ. Μαριδάκη, Ἀθήναι 1967, σελ. 12-13.

41. *Συμμεωνίδη Σίμου Μ. - Θεοδώρου Γιώργου Μ.*, Κατάλογος Αὐτῶν Ἐγγράφων τῆς Ἰδιωτικῆς Συλλογῆς Γ. Γαϊτάνου, περιοδ. «Σιφνιακά», Β' (1992), σελ. 11 (δάνειο ἀριθμ. 5).

42. *Πετροπούλου*, Μνημεῖα, σελ. 108.

43. *Σφυρόερα*, ὁ.π.π., σελ. 12-13.

44. *Γκιών*, Ἱστορία, σελ. 131.

Νικόλαος Χρυσόγελος

πού παρέδωσε στους επιτρόπους τῆς Σχολῆς τὴν ἐπομένη ἐπιστολή-ἀποδοχή τῶν ὄρων προσφορᾶς τῶν ὑπηρεσιῶν του:

«Παρέλαβον, γνώμη τῶν εὐγενεστάτων ἀρχόντων, τὴν προστασίαν τῆς Σχολῆς, ἐπὶ ταύταις ταῖς συνθήκαις. Νά παραδίδω Γραμματικά, Φιλοσοφικά καὶ Γαλλικά μετὰ τὴν δυνατὴν ἐπιμέλειαν, νά διαμένω πενταετίαν μετὰ τὸν συμφωνηθέντα μισθόν, τουτέστι μετὰ 800 γρόσια κατ' ἔτος, χωρὶς νά ἔμπορῶ νά ζητήσω περὶ πλέον, διό καὶ πρὸς ἀσφάλειαν δίδωμι τὴν ὑπογραφήν μου.

1808, Ἰουλίου 3.

*Νικόλαος, ὁ Σίφνου διδάσκαλος, στέργω».*⁴⁵

Ὁ Νικόλαος Χρυσόγελος γεννήθηκε στὴ Σίφνο τὸ 1780 καὶ ἦταν τέκνο τοῦ παπα-Ἀντωνάκη, ἐφημερίου τοῦ Ἀρτεμώνα. Μετὰ τὴν ἀποφοίτησή του ἀπὸ τὴ Σχολὴ τοῦ Ἁγίου Τάφου, παρακολούθησε καὶ μαθήματα σὲ δύο ἀκόμη διάσημες Σχολές τῆς ἐποχῆς του, τὴν Πατριάδα, ὅπου δίδασκαν ὁ Δανιὴλ Κεραμεύς μετὰ ὑποδιδάσκαλο τὸν ἄλλοτε σχολάρη Σίφνου Μισαήλ Μαργαρίτη, καὶ τὴ Σχολὴ τῆς Χίου, μετὰ διδάσκαλο τὸν διάσημο Ἀθανάσιο Πάριο. Λέγεται ἀκόμη ὅτι στὴ συνέχεια σπούδασε καὶ στὴν ΚΠόλη. Μετὰ γύρισε στὴν πατρίδα του, ὅπου συνέχισε νά ἀσχολεῖται μετὰ τὶς μελέτες του καὶ νά σπουδάζει τὴ γαλλικὴ γλῶσσα.⁴⁶ Τὸ 1808 ἀνέλαβε τὴ σχολαρχία Σίφνου. Στὰ χρόνια πού δίδαξε, ἡ Σχολὴ συνέχισε τὴν ἀνοδικὴ πορεία τῆς μετὰ συρροὴ μαθητῶν ἀπὸ τὸν κυκλαδικὸ καὶ τὸν ἄλλο ἑλληνικὸ ἠώρο.

Πρὸς τὰ τέλη τῆς πρώτης πενταετίας τῆς θητείας του, ἄγνωστο γιὰ ποιὸν ἀκριβῶς λόγο, φαίνεται ὅτι διέκοψε γιὰ ἓνα διάστημα τὶς παραδόσεις του. Ἴσως ἐπειδὴ χρειάστηκε νά ἀπουσιάσει ἀπὸ τὸ νησί. Πράγματι, σὲ πωλητήριο ἔγγραφο τῆς 1ης Ὀκτωβρίου 1812,⁴⁷ ἀγοραστής ἐμφανίζεται ὁ ἱερεὺς

Ἰωάννης Δολφῆς

πού χαρακτηρίζεται «καὶ δάσκαλος τωρινός». Ὁ Ἰωάννης Δολφῆς εἶναι γνωστὸ πρόσωπο στὶς πηγές ἀπὸ τὸ 1784, ὅταν στὶς 26 Φεβρουαρίου συνυπέγραψε τὸν κώδικα δικαιωμάτων ἐκκλησιῶν-κληρικῶν τῆς Σίφνου. Ἀναφέρεται ὡς ἰδιοκτήτης-ἐφημέριος τοῦ ναοῦ τῆς Οὐρανοφόρας στό Σταυρί. Ἄλλες μαρτυρίες ἔχουμε τῆς 1 Μαρτίου 1795, 6 Φεβρουαρίου 1805 καὶ 20 Ἰανουαρίου 1815. Τὸν Αὐγούστο τοῦ 1819 ἔφερε καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ λογοθέτη.⁴⁸ Τὸ 1813 δὲν ἦταν διδάσκαλος γιατί ἐπληθθε ὁ

Νικόλαος Χρυσόγελος

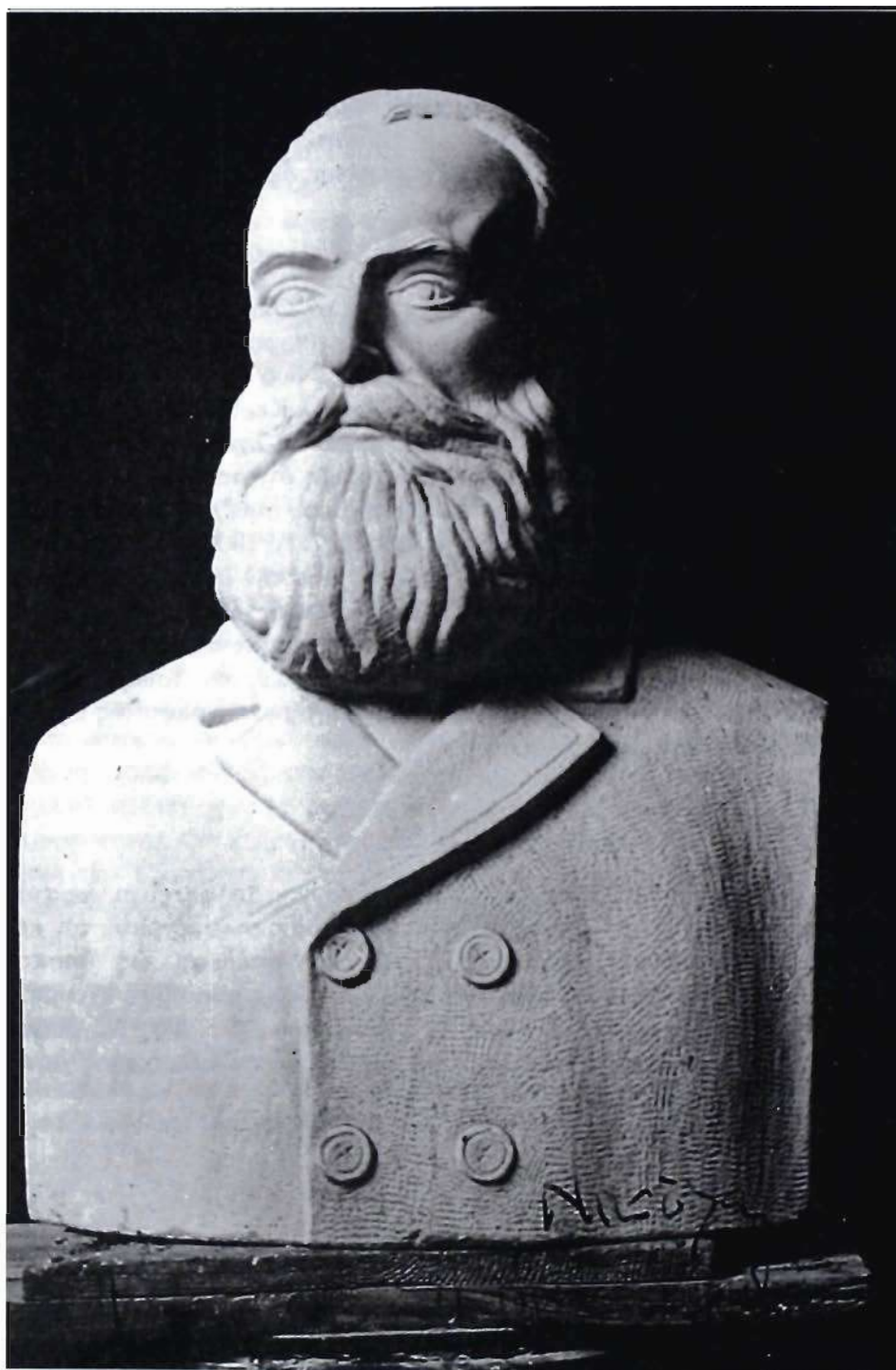
σὲ νέα πενταετῆ θητεία (1813-1818), ἄγνωστο μετὰ ποιῆς ἀποδοχῆς. Ἀπὸ τὸ 1819 ὁμως ἀμείβονταν μετὰ 1300 γρόσια τὸ χρόνο, κατὰ τὴν ἐπομένη ἀπόδειξή του:

45. Ὁ.π.π., σελ. λζ'.

46. Ὁ.π.π., σελ. λστ'.

47. Σιμωνίδη Σίμου Μ., Πωλήσεις ἀκινήτων ὑπερχρέων ὀφειλετῶν, περιοδ. «Σιφνιακά», τόμ. Γ' (1993), σελ. 128-130.

48. Σιμωνίδη, ὁ.π.π. καὶ τοῦ Ἰδίου, Ἰωάννης Δολφῆς, ἱερεὺς καὶ Διδάσκαλος Σίφνου, ἐφημ. «Σιφνιακά Νέα», φ. Δεκεμβρίου 1992.

Προτομή του Νικ. Χρυσογέλου.
(Έργο του γλύπτη Νικόλα)

«Έλαβον παρά του κ. Κων. Ζ. Μάτσα τόν ἐτήσιον μισθόν μου, τόν ἀπό τοῦ Ἰουλίου 1819 μέχρι τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1820 γρ(όσια) 1300 καί ἐξώφλησα.

Νικόλαος, διδάσκαλος τῆς ἐν Σίφνω Σχολῆς». ⁴⁹

Μέ τήν ἐναρξη τῆς Ἐπανάστασης τοῦ '21, ὁ Χρυσόγελος παραιτήθηκε ἀπό τά καθήκοντά του καί, ἀφοῦ ὕψωσε τή σημαία τῆς στό νησί, ἀνεχώρησε μαζί μέ πολλούς μαθητές του καί ἄλλους ἱκανούς ἄνδρες γιά τά πεδία τῶν μαχῶν. ⁵⁰ Προηγουμένως φρόντισε νά διορισθεῖ στή θέση του στή Σχολή ὁ ἐξάιρετος μαθητής του Νικόλαος Σπεράντσας, ἐνῶ παράλληλα ἴδρυσε προπαιδευτικό σχολεῖο στό σιμωνοπετρίτικο μετόχι τοῦ Ἁγίου Ἄντυπα μέ διδάσκαλο ἄλλον μαθητή του, τόν Γεώργιο Ψαραυτή. ⁵¹

Β'. Ἡ διδασκαλία καί τά μαθήματα.

Γιά τό διδακτικό ἔργο τῆς Σχολῆς (διαίρεση σέ ἐπίπεδα σπουδῶν, διάρκεια τους, κατανομή μαθημάτων, μέθοδο διδασκαλίας κλπ. ἐκπαιδευτικά στοιχεῖα), δέν ὑπάρχουν ρητές μαρτυρίες. Προσέγγιση στό θέμα ἐπιχειρεῖται ἀπό παραπλήσιες πληροφορίες, ὅπως λ.χ. ἀπό χειρόγραφα ἢ ἐντυπα βιβλία πού διασώθηκαν, σημειώσεις («ἐνθυμήσεις») στά παράφυλλα βιβλίων κλπ.

Ἡ Σχολή τῆς Σίφνου παρεῖχε στούς μαθητές τῆς τῆ λεγόμενη Μέση Παιδεία καί ἔκανε δεκτούς νέους πού διέθεταν ἱκανές στοιχειώδεις γνώσεις. Τίς τελευταῖες ἐξακολουθοῦσαν νά διδάσκωνται οἱ μαθητές ἀπό ἱερεῖς, μοναχοὺς καί γραμματοδιδασκαλοὺς καί, στή συνέχεια, ὅσοι ἐπιθυμοῦσαν, ἐγγράφονταν στήν Κοινή Σχολή. Τό σύστημα διδασκαλίας σ' αὐτήν ἦταν τό βυζαντινό ἢ «ψυχαγωγικό» μέ τή χρησιμοποίηση τῶν λέξεων μιᾶς πρότασης στίς διάφορες σημασίες τους. Ὁ Κάρολος Γκιών δίνει ἕνα σχετικό παράδειγμα, ἀπό παραδόσεις τοῦ Δανιήλ Κεραμέα πού εἶχε καταγράψει μαθητής του σέ τετράδιο, τό ὁποῖο βρισκόνταν στή βιβλιοθήκη τῆς Σχολῆς:

«Καλῶς βιάδιζε, καί κακόν πᾶν ἐκτρέπου»

Καλῶς [ὄρθῶς, σεμνῶς, ἐναρέτως] **βιάδιζε** [ἴδευε, περιπάτει, πολιτεύου, διάγει] καί **κακόν πᾶν** [κάθε πονηρίαν, ἀμάρτημα] **ἐκτρέπου** [ἀπόφευγε, ἀποποιοῦ, ἀποδοκίμαζε] ⁵²

Σημαντικές πληροφορίες γιά τήν παρεχόμενη Παιδεία στά τέλη τοῦ 18ου αἰ. μᾶς παραδίδει ὁ Γεώργιος Κωνσταντίνου «ὁ ἐξ Ἰωαννίνων» στό βιβλίο του «Λεξικόν Τετραγλωσσον», πού ἐκδόθηκε στή Βενετία τό 1786 «παρά Δημητρίῳ Θεοδοσίῳ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων», στό προοίμιο, σελ. 8, ὑποσ. α', ὅπου καί κατάλογος τῶν σχολείων πού λειτουργοῦσαν τότε, μεταξύ τῶν ὁποίων καταγράφεται καί αὐτό τῆς Σίφνου:

«Εἰς τά ἄνω ρηθέντα κοινά σχολεῖα διδάσκονται τά συγγράμματα τῶν συγγραφέων τῆς Ἑλλάδος, ρητόρων, ποιητῶν, ἱστορικῶν καί τά τῶν Ἁγίων Πατέρων, ὅσα συντίθουσι εἰς τήν Γραμματικὴν, Ποιητικὴν καί Ρητορικὴν τῆς ἐγκυκλοπαιδείας. Εἰς δέ τά Φιλοσοφικά σπουδάζουσι καί διδάσκουσι κοινῶς τά τοῦ Κορυθαλλέως εἰς τόν Ἀριστοτέλην καί Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐξ Ἀπορρήτων, μελετῶντες κατὰ μέρος οἱ μαθηταὶ τόν Ἀφροδισέα, τόν Σιμπλίκιον, τόν Φιλόπονον καί τόν Θεμίστιον. Εἰς τά μαθηματικά διδά-

49. Γκιών, Ἱστορία, λζ'.

50. Συμεωνίδη Σίμου Μ., Ὁ καπετάν Δημήτρης Κώστας στήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821, ἐφημ. «Σιφναϊκά Νέα», φ. Μαρτίου 1989, τοῦ Ἰδίου, Ἱστορία, σελ. 243.

51. Συμεωνίδη, Τά Γράμματα, σελ. 28, Τοῦ Ἰδίου, Ἱστορία, σελ. 243.

52. Γκιών, Ἱστορία, σελ. λ'.

σκουσι τὴν Μαθηματικὴν Ὀδὸν, φιλοπόνημα τοῦ Αἰδεσιμωτάτου Ἀρχιεπισβυτέρου Ἰωαννίνων κυροῦ Μπαλάνου, μελετώντες κατ' ἰδίαν τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαιοτέρων μαθηματικῶν Ἑλλήνων, ὡς φαίνονται τὰ συγγράμματα αὐτῶν ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς ρηθείσης Ὀδοῦ Μαθηματικῆς τυπωθείσης ἐν Βενετία κατὰ τὸ ἄψμθ' = 1749. Εἰς δὲ τὴν Θεολογίαν διδάσκουσιν τὴν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ Θεολογίαν καὶ τὴν τοῦ Κορησίου καὶ τὰ θεολογικὰ συγγράμματα τῶν Ἀνατολικῶν Ἁγίων Πατέρων».

Ἡ ἀνωτέρω περιγραφή τοῦ Οἰκονόμου γιὰ τὴν ὕλη τῶν διδασκομένων μαθημάτων καὶ στὴ Σχολή τῆς Σίφνου, ἐπιβεβαιώνεται πλήρως, τόσο ἀπὸ τὰ κείμενα πού περιέχονται στοὺς χειρόγραφους μαθητικούς κώδικες πού διασώθηκαν (λ.χ. τῆ «Χρηστοθήκεια» τοῦ ἔτους 1700, τὰ Πατερικά καὶ ἄλλα κείμενα σὲ κώδικες τῶν ἐτῶν 1752 καὶ 1753), ὅσο καὶ ἀπὸ τὰ ἐντυπα βιβλία τῆς βιβλιοθήκης τῆς Σχολῆς, τὰ ὁποῖα διασώζονται στὸ Γυμνάσιο-Λύκειο Σίφνου.⁵³ Βάσει τῶν στοιχείων αὐτῶν εἶναι δυνατός ὁ προσδιορισμός, κατὰ προσέγγιση, καὶ τοῦ ἐπιπέδου τῶν σπουδῶν, πού βέβαια ἦταν ἀνάλογο μὲ ἐκεῖνο τῶν ἱκανοτήτων καὶ γνώσεων τῶν, κατὰ καιρούς, διδασκάλων. Ἡ μεγάλη φήμη πού ἀπέκτησε ἡ Σχολή φανερώνει ὅτι διέθετε ἱκανούς καὶ μὲ ἰδιαίτερη μὀρφωση διδασκάλους.

Συνεχῆς καὶ ἐπίμονη, ἀπὸ ὅλους τοὺς διδασκάλους, ἦταν ἡ διδασκαλία τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας, δηλαδή τῆς ἀρχαίας Γραμματικῆς καὶ τοῦ Συντακτικοῦ. Μὲ θεματογραφικὲς ἀσκήσεις καὶ διαλόγους, γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν κανόνων τῆς Γραμματικῆς καὶ τοῦ Συντακτικοῦ, ἐπεδίωκαν παράλληλα καὶ τὸν πλουτισμὸ τοῦ λεξιλογίου τῶν μαθητῶν, ἀλλὰ καὶ τὴ χριστιανικὴ καὶ ἠθικὴ ὑποδομὴ τους. Σπουδάζοντας οἱ μαθητὲς τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἀποκοτούσαν ἀρχαιογνωσία μὲ ἄμεση χρησιμοποίηση τῶν Πηγῶν. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ συσφιγγόνταν ὁ δεσμὸς μὲ τὴν ἀρχαία Παράδοση μὲ ἐθνικὸ ἀποτέλεσμα.

Ποιὸ ἀκριβῶς βιβλίον Γραμματικῆς διδάσκονταν, δὲν εἶναι ἐξακριβωμένο. Φαίνεται ὅτι ἀκολουθοῦσαν τὴ μέθοδο τοῦ Θεοδώρου Γαζῆ, βιβλίον Γραμματικῆς, γνωστὸ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1516, μὲ ἄλλεπάλληλες ἐκδόσεις. Πρακτικὰ ὅμως οἱ διδάσκαλοι ἐφάρμοζαν τὸ δικὸ τους σύστημα, πῶς ἀπλὸ γιὰ τοὺς ἀρχαίους καὶ πῶς σύνθετο γιὰ τοὺς προχωρημένους ἢ χρησιμοποιοῦσαν καὶ παραδόσεις ἄλλων, διακεκριμένων διδασκάλων, ὅπως ἔκανε ὁ Ἀποστόλης Ἐφέσιος, ὁ ὁποῖος δίδασκε καὶ «ἕτερα θέματα τοῦ σοφωτάτου καὶ ἀρίστου ἐν διδασκάλοις κυρίου Μακαρίου (τοῦ Πατμίου) εἰς τὸ πρῶτον εἶδος τῶν ἐνεργητικῶν».⁵⁴

Ἀπὸ τοὺς γνωστὸς χειρόγραφους μαθητικούς κώδικες τῆς Σχολῆς (ὑπ' ἀριθμ. 9 τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς καὶ ὑπ' ἀριθμ. 1717 τῆς Μονῆς Μεγίστης Λαύρας τοῦ Ἁγ. Ὁρους) καὶ τὰ ἐντυπα βιβλία, συνάγεται ὅτι ἡ διδασκαλία τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν περιλάμβανε κείμενα:

α) ἀρχαίων συγγραφέων, ὅπως Δημοσθένη, Πλούταρχο, Λουκιανό, Ἰσοκράτη κ.ἄ. Ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ τελευταίου ἀναφέρονται: «πρὸς Δημόνικον παραίνεσις», «πρὸς Νικοκλέα περὶ βασιλείας», «Νικοκλῆς ἢ συμμαχικός λόγος».

β) βυζαντινῶν, ὅπως Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, Μ. Βασιλείου, Χρυσοστόμου, Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ κ.ἄ. Στὸν κώδικα ἀριθ. 9 περιέχονται λ.χ. τοῦ Μ. Βασιλείου

53. Ἀνδριώτη Νίκου-Οἰχάλιωτη Ρέννου, Βιβλιοθήκες τῆς Σίφνου-Κατάλογος Ἐντύπων, Οἱ Βιβλιοθήκες τῆς Ἱ.Μ. Βρύσης καὶ τοῦ Γυμνασίου, παράρτ. ὑπ' ἀριθμ. 1 περιοδ. «Σιφνιακά», Ἀθήνα 1994, σελ. 89 ἐπ.

54. Γιὰ ἄλλα βιβλία Γραμματικῆς βλ. τοὺς Ἀνδριώτη-Οἰχάλιωτη, ὁ.π.π., τὰ ὑπ' ἀριθ. 12, 31, 41 κλπ.

«ὄμιλία εἰκοστή ἕκτη εἰς τόν Ἅγιον Μάμαντα μάρτυρα», «λόγος αὖς περί εὐχαριστίας», «ὄμιλία κατά μεθύντων» κ.ἄ.

γ) ἐκκλησιαστικῆς ποιήσης, ὅπως ἔργα τῶν Ἰωάννη Δαμασκηνοῦ, Ἀνδρέα Κρήτης, Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ, παρακλητικοὶ κανόνες τῆς Θεοτόκου, ἀκολουθίες Ἁγίων κλπ.

δ) μεταβυζαντινῆς λογοτεχνίας, ὅπως ἡ Χρηστοθήθεια τοῦ Βυζαντίου (πού περιέχεται στὸν κώδικα ἔτους 1700 τῆς Σχολῆς).

ε) ἐπιστολογραφίας, μεγάλος ἀριθμὸς ἐπιστολῶν περιέχεται στὸν Κώδικα ὑπ' ἀριθμ. 9 (φ.φ. 223-240).

στ) θρησκευτικῶν (γιὰ δογματικὰ ζητήματα, ἀγιολογικά, ἠθικά, ἡ Παλαιὰ καὶ Καινὴ Διαθήκη κλπ.).

ζ) φιλοσόφων (λ.χ. Ἐπίκτητος) καὶ ἱστορικῶν (Ἡρόδοτος, Θουκυδίδης, Ξενοφών, Ἀρριανός, Πολύβιος κ.ἄ.).

Μουσικὸ Σχολεῖο

Στὰ Ἀρχαῖα Ἑλληνικά περιλαμβάνονταν ἀκόμη ἡ Μετρικὴ καὶ ἡ Ποίηση καὶ τὸ κεφάλαιο περί Μουσικῆς. Κατὰ σημείωση τοῦ Κώδικα τῆς Σχολῆς, τὸ μάθημα τῆς Μουσικῆς δίδασκε εἰδικὸς διδάσκαλος: «1779, ἐδόθησαν καὶ εἰς τὸν μισθὸν τοῦ διδασκάλου τοῦ Μουσικοῦ Σχολείου γρόσια 39».⁵⁵ Ποιὸς ἦταν ὁ διδάσκαλος, ἀγνοοῦμε. Ἡ πληροφορία ὅμως εἶναι σημαντικὴ γιατί φανερώνει τὴν ἐπιδίωξη τῆς Διοικήσεως τῆς Σχολῆς γιὰ τὴν, μὲ ὅλα τὰ μέσα τῆς ἐποχῆς, πνευματικὴ καλλιέργεια τῶν σπουδαστῶν τῆς.

Σὲ ἱκανοποιητικὸ, ἐπίσης, βαθμὸ διδάσκονταν καὶ μαθήματα τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, δηλ. Μαθηματικά (ἀριθμητικὴ, ἄλγεβρα, γεωμετρία), στοιχεῖα Φυσικῆς καὶ Χημείας καὶ Γεωγραφία, ὅπως μαρτυροῦν τὰ διασωζόμενα βιβλία τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Σχολῆς. Στὶς ἡμέρες τοῦ διδασκάλου Νικ. Χρυσογέλου καθιερώθηκε καὶ τὸ μάθημα τῆς Γαλλικῆς γλώσσας.⁵⁶ Πρέπει, τέλος, νὰ ἀναφερθεῖ ὅτι τὸ ποίημα τοῦ διδασκάλου Ἐμμανουὴλ Τροχάνη, πού ἔγραψε τιμητικὰ γιὰ τὸν πατριάρχη Σωφρόνιο, περιγραφικὸ καὶ διδακτικὸ χαρακτῆρα, χρησιμοποιήθηκε καὶ σάν διδακτικὸ βιβλίον στὴ Σχολή, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τίς πολλὲς σημειώσεις πού ὑπάρχουν στὰ περιθώρια τῶν φύλλων. Στὴ σύνθεση τοῦ ἔργου τοῦ ὁ διδάσκαλος χρησιμοποίησε δύο, βασικά, πηγές, τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Σολομώντα, διαφαίνεται δὲ σ' αὐτὸ καὶ τὸ ἐπίπεδο τῶν γνώσεών του (γιὰ λίθους πολύτιμους, γιὰ φυτὰ καὶ τίς θεραπευτικὲς ιδιότητές τους, γιὰ πείραμα πού ἔκανε μὲ ἀμίαντο κλπ.), ὅπως καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς διδασκαλίας πού χρησιμοποιοῦσε στὶς παραδόσεις του.⁵⁷

Οἱ διδάσκαλοι παρέδιδαν τὰ μαθήματά τους ὅλη τὴν ἡμέρα χρησιμοποιώντας γιὰ βοηθοὺς τοὺς προχωρημένους σ' αὐτὰ μαθητές, οἱ ὅποιοι συμβούλευαν καὶ ἐπιτηροῦσαν τοὺς ἀρχαρίους. Ἡ διδασκαλία διαρκοῦσε ὅλο τὸν χρόνον, χειμῶνα καὶ καλοκαίρι, ἀφοῦ διακοπές, κατὰ τὴ σημερινὴ ἔννοια, δέν ὑπῆρχαν. Τὸ Σχολεῖο ἀργοῦσε μόνο κατὰ τίς μεγάλες Χριστιανικὲς ἐορτές. Ἡ συνεχὴς ἐνασχόληση τῶν σπουδαστῶν μὲ τὰ μαθήματα, συντελοῦσε στὴν ἀπόκτηση ἱκανοποιητικῆς μόρφωσης ὡς τὴν ἀποφοίτησή τους, οἱ δὲ πιὸ ἐπιμελεῖς ἦταν ἄξιοι νὰ γίνουν καὶ διδάσκαλοι. Τὸ ἀποτέλεσμα

55. Γκιών, Ἱστορία, σελ. κστ'.

56. Ὁ.π.π., σελ. λζ'.

57. Κουλούρη Χριστ., Ἐμμαν. Τροχάνης κλπ.

για τή Σίφνο είναι γνωστό καί εκφράζεται μέ τόν μεγάλο ἀριθμό μορφωμένων τέκνων της πού διετέλεσαν διδάσκαλοι, ἀρχιερείς καί λόγιοι κληρικοί πού δίδαξαν καί διεποίμαναν τόν Ἑλληνισμό.

Γ'. Ἡ Διοίκηση καί τά Οἰκονομικά τῆς Σχολῆς.

Ἡ Σχολή εἶχε δημόσιο χαρακτήρα, ἀνήκε δηλ. στήν Κοινότητα, ἡ ὁποία ἀσκοῦσε τή διοίκηση-διαχείριση μέ ἓνα συλλογικό ὄργανο ἀποτελούμενο ἀπό ἀριθμό εὐποληπτῶν πολιτῶν, τῶν «Ἐπιστατῶν», πού ἐποίκιλε κατά καιρούς καί ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες πού ἀντιμετώπιζε τό σχολεῖο. Δύο ἀπό τούς ἐπιστάτες ὀρίζονταν «ἐπίτροποι» οἱ ὅποιοι εἶχαν ὡς ἔργο τήν ἀσκηση τῆς διοίκησης καί οἰκονομικῆς διαχείρισης σέ μόνιμη καθημερινή βάση. Ἡ οἰκονομική διαχείριση περιλάμβανε τή συγκέντρωση τῶν ἐσόδων, τά ὅποια προέρχονταν ἀπό τήν καλλιέργεια ἢ τόν ἐνοικιασμό τῶν κτημάτων πού εἶχαν παραχωρηθεῖ στή Σχολή, ἀπό δωρεές πολιτῶν, ἀπό τή διενέργεια ἐράνων, ἀπό ἐπενδύσεις τῶν κεφαλαίων καί ἀπό τά διδάκτρα τῶν ξένων μαθητῶν, καθῶς καί τήν πληρωμή τῶν ἐξόδων, ὅπως μισθούς διδασκάλων, συντήρηση καί ἐπισκευή κτηρίων κλπ.

Στά καθήκοντά τους περιλαμβάνονταν ἀκόμη ἡ φροντίδα καλῆς λειτουργίας τῆς Σχολῆς, παρακολούθησης τοῦ ἔργου τῶν διδασκάλων, τῆς καλῆς διαγωγῆς καί ἀπόδοσης τῶν μαθητῶν κλπ.

Οἱ ἐντόπιοι μαθητές σπούδαζαν ἐντελῶς δωρεάν, ὅπως βεβαιώνει ἐγγραφο τῆς 23 Νοεμβρίου 1782 «τῶν ἐπιτρόπων καί ἐπιστατῶν τοῦ Ἱεροῦ Σχολείου τῶν ἐλληνικῶν μαθημάτων», ἐπικυρωμένο ἀπό τόν ἀρχιεπίσκοπο Σίφνου Μελέτιο. Μέ τό ἐν λόγω ἐγγραφο-συμφωνία, τό Σχολεῖο ἀνελάμβανε τήν ὑποχρέωση, ἐναντι ποσοῦ 50 γροσιῶν πού κατέθεσε στό ταμεῖο του ἡ Μονή τοῦ Ταξιάρχου Σερίφου (τό ὅποιο θά ἀπέφερε ἐτήσιο τόκο 5 γροσιῶν), νά δέχεται «*δσους (νέους) κατά καιρόν ἤθελε πέμψη τό αὐτό μοναστήρι διὰ νά σπουδάζουν εἰς τά ἐλληνικά μαθήματα, νά εἶναι συγκαταριθμημένοι οἱ αὐτοὶ μαθηταὶ τοῦ μοναστηρίου μέ τούς ἐγκατοίκους τοῦ τόπου μας τῆς Σίφνου, νά μὴν ἔχουν νά δίδουν τοῦ κατά καιρόν διδασκάλου, χάριν μισθοῦ, οὐδέ ὀβολόν, ἀλλά νά εἶναι καί αὐτό τό μοναστήρι ὡς ἐν μέλος τῆς Σίφνου, δηλ. μέ τά ἴδια προνόμια ὅπου ἤθελεν ἔχουν οἱ ἐντόπιοι μαθηταί, ὁμοίως καί αὐτό*». ⁵⁸

ΤΑ ἘΣΟΔΑ

Τά ἔσοδα προέρχονταν ἀπό διάφορες πηγές, κύρια δέ μέρμινα τῶν ἐπιστατῶν καί ἐπιτρόπων ἦταν ἡ αὐξηση καί διασφάλισή τους κατά τόν καλύτερο τρόπο.

α) Ἀπό ἐκμετάλλευση ἀκινήτων.

Ἀριθμός κτημάτων εἶχε παραχωρηθεῖ στή Σχολή, μαζί μέ τό ἀγιοταφικό μετόχι, ἀπό τό πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων κατά τό 1687.⁵⁹ Ἀπό τήν καλλιέργεια ἢ τόν ἐνοικιασμό γιά καλλιέργεια τῶν κτημάτων, πορίζονταν κάποια ἐτήσια ποσά, δέν εἶναι ὅμως γνωστό τό ὕψος τους. Ἀναγραφές στόν κώδικα τῆς Σχολῆς πού εἶδε ὁ Καρ.

58. Συμβασιδῆ Σίμου Μ., Ἡ Μονή Ταξιάρχου Σερίφου καί ἡ Σχολή τοῦ Ἁγίου Τάφου τῆς Σίφνου, ἐφθμ. «Σίφνος», φ. Δεκεμβρίου 1990. Βλ. καί Γκιών, Ἱστορία, σελ. 107.

59. Γκιών, Ἱστορία, σελ. 107.

Γκιών για ληψοδοσίες δύο ετών, αναφέρουν: τό 1780, «από κριθάρι τῶν πραγμάτων (=κτημάτων) τοῦ Σχολείου, γρόσια 3, 10». Τό 1782:

«- Ἀπό τήν πώλησιν τοῦ κρασίου ἐλάβαμεν γρόσ. 19,15
Ἀπό ἐλαίας τοῦ Σχολείου ἐλάβαμεν γρόσ. 2
- Ἀπό σῦκα τοῦ Σχολείου ἐλάβαμεν γρόσ. 1,20»⁶⁰

β) Ἀπό χρηματικές δώρεές

Σημαντικά ἦταν τά ἔσοδα ἀπό δωρεές διαφόρων προσώπων, Σιφνίων καί ξένων, γιά τήν οικονομική ἐνίσχυση τῆς Σχολῆς. Ἀναφέρεται ὅτι προσέφεραν: Τό 1750, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου Νεόφυτος, 500 γρόσια καί οἱ ἐπίτροποι Ἀναγνώστης Γρυπάρης, Κ. Μάτσας, Ἰ. Μπᾶος, Σταμάτης Γρυπάρης καί Βιτωράκης Μάτσας, 600 γρόσια.⁶¹ ● Τό 1757, ὁ Μυκονιάτης караβοκύρης χατζῆ Ἀντώνης Κανισκάς, τήν ἀξία μισοῦ καϊκιοῦ.⁶² ● Τό 1776, ὁ δραγομάνος τοῦ στόλου καί παλαιός μαθητής τῆς Σχολῆς Ν. Μαυρογένης, 300 γρόσια.⁶³ ● Τό 1779, ὁ ἴδιος, ἄλλα 500 γρόσια⁶⁴ καί ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου Μελέτιος 60 γρόσια.⁶⁵ ● Τό 1784 ὁ Σίφνιος μητροπολίτης Κυζίκου Ἀγάπιος Γρυπάρης, 500 γρόσια.⁶⁶ Ὁ ἴδιος, ἀπό τοῦς τόκους δανείου του πρὸς τήν Κοινότητα Σίφνου, θέλησε νά δίδονται 50 γρόσια ἐτησίως «νά κυβερνᾶται ἕνας πτωχός μαθητής». ⁶⁷ ● Τό 1793, ὁ Β. Μπουντούρης ἀπό τήν Ὑδρα, 200 γρόσια.⁶⁸ ● Τό 1807, ὁ ἐπίτροπος Γεώργιος Γρυπάρης, 500 γρόσια.⁶⁹ ● Τό 1811, ἡ Μαρία Καμαράση, 100 γρόσια.⁷⁰ ● Τό 1813, ὁ σύζυγός της Πέτρος Καμαράσης, 500 γρόσια.⁷¹ ● Τό 1819, ὁ ἀρχιδιάκονος καί ἡγούμενος τῆς Βρύσης Ἰωαννίκιος, 500 γρόσια.⁷² ● Τό 1820, ὁ Ἰωάννης Βαρβάκης 7.500 γρόσια.⁷³ ● Τό 1832, ὁ παλαιός μαθητής καί μετὰ διδάσκαλος Φιλόθεος, ἀπό τίς Μηλιές τῆς Θράκης, 5.000 γρόσια,⁷⁴ ἄγνωστο ὅμως ἂν τά παρέλαβε ἡ Σχολή.

γ) Ἀπό ἐράνους

Γιά τήν ἀντιμετώπιση ἐκτάκτων ἀναγκῶν τῆς Σχολῆς, ἡ Κοινότητα διενεργοῦσε ἐράνους μεταξύ τῶν πολιτῶν. Ἐρανος ἀναφέρεται ὅτι πραγματοποιήθηκε τό 1813 πού ἀπέδωσε συνολικά 1744 γρόσια. Σ' αὐτόν συνεισέφεραν: ὁ μητροπολίτης Σίφνου Καλλίνικος, 200 γρόσια καί τά «τυχηρά» του ἀπό γάμους, βαπτίσεις κλπ. ● Ὁ Γιαννάκης Μπᾶος, 200 γρόσια. ● Ὁ Μαρῖνος Ζ. Μάτσας, 200 γρόσια. ● Ὁ Νικ. Βαλέτας, 50 γρόσια. ● Ὁ λογιώτατος Κων. Παλαιός, 150 γρόσια. ● Ὁ διδάσκαλος Νικ. Χρυσόγελοσ, 200 γρόσια. ● Ὁ παπα-Γιάννης Κουλούρης, 8 γρόσια. ● Ὁ χατζῆ Ἰω-

60. Ὁ.π.π., σελ. κζ', κη'.

61. Ὁ.π.π., σελ. ιθ'.

62. Βλ. ὑποσημ. ὑπ' ἀριθ. 25.

63. Γκιών, Ἱστορία, σελ. ιθ'.

64. Αὐτόθι.

65. Ὁ.π.π., σελ. κστ'.

66. Ὁ.π.π., σελ. ιθ'.

67. Πετροπούλου, Μνημεία, σελ. 351-2.

68. Γκιών, Ἱστορία, σελ. κ'.

69. Αὐτόθι.

70. Πετροπούλου, Μνημεία, σελ. 443.

71. Ὁ.π.π., σελ. 447.

72. Γκιών, Ἱστορία, σελ. κβ', ὅπου ὁ Ἰωαννίκιος φέρεται ὡς Ἰωακείμ ἐσφαλμένα.

73. Βλ. κατωτέρω «ἡ Δωρεά τοῦ Ἰω. Βαρβάκη».

74. Γεδεών Μ., Διαθῆκαι δύο Θρακῶν διδασκάλων, περιοδ. «Θρακικά», τόμ. 7ος (1936), σελ. 201-211.

άνης Κουρτέσης, από τήν Ίο, 52 γρόσια. ● Ο Νικ. Κόκκινος, 100 γρόσια. ● Ο Πέτρος Καμαράσης, 500 γρόσια και διάφοροι 84 γρόσια.⁷⁵

Τόν Ίούλιο τοῦ 1819, μέ προτροπή τῶν ἀδελφῶν Πελαγηνῶν, ἀπεσταλμένων τῆς κεντρικῆς Διοίκησης (βλ. παρακάτω), διενεργήθηκε καί ἄλλος ἔρανος πού ἀπέδωσε συνολικά 2.898,17 γρόσια.⁷⁶

δ) *Ἀπό συνεισφορές τῶν Κοινῶν*

Παραμένει ἄγνωστο ἂν οἱ συνεισφορές τῶν Κοινῶν ὑπέρ τῆς Σχολῆς, δηλ. τῶν Κοινῶν τοῦ Κάστρου, Ἀρτεμώνα, Σταυρίου καί Ἐξαμπέλων-Καταβατῆς, οἱ ὁποῖες ἀναφέρονται στίς πηγές, ἦταν τακτικές ἤ ἔκτακτες. Ἡ Σχολή φαίνεται ὅτι ἀντιμετώπιζε τά ἐξοδά της μέ δικά της κεφάλαια, ὅταν ὅμως ἐμφανίζονταν ἀνάγκες καί τά ἴδια κεφάλαιά της δέν ἐπαρκοῦσαν, τά Κοινά ἐσπευδαν σέ ἐνίσχυσή της. Παρόμοιες συνεισφορές μνημονεύονται: Τό 1779, «τοῦ Κοινοῦ Κάστρου, Καταβατῆς καί Σταυρίου» γρόσ. 95. ● Τό 1780, «διά τοῦ μακαρίτου Βιτωράκη, ἀπό τό Κοινόν, γρόσ. 20». ● Τό 1820, «Ὁ Ἀρτεμῶν... δι' εὐγνωμοσύνην γρ. 50. Τό Κάστρον, δι' εὐγνωμοσύνην γρ. 50, τά Ἐξάμπελα καί Καταβατή, ὑπέρ καταστάσεως γρ. 50... τό Σταυρί, χάριν εὐγνωμοσύνης ὑπέρ τῆς καταστάσεως τῆς Σχολῆς, γρ. 70».⁷⁷

ε) *Ἀπό τόκους δανείων*

Τά κεφάλαια πού συγκεντρώνονταν στό Ταμεῖο τῆς Σχολῆς, δανείζονταν, συνήθως στίς Κοινότητες, μέ τόκο 10% ἢ 12% ἐτησίως:

- Τό 1780, στό Κοινό Σίφνου, γρόσια 700 πρὸς 10%
- Τό 1814, στό Κοινό Ἀρτεμώνα, γρόσια 2.000 πρὸς 10%
- Τό 1820, στό Κοινό Σερίφου, γρόσια 3.000 πρὸς 12%
- Τό 1820, στό Κοινό Ἐξάμπ.-Καταβατ., γρόσια 2.000 πρὸς 10%.⁷⁸

Σέ «Λογαριασμό τοῦ Κοινοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου τῆς Νήσου Σίφνου», ἔτους 1829, ἀναφέρονται ἀκόμη ἀπαιτήσεις «ἀπό τό μοναστήριον τῆς ἰδίας νήσου (Σερίφου) γρόσια 50» καί ἀπό «Κωνσταντῖνον Δεπάστε, Σίφνιον, γρόσια 400» καθώς καί «ἀπό τόν Ἅγιον Τάφον, προσφορά τοῦ μακαρίτου Ἱ. Βαρβάκη γρόσια 7.500»⁷⁹ (βλ. κατωτέρω).

στ) *Ἀπό τή σύναψη δανείων*

Ὅσες φορές ἡ Διοίκηση τῆς Σχολῆς ἔκρινε ἀπαραίτητο, προήλθε καί ἡ ἴδια στή σύναψη δανείων γιά τήν ἀντιμετώπιση ἀναγκῶν. Τοῦτο φαίνεται ὅτι δέν συνέβαινε συχνά, γιατί γνωρίζουμε ἓνα μόνο παρόμοιο δάνειο, ἐκεῖνο τοῦ ἀρχιδιακόνου Ἰωαννικίου (1819, Ἰουλίου 21), ὕψους 500 γροσίων. Τό δάνειο χορηγήθηκε μέ τόν ὄρο καταβολῆς ἐτησίου τόκου 40 γροσίων ἐφ' ὄρου ζωῆς τοῦ δανειστή, μετά δέ τόν θάνατό του, τό κεφάλαιο τῶν 500 γροσίων θά περιέρχονταν στήν κυριότητα τῆς Σχολῆς,⁸⁰ πρᾶγμα πού ἐγίνε μετά τίς 28 Νοεμβρίου 1829, ὅταν ἀπεβίωσε ὁ Ἰωαννίκιος.⁸¹

75. Γκιών, Ἱστορία, σελ. κ'.

76. Ὁ π. π., σελ. κα'. Βλ. καί Συμεωνίδη Σίμου Μ., Πωλήσεις ἀκινήτων ὑπερχρέων ὀφειλετῶν, περιοδ. «Σιφνιακά», Γ' (1993), σελ. 132, ὑπόσημ. 1 καί 2.

77. Γκιών, Ἱστορία, σελ. κε'.

78. Ὁ π. π., σελ. κβ'-κε' καί Συμεωνίδη, Ἱστορία, σελ. 183.

79. Γ.Α.Κ./Υπ. Παιδ., «Σχολικά» 1829. Πανομοιοτύπο τοῦ πίνακα στοῦ Συμεωνίδη, Ἱστορία, σελ. 442.

80. Γκιών, Ἱστορία, σελ. κβ'.

81. Συμεωνίδη, Βρυσιανή 1966, σελ. 82.

ζ) *‘Από τή «σύναξη τοῦ κουτίου»*

Σέ κατάλληλο σημείο τῆς Σχολῆς ὑπῆρχε τοποθετημένο κιβώτιο, στό ὁποῖο, ὄσοι ἐπιθυμοῦσαν, ἐριχναν τόν ὄβολό τους. «Ἡ σύναξη τοῦ κουτίου», ὅπως χαρακτηρίζονταν ὁ λογαριασμός, ἀπέδωσε τό 1779 γρόσια 14,29, τό 1780 γρόσια 22,11 καί τό 1782 γρόσια 24,26.⁸²

η) *‘Από δίδακτρα*

Οἱ μὴ Σίφνιοι μαθητές πλήρωναν δίδακτρα, ἀγνωστο ὅμως, τό κατά καιρούς, ὕψος τους, ὅπως καί τό ἄν ὀλόκληρο τό ποσόν αὐτῶν περιέρχονταν στό ταμεῖο τῆς Σχολῆς ἢ μόνο μέρος τους, γιά ἐξοδα διαμονῆς στοὺς χώρους τῆς καί τό ὑπόλοιπο σέ ἀντιμισθία τοῦ διδασκάλου. Ἡ τελευταία ἐκδοχή εἶναι πιό πιθανή, ἄν κρίνουμε ἀπό τό γεγονός ὅτι ὁ διδάσκαλος Στέφανος περιέρχονταν τά νησιά καί συγκέντρωνε μαθητές γιά τό Σχολεῖο, προφανῶς γιά τήν αὐξηση τῶν ἀποδοχῶν του. Ἀκόμη, στό συμφωνητικό ἐγγραφο μεταξὺ Σχολῆς-Μονῆς Ταξιάρχου Σερίφου, ἀναφέρεται ὅτι οἱ Σερίφιοι μαθητές «νά μὴν ἔχουν νά δίδουν τοῦ κατά καιρόν διδασκάλου, χάριν μισθοῦ, οὐδέ ὀβολόν», ἐνῶ οἱ λοιποὶ ξένοι μαθητές εἶχαν παρόμοια ὑποχρέωση.

Η ΔΩΡΕΑ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΒΑΡΒΑΚΗ

Πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ ’21, ἡ οἰκονομικὴ κατάσταση τῆς Σχολῆς περιήλθε σέ δυσχερέστατη θέση, ἐνῶ παράλληλα ἀντιμετώπιζε ἐπισκευαστικά προβλήματα τῶν οἰκοδομῶν τῆς πού ἀπαιτοῦσαν μεγάλη δαπάνη. Ἡ Κοινότητα καί οἱ ἐπίτροποι τῆς Σχολῆς, μεταξὺ ἄλλων ἐνεργειῶν τους (πού ἱστοροῦνται σέ ἄλλο κεφάλαιο), ἔγραψαν στὸν μεγαλέμπορο Ἰωάννη Βαρβάκη καί ζήτησαν τὴν οἰκονομικὴ του ἐνίσχυση. Τό ἱστορικὸ τοῦ αιτήματός τους περιγράφεται ὡς ἐξῆς στὶς πηγές:

«Ὁ ποτέ εἰς Ταϊγανρόγ ἄρχων πολκόβνικος καί ἱππεὺς Ἰωάννης Βαρβάκης, κατά κοινήν αἴτησιν τῶν Σιφνίων, ἐπρόσφερε προῖκαν εἰς τὴν εἰρημένην Σχολὴν κατὰ τό 1820 γρόσια τουρκικά 7.500, τὴν ποσότητα ταύτην κατέθεσεν εἰς τό ταμεῖον τοῦ Παναγίου Τάφου διὰ νά δίδεται ὁ ἐτήσιος τόκος αὐτῆς, συνιστάμενος εἰς γρόσια τουρκικά 600, δηλονότι ἀνά 8 τοῖς 100 κατ’ ἔτος, εἰς χρῆσιν τῆς ἐν Σίφνω Ἑλληνικῆς Σχολῆς, εἰς ἐνδειξιν δέ τούτου ὁ τότε Μακαριώτατος πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων ἐξέδωκε χρεωστικὴν πρὸς τὴν Σχολὴν ὁμολογίαν διὰ τὴν εἰρημένην τῶν 7.500 γροσίων ποσότητα».⁸³

Τό κείμενο τῆς πατριαρχικῆς ὁμολογίας ἔχει ὡς ἐξῆς:

«+ Πολύκαρπος Πατριάρχης Ἱερουσαλήμ καί Πάσης Παλαιστίνης.

Ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος αὐτῆς ἐνυπογράφου πατριαρχικοῦ ἀποδεικτικοῦ γράμματος δηλοποιοῦσα ὑπόσχεται, ἵνα δίδῃ εἰς τό κατά τὴν νῆσον Σίφνον κείμενον Ἑλλην. Σχολεῖον κατ’ ἔτος 600 γρόσια, τόν τόκον, ὡς κατέθετο εἰς τό κοινόν τοῦ Παναγίου Τάφου 7.500 γροσίων, πρὸς τεσσαράκοντα τό πουργεῖον, ὁ εἰς Ταϊγάνιον ὦν πανευγενέστατος Ἄρχων Πολκόβνικος καί Ἱππότης κύριος Ἰωάννης Βαρβάκης, ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ αὐτοῦ Σχολεῖου, ἐνόσω ἀκμάζει καί διαμένει ἀδιακόπως ἐν αὐτῷ παραδιδόμενων τῶν μαθημάτων· ἐάν δέ ἐκ τινῶν καιρικῶν περιστατικῶν ἢ ἄλλων αἰτιῶν ἢ καί ἐξ ἀμελείας τῶν ἐπιστατῶν, γένηται παῦσις τῶν μαθημάτων, καί ἐπομένως συμβῆ αὐτῷ παντελῆς ἀργία, νά μὴ δίδῃ ὄλως τά 600 γρόσια, ἀλλ’ ἡμεῖς τε καί οἱ μεθ’ ἡμᾶς διαδεξόμενοι

82. Γκιών. Ἱστορία, σελ. κοτ’-κη’.

83. Συμεωνίδη Σίμου Μ., Ἡ Ἐκπαίδευση στὴ Σίφνο κατὰ τοὺς δυσχερεῖς χρόνους (1833-1848), περιοδ. «Σιφνιακά», Γ’ (1993), σελ. 40-41.

τόν πατριαρχικόν τῶν Ἱεροσολύμων θρόνον νά οἰκονομῶμεν ταῦτα εἰς ἀναγκαίας χρείας καί ὑποθέσεις, λόγω ἐλέους καί βοηθείας, ἕως οὐ ἐπαναλάβῃ τήν προτέραν ἐπανόρθωσιν καί τήν κατά συνέχειαν καλήν πρόοδον τό αὐτό Σχολεῖον, ὑπέρ οὗ κατετέθη ὁ ρηθείς ἀριθμός τῶν 7.500 γροσίων καί τότε πάλιν προτιμώμενον τῶν ἄλλων, νά λαμβάνῃ κατ' ἔτος ἀνελλιπῶς τά αὐτά 600 γρόσια, τόν τόκον οὕτως ἀποφαινομένη ὑπισχνεῖται κατά τήν πρός ἡμᾶς ἐγγραφον διάταξιν τοῦ ἄρχοντος πολκοβνίκου κ. Ἰωάννου Βαρβάκη, διό εἰς ἐνδειξιν τῶν ρηθέντων ἐγένετο τό παρόν ἡμέτερον πατριαρχικόν ἀποδεικτικόν γράμμα καί ἐπεδόθη τοῖς Ἐφόροις τοῦ αὐτοῦ Σχολεῖου.

+ ὁ Ἱεροσολύμων Πολύκαρπος
Ἐν Κωνσταντινουπόλει, αὐκα' Ἰανουαρίου κ'». ⁸⁴

Ὅμως, ἡ Ἐπανάσταση τοῦ '21, πού ἀκολούθησε σύντομα, καί οἱ δυσχέριες πού ἀνέκυψαν ἀπό τά πολεμικά καί πολιτικά γεγονότα, ὀδήγησαν τό πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων σέ ἀδυναμία ἐκπλήρωσης τῶν ὑποχρεώσεων του πρός τή Σχολή Σίφνου, ⁸⁵ ἢ ὅποια, ὅπως εἶναι ἤδη γνωστό, ἀντιμετώπισε στή συνέχεια μεγάλα οἰκονομικά προβλήματα σέ σημεῖο πού νά ἀναγκασθεῖ νά διακόψει τή λειτουργία της δύο φορές (1822-1825, 1826-1828), ἀφοῦ δέν ἦταν σέ θέση νά πληρώσει τούς διδασκαλικούς μισθοῦς. ⁸⁶

Τό 1830, ὁ μητροπολίτης Σίφνου Καλλίνικος, εὐρισκόμενος στήν ΚΠόλη, φρόντισε νά ἔλθῃ σέ ἐπαφή μέ τόν Πατριάρχη Ἱεροσολύμων Ἀθανάσιο καί νά ρυθμίσει μαζί του τό χρέος πρός τή Σχολή. Ἡ ρύθμιση περιέχεται στό ἐπόμενο ἐγγραφο:

«Ἀθανάσιος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων καί Πάσης Παλαιστίνης.

Ἡ μετριότης ἡμῶν διά τοῦ παρόντος δηλοποιεῖ, ὅτι θεωρήσαντες τόν λογαριασμόν τῶν 7.500 γροσίων τῆς Σχολῆς τῆς νήσου Σίφνου μετά τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Ἁγίου Σίφνου κ. Καλλινίκου, κατά τό ἀνά χεῖρας κρατούμενον ἐγγραφον τοῦ μακαρίτου προκατόχου ἡμῶν κ. Πολυκάρπου, τό διάφορον τῶν αὐτῶν ἀπό τοῦ αὐκα' Ἰανουαρίου κ', μέχρι τοῦ αὐκαζ' Ἰανουαρίου κ', λογαριάσαντες αὐτά πρός 40, ἅτινα ἔστησαν γρόσια 3.600· ἀπό δέ τοῦ αὐλ' Ἰαν. κ' πρός εἴκοσι τό πουργεῖον τόν χρόνον, τό διάφορον γρόσια 900, συμποσούμενα ὅλα εἰς 4500, ὑποσχόμεθα πληρῶσειν τόν καθ' ἕκαστον χρόνον πρός εἴκοσι γρόσια τό πουργεῖον, γρόσια 180 μέχρι τριετίας· μετά δέ τήν τριετίαν ὑποσχόμεθα διδόναι κατ' ἔτος ἀνά 300 ἀπό τοῦ ἄνωθεν κεφαλαίου σὺν τῷ τόκῳ τῶν ἄνωθεν μέχρι τῆς τελείας αὐτῶν ἐξοφλήσεως· διό καί εἰς ἐνδειξιν ἐγένετο τό παρόν ἡμῶν ἐνυπόγραφον καί ἐδόθη τῇ αὐτοῦ πανιερότητι.

αὐλ' Ἰανουαρίου κ'.

(Τ.Σ.) + Ὁ Ἱεροσολύμων Ἀθανάσιος βεβαιοῖ». ⁸⁷

Παρά τήν ἀνωτέρω ρύθμιση τοῦ χρέους τοῦ Ἁγίου Τάφου, τό ταμεῖο τοῦ τελευταίου φαίνεται ὅτι δέν προήλθε σέ τακτοποίηση τῶν ὑποχρεώσεων του, ἀφοῦ καί τό 1836/37 ὁ Δῆμος Σίφνου τό ἔθεσε ὑπόψη τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας γιά τήν ἀναζήτηση τῶν ὀφειλομένων. Τότε ἀποφασίσθηκε «νά ἐνεργηθῇ ἡ ἐξόφλησις τῶν ὀμολογιῶν διά τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλ. Πρεσβείας», ἄγνωστο ὅμως τί τελικά ἀπέγινε. ⁸⁸

84. Γκιόν, Ἱστορία, σελ. 1ζ'-1η'.

85. Συμεωνίδη, ὁ.π.π.

86. Ὁ.π.π., σελ. 97.

87. Γκιόν, ὁ.π.π., σελ. 1η'.

88. Συμεωνίδη, ὁ.π.π., σελ. 43-44.

ΤΑ ΕΞΟΔΑ

Τά τακτικά έξοδα τῆς Σχολῆς ἦταν περιορισμένα, ὅπως ἡ καταβολή τῶν διδασκαλικῶν μισθῶν, ὁ μισθός τοῦ ἐφημερίου τῆς, ἡ συντήρηση καί ἐπισκευή τῶν κτιριακῶν καί λοιπῶν ἐγκαταστάσεων κλπ.⁸⁹ Ἡ συντήρηση τῶν οἰκοδομῶν ἦταν τακτική, μόνιμο δέ πρόβλημα φαίνεται ὅτι παρουσίαζαν ἡ μεγάλη αἶθουσα διδασκαλίας καί τό διαμέρισμα τοῦ διδασκάλου, λόγω παλαιότητας. Μάλιστα τό 1796 «ὁ μέγας ὄντας, ἐν ᾧ κάθηται ὁ διδάσκαλος καί παραδίδει τά μαθήματα, ἐπεσε πρό καιροῦ», δηλ. κατακρημνίσθηκε «καί ἤδη οὐκ ἔχει τόν τρόπον, οὔτε τό σχολεῖον, οὔτε τό κοινόν σας νά οἰκοδομηθῆ τόν ρηθέντα ὄντων, ὄντα πάνυ ἀναγκαῖον...», ἔγραφε στούς προεστώτες τῆς Σίφνου ὁ δραγομάνος τοῦ στόλου Κωστάκης Χαντζερῆς στίς 13 Αὐγούστου. Γιά τήν ἄμεση ἀποκατάσταση τῶν ζημιῶν, ἔδωσε ἐντολή μέ τό ἴδιο ἔγγραφο, νά χρησιμοποιηθοῦν οἱ τόκοι δύο χρόνων (1795 καί 1796) κεφαλαίου 2.500 γροσίων, «τό ὅποιον ὁ μακαρίτης Κυζίκου κύρ Ἀγάπιος ἐπαφῆκεν εἰς τό Κοινόν» Σίφνου, συνολικοῦ ποσοῦ 300 γροσίων. Διέταξε ἀκόμη α) τά 300 αὐτά γρόσια «νά δοθῶσιν εἰς τόν Ἀντωνῖον Νιοτάρην, ὁποῦ δι' ἐπιστασίας αὐτοῦ τοῦ Ἀντωνίου (προφανῶς εἰδικοῦ τεχνικοῦ)... νά ἀνοικοδομηθῆ ὁ καταπεσών ἐκεῖνος τοῦ σχολείου ὄντας μέχρι τῆς πρώτης Ὀκτωβρίου...» καί β) «μικροί δέ καί μεγάλοι, νέοι καί γέροντες, ὅλοι σας κοινῶς νά ἀπέλθῃτε, κουβαλοῦντες οἱ μέν πέτρες, οἱ δέ χώμα, οἱ δέ ὅ,τι περ χρειασθῆ, διά νά τελειώσῃ μούτλακ μία ὥρα τό ὀγληγορώτερον καί ὁ ρηθεῖς ὄντας καί ὅ,τι ἄλλο μερεμέτι εἶναι ἀναγκαῖον εἰς τό σχολεῖον».⁹⁰

Αὐτή τήν ἐποχή, ἐπίτροποι τῆς Σχολῆς ἦταν ὁ Γεωργάκης Γρυπάρης καί ὁ Γιαννάκης Μπάος, οἱ ὅποιοι, γιά νά γίνῃ δυνατή ἡ ἐξεύρεση χρημάτων γιά τήν ἀνοικοδόμησι τῆς αἶθουσας διδασκαλίας, φαίνεται ὅτι παρεποίησαν τά ἔγγραφα μέ τά ὅποια διέθεσε στήν Κοινότητα τά 2.500 γρόσια ὁ Κυζίκου Ἀγάπιος, προκειμένου νά ἐμφανίσουν στόν δραγομάνο τόκοι 300 γροσίων, ἐνῶ ὁ διαθέτης Κυζίκου εἶχε ὀρίσει νά διατίθενται μόνο 50 γρόσια τό χρόνο γιά «νά κυβερνᾶται ἕνας πτωχός μαθητής». Τό σκάνδαλο καταγγέλθηκε δύο χρόνια ἀργότερα στόν νέο δραγομάνο Ἀλέξανδρο Σούτσο, ὁ ὅποιος, μέ ἔγγραφο τῆς 6 Ὀκτωβρίου 1798, διέταξε νά ἐμφαρμόζεται μέ ἀκρίβεια ἡ βούλησι τοῦ διαθέτη μακαρίτη Κυζίκου. Γιά τούς δύο ἐπιτρόπους πού παρενόμησαν «ἐπί προσχήματι μεΐζονος καλοῦ», δέν ἔλαβε ἐναντίον τους αὐστηρά μέτρα «εὐσπλαγχνισθέντες (αὐτούς) κατά τό παρόν», ἔγραφε. Διέταξε μόνο τήν παύσι τους καί τήν ἀντικατάστασι τους «ἀπό τόν ἀξίον οἰκονόμον Σίφνου καί τόν Κωνσταντῖνον Παλαιόν, καντζιλιέρην».⁹¹

Πρέπει ν' ἀναφερθεῖ ὅτι ὁ Γεωργάκης Γρυπάρης, συγγενῆς τοῦ μητροπολίτη Κυζίκου Ἀγαπίου, φρόντιζε μέ πάθος τίς ὑποθέσεις τοῦ σχολείου, σάν νά ἦταν δικά του προσωπικά ζητήματα [«κάνει (προσωπικήν) ὑπόθεσιν τό σχολεῖον», ἔγραφε στή διαταγή τοῦ ὁ δραγομάνος], ἀφοῦ ἔφτασε στό σημεῖο νά παρανομήσει προκειμένου νά ἀνεγερθεῖ ἡ αἶθουσα διδασκαλίας του. Γιά τόν μέγας ζῆλο του ὑπέρ τῆς Ἐκπαίδευσις, ἐκλέγονταν ἐπίτροπος τῆς Σχολῆς τουλάχιστον γιά εἴκοσι χρόνια (1779-1798), ὑπῆρξε δέ ὁ πρωτεργάτης κάθε μορφῆς βελτίωσις τῆς. Γι' αὐτό, ὅταν ἀπεβίωσε, οἱ συμπολίτες του τόν ἐκήδευσαν μέ μεγάλες τιμές καί ἀνέγραψαν σέ μάρμαρινη πλάκα τοῦ τάφου του:

89. Γκιών, ὁ.π.π., σελ. κστ'-κη'.

90. Σφυρόερα, Ἐγγραφοί τῆς Νήσου Σίφνου, σελ. 13 ἐπ.

91. Σφυρόερα, ὁ.π.π. Οἰκονόμος Σίφνου κατά τήν ἐποχή αὐτή διατελοῦσε ὁ ἱερεὺς Ἀπόστολος Μπάος (βλ. Σμειωνίδη, Ἱστορικά, σελ. 42).

«Εἶπέ τάφει, τίς ἐνθάδε ὁ κρυπτόμενος νεκρός;
Ὁ Γεώργιος Γρυπάρης, ὁ ταῖς πράξεις λαμπρός.
Ὁ Φιλόμουσος Προστάτης καί Κοσμήτωρ τῆς Σχολῆς
Ἦν ἐκόσμησε καί ἄλλοις, καί οἰκῆμασι πολλοῖς».⁹²

Ὁ τελευταῖος στίχος τῆς μαρμαρικῆς ἐπιγραφῆς: «ἦν ἐκόσμησε καί ἄλλοις καί οἰκῆμασι πολλοῖς», ἐπιτρέπει νά ὑποθέσουμε ὅτι αὐτή τήν περίοδο, πού ἐπιτρόπευε ὁ Γ. Γρυπάρης (1779 κ.έξ.), πραγματοποιήθηκαν οἱ μεγάλες κτιριακές βελτιώσεις καί ἐπεκτάσεις τῆς Σχολῆς γιά νά ἔχει τή δυνατότητα νά ἐξυπηρετεῖ 300 καί πλέον μαθητές, πολλοί ἀπό τούς ὁποίους ἦταν ξένοι πού διέμεναν στούς χώρους τῆς⁹³ («οἰκῆμασι πολλοῖς»).

Δ'. Γνωστοί Ἐπίτροποι τῆς Σχολῆς.

Σ' αὐτούς πού ἐργάσθηκαν καί δημιούργησαν τήν ἐκπαιδευτική καί κοινωνική ἀνάπτυξη τῆς Σίφνου, ιδιαίτερα τιμητική θέση κατέχουν τά πρόσωπα ἐκεῖνα πού διετέλεσαν Ἐπίτροποι τῆς Σχολῆς. Ὑπῆρξαν οἱ προστάτες τῆς Παιδείας καί τῶν Γραμμάτων, οἱ ἄνθρωποι πού ἀγωνίσθηκαν γιά τήν καλή λειτουργία τῆς, τήν πρόσληψη ἱκανῶν διδασκάλων, τή βελτίωση τῶν οἰκονομικῶν τῆς, τήν κτιριακή συντήρηση καί βελτίωσή τῆς κλπ. Τό ἔργο τους, στούς δύσκολους ἐκείνους καιρούς, ὑπῆρξε περίλαμπρο. Δυστυχῶς, ὁ κατάλογός τους δέν εἶναι πλήρης, ἐλλεῖπει στοιχείων. Ἀπό αὐτούς γνωστοί εἶναι:

- Πρίν καί κατά τό 1750, οἱ Ἀναγνώστης Γρυπάρης, Σταμάτης Γρυπάρης, Κων/νος Μάτσας καί Ἰωάννης Μπᾶος.⁹⁴
- Κωνσταντάκης Μπᾶος (1770).⁹⁵
- Γεώργιος Γρυπάρης, Ἰωάννης Καμπάνης (1779).⁹⁶
- Γεώργιος Γρυπάρης, Ἰω. Καμπάνης, Ἰωάννης Μάτσας (1781-1782).⁹⁷
- Γεώργ. Γρυπάρης, Γιαννάκης Μπᾶος (1791, 1796-1798).⁹⁸
- Ἀπόστ. Μπᾶος, οἰκονόμος, Κων/νος Παλαιός (1798 κ.έξῆς).⁹⁹
- Κων. Ζαφ. Μάτσας, Νικ. Βαλέττας (1819-1820).¹⁰⁰

Ε'. Ὁ Κώδικας καί τό Ἀρχεῖο τῆς Σχολῆς.

Οἱ Ἐπίτροποι τῆς Σχολῆς, ὑπεύθυνοι γιά τήν οἰκονομική διαχείριση καί τή διοίκησή τῆς, τηροῦσαν τό Ἀρχεῖο καί τόν κώδικά τῆς, δηλ. κατάστιχο στό ὁποῖο κατέγραφαν τίς ἐπίσημες πράξεις πού κατεσφάλιζαν τά δικαιώματα, ἀπαιτήσεις καί ὑποχρεώσεις τοῦ Ἰδρύματος, ὅπως λ.χ. τήν ἰδρυτική πράξη, τόν πίνακα τῶν κτημάτων, τίς ἐτήσιες δαπάνες καί ἔσοδα, δωρεές, συμφωνητικά παροχῆς ὑπηρεσιῶν διδασκάλων κ.ἄ. στοιχεῖα. Τά ἐπίσημα ἐγγραφα, συμβόλαια, ἀποδεικτικά, ἀλληλογραφία μέ τρίτους κλπ., διατηροῦσαν σέ φακέλλους καί ἀποτελοῦσαν τό Ἀρχεῖο τῆς Σχολῆς.

92. Γκιών, Ἱστορία, σελ. κ'.

93. Συμεωνίδη, Ἡ Ἐκπαίδευση κλπ., σελ. 16.

94. Γκιών, Ἱστορία, σελ. ιθ'.

95. Ζερλέντη, Νησιωτ. Ἐπετηρίς, σελ. 307.

96. Γκιών, Ἱστορία, σελ. κς'.

97. Αὐτόθι καί Καλαμάρη, Παιδευτήριο, σελ. 45.

98. Σφυρόερα, ὀ.π.π.

99. Αὐτόθι.

100. Γκιών, Ἱστορία, σελ. κγ'.

Ἀπό τὰ σημαντικά αὐτὰ ντοκουμέντα, δέν διασώζεται σήμερα τίποτε ἀπολύτως ἢ ἂν ἔχουν περισωθεῖ κάποια ἀπ' αὐτά, βρίσκονται σέ ἄγνωστα χέρια, μέ ἀποτέλεσμα, οἱ μαρτυρίες πού περιέχουν, νά παραμένουν ἀνεκμετάλλευτες σέ βάρος τῆς ἱστορίας τῆς Σχολῆς καί τῆς Σίφνου. Ἐτσι, οἱ γνώσεις μας γιά τόν κώδικά της, περιορίζονται στίς πληροφορίες πού ἔχουν δημοσιευθεῖ, διάσπαρτες καί δυσπρόσιτες.

1. Ὅπως ἤδη ἀναφέρθηκε, τόν Κώδικα εἶδε, σέ κατάσταση προχωρημένης σήψης, ὁ ἱστορικός Καρ. Ἰω. Γκιών. Ἀπό τὰ στοιχεῖα πού δημοσίευσε, τὰ παλαιότερα εἶναι τοῦ ἔτους 1750 (Γκιών, Ἱστορία, σελ. 10¹). Παρά τό γεγονός ὅτι σ' αὐτόν περιέχονταν καί ἡ πληροφορία τοῦ χρόνου σύστασης τῆς Σχολῆς (1687), πρέπει νά ὑποθεθεῖ ὅτι τοῦτος ἦταν κώδικας τῆς δεύτερης περιόδου λειτουργίας της.

2. Μνεῖα καί πρόχειρη περιγραφή κώδικα τῆς Σχολῆς, ἔχουμε καί τό 1861, χωρίς ν' ἀναφέρεται ἐφθαρμένος, ἀλλ' ὅτι περιεῖχε φύλλα 1-73, ἐκτός τοῦ τελευταίου, καί ἐγγραφές πού ἀρχίζαν ἀπό τό ἔτος 1780. Ἡ πληροφορία περιέχεται σέ πρωτόκολλο παράδοσης τοῦ Ἀρχείου τῆς Σχολῆς, τό ὁποῖο κρατοῦσε ὁ ἐπίτροπος Ἰωάννης Λειμβαῖος:

«Κατάλογος τῶν ἐγγράφων τῶν ἀφορώντων τήν Σχολήν τοῦ Ἁγίου Τάφου Σίφνου, τήν κινήτην καί ἀκίνητον περιουσίαν αὐτοῦ (sic), τήν ὁποίαν παραδίδει σήμερον πρός ἡμᾶς ὁ κ.κ. Ἰωάννης Λειμβαῖος, ὡς ἐπίτροπος τῶν εἰρημένων Σχολῶν (sic).

1. Τόν Κώδικα τῆς Σχολῆς, ἀρχόμενον ἀπό τό ἔτος 1780 καί περιέχοντα φύλλα 1-73, ἐκτός τοῦ τελευταίου.

2. Μίαν ὁμολογίαν τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων ἐκ γροσίων τουρκ(ικῶν) 7.500 τῆς 20 Ἰανουαρίου 1820 εἰς διπλοῦν.

3. Μίαν ὁμοίαν του ἰδίου Ἱεροσολύμων τῆς 20 Ἰανουαρίου 1830 ἐκ γροσίων Τουρκ(ικῶν) 3.600.

4. Μίαν ἐτέραν τῆς Κοινότητος Σερίφου τῆς 9 Μαΐου 1820 ἐκ γροσίων Τουρκ(ικῶν) 3.000.

5. Μίαν ἐτέραν τῆς Κοινότητος Κάστρου Σίφνου τῆς 1 Ἰουλίου 1840 ἐκ γροσίων Τουρκ(ικῶν) 3.120.

6. Μίαν ὁμοίαν τῆς Κοινότητος Ἀρτεμῶνος Σίφνου τῆς 9 Μαρτίου 1814 ἐκ γροσίων Τουρκ(ικῶν) 2.000.

7. Μίαν ὁμοίαν τῆς Κοινότητος Ἐξαμπέλων καί Καταβατῆς τῆς 11 Ἰουλίου 1820 ἐκ γροσίων Τουρκ(ικῶν) 2.000.

8. Μίαν ἀπόδειξιν τῆς 21 Ἰουλίου 1819 χρεωλυτικὴν τοῦ Σχολείου πρός τόν Ἀρχιδιάκονον Ἰωαννίκιον ἐκ γροσίων Τουρκ(ικῶν) 500 καί

Διάφορα ἄλλα ἐγγραφα ἀφορῶντα τήν ἀλληλογραφίαν τῶν ἐπιτοπίων μέ διαφόρους ἀρχάς.

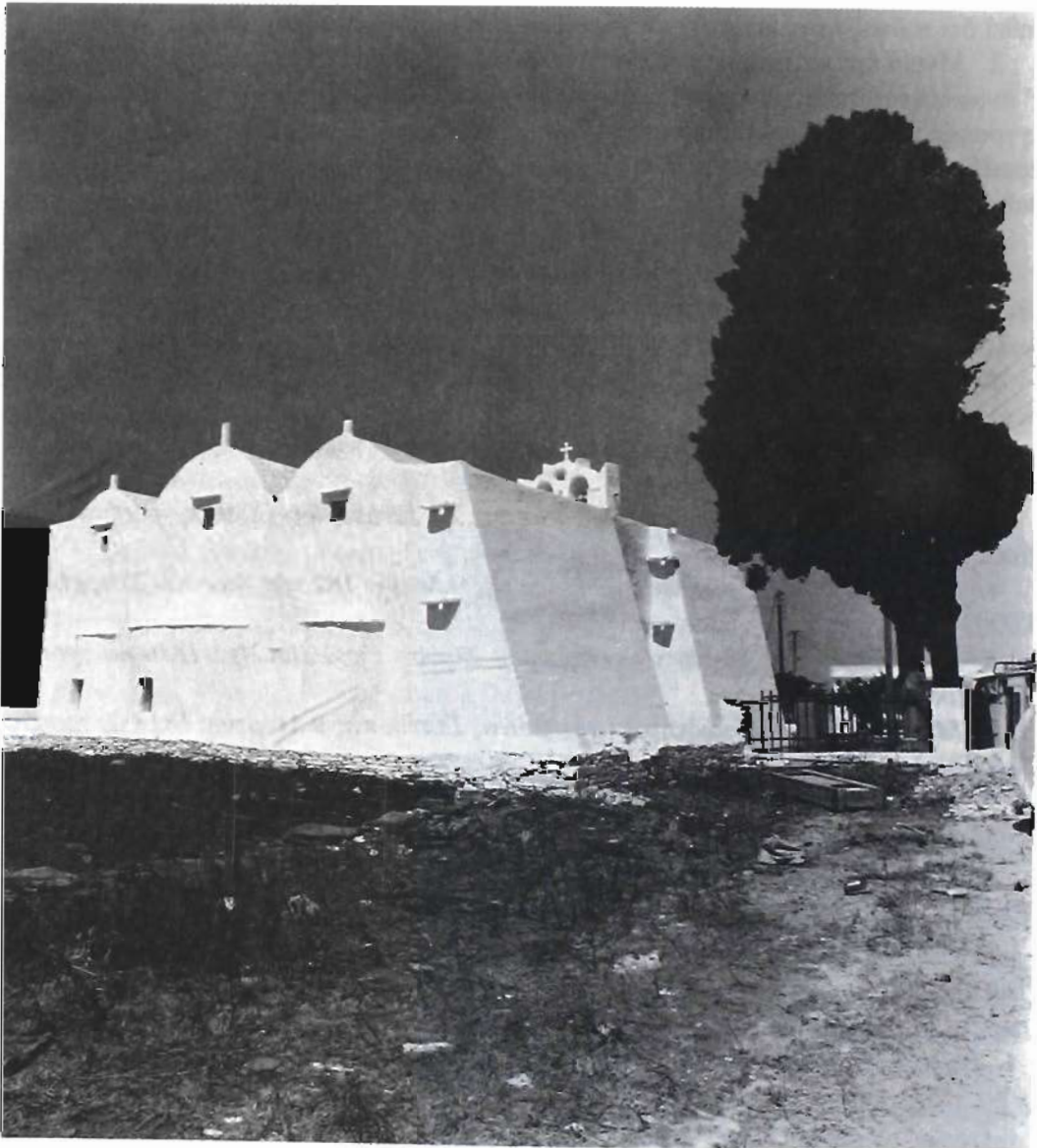
Ἐν Σίφνω τῆ 16 Ἰουνίου 1861

(Τ.Σ.) Ὁ Δημαρχῶν

(ὑπογραφή δυσανάγνωστος)¹⁰¹

101. Ἐφημ. «Σίφνος», φ. Αὐγ.-Σεπτ. 1944. Σημειώνεται ὅτι ἡ ὑπ' ἀριθμ. 5 ὁμολογία τοῦ καταλόγου (τῆς Κοινότητος Κάστρου Σίφνου) ἔχει ἀναγραφεῖ, ἐσφαλμένα, «τῆς 1ης Ἰουλίου 1840», ἐνῶ εἶναι τοῦ ἔτους 1820, ὁ δέ χαρακτηρισμός τοῦ Ἰω. Λειμβαίου «ὡς ἐπιτρόπου τῶν ἐιρημένων Σχολῶν», δέν ἔχει νόημα, ἀφοῦ ὅλα τὰ ἐγγραφα πού παρέδωσε ἀναφέρονται μόνο στή Σχολή τοῦ Ἁγίου Τάφου. Ἐκτός ἂν ἦταν καί ἐπίτροπος τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς καί παρέδωσε καί τό Ἀρχεῖο ἐκείνης, ὁ δέ ἐκδότης τοῦ καταλόγου ἀπέσπασε καί δημοσίευσε στήν ἐφημ. «Σίφνος» μόνο τὰ ἐγγραφα τῆς Σχολῆς τοῦ Ἁγίου Τάφου.

Κατά τὰ ἀναγραφόμενα στὸν ἀνωτέρω κατάλογο, ὁ κώδικας πού παρέδωσε ὁ Ἰω. Λειμβαῖος περιεῖχε στά 72 φύλλα ἢ 144 σελίδες τοῦ ἐγγραφῆς πού ἀρχίζαν ἀπὸ τὸ ἔτος 1780, ἐνῶ ὁ κώδικας πού χρησιμοποίησε ὁ Γκιών ἀπὸ τὸ 1750. Εἶναι πολὺ πιθανόν νὰ πρόκειται γιὰ ἕναν ἀκόμη κώδικα πού καταρτίσθηκε τότε (1780) γιὰ νὰ ἀντικαταστήσει παλαιότερον (ἐκείνον πού εἶδε ὁ Γκιών;), τοῦ ὁποῖου εἶχαν ἐξαντληθεῖ τὰ φύλλα.

Ὁ ἱστορικός ναός τοῦ Ἁγ. Κωνσταντίνου Ἀρτεμῶνος,
κέντρο «Ρητορικῆς» ἀπὸ τὸν 17ο αἰ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ ΤΗΣ ΣΙΦΝΟΥ

Α'. Ἡ Βιβλιοθήκη τῆς Σχολῆς

Στή Σχολή τοῦ Ἁγίου Τάφου εἶχε συγκροτηθεῖ βιβλιοθήκη γιά τήν ἐξυπηρέτηση τῶν μαθητῶν, οἱ περισσότεροι ἀπό τοὺς ὁποίους δέν εἶχαν δικά τους βιβλία, ἀφοῦ αὐτά τότε σπάνιζαν. Ἰδρυτής τῆς βιβλιοθήκης φέρεται ὁ διδάσκαλος Στέφανος ὁ Κύπριος, ὁ πρῶτος γνωστός διδάσκαλος τῆς Σχολῆς, κατά σημείωση, ἔτους 1750, τοῦ κώδικά της, στόν ὁποῖο κατέγραψε καί τόν κατάλογο τῶν βιβλίων, κυρίως χειρογράφων, δικῆς του δωρεᾶς. Ὁ Κάρολος Γκιών, πού εἶδε καί χρησιμοποίησε τόν κώδικα, δέν εἶχε, ἀτυχῶς, τήν πρόνοια νά μᾶς διασώσει, στήν «Ἱστορία του τῆς Σίφνου», τόν πίνακα τῶν βιβλίων.¹

Μέ τήν πάροδο τῶν χρόνων, ἡ βιβλιοθήκη πλουτίσθηκε σέ ικανοποιητικό βαθμό μέ ποικιλία συγγραμμάτων, χειρογράφων καί ἐντύπων, πολλά ἀπό τά ὁποῖα ὑπῆρχαν σέ περισσότερα ἀντίτυπα. Δέν εἶναι γνωστό ἂν προέρχονταν ἀπό ἀγορές τῆς Σχολῆς ἢ μόνο ἀπό δωρεές φιλομούσων πολιτῶν.

Μερικοί ἀπό τοὺς δωρητές σημείωσαν τήν προσφορά τους στά σώματα τῶν βιβλίων:

α) «Ὁ εὐγενέστατος σιόρ Δημήτριος Κυριτζόπουλος ὁ ἐκ Καρπενησίου», ὁ ὁποῖος ἀγόρασε τή σπάνια ἐκδοση «Sancti Dionysii Areopagitae opera omnia... Παρίσι 1615... διά φλωρία Βενέτικα δύο» καί τήν ἐδῶρησε «τῆ κατά Σίφνον σχολῆ εἰς μνημόσυνον αὐτοῦ αἰώνιον...».²

β) «Ὁ Γραμματικός (τοῦ δραγομένου τοῦ στόλου) Γεώργιος Μπάος», ὁ ὁποῖος τήν 1η Ἰανουαρίου 1820 ἀφιέρωσε τόμους διαφόρων βιβλίων στήν «Σχολήν τῆς φίλης πατρίδος του Σίφνου, μέ ὄρον νά προτιμῶνται οἱ ἀνεψιοί του διά τήν χρῆσιν τούτων ὅταν τά χρειάζονταν».³

γ) Ὁ μητροπολίτης Μυτιλήνης Καλλίνικος (1809-1829) δῶρησε τό βιβλίον «Κιβωτός τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης... τόμ. Α', ΚΠόλις, πατριαρχ. τυπογρ. 1819 εἰς τήν Σχολήν τῆς Σίφνου, διά τοῦ γραμματικοῦ Γεωργίου Μπάου»,⁴ τήν ἴδια ἐποχή.

Ἄλλα βιβλία, πού ἀνήκαν σέ τρίτους, περιῆλθαν στή Σχολή ἀπό δωρεές:

α) Ὁ «Τόμος Ἀγάπης κατά Λατίνων... παρά Δοσιθέου πατριάρχου Ἱεροσολύμων [Ἰάσιο] 1698» πού, κατά σχετική σημείωση τῆς 31 Ἰουλίου 1704, ἀνήκε στόν «Ἀποστολο ἱερέα Γοζαδῖνο χωροπίσκοπο Σίφνου».⁵

β) Ἡ «Μελετιῦ Γεωγραφία Παλαιά καί Νέα... Βενετία 1728», πού προηγουμέ-

1. Γκιών, Ἱστορία, σελ. κθ'.

2. Ἀνδριώτη-Οἰχαλιώτη, ὁ.π.π., σελ. 89.

3. Ὁ.π.π., βλ. τά βιβλία ὑπ' ἀριθμ. 121, 125, 129.

4. Ὁ.π.π., σελ. 118, βιβλ. ὑπ' ἀριθμ. 131.

5. Ὁ.π.π., σελ. 90, βιβλ. ὑπ' ἀριθμ. 8.

ως «ὑπῆρχε κτῆμα τοῦ ταπεινοῦ Βάρνης Φιλοθέου τοῦ ἐκ τῆς νήσου Σίφνου... , αἴψα» = 1786 ἐν μηνί Φεβρουαρίῳ». ⁶

γ) Τό βιβλίον «Χρυσάνθου τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων Συνταγματίων... Τεργοβίστι 1715», κτῆμα τοῦ «Σερρών Ἀγαπίου τοῦ ἐκ Σίφνου». ⁷

Καταγραφές, κατὰ διάφορες ἐποχές, τῶν βιβλίων τῆς βιβλιοθήκης, δέν ἔχουν περὶσθῆ. Ἐναν πρόχειρο κατάλογό τους κατέστρωσε στίς 2 Ἰουνίου 1854 «ὁ τό Β(ασιλικόν) Ἑλληνικόν Σχολεῖον Σίφνου διευθύνων Γ. Βιώνης», ὕστερ' ἀπὸ ἐντολή τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας. Σ' αὐτόν περιέχονται, τόσο τὰ παλαιότερα (ἐπὶ τουρκοκρατίας) ὅσο καὶ τὰ μετὰ τό 1821 βιβλία τῆς βιβλιοθήκης καὶ ἔχει ὡς ἑξῆς:

- «- Δύο σώματα, τόμοι 12, Πλουτάρχου Βίοι Παράλληλοι, Κοραῆς, Παρίσιοι, ἐλλείπει 1 τόμος.
- Ἐνα σῶμα, τόμος 1, Πολυαῖνου Στρατηγήματα, Κοραῆς, Παρίσιοι.
- Ἐνα σῶμα, τόμος 1, Μῦθοι Αἰσώπειοι, Κοραῆς, Παρίσιοι.
- Ἐνα σῶμα, τόμοι 8, Σειρά μαθηματικῶν καὶ φυσικῶν, Κούμας, Βιένη.
- Ἐνα σῶμα, τόμοι 2, Ἴσοκράτης, Κοραῆς, Παρίσιοι.
- Ἐνα σῶμα, τόμος 1, Ἱστορία τῶν Ζῶων, - Μόσχα.
- Ἐνα σῶμα, τόμος 1, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Φιλοσοφίαν, Εὐγένιος-Μόσχα.
- Ἐνα σῶμα, τόμοι 2, Ἑλληνικὴ Ἱστορία, Γολσμὶθ, Βιένη.
- Ἐνα σῶμα, τόμοι 12, Ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων Πράξεων, Κούμας, Βιένη. Ἐλλείπουν 3 τόμοι.
- Δύο σώματα, τόμοι 6, Στοιχεῖα Μαθηματικῶν, Νικηφόρος, Μόσχα.
- Σώματα δύο, τόμοι 4, Συλλογὴ Ἐπιτομῆς τῶν γεωγραφηθέντων, Βιένη.
- Ἐνα σῶμα, τόμοι 6, Παράλληλα Πλουτάρχου, Κοραῆς, Ἀθῆναι.
- Ἐνα σῶμα, τόμοι 2, Συλλογὴ μαθηματικῶν προβλημάτων, Ραγκαβῆς, Ἀθῆναι.
- Ἐνα σῶμα, τόμος 1, Λεξικόν, Μάγνης, Βενετία.
- Ἐνα σῶμα, τόμοι 2, Ἀδολεσχία φιλόθεος, Εὐγένιος, Βενετία.
- Ἐνα σῶμα, τόμος 1, Ρητορικὴ, Βάμβας, Παρίσιοι.
- Ἐνα σῶμα, τόμος 1, Γραμματικὴ, Κούμας, Βιένη.
- Σώματα τρία, τόμοι 3, Βεκαρίας περὶ ἀμαρτημάτων καὶ ποινῶν, Κοραῆς, Παρίσιοι.
- Ἐνα σῶμα, τόμος 1, Στοιχεῖα λογικῆς καὶ ἠθικῆς φιλοσοφίας, Βιένη.
- Σώματα τρία, τόμοι 3, Γεωγραφία, Θεοτόκης, Βιένη.
- Σώματα ἓν, τόμοι 1, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Φιλοσοφίαν, Εὐγένιος, Μόσχα.
- Σώματα ἓν, τόμοι 1, Περί ἐγκλημ. δικαστηρίων, Βουκουρέστι.
- Σώματα ἓν, τόμοι 3, Δίων Χρυσόστομος, Δούκας, Βιένη.
- Σώματα ἓν, τόμοι 1, Ἀπολλόδωρος, Δούκας, Βιένη.
- Σώματα δύο, τόμοι 2, Λεξικόν, Ψύλλας, Ἀθῆναι.
- Σώματα ἓν, τόμοι 2, Περί πολιτειῶν, Κοκῶνης, Παρίσιοι.
- Σώματα τέσσαρα, τόμοι 4, Ἑλληνικὴ Ἱστορία, Χαβιαρᾶς, Βιένη.
- Σώματα ἓν, τόμοι 1, Γαληνοῦ καὶ Ξενοκράτους, Κοραῆς, Παρίσιοι.
- Σώματα ἓν, τόμος 1, Ὀνησάνδρου Στρατηγικὴ, Κοραῆς, Παρίσιοι.
- Σώματα ἓν, τόμος 1, Διάλογος περὶ τῶν ἑλληνικῶν συμφερόντων, Ὑδρα.
- Σώματα 3, τόμοι 3, Λυκοῦργος κατὰ Λεωκράτους, Κοραῆς, Παρίσιοι.
- Σώματα 1, τόμοι 1, Ἀριστοτέλους Νικομάχεια, Κοραῆς, Παρίσιοι.
- Σώματα 1, τόμοι 1, Ἀριστοτέλους Πολιτικά, Κοραῆς, Παρίσιοι.
- Σώματα 1, τόμοι 1, Ἐπίκτητος, Κέβης, Κλεάνθης, Κοραῆς, Παρίσιοι.
- Σώματα 1, τόμοι 2, Διατριβαὶ Ἐπικτήτου, Κοραῆς, Παρίσιοι.
- Σώματα 1, τόμοι 1, Δοκίμιον περὶ τῶν προσωπικῶν ἀσφαλειῶν, Κοραῆς, Παρίσιοι.

6. Ὁ.π.π., σελ. 92, βιβλ. ὑπ' ἀριθμ. 10.

7. Ὁ.π.π., σελ. 91, βιβλ. ὑπ' ἀριθμ. 9. Βλ. καὶ *Συμμεωνίδη Σίμου Μ.*, Ἐνθυμήσεις σέ ἓνα βιβλίον τοῦ Σερρών Ἀγαπίου Γρυπάρη, περιοδ. «Σιφνιακά», τόμ. Α' (1991), σελ. 118-120. Γιά ἄλλες δωρεές βλ. *Ἀνδριώτη-Οἰχαλιώτη*, ὁ.π.π., τὰ ὑπ' ἀριθμ. 15, 17, 20, 21, 22, 28, 37, 38, 56, 91, 94, 105, 114, 158 βιβλία τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Γυμνασίου.

- Σώματα 3, τόμοι 3, Εὐτροπίου Ρωμαϊκὴ Ἱστορία, Δούκας, Βιέννη.
- Σώματα 3, τόμοι 3, Αἰσχίνης ὁ Σωκρατικὸς, Δούκας, Βιέννη.
- Σώματα 1, τόμοι 1, Ἐγχειρίδιον τοῦ Ὁρθοδόξου Χριστιανοῦ, Στοῦρζας, Πετροῦπολις.
- Σώματα 1, τόμοι 4, Ἀρχαιολογία Σταγειρίτου, Βιέννη.
- Σώματα 1, τόμοι 1, Σχόλια εἰς τὸ Δ' τοῦ Γαζή, Εὐγένιος, Βιέννη.
- Σώματα 1, τόμοι 1, Κρητικαὶ ἐπιστάσεις εἰς τὸ Δ' τοῦ Γαζή, Εὐγένιος, Βιέννη.
- Σώματα 1, τόμοι 1, Γραμματικὴ, Σκαλιώρα, Τεργέστη.
- Σώματα 1, τόμοι 1, Ἀριθμητικὴ καὶ Γεωμετρία, Δεσποτόπουλος, Ναῦπλιον.
- Σώματα 1, τόμοι 5, Γεωγραφία Βάλβη, Κούμας, Βιέννη.
- Σώματα 4, τόμοι 8, Σοφοκλῆς, Δούκας, Αἴγινα.
- Σώματα 4, τόμοι 4, Ξυνοῦρις, Δούκας, Αἴγινα.
- Σώματα 4, τόμοι 24, Εὐριπίδης, Δούκας, Αἴγινα.
- Σώματα 4, τόμοι 24, Ὅμηρος, Δούκας, Αἴγινα.
- Σώματα 1, τόμοι 2, Συλλογὴ Γεωγραφικῶν, Βιέννη.
- Σώματα 1, τόμοι 4, Στράβων, Κοραῆς, Παρίσιοι.
- Σώματα 3, τόμοι 3, Στοιχεῖα Γεωμετρίας, Εὐγένιος, Βιέννη.
- Σώματα 3, τόμοι 3, Στοιχεῖα Μεταφυσικῆς, Εὐγένιος, Βιέννη.
- Σώματα 1, τόμοι 1, Περί συστήματος τοῦ παντός, Εὐγένιος, Βιέννη.
- Σώματα 1, τόμοι 1, Τὰ ἀρέσκοντα τοῖς φιλοσόφοις, Εὐγένιος, Βιέννη.
- Σώματα 4, τόμοι 4, Αἰ καθ' Ὅμηρον ἀρχαιότητες, Μόσχα.
- Σώματα 1, τόμοι 1, Περί τῆς προφορᾶς τῆς Ἑλλήν. Γλώσσης, Οἰκονόμος, Πετροῦπολις.
- Σώματα 2, τόμοι 4, Ζηρνικάβιος, - Πετροῦπολις.
- Σώματα 3, τόμοι 3, Παλαιὰ Γραφή - Μόσχα.
- Σώματα 4, τόμοι 4, Ἱατρικαὶ Συναγωγαὶ - Μόσχα.
- Σώματα 2, τόμοι 4, Κυριακοδρόμιον εἰς τὰς πράξεις τῶν Ἀποστόλων, Θεοτόκης, Μόσχα.
- Τόμος 1, Κυριακοδρόμιον τῶν Εὐαγγελίων, Βενετία.
- Τόμος 1, Κυριακοδρόμιον εἰς τὰς πράξεις τῶν Ἀποστόλων, Μόσχα.
- Σώματα 4, τόμοι 4, Ἀρχαία Ἀλεξάνδρεια, Μόσχα.
- Σώματα 1, τόμοι 1, Λατινικὸν Λεξικόν, Ἐρνέστης, Μόσχα.
- Σώματα 1, τόμοι 3, Δοκίμιον περὶ τῆς Σλαβονορωσικῆς γλώσσης, Μόσχα.
- Σώματα 1, τόμοι 2, Λεξικόν, Κούμας, Βιέννη.
- Σώματα 1, τόμοι 1, Ἠθικὰ Πλουτάρχου, ἐλλείπει.
- Σώματα 3, τόμοι 21, Ἀρριανοῦ τὰ σωζόμενα, Δούκας, Αἴγινα.
- Τόμοι 6, Δοκίμιον τῶν ἔθνῶν, Ράλλης, Ναῦπλιον.
- Σώματα 4, τόμοι 4, Τετρακτύς, Δούκας, Αἴγινα.
- Σώματα 1, τόμοι 1, Ἐκλογαὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Μόσχα.
- Σώματα 3, τόμοι 3, Ἀντιπανάκια, Γεωργιάδης, Βιέννη.
- Σώματα 1, τόμοι 1, Περραιβὸς, πολεμ. ὑπομν., Ἀθηναί.
- Σώματα 1, τόμοι 4, Ὅμηρος, Στερεότυπος, ἐλλείπει 1 τόμος.
- Σώματα 1, τόμοι 9, Παράλληλα Πλουτάρχου, Στερεότυπος.
- Σώματα 1, τόμοι 1, Λόγος εἰς τὴν Γεν. Ἱστορίαν, Κωνσταντινούπολις.
- Σώματα 1, τόμοι 1, Ἀπάνθισμα Γραμματικῆς, Βιέννη.
- Σώματα 1, τόμοι 1, Κατήχησις Πλάτωνος, Μόναχον.
- Τόμοι 4, Σύλλεκτα Θεουκιδίδου καὶ Ἡροδότου, Αἴγινα.
- Τόμοι 6, Οἱ σωζόμενοι Ἐπιτάφιοι, Αἴγινα.
- Τόμοι 4, Λουκιανοῦ περὶ διαβολῆς, Αἴγινα.
- Τόμοι 4, Ἀνθρωπολογία, Γεωργιάδης, Βιέννη.
- Σώματα 3, τόμοι 3, Ἑλληνικὴ Ἱστορία, Συλλήβεργος, Ναῦπλιον.
- Τόμος 1/2, Ἀριθμητικὴ, Βουρδών, Βιέννη.
- Σώματα 1, Τόμοι 1, Γραμματικὴ, Σερροῦϊος, Σύρος.
- Σώματα 1, Τόμοι 1, Γραμματικὴ Ἰταλικὴ, Δε-κιγάλας, Ἀθηναί.
- Σώματα 1, Τόμοι 1, Γραμματικὴ Λατινικὴ, Βιέννη.
- Τόμος 1, ὁ Β' τόμος τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς, Καλαγάνης, Βιέννη.
- Σώματα 10, Τόμος 10, Κεκλαγάρια, Αὐγουστῖνος, Μόσχα.
- Σώματα 4, Τόμοι 40, Οἱ Ρήτορες, Δούκας, Βιέννη, ἐλλείπουν 2.
- Τόμος 1/2 Αἰλιανός.

- Τόμοι 2, Πρώτος καί Δεύτερος τῆς Γεωγραφίας Γκαρπολά, Βιένη.
- Σώματα 3, τόμοι 30, Θουκυδίδης, Δούκας, Αίγινα.
- Σώματα 1, τόμοι 1, Λεξικόν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλλην. Γλώσσης, Σκαρλάτος, Ἀθήναι.
- Σώματα 3, τόμοι 3, Ἐκκλησιαστική Ἱστορία, Κομητᾶς, Πέστα.
- Σώματα 3, τόμοι 3, Γεωγραφία Παλαιά, Κομητᾶς, Πέστα.
- Σώματα 3, τόμοι 3, Γεωγραφία Νέα, Κομητᾶς, Πέστα.
- Σώματα 1, τόμοι 1, Γραμματική, Κομητᾶς, Πέστα.
- Σώματα 2, τόμοι 2, Μυθολογία, Κομητᾶς, Πέστα.
- Σώματα 3, τόμοι 3, Γενική Ἱστορία, Κομητᾶς, Πέστα.
- Σώματα 1, τόμοι 1, Κατήχησις, Κομητᾶς, Πέστα.
- Σώματα 1, τόμοι 1, ὁ Β' τόμος τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας, Κομητᾶς, Πέστα.
- Σώματα 3, τόμοι 3, Ἀνάλυσις Γεωμετρική, Ἰ. Καρανδηνός, Κέρκυρα.
- Σώματα 5, τόμοι 5, Τριγωνομετρία, Λέγενδρος, Κέρκυρα.
- Σώματα 1, τόμοι 1, Γεωμετρία, Λέγενδρος, Κέρκυρα.
- Σώματα 3, τόμοι 3, Σύνοψις τῆς Ἱερᾶς Ἱστορίας, Κοραῆς, Βενετία.
- Σώματα 1, τόμοι 1, Στοιχεῖα Παιδαγωγ(ικῆς), Γκανῆς, Βουκουρέστιον.
- Σώματα 1, τόμοι 1, Γεωγραφία, Ραυτόπουλος, Ναύπλιον.
- Σώματα 1, τόμοι 1, Εὐαγγέλιον, Στερεότυπον.
- Σώματα 1, τόμοι 1, Ἐσωτερική ἐνέργεια τῶν Γραφῶν, Βάμβας, Ἐρμούπολις.
- Σώματα 1, τόμοι 1, Λεξικόν τῆς Κιβωτοῦ, Κωνσταντινούπολις.
- Σώματα 1, τόμοι 1, Γρηγόριος Ναζιανζηνός, Βάμβας, Κωνσταντινούπολις.
- Σώματα 2, τόμοι 2, Καινή Διαθήκη.
- Σώματα 1, τόμοι 1, Γεωγραφία, Φαρδούλη.
- Σώματα 1, τόμοι 3, Λεξικόν Γ. Γκαρπολά, Βιένη.
- Σώματα 1, τόμοι 3, Ἀριστοφάνης, Δούκας, Ἀθήναι.
- Σώματα 1, τόμοι 4, Ἐπιστολαί Καποδιστρίου, Ἀθήναι.

Ἐν Σίφνῳ τῇ 2 Ἰουνίου 1854

Ἄ τό Β(ασικόν) Ἑ(λληνικόν) Σχολεῖον Σίφνου διευθύνων

Γ. Βιώνης

Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἐφορείας
Ἰ. Προβελέγγιος

Τά Μέλη
Πέτρος Κων. Βερνίκος
Ἰ. Π. Ραφελέτος
Ἀ. Βαφίας

Ἄ ὅτι ἀκριβές ἀντίγραφον
Ἐν Σίφνῳ τῇ 1 Ἰουλίου 1854
Ὁ Δήμαρχος
(Τ.Σ.) Ἰ. Προβελέγγιος.»⁸

Πρόσφατη καί μεθοδική καταγραφή τῶν ἐντύπων βιβλίων τῆς βιβλιοθήκης, πραγματοποιήσαν οἱ κ.κ. Νίκος Ἀνδριώτης καί Ρέννος Οἰχαλιώτης.⁹

Β'. Ἡ Βιβλιοθήκη τῆς Ἱ. Μονῆς Βρυῆς.

Καί στήν ἀνδρική Μονή τῆς Παναγίας Βρυσιανῆς, ὑπῆρχε ἀξιόλογη βιβλιοθήκη μέ πολλά χειρόγραφα καί περισσότερα ἐντυπα βιβλία. Τῇ σημερινῇ εἰκόνα τῶν ἐντύπων βιβλίων τῆς (ἐκδόσεις τῶν ἐτῶν 1548-1895) περιέγραψαν λεπτομερῶς οἱ κ.κ.

8. Τόν κατάλογο χρησιμοποίησαν οἱ κ.κ. Ἀνδριώτης-Οἰχαλιώτης, οἱ ὁποῖοι, στή συνέχεια, μοῦ τόν παρέδωσαν γιά τό Ἄρχειο μου. Τούς εὐχαριστῶ θερμά καί ἀπό τή θέση αὐτή.

9. Ἀνδριώτη Ν-Οἰχαλιώτη Ρέννου. Βιβλιοθήκες τῆς Σίφνου, Οἱ Βιβλιοθήκες τῆς Ἱ.Μ. Βρυῆς καί τοῦ Γυμνασίου, παραρτ. ἀριθμ. 1, περιοδ. «Σιφνιακά», Ἀθήνα 1994, σελ. 1-162.

Ἀνδριώτης-Οἰχαλιώτης,¹⁰ τῶν δὲ χειρογράφων ὁ κ. Ἄγαμ. Τσελίκας.¹¹ Παλαιότερη, ἀμέθοδη, καταγραφή τους πραγματοποιήθηκε τὸ 1797 ἀπὸ τοὺς πατριαρχικοὺς ἐξάρχους Παροναξίας Νεόφυτο καὶ Σαντορίνης Γαβριήλ.¹²

Γ'. Ἡ Βιβλιοθήκη τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς.

Στὸ ἐπισκοπικὸ μέγαρο τῆς Σίφνου ὑπῆρχε, ἐπίσης, βιβλιοθήκη γιὰ τὴν ὁποία ὑπάρχουν ἐλάχιστες πληροφορίες. Ἀπὸ γνωστὲς «ἐνθυμήσεις», ἢ συγκρότησὶ τῆς φαίνεται ὅτι ἀρχισε στὶς ἡμέρες τοῦ λογίου ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου, ἀπὸ τὸ πρῶτο ἔτος τῆς ἀρχιερατείας του (1704).¹³ Ὅταν ἀπεβίωσε ὁ μητροπολίτης Σίφνου καὶ Μήλου Καλλίνικος Ἡλιάδης (1843), καταμετρήθηκαν, ὡς περιουσιακὰ στοιχεῖα τῆς μητρόπολης, καὶ 16 τόμοι χειρογράφων καὶ ἐντύπων βιβλίων, κατάλοιπα, προφανῶς, περισσοτέρων. Ὁ σχετικὸς πίνακας ἔχει ὡς ἐξῆς:

«Ὄνομαστικὸς κατάλογος τῶν εὕρισκομένων εἰς τὴν ἐπισκοπικὴν οἰκίαν δεκαεξὶ βιβλίων

α/α	Χρονολογία	Ὄνομα τοῦ ἐκδότη	Ὄνομα βιβλίου	Παρατηρήσεις
1.	1704	Βακτηρία	ἀνώνυμον ὡς πρὸς τὸν ἐκδότη καὶ χειρόγραφον
2.	1705	Φώτιος Πατρ. ΚΠόλ.	Ἐπιστολαὶ τοῦ αὐτοῦ	
3.	1782	Ἰ. Μαυρογορδάτος	Φιλοκαλῖαι τῶν ἱερῶν νηπτικῶν	
4.	1797	Ἄδὰμ Ξοιροκαβίου Βορούσσου	Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος	εἰς δύο τόμους
5.	1797	»	ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς	Α', Β'.
6.	1698	Δοσιθέου Πατρ. Ἱεροσολ.	Περὶ Ἀγάπης	
7.	-	Γρηγ. Νανζιανζηνοῦ	Θεολογία	ἀχρονολόγηστον
8.	1729	Ἄλεξ. Καγγελάρου	Εὐχολόγιον	
9.	1750	Ἄντων. Βαρώλλης	Ὁμιλίαι Ἰω. Χρυσοστ.	ἐφθαρμ.
10.	1682	Πέτρ. Μαῖστωρ	Περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάππα ἀντιρρήσεις	
11.	1831	Νικηφόρος Θεοτόκης	Κυριακοδρόμιον	τόμ. Α'
12.	1831	Νικηφόρος Θεοτόκης	Κυριακοδρόμιον	τόμ. Β'
13.			Καινὴ Διαθήκη	χωρὶς χρον.
14.	1715	Χρυσάνθου Πατρ. Ἱεροσ.	Συναγματίον	
15.	1744		Νόμοι Ἐκκλ. & Πολιτ.	ἡμιεφθαρμ.
16.	1715	Φώτιος Πατρ. ΚΠόλ.	Νόμοι Ἐκκλησιαστ.	ἡμιεφθαρμ.

Ἐν Σίφνω τὴν 9 Μαρτίου 1844

Ὁ Δήμαρχος Σίφνου
(Τ.Σ.) Γ. Καμπάνης

Ὁ Ἐπισκοπικὸς Ἐπίτροπος
Νεόφυτος Βενιέρης.¹⁴

10. Ὁ.π.π.

11. *Μορφωτ. Ἰδρυμα Ἐθνικῆς Τραπεζῆς* (Ἱστορ. καὶ Παλαιογρ. Ἀρχ.), Μικροφωτογραφήσεις Χειρογράφων καὶ Ἀρχείων, Ἀθήνα 1978, σελ. 31-32 (17 χειρόγραφα).

12. *Συμμεωνίδη*, Βρυσιανή 1966, σελ. 190-192.

13. *Συμμεωνίδη*, Ἱστορικά Ἀγ. Κων/νου, σελ. 52, ὑποσ. 1.

14. *Γ.Α.Κ./Ἰπουργ. Παιδείας*, Μήλου Ἐπισκοπή, 98-1. Βλ. καὶ *Συμμεωνίδη Σίμου Μ.*, Τὰ βιβλία τῆς Μητροπόλεως Σίφνου, ἔφημερ. «Σιφναϊκὰ Νέα», φ. Ὀκτ.-Νοεμβ. 1993.

Μετά την υποβολή του πίνακα στο Ύπουργείο Παιδείας, ο Ύπουργός, με τό υπ' αριθμ. 30343/1030/30-5-1845 έγγραφό του «πρός τόν Έφορον τής Δημοσίας καί τής τοῦ Πανεπιστημίου Βιβλιοθήκης», τόν πληροφόρησε δι τόν βιβλίον υπ' αριθμ. 15 τοῦ πίνακα «ἐπιγραφόμενον Νόμος Ἐκκλησιαστικός τε καί Πολιτικός... ἐν τῷ τέλει φέρει χρονολογίαν ἀμυδ' (=1744), Αὐγούστου 5 καί τόπον (πατρίδα ἴσως τοῦ ἀντιγράψαντος) τήν νήσον Σίφνον».¹⁵ Ἡ πληροφορία βεβαιώνει τή συνέχιση τής κωδικογραφίας στή Σίφνον καί κατά τόν 18ο αἰ., γνωστής, διὰ τοῦ Παρθενίου Χαιρέτη, ἀπό τόν προηγούμενον αἰώνα. (Βλ. λεπτομέρειες στό Ε' Μέρος).

Στή βιβλιοθήκη τής ἐπισκοπῆς πρέπει νά ὑπῆρχαν καί ἄλλα βιβλία, κατά μαρτυρία σημείωσης στό βιβλίον «Τόμος Χαράς κλπ.» (ὑπ' αριθμ. 80 τής καταγραφῆς τῶν ἐντύπων τής Σιμωνόπετρας τοῦ Ἁγίου Ὅρους) τής 20ῆς Νοεμβρίου 1730: «Τό παρόν ὑπάρχ(ε)ι τής ἀγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Σίφνου. + ὁ ταπεινός ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου Νεόφυτος».¹⁶

Ἡ σημείωση δηλώνει τή διασπορά τῶν βιβλίων σέ ἄλλες βιβλιοθήκες ἢ καί σέ ἄλλα χέρια, ἰδιωτῶν, οἱ ὅποιοι, εἴτε τά κατεκράτησαν ἢ τά ἐκμεταλλεύθηκαν οικονομικά. Ἀναφέρεται λ.χ. δι τόν πατριαρχικό σιγγίλιον υπ' αριθμ. 38 τής Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, ἔτους 1655, πατριάρχου Ἰωαννικίου Β', περί τοῦ ναοῦ Ἁγίας Αἰκατερίνης Κάστρου, περιήλθε σ' αὐτήν «ἐξ ἀγορᾶς παρά Μ. Μυτιληναίῳ, ἀντί δρχ. 500» τό 1934.

Χειρόγραφο «λειτουργικό» (Ι. Μονή Βρύσης).

15. Γ.Α.Κ., δ.π.π.

16. Συμεωνίδης, Ἱστορικά κλπ., σελ. 52, ὑποσ. 1.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΤΑΦΟΥ

Στις αρχές του 18ου αι., η Σίφνος διατηρούσε την οικονομική άκμή της, αν και δεν ακολουθούσε τους ίδιους έντονους ρυθμούς του προηγούμενου. Σχετικές είναι οι μαρτυρίες στις εκθέσεις των άποστολικών επισκεπτών Vincenzo Castelli (1711) και Luigi Guarechi (1723) για τις όποιες έγινε ήδη λόγος (βλ. Μέρος Δ', κεφ. δεύτερο). Έξακολουθούσε η έντονη καλλιέργεια του εδάφους, η απασχόληση με το ναυτικό επάγγελμα και το εμπόριο και η μεγάλη παραγωγή βαμβακίνων υφασμάτων της βιοτεχνίας. Ο πληθυσμός, επίσης, διατηρούσε σταθερά αριθμητικά επίπεδα των 4.500-5.500 ψυχών (7.000 τό 1711, κατά τον Castelli), ένδειξη της κανονικής πορείας και δυναμικότητας της οικονομίας της.

Από τὰ μισὰ τοῦ αἰῶνα παρατηρεῖται μεγάλη αύξηση τοῦ ἀριθμοῦ προσώπων με εἰδικότητα τὴν προσφορά ὑπηρεσιῶν (διδάσκαλοι, λόγιοι κληρικοί, γραμματεῖς κλπ.), ἀπότοκη, ἀσφαλῶς, τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἀνάπτυξης πού σημειώθηκε με τὴν καλὴ λειτουργία τῆς Σχολῆς, ὅπως καὶ αύξηση μεταναστευτικοῦ ρεύματος ἀπὸ τὸ νησί πρὸς τὴν ΚΠόλη, Ἰωνία καὶ τὶς Ἡγεμονίες. Οἱ μετανάστες, πού ὄλοι ἐπιτυγχάνουν ἐπαγγελματικά ὡς διδάσκαλοι, ἱερωμένοι καὶ ἔμποροι, δὲν λησμονοῦν ποτέ τὸν τόπο καὶ τὶς οἰκογένειές τους, με ἀποτέλεσμα νά συρρέουν στό νησί σεβαστά χρηματικά ποσά, τὰ ὁποῖα ἐπενδύονταν σέ ἀγορές ἀκινήτων, βελτιώσεις οἰκοδομῶν, συμμετοχές στή ναυτιλία καὶ τὸ εμπόριο κλπ.¹⁷ Μαρτυρίες μιᾶς πεντηκονταετίας βεβαιῶνουν τὴν τακτικὴ συμμετοχὴ τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν ναυτιλλομένων τοῦ νησιοῦ στήν ἐτήσια ἐμποροπανήγυρη τῆς Senigallia, στήν ἐπαρχία τῆς Ἀγκῶνας.¹⁸ Ἀπὸ τὸ 1746-1797, πλοῖα τῆς Σίφνου (ταρτάνες, πολλάκες, σαΐκες, λόντρες, σαμπεκίνα) ἢ με Σιφνιοὺς πλοιάρχους, μεταφέρουν ἐκεῖ κάθε Ἰούνιο διάφορα ἐμπορεύματα (καφέ, βαμβακερά υφάσματα, κάλτσες, κερὶ, μυλόπετρες, σφουγγάρια, σαποῦνι, υφάσματα κλπ.), γιὰ λογαριασμό Ἑλλήνων ἐμπόρων τῆς ἐμποροπανήγυρης καὶ ἐπιστρέφουν στό νησί με ἄλλα προϊόντα.¹⁹

17. *Συμμεωνίδη*. Ἱστορία, σελ. 235. Βλ. σημαντικὲς πληροφορίες στοῦ *Μαυρογένη Ἀντ.*, Ἡ πρό τῆς Μεγάλῆς ἡμῶν Ἐπανάστασεως καὶ κατ' αὐτὴν ἐκθεσις περὶ τῆς νήσου Σίφνου, στό «Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1889 ὑπὲρ τοῦ ἐν Ἐρμουπόλει Γυμνασίου», ἐν Ἐρμουπόλει 1888.

18. *Κατσαρδῆ-Hering Ὀλγας*. Λησμονημένοι ὀρίζοντες Ἑλλήνων ἐμπόρων. Τὸ Πανηγύρι τῆς Senigallia (18ος-ἀρχές 19ου αἰ.). Ἀθήνα MCMCLXXXIX, σελ. 86, 95, 96, 108, 110, 141, 142.

19. α) Στις 18 Ἰουνίου 1746 κατέπλευσε στή Senigallia, ἡ λόντρα τοῦ καπετάν Γιώργη Νιοτάρη με διάφορα ἐμπορεύματα (*ASV-Cinque Savi*, Prima Serie, busta 616. β) Τὴν 1 Ἰουλίου 1747 τὸ σαμπεκίνο τοῦ ἴδιου, πού αὐτὴ τὴ φορά ἀναφέρεται ὡς Crignolari (*ASV-Cinq. Savi*, Pr. Ser., b. 616). γ) Στις 18 Ἰουνίου 1786 ἡ ταρτάνα τοῦ καπετάν Ἰωάννη Σπεράντσα (*ASV-Cinq. Savi*, Pr. Ser., b. 623). δ) Στις 10 Ἰουνίου 1787 ἡ ταρτάνα τοῦ ἴδιου (b. 623), ε) Στις 19 Μαΐου 1793 ἡ ταρτάνα «Θεοτόκος» τοῦ καπετάν Ἀντώνη Νικόλα Κομουλά (b. 624), στ) Στις 17 Μαΐου 1794 ἡ ταρτάνα «Ἅγιος Γεώργιος καὶ Θεοτόκος» τοῦ καπετάν Ἰάκωβου Ρούσσου (b. 624) καὶ ζ) Στις 10 Ἰουνίου 1797 ἡ πολάκκα «ἡ Θεοτόκος Κριμινιάτισσα» τοῦ καπετάν Φραντσέσκου Μαργαρίτη (b. 625).

Πρός τά τέλη τοῦ αἰῶνα καί τίς ἀρχές τοῦ 19ου καί ἐνῶ τά πολεμικά γεγονότα μεταξὺ Ρωσίας-Τουρκίας στόν ἑλληνικό νησιωτικό χῶρο ἐπιφέρουν γενική ἀναστάτωση, οἱ νησιῶτες, καί οἱ Σίφνιοι, βέβαια, βελτιώνουν οἰκονομικά καί πολιτικά τίς θέσεις τους. Πολλοί ἀπ' αὐτούς ἀκολουθοῦν τούς Ρώσους, κατά τήν ἀποχώρησή τους ἀπό τό Αἶγαίο, καί ἐγκαθίστανται στή Ρωσία (στά 1805 ἀναφέρεται καί Σίφνιος ἐπίσκοπος στό Δουμπασάρ), ἄλλοι δέ μεταναστεύουν (ἀτομικά, συνήθως, ὄχι οἰκογενειακά) στίς Ἡγεμονίες, τήν ΚΠόλη κ.ἄ.²⁰ Παρόλο τοῦτο οἱ Σίφνιοι «ἀριθμήσαντες τάς οἰκογενείας των εἰς τό 1810 ἔτος, εὐρέθησαν 1.000 οἰκογένειαι», δηλ. 4.500 περίπου ἄτομα.²¹

Τά ἀξιοπρόσεκτα γεγονότα αὐτῆς τῆς ἐποχῆς, εἶναι δύο:

α) Ἡ ἐμφάνιση στό νησί τοῦ τεκτονισμοῦ, μέσα στά πλαίσια, προφανῶς, τοῦ συνωμοτισμοῦ πού ἔχει ἀρχίσει νά καλλιεργεῖται ἐντονα. Πράγματι, ἰκανός ἀριθμός πολιτῶν, ἀλλά καί κληρικῶν, ἀνευρίσκονται νά ὑπογράφουν σέ διάφορα ἐγγραφα μέ τά τεκτονικά σύμβολα τῶν παραλλήλων γραμμῶν καί τελειῶν. Ἡ ἱστορική ἔρευνα ἐπεσήμανε, σέ ἰκανό ἀριθμό ἐγγράφων, τούς: Νικόλαο ἱερέα Μπαῶ, οἰκονόμο,²² Μακάριο καθηγούμενο τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ,²³ Νικολό Μανκανάρη,²⁴ Ἀλέξανδρο Καμπάνη,²⁵ Ζαφείρη Μάτζη,²⁶ Νικόλαο Γεωργ. Βερνίκο,²⁷ Ἰωάννη Μπαῶ,²⁸ Νικόλαο Ἀγγελέτου Δεπάστε,²⁹ Γεώργιο Διπάστη,³⁰ Ἰωάννη Λειμβαῖο,³¹ Μ.Κ. Μάτσα,³² Ἀπόστολο Ὁθωναῖο,³³ Ἰωάννη Πανώργιο,³⁴ Νικόλαο Σπεράντσα,³⁵ ἀκόμη καί τήν Αἰκατερίνη Ἰωάν. Μπάου.³⁶ Ἀπό αὐτούς, ὁ Νικολός Μανκανάρης ὑπογράφει μέ τά τεκτονικά σύμβολα ἀπό τό ἔτος 1769.

Τό γεγονός φανερώνει τή συμμετοχή τῆς κοινωνίας τοῦ νησιοῦ στά ρεύματα τῆς ἐποχῆς καί μάλιστα στόν συνωμοτισμό πού ἀπέβλεπε στήν ἀποτίναξη τοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας.

β) Ἡ σημαντική μείωση, μέσα στή δευτέρα δεκαετία τοῦ 19ου αἰ., διαθεσίμων χρηματικῶν κεφαλαίων μέ συνέπεια τήν αὐξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὑπερχρέων ὀφειλε-

20. *Συμμεωνίδη*. Ἱστορία, σελ. 235.

21. *Μαυρογένη*, δ.π.π., *Συμμεωνίδη*. Ἱστορία, σελ. 237.

22. *Γ.Α.Κ./Κ.47*, Δ', φ. Β, ἀρ. 5.

23. *Συλλογή Ε. Βάου*. «ἐκκλησ. δικαιώμ.», ἐγγραφο ἔτους 1797.

24. Ὁ.π.π., «διαθήκες», ἐγγρ. 1769.

25. Ὁ.π.π., «ἐκκλησ. δικαιώμ.», ἐγγρ. 1786.

26. Κώδικας Β. ἰ. μονῆς Βρυσιανῆς.

27. *Γ.Α.Κ./Μοναστηριακά*, Φάκ. 588, ἐγγρ. 1804.

28. *Συλλογή Ε. Βάου*, «πωλητήριω», ἐγγρ. 1808.

29. *Αὐτόθι*.

30. *Αὐτόθι*.

31. *Ράμφου Σπ. Ἰωάννου*, Σύμμεικτα Κιμωλιακά, περιοδ. «Κιμωλιακά», τόμ. Γ' (1973), σελ. 348, ἐγγρ. τοῦ 1819. Ὁ συγγρ. ἐπισημαίνει τά τεκτονικά σύμβολα στήν ὑπογραφή τοῦ Λειμβαίου.

32. *Γ.Α.Κ./Υπ. Παιδείας*, φάκ. Μαρτ. 1838.

33. *Συμμεωνίδη-Θεοδώρου*, Κατάλογος Λυτῶν Ἐγγρ. κλπ., «Σιφνιακά», τόμ. Β' (1992), σελ. 10.

34. *Γ.Α.Κ./Υπ. Ἀστυνομ.*, φάκ. 17. Ὁ Πανώργιος ὑπέγραφε μέ κύκλους κάτω ἀπό τήν ὑπογραφή του.

35. *Μπενάκειο Μουσεῖο/Ἀρχεῖο Ἐγγράφων*, 87/3, φάκ. 9.

36. *Πετροπούλου*, Μνημεῖα, σελ. 176. Ἀγνοῶ ἂν γίνονταν δεκτές καί γυναῖκες στόν τεκτονισμό. Ἀφοῦ εἶχε γραφεῖ ἡ παρούσα ἐργασία, ἐπιδόθηκα, ἀπό περιέργεια, στήν ἐξέταση τῶν ὑπογραφῶν τῶν ἐγγράφων τοῦ Ἀρχεῖου μου γιά τήν ἀνακάλυψη καί ἄλλων τεκτόνων. Τό ἀποτέλεσμα ἦταν ἐκπληκτικό, γι' αὐτό θά ἀσχοληθῶ προσεχῶς μέ τό θέμα, ἀφοῦ πραγματοποιήσω καί ἄλλες ἔρευνες.

των που οδηγούσε, αναπόφευκτα, σε πτωχεύσεις.³⁷ Η Κοινότητα αντιμετώπιζε, επίσης, οικονομικά προβλήματα που την οδηγούσαν στη σύναψη πολλών δανείων. Είναι διακριβωμένο ότι από 1785-1821 δανείστηκε 137.378 γρόσια με ετήσιο τόκο 10%, συνήθως ή 12%. Από το συνολικό αυτό ποσό, τα 104.494 γρόσια είναι δανεισμοί της περιόδου 1810-1821,³⁸ γεγονός που βεβαιώνει τη γενική οικονομική δυσπραγία που επικράτησε την ίδια περίοδο, μέσα σ' ένα κλίμα κοινωνικής άρρυθμίας και άβεβαιότητας.

Σοβαρή έλλειψη οικονομικών πόρων και άλλα προβλήματα αντιμετώπισε και η Σχολή του Άγιου Τάφου. Μετά βίας το ταμείο της πλήρωνε τον διδασκαλικό μισθό που, περί το 1820, είχε ανέλθει σε 1300 γρόσια το χρόνο,³⁹ ενώ αδυνατούσε εντελώς να προέλθει σε επίσκεψη και συντήρηση της οικοδομής της που κινδύνευε να καταπέσει. Ο αοίδιμος οικουμενικός πατριάρχης Γρηγόριος Ε', ο οποίος φαίνεται ότι είχε ενημερωθεί για τις ανάγκες της Σχολής, προκειμένου να κεντρίσει το φιλότιμο των Σιφνίων, έγραψε στις 4 Μαρτίου 1819 προς τους επιτρόπους και τους προκρίτους τα εξής διπλωματικά:

«Πληροφρορούμενοι την καλήν διοίκησιν και άρμονίαν του έν τή πατρίδι σας, χάριτι θεία, ακμάζοντος Έλληνομουσείου, την φιλοπονίαν και εύδοκίμησιν του διδάσκοντος έν αυτή έλλογιμωτάτου κύρ Νικολάου και την επίδοσιν των διδασκομένων, χαίρομεν...», αλλά και *«προτρεπόμεθα δπως... φροντίζητε άγρύπνωσ περί πάντων των συστεινόντων είς εύστάθειαν τής σχολής και ίδίως αφορώντων είς άνεσιν περίθαλψιν και τιμήν του είρημένου έν αυτή διδασκάλου...»*.⁴⁰

Στήν πραγματικότητα φαίνεται ότι δεν υπήρχαν, ούτε «καλή διοικήσις και άρμονία», ούτε καλές σχέσεις μεταξύ επιτρόπων-διδασκάλου, αφού μετά τη λήξη της δεύτερης πεντάχρονης θητείας του τελευταίου, η προσφορά των υπηρεσιών του δεν ανανεώθηκε για νέα πενταετία αλλά συμφωνήθηκε ετήσια με μισθό 1300 γροσίων.⁴¹ Σύμφωνα με άλλη μαρτυρία, η γενική δυσπραγία στά ζητήματα της Σχολής, είχε προέλθει *«έξ αίτίας τής διόλου καταχρήσεως, άμελείας και του άκαλλιεργήτου των κτημάτων της»*.⁴²

Τό καλοκαίρι του 1819, δύο άπεσταλμένοι του δραγομάνου του στόλου, οι άδελφοί Κωνσταντίνος και Άλέξανδρος οι Πελαγηνοί, επισκέφθηκαν τη Σίφνο για να επιλύσουν διάφορα ζητήματα που είχαν καταγγεληθεί στη Διοίκηση, πιθανόν και αυτό της Σχολής. Όταν ενημερώθηκαν λεπτομερώς για τα οικονομικά και λοιπά προβλήματα της, προήλθαν σε ενέργειες βελτίωσης των πραγμάτων και υπέδειξαν τρόπους εξέυρεσης κεφαλαίων για τη συντήρηση και επίσκεψη των κτηρίων της. Μέ δική τους προτροπή ή και έντολή, διενεργήθηκε άμέσως έρανος μεταξύ των κατοίκων, που απέδωσε 2.898,17 γρόσια,⁴³ ο δέ αρχιδιάκονος Ίωαννίκιος χορήγησε εύνοϊκό

37. *Συμειωνίδη Σίμου Μ.*, Πωλήσεις ακινήτων υπερχρέων όφειλετών, περιοδ. «Σιφνιακά», Γ' (1993), σελ. 126-136, όπου αριθμός πτωχεύσεων και εξηγήσεις. Βλ. ακόμη του *Ίδιου*. Μία προσφυγή του πρώην Βιδύνης Παϊσίου ένώπιον του ειρηνοδικείου Σίφνου, περιοδ. «Κυκλαδικά Θέματα», τόμ. ΣΤ' (1990), τεύχος 34, όπου ο Βιδύνης περιγράφει τη δεινή οικονομ. κατάσταση και πτώχευση του συζύγου τής άδελφής του προεπαναστατικά.

38. *Γ.Α.Κ./Γεν. Γραμματεία*, φάκ. 195, όπου πίνακας με τον τίτλο «Καταγραφή των χρεών είς ά επί τής Όθωμανικής έξουσίας υπέπεσεν ή Κοινότης τής Νήσου Σίφνου».

39. *Γκιών*, Ίστορία, σελ. λζ'.

40. *Σφυρόερα*. Έγγραφα τής Νήσου Σίφνου, σελ. 26-27.

41. *Γκιών*, ό.π.π.

42. *Γκιών*, ό.π.π., σελ. ιγ'.

43. *Γκιών*, ό.π.π., σελ. κα' και *Συμειωνίδη*. Πωλήσεις κλπ., σελ. 132-136.

δάνειο 500 γροσίων.⁴⁴ Τά χρηματικά αὐτά ποσά βελτίωσαν, κατά κάποιο τρόπο, τὰ οικονομικά τῆς Σχολῆς, δὲν ἐπαρκοῦσαν ὁμως γιὰ τὴν ἐκτέλεση τοῦ ἔργου ἐπισκευῆς, γιατί οἱ ζημίαι ἦταν ἐκτεταμένες. Μὲ πιθανὴ ὑπόδειξη τῶν Πελαγηνῶν, οἱ Σίφνιοι ζήτησαν τὴν ἐγκριση τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων νὰ προέλθουν σὲ ἐκποίηση τῶν κτημάτων τοῦ σχολείου, ἐκείνων δηλαδή πού εἶχαν δωρηθεῖ τό 1687 ἀπό τό Πατριαρχεῖο, μαζί μέ τό μετόχι, ὥστε νὰ συγκεντρωθεῖ τό ἀπαιτούμενο ποσόν γιὰ τίς ἐπισκευές. Ὁ Ἱεροσολύμων Πολύκαρπος, μέ ἔγγραφο τῆς 24 Δεκεμβρίου 1819, ἔδωσε τὴν ἐγκρισή του καί τὰ κτήματα πωλήθηκαν ἀντί 3.115 γροσίων.⁴⁵ Τά χρήματα, σύμφωνα μέ ὄρο πού ἔθεσε ὁ πατριάρχης, τοκίσθηκαν στά Κοινά, τὰ ὁποῖα μαζί μέ τούς τόκους, ἀνέλαβαν τὴν ὑποχρέωση καταβολῆς καί ἐτήσιας συνεισφορᾶς. Ἀπό τὴν ἐπένδυση αὐτή ἡ Σχολή θά εἶχε ἐτήσιο ἔσοδο 815 γροσίων.

Τό 1820 οἱ Σίφνιοι ζήτησαν καί τὴν οικονομική ἐνίσχυση τοῦ Ἰω. Βαρβάκη, ὅπως ἤδη ἀναφέρθηκε, ὁ ὁποῖος κατέθεσε ὑπὲρ τῆς Σχολῆς 7.500 γρόσια στό ταμεῖο τοῦ Παναγίου Τάφου, τὰ ὁποῖα θά ἀπέδιδαν ἐτησίως 600 γρόσια. Ἐτσι, ἀπό τίς δύο αὐτές πηγές, ἡ Σχολή εἶχε ἐξασφαλίσει 1415 γρόσια τό χρόνο, πού κάλυπταν ἀσφαλῶς τόν διδασκαλικό μισθό. Μὲ τὰ χρήματα πού ἀπέμειναν στό ταμεῖο ἀπό τόν ἔρανο, «τά τῆς οἰκοδομῆς πρὸς τό παρὸν ἐπεσκευάσθησαν», ἔγραψαν οἱ ἐπίτροποι στίς 13 Ἰουνίου 1820 στόν πατριάρχη Ἱεροσολύμων, ἔγιναν δηλαδή καί κάποιες ἐπισκευές στά κτήρια.⁴⁶

Ἐτσι εἶχαν τὰ πράγματα τῆς Σχολῆς κατά τὴν περίοδο 1819-1821. Τά γεγονότα πού ἀκολούθησαν μέ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ '21 εἶναι γνωστά καί ἔχουν ἤδη περιγραφεῖ ἱκανοποιητικά.⁴⁷ Ὁ διδάσκαλος Νικ. Χρυσόγελος ἐγκατέλειψε τὴ θέση του γιὰ νὰ πάρει μέρος στήν Ἐπανάσταση,⁴⁸ ὑποδεικνύοντας ὡς συνεχιστὴ τοῦ διδασκαλικοῦ ἔργου τόν ἐπίλεκτο μαθητὴ του Νικ. Σπεράντσα, ἐνῶ παράλληλα ἱδρύσε προπαιδευτικὸ σχολεῖο στό σιμωνοπετρίτικο μετόχι τοῦ Ἁγίου Ἀντύπα μέ διδάσκαλο ἄλλον μαθητὴ του, τόν Γεώργιο Ψαραύτη.⁴⁹ Ὁ Σπεράντσα δίδαξε ὡς τίς 6 Ὀκτωβρίου 1822, ὅποτε παραιτήθηκε γιατί δὲν πληρώνονταν οἱ ἀποδοχές του. Ἡ Σχολή διέκοψε τὴ λειτουργία της ὡς τίς 10 Φεβρουαρίου 1825 μέ ἐπάνοδο τοῦ Σπεράντσα καί δευτέρη παραίτησή του στίς ἀρχές Ἰουλίου 1826 γιὰ τούς ἴδιους, οικονομικούς λόγους.⁵⁰

44. Γκιών, Ἱστορία, σελ. κβ'-κγ'. Οἱ Σίφνιοι, ἀπό εὐγνωμοσύνη πρὸς τούς ἀδελφούς Πελαγηνοὺς, γιὰ τό ἐνδιαφέρον πού ἐπέδειξαν ὑπὲρ τῆς Σχολῆς, τούς ἐπέδωσαν τό ἀκόλουθο Ψήφισμα: «*Τῆ φιλομουσῶ καὶ μουσοτρόφω ἀνάδι τῶν ἀδελφῶν, τοῖς κοινοῖς ἡμῶν εὐεργέταις, τῷ τε εὐγενεστάτῳ Ἀρχοντι Ποστολνίκῳ κ.κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝῶ καὶ τῷ εὐγενεστάτῳ Κυρίῳ ἡμῶν ΑΛΕΞΑΝΔΡῶ, τοῖς ΠΕΛΑΓΗΝΟΙΣ, τό κοινόν Ἑλληνομουσεῖον, τό τῶν ὀρφανῶν καὶ πενήτων τροφεῖον, ἡ πατρίς δι' ἡμῶν ἀνατίθησι τίνι γάρ ἄλλῳ καὶ δικαιότερον, ἢ τοῖς συστήσασι καὶ κοσμήσασιν. Ὑμῶν ἄρα, ΔΥΑΣ ΜΟΥΣΟΤΡΑΦΗΣ, τῶν τὰς χρυσᾶς ὑποστησάντων κίονας, καὶ ἐποικοδομησάι, καὶ τὰ λοιπὰ συναρμολογήσασθαι, ὡς σοφοὺς ἀρχιτέκτονας, καὶ αὐξαι εἰς ναδὸν ἱερὸν ταῖς Μουσαῖς, καὶ μνημεῖον αἰώνιον τῆς ὑμετέρας ἀρετῆς καὶ Παιδείας, αὐτῷ, Ἰουλίου α', Σίφνος. - Ὁ οἰκονόμος Μπάος, πρωτοπαπᾶς Ζαμπέλης, παπᾶς Ἀπ. Κάτσας, Κ.Ζ. Μάτσας, Ἰ. Μπάος, Νικ. Βαλέττας, Γ. Πρωβελέγγιος, Κων. Μπάος, Ζαννῆς Ἰ. Καμπάνης, Ἀπ. Μάτσας, Νικ. Καμπάνης, Ζαννῆς Α. Καμπάνης, Μαρῖνος Μπάος». [Γκιών, Ἱστορία, σελ. κβ].*

45. Γκιών, Ἱστορία, σελ. κα'-κβ'.

46. Ὁ π. π., σελ. 107.

47. *Συμμεωνίδη Σίμου Μ.* Ἡ ὑπεροπτική στάση καί τό τραγικὸ τέλος τοῦ Κωνσταντίνου Μπάου - Ἡ λύση ἐνὸς νομικοῦ ζητήματος, περιόδ. «Σιφνιακά», τόμ. Α' (1991), σελ. 5-60.

48. *Συμμεωνίδη Σίμου Μ.* Ὁ καπετάν Δημήτρης Κώστας στήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821, ἔφημ. «Σιφνιακά Νέα», φ. Μαρτίου 1989. *Τοῦ Ἰδίου*, Ἱστορία, σελ. 243.

49. *Συμμεωνίδη Σίμου Μ.* Ἀνέκδοτα Ἐγγραφα τῆς Δημογεροντίας Σίφνου, Ἐπετηρ. Ἐταιρ. Κυκλαδ. Μελετῶν, τόμος Α' (1961), σελ. 532. *Τοῦ Ἰδίου*. Τά Γράμματα κλπ., σελ. 28.

50. *Συμμεωνίδη*. Ἡ Ἐκπαίδευση κλπ., σελ. 97 κ.ά.

Ὁ Ψαυάτης δίδαξε στὸν Ἅγιο Ἀντύπα ἀπὸ 1821-1825 ἀμειβόμενος σέ εἶδος, «λαμβάνων ἀνά ἓν ψωμίον, διὰ τὴν παρηγορίαν μου», ἔγραψε ἀργότερα ὁ ἴδιος.⁵¹ Ἡ Ἑλληνικὴ Σχολὴ ἐπαναλειτούργησε στὶς 2 Ὀκτωβρίου 1828 μὲ διδάσκαλο τὸν Ψαυάτη, οἱ μισθοὶ τοῦ ὁποῖου πληρώνονταν μὲ μεγάλες καθυστερήσεις, μέχρι πού παραιτήθηκε καὶ αὐτὸς τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1832 γιὰ νὰ ἐπανέλθει τὸν Μάρτιο τοῦ 1833 μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ νέα ἑλληνικὴ κυβέρνησις θὰ προνοοῦσε γιὰ τὶς ἀποδοχὰς τῶν διδασκάλων.⁵²

Ὅλες αὐτὲς οἱ δυσχέρειες καὶ ἀναστατώσεις στὴ λειτουργία τῆς Σχολῆς ἀνέκυψαν ἀπὸ τὴν ἀδυναμία τῶν κοινῶν νὰ πληρώνουν τοὺς τόκους τῶν κεφαλαίων πού εἶχαν ἐπενδυθεῖ σ' αὐτά, ἀφοῦ μεγάλο μέρος τῶν ἐσόδων τοὺς πῆγαινε σέ ἐνίσχυση τοῦ διεξαγόμενου Ἀγῶνα. Τὸ οἰκοδομικὸ συγκρότημα τῆς Σχολῆς εἶχε ἐγκαταλειφθεῖ στὴν τύχη του, μέχρι πού τὸ 1835 ἦταν ἔτοιμο νὰ καταπέσει σέ ἐρείπια. Ἐνώπιον τοῦ σοβαροῦ κινδύνου νὰ θρηνηθοῦν θύματα, ἡ Σχολὴ μεταστεγάσθηκε, τὸν ἴδιο χρόνο, στοὺς χώρους τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Χρυσοστόμου στὴ Φυτειά,⁵³ πού ὡς ἴδρυμα, εἶχε διαλυθεῖ τὸν προηγούμενο χρόνο ἀπὸ τὴ βαυαρικὴ ἀντιβασιλεία. Ἐτσι, ὄστερ' ἀπὸ 150 περίπου χρόνια λειτουργίας, ἡ περιώνυμη Σχολὴ τοῦ Ἁγίου Τάφου τῆς Σίφνου, ἐγκαταλείφθηκε ὀριστικὰ καὶ ὡς χῶρος. Τρία χρόνια ἀργότερα, μὲ κυβερνητικὴ ἐγκριση, κατεδαφίσθηκε τὸ ἡμερῶνιμὸν συγκρότημά της, ἐκτός ἀπὸ τοὺς δύο ναοὺς, προκειμένου νὰ χρησιμοποιηθοῦν τὰ οἰκοδομικὰ ὑλικά γιὰ τὴν ἀνέγερση αἵθουσας διδασκαλίας καὶ μικρῆς βιβλιοθήκης στὴ Φυτειά, ἀλλὰ καὶ Δημοτικοῦ Σχολείου στὸ Κάστρο.⁵⁴

Αὐτὸ ὑπῆρξε τὸ δραματικὸ τέλος τῆς Σχολῆς τοῦ Ἁγίου Τάφου, ὅμως ἡ μεγάλη καὶ λαμπρὴ Ἱστορία της θὰ παραμένει στοὺς αἰῶνες.

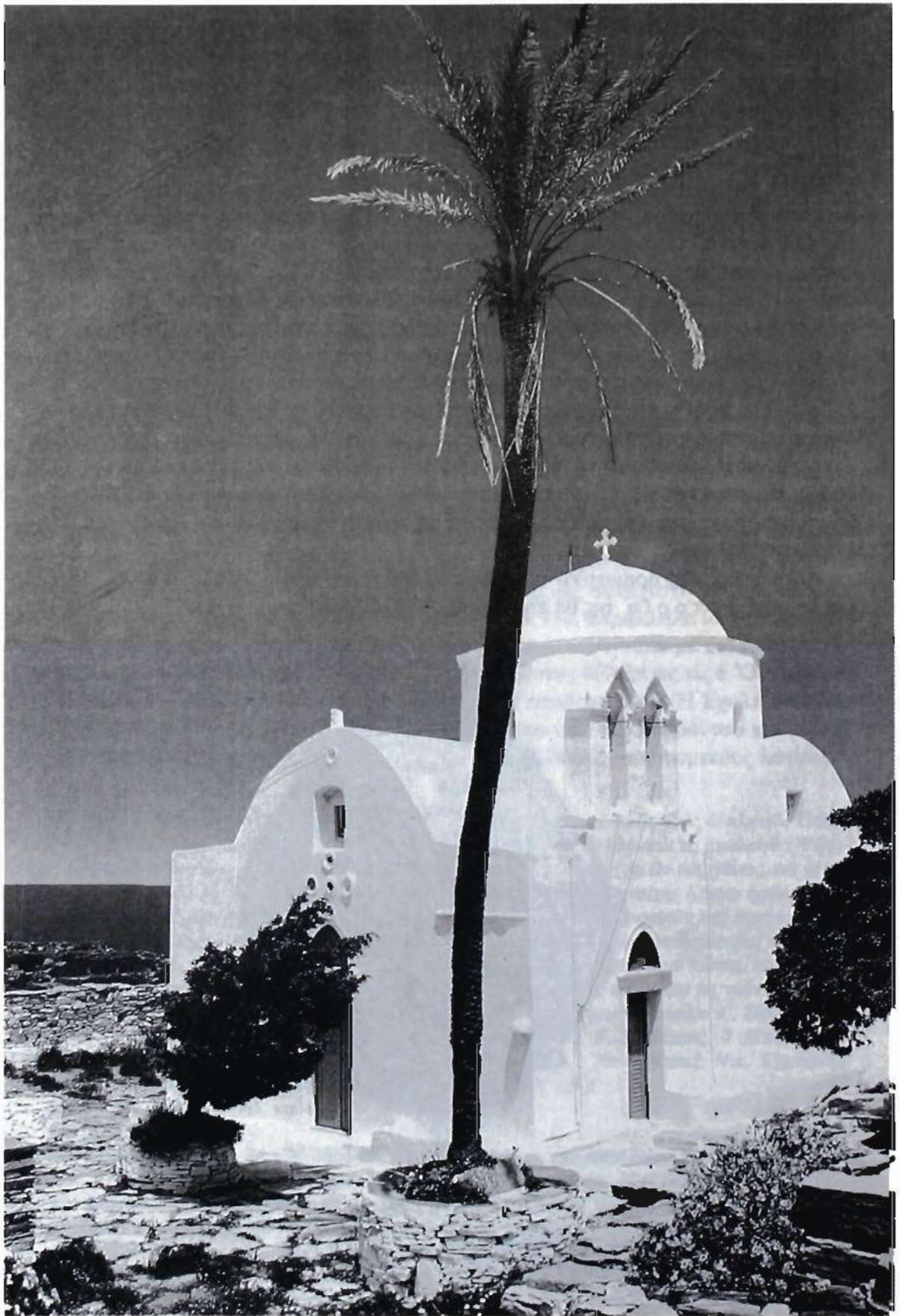

51. Συμεωνίδη, Τὰ Γράμματα κλπ., σελ. 28.

52. Συμεωνίδη, Ἡ Ἐκπαίδευση, σελ. 14-15.

53. Ὁ.π.π., σελ. 23 ἐπ.

54. Ὁ.π.π., σελ. 39 ἐπ.

ΜΕΡΟΣ Ε΄

ΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ

Γιὰ τὰ πρόσωπα πού έμαθαν γράμματα καί απέκτησαν μόρφωση στή Σίφνο κατά τούς χρόνους τής τουρκοκρατίας καί, στή συνέχεια, από τίς θέσεις πού κατέλαβαν καί υπηρέτησαν, υπήρξαν, μέ τήν όλη δράση τους, οί φορείς τής πνευματικής ανάπτυξης του νησιού καί των Έλλήνων τής διασποράς, τά στοιχεΐα δέν είναι, άτυχώς, έπαρκή. Παρόλο τουτο, δέν είναι άστοχο νά θεωρηθεΐ ότι τά πρόσωπα αυτά ήταν πολυάριθμα, τόσο μεταξύ των Σιφνίων, όσο καί νέων από τά γύρω νησιά καί άλλες περιοχές του έλληνικού χώρου πού διψούσαν για μάθηση, διαφορετικά δέν θά είχαν λόγο ύπαρξης οικοδομικές έγκαταστάσεις τής Σχολής της δυναμικότητας 300 περίπου μαθητών.¹ Από αυτούς, τούς μη Σιφνίους αναζητούμε μετά τήν ίδρυση, κυρίως, τής Σχολής (1687), ένω τούς έντοπίους καί περισσοτέρους, από τίς άρχές τής τουρκοκρατίας μεταξύ των προσώπων πού διέπρεψαν στό βίο τους ως άρχιερείς, πνευματικοί κληρικοί καί μοναχοί, λόγιοι, διδάσκαλοι, βιβλιογράφοι, άγιογράφοι κλπ.

Στό παρόν κεφάλαιο δέν καταγράφονται οί Σίφνιοι άρχιερείς καί οί όφφικιαλίοι κληρικοί τής Έκκλησίας Σίφνου, για τούς όποιους οί ένδιαφερόμενοι μπορούν νά ανατρέξουν στόν προηγούμενο τόμο του περιοδικού [βλ. τόμο Δ΄ (1994), σελ. 141-148, όπου κατάλογος 58 άρχιερέων, 37 γνωστής καί 21 μη διακριβωμένης έπισκοπής καί σελ. 153-158, όπου πίνακας 95 γνωστών όφφικιαλίων κληρικών, οίκονόμων, σακελλαρίων, πρωτοπαπάδων κλπ. Στόν τελευταίο αυτόν πίνακα πρέπει ήδη νά προστεθούν α) ό ιερεύς Νικόλαος Καρδίτσης, οίκονόμος καί β) ό ιερεύς Κωνσταντίνος Παλαιός, χαρτοφύλαξ, οί όποιοι, μαζί μέ τόν Γεωργάκη Γρυπάρη, διατελούσαν κατά τό έτος «1687, Ιουλίου 8, οί έπίτροποι του Ζωοδόχου Τάφου» στό μετόχι τής Σίφνου].²

Δέν καταγράφεται, επίσης, μεγάλος άριθμός άλλων προσώπων μέ ίκανές γραμματικές γνώσεις, όπως καντζηλιέρηδες ή γραμματεΐς των Κοινών του νησιού, πρόξενοι,

1. *Συμμεωνΐδη*. Ή εκπαίδευση, σελ. 16, όπου έπιστολή τής 10-8-1833 του διδασκάλου Γεωργ. Ψαρούτη, καί παλαιού μαθητή τής Σχολής, στην όποία αναφέρει: «Τό Σχολείον τουτο, έπίσημον διά τήν άρχαιότητά του, έμπειρείχεν οΐκήματα ίκανά σχεδόν διά τριακοσίους μαθητάς». Ή πληροφορία θεωρείται έγκυρη γιατί ό Ψαρούτης, ως μαθητής καί διδάσκαλος τής Σχολής είχε άμεση αντίληψη των χώρων της.

2. *Άρχαιοφυλ. Πατριαρχείου Ήεροσολύμων*. Γ΄, Οίκον. Τμήμα, Ι. Α΄, Κατάστιχο 13.

πρόκριτοι, δημογέροντες κ.ά. που διεδραμάτισαν σημαίνοντα ρόλο στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του. Για τὰ πρόσωπα αὐτά καί τούς θεσμούς που ὑπηρετήσαν, θά δημοσιευθοῦν προσεχῶς εἰδικές μελέτες ἀπό τίς σελίδες τῶν «Σιφνιακῶν».

Α'. ΓΝΩΣΤΟΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

1. Διονύσιος Μενεγάκης, ἱερομόναχος, ἐφημέριος Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου (1617).³
2. Ποθητός διάκονος Σερμαρτής, Ἰωσήφ ἱερομόναχος, Μαραβέλιας μοναχός (1621).⁴
3. Παπα-Γεώργης Τουλῆς, παπα-Ἀντώνης Βένερης, παπα-Νικόλας Βένερης, παπα-Ἀρτέμιος Θεοδώρακας, Ἱερεμίας ἱερομόναχος, Ἀθανάσιος ἱερομόναχος (1628).⁵
4. Ἱερεμίας τοῦ Ὀρφανοῦ, ἱερομόναχος Σιμωνοπετρίτης. Ἰδρυτής τῆς μικρῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἀρτεμίου (1629), μετοχίου τῆς Σίμωνος Πέτρας τοῦ Ἁγίου Ὁρους.⁶
5. Παπα-Νικόλας Βερνίκος, διδάσκαλος-ἐφημέριος Παναγίας τῆς Κόγχης (1630).⁷
6. Παπα-Γεώργης Καρδίτσης, παπα-Ἰωάννης Βητζιρίδης, παπα-Ἰωάννης Ζαμπέλης, παπα-Ἀντώνης Ναδάλης, παπα-Νικόλας Ντακορώνιας, παπα-Ἰωάννης Τρουλίδης, παπα-Φραγκούλης, Διονύσιος ἱερομόναχος, Μακάριος ἱερομόναχος, Ἀρσένιος ἱερομόναχος (1634).⁸
7. Νικηφόρος Τρουλίδης, ἱερομόναχος Σιμωνοπετρίτης. Ἰδρυτής τῆς μικρῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἀντύπα (1636), μετοχίου τῆς Σίμωνος Πέτρας τοῦ Ἁγίου Ὁρους.⁹

Β'. ΞΕΝΟΙ ΜΑΘΗΤΕΣ ΣΤΗ ΣΙΦΝΟ

1. Βίκτωρ Dacorfi ἢ Κορυφαῖος ἢ Κλαπατζαράς

Γεννήθηκε τό 1633/4 στό Ἡράκλειο τῆς Κρήτης καί ἦταν τέκνο τοῦ ὀρθοδόξου ἱερέως παπα-Νικόλα Dacorfi. Σέ ἡλικία ὀκτώ, περίπου, χρόνων βρισκόνταν στή Σίφνο, ὅπου φιλοξενήθηκε γιά τέσσερα χρόνια (1642-1646) ἀπό τόν μεγαλέμπορο Βασίλη Λογοθέτη, ἄγνωστο, ἀκριβῶς, γιά ποιόν λόγο.¹⁰ Ἡ παρουσία του στή Σίφνο, ἔχει ὡς πιθανή ἐξήγηση τό γεγονός, ὅτι ὁ Λογοθέτης εἶχε στήν ὑπηρεσία του, γραμματέα καί βοηθό, ἄλλον συνονόματο καί συνεπώνυμο Βίκτωρα Dacorfi, συγγενή, προφανῶς, τοῦ ὀκτάχρονου Βίκτωρα (πάππο του;), γνωστόν στίς πηγές ἀπό τό 1634¹¹

3. Τσιρπανλή. Τό Κολλέγιο, σελ. 507.

4. Μικρό Ἀρχεῖο κ. Μαργαρίτας Ἰω. Βασταρδῆ.

5. SCPF/SOCC. 114, 257'.

6. Συμεωνίδη. Μοναστήρια, σελ. 54 ἐπ.

7. Ἐφημερ. «Σιφναϊκή Φωνή», φ. Αὐγ. 1965.

8. SCPF/SOCC. 184, 350'.

9. Συμεωνίδη Σίμου Μ., καί ὁ Ἅγιος Ἀντύπας μετόχι τῆς Μονῆς Σίμωνος Πέτρας τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ἐφημερ. «Σίφνος», φ. Μαρτίου 1986.

10. Βλ. Μέρος Β', κεφάλ. Α', παράγρ. VI.

11. SCPF/SOCC. 184, 350', ὅπου ἐπιστολή τῆς 17 Ἀπριλίου 1634 τῶν κατοίκων Σίφνου πρὸς τό Βατικανό, ὑπέρ τοῦ βικαρίου Giacomo della Rocca, τήν ὁποία ὑπογράφει καί ὁ Vittorio Dacorfi.

ώς τό 1653.¹² Ὑποθέτω ὅτι ὁ πάππος (;) Κορυφαῖος ἔφερε στή Σίφνο τόν μικρό Βίκτωρα γιά νά ἔχει τήν ὑποστήριξη τοῦ παντοδύναμου Λογοθέτη. Πράγματι, μέ ἐνέργειες τοῦ τελευταίου, ὁ Βίκτωρ, πού εἶχε δείξει ιδιαίτερη ἐπίδοση στά γράμματα, ἐγίνε δεκτός στό Ἑλληνικό Κολλέγιο τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Ρώμης, ὅπου παρέμεινε σπουδάζοντας ὡς τό 1658.

Ὅταν, κατά τόν δεύτερο χρόνο τῶν σπουδῶν του, ἔδωσε (1-11-1647) τόν καθιερωμένο ἀπό τόν ὀργανισμό τοῦ Κολλεγίου ὄρκο τῶν μαθητῶν, ἀναγράφηκε ὅτι τοῦτος προέρχονταν «della diocesi di Sifanto»,¹³ δηλ. ἀπό τήν ἐπαρχία τῆς Σίφνου, γεγονός πού ξένισε τούς συγγραφείς γιατί δέν γνώριζαν τήν τετράχρονη παραμονή του στό νησί. Ἀκόμη, ἄλλοι συγγραφείς, ἐρμηνεύοντας τό ἐπώνυμο Dacorfi (da Corfi = ἀπό τήν Κέρκυρα) θεώρησαν ὅτι ἦταν Κερκυραῖος.¹⁴ Τό ζήτημα ἂν γεννήθηκε στήν Κρήτη ἢ τήν Κέρκυρα, περιπλέκεται ἀκόμη περισσότερο ἀπό μαρτυρία τοῦ ἴδιου τοῦ Βίκτωρα, ὁ ὁποῖος, μετά τή χειροτονία του στή Ρώμη σέ διάκονο (1-1-1655) καί πρεσβύτερο (15-7-1657)¹⁵ τοῦ «ἀνατολικοῦ τυπικοῦ» (δηλ. τῆς, ὑπό τόν πάπα, Ἑνωτικῆς Ἐκκλησίας, οὐνίτης) καί τήν ἀποχώρησή του ἀπό τό Κολλέγιο (8-5-1658),¹⁶ ὑπέβαλε αἴτηση στήν Προπαγάνδα καί ζήτησε νά διορισθεῖ ἐμμισθος ἱεραπόστολος στό Αἰγαῖο καί νά τοῦ χορηγηθοῦν τά ἐξόδα τοῦ ταξιδιοῦ του «γιά νά ἐπιστρέψει σ τήν πατρίδα του Σίφνο»!¹⁷

Ἦταν λοιπόν Σίφνιος ὁ Βίκτωρ Κορυφαῖος; Πιστεύω ὄχι, γιατί ὁ Λογοθέτης, στή συστατική γι' αὐτόν ἐπιστολή του πρὸς τήν Προπαγάνδα, δέν εἶχε λόγο νά τό ἀποκρύψει. Ἀλλά γιατί ὁ Κορυφαῖος ἀπεκάλεσε πατρίδα του τή Σίφνο; Πιθανόν ἀπό ὑστεροβουλία, γιατί ἐπιθυμία του ἦταν νά ἐπιστρέψει στίς Κυκλάδες γιά νά ἐργασθεῖ ὑπέρ τοῦ Καθολικισμοῦ, ντυμένος μέ τά ράσα τοῦ ψευδορθόδοξου. Φαίνεται ὅμως ὅτι δέν ἐπῆγε ἢ δέν μπόρεσε νά παραμείνει στή Σίφνο, γιατί τόν ἴδιο χρόνο (1658) τόν συναντοῦμε στή Σαντορίνη.¹⁸ Εἶναι πολύ πιθανόν ὅτι, ὁ παλαιός προστάτης του Βασίλειος Λογοθέτης, φανατικός ὀρθόδοξος, δέν τοῦ ἐπέτρεψε νά μείνει στή Σίφνο.

Στή Σαντορίνη ὁ Κορυφαῖος, ἄνθρωπος μέ μεγάλη μόρφωση καί τόν ἐνθουσιασμό τῆς 25χρονης ἡλικίας του, ἀνέπτυξε μεγάλη δράση, τόσο μέ τό κήρυγμα, ὅσο καί μέ τή διδασκαλία νέων στό σχολεῖο πού ἴδρυσε ὁ ἴδιος. Γιά τό ἔργο του ἔγραψε κολακευτικά λόγια στό Βατικανό ὁ ἰησουΐτης Francois Rossiers σέ δύο ἐπιστολές του,¹⁹

12. *SCPF/SOCG. 187, 638^r*, ὅπου ἐπιστολή τῆς 18-6-1653 τοῦ βικαρίου Σίφνου Βαρθολ. Πόλλα, στήν ὁποία ἀναφέρεται ὅτι ὁ Vittorio Dacorfi μεταβαίνει, μέ ἐντολή τοῦ Βασ. Λογοθέτη, στή Μάλτα γιά νά ἀπελευθερώσει τόν Τοῦρκο πειρατή Καραπατακῆ, πού εἶχε πιαστῆ σκλάβος. Βλ. καί *Συμεωνίδη*, Βρυσιανή, 1981, σελ. 45-48, ὅπου δύο ἐπιστολές τοῦ Βιττόριο τῆς 20-10-1640 καί 7-1-1643.

13. *Τσιρπανλῆ*, Τό Κολλέγιο, σελ. 570-572.

14. *Μέρτζιου Κων. Δ.*, Θωμᾶς Φλαγγίνης καί ὁ Μικρός Ἑλληνομνήμων. Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἐν Ἀθήναις 1939, τόμ. Θ', σελ. 179, 246 καί *Βακαλοπούλου*, Ἱστορία, τόμ. Γ' (1968), σελ. 418.

15. *Τσιρπανλῆ*, ὁ.π.π.

16. Ὁ.π.π.

17. *SCPF/SOCG. 313, 37^r-38^v*.

18. *Τσιρπανλῆ*, ὁ.π.π.

19. *SCPF/SOCG. 276, 82^r-85^v* (ἐπιστολή τῆς 14-5-1659) καί 80^r-81^v (ἐπιστολή τῆς 25-2-1660). Στίς ἐπιστολές τοῦ Rossiers, ὁ Κορυφαῖος ἐμφανίζεται καί ὡς συγγραφέας δύο θεατρικῶν ἔργων. Τό πρῶτο «ἀνέβασαν» οἱ μαθητές τοῦ σχολείου του τό βράδυ τῆς Μ. Παρασκευῆς τοῦ 1659 καί εἶχε θέμα τά Θεῖα Πάθη. Τό παρακολούθησαν οἱ κάτοικοι μένοντες ξάγρυπνοι ὅλη τή νύκτα. Τό δεύτερο, μία κωμωδία ἠθικοῦ περιεχομένου, θά ἐπαιζαν τά παιδιά τοῦ σχολείου ἐπί τρεῖς ἡμέρες, ὥστε «νά ἐμποδιστεῖ ὁ κόσμος νά κάνη τίς ἀνοησίες τοῦ καρναβαλιοῦ».

δπως καί ὁ ἀποστολικός ἐπισκέπτης Sebastiani στήν ἐκθεσή του (1667).²⁰ Ὄταν τελίωσε ὁ βενετοτουρκικός πόλεμος (1669) καί ἐγκατέλειψαν οἱ Βενετοί τό Αἰγαῖο, ἔφυγε καί ὁ Βίκτωρ γιά τήν Ἰταλία ἐπειδή φοβήθηκε ὅτι, μέ τήν ἐπάνοδο τῶν Τούρκων, θά δυστυχοῦσε.²¹ Πῆγε πρῶτα στή Ρώμη καί μετά στή Βενετία, ὅπου ἦταν ἐγκατεστημένος ὁ ἀδελφός του. Μέ τή βοήθεια τοῦ τελευταίου διορίστηκε δάσκαλος στό σχολεῖο τῆς ἑλληνικῆς κοινότητας καί ἱεροκήρυκας στόν ναό τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.²² Στή Βενετία παρέμεινε ὡς τό 1676 καί ξαναγύρισε στή Σαντορίνη, ὅπου φαίνεται ὅτι εἶχε ἀναπτύξει ἰσχυρούς δεσμούς. Μετά δεκαεξί χρόνια ἀνευρίσκεται καί πάλι στήν Ἰταλία, στό οὐνιτικό μοναστήρι τοῦ Mezzojuso τῆς Σικελίας, ἀπό ὅπου ἔγραψε στή Ρώμη στίς 9 Μαρτίου 1692.²³ Πόσο διάστημα παρέμεινε στήν Ἰταλία εἶναι ἄγνωστο. Τό 1700 ὅμως ἦταν καί πάλι στή Σαντορίνη, ὅπου τόν συνάντησε ὁ ἀποστολ. ἐπισκέπτης Antonio Justiniani σέ κατάσταση οἰκονομικῆς ἀνέχειας καί δυστυχίας, ὅπως ἔγραψε στήν ἐκθεσή του.²⁴ Τελικά τόν Κορυφαῖο ἀνέλαβε ὑπό τήν προστασία του ὁ πρωτοσύγκελλος Ἀθανάσιος Λαγκαδάς,²⁵ ὁ ὁποῖος ζήτησε ἀπό τό ἡγουμενοσυμβούλιο τῆς Μονῆς Χοζοβιώτισσας τῆς Ἀμοργοῦ νά τοῦ ἐπιτραπεῖ νά μονάσει, μαζί μέ τόν Κορυφαῖο, στό μετόχι τῆς τοῦ Φωτοδότη, ὅπου θά ἐκτιζε «κελλία νά κατοικήσουν καί νά εὐρίσκονται παντοτενᾶ ἐφ' ὄρου ζωῆς τους...».²⁶ Τό αἴτημα ἐγίνε δεκτό καί στίς 25 Μαρτίου 1701 ἐκδόθηκε σχετικό παραχωρητήριο ἐγγραφο πού ὑπέγραψε ὁ ἡγούμενος τῆς Χοζοβιώτισσας καί ὁ Ἀθανάσιος Λαγκαδάς, ὁ μόνος, προφανῶς, πού εἶχε τήν οἰκονομική δυνατότητα νά ἀνεγείρει κελλιά. Ἔτσι, ὁ Κορυφαῖος, μέγας πλέον καί στήν ἡλικία, πέρασε τό ὑπόλοιπο τοῦ βίου του στόν χῶρο μιᾶς ὀρθόδοξης Μονῆς, μετά τήν πλήρη ἐγκατάλειψή του ἀπό τήν Καθολική Ἐκκλησία πού ἐπί τόσα χρόνια εἶχε ὑπηρετήσει πιστά.

2. Νικόλαος Πέτρου Μαυρογένης

Γεννήθηκε περί τό 1735 στήν Πάρο καί σπούδασε στή Σίφνο μέ διδάσκαλο τόν Στέφανο Κύπριο ὡς τό 1750. Συνέχισε τίς σπουδές του στήν ΚΠολη μαθαίνοντας ἐπίσης καί ξένες γλῶσσες. Τό 1770 ἀναδείχτηκε δραγομάνος τοῦ στόλου καί μετά δεκαεξί χρόνια, τό 1786, ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας.²⁷ Ὑπῆρξε εὐεργέτης καί προστάτης τῆς Σχολῆς Σίφνου καί φρόντιζε γιά τήν καλή λειτουργία τῆς, ἀκόμη καί ὅταν ἐγίνε ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας, ὅπως προκύπτει ἀπό ἐπιστολή του πρὸς τόν διδάσκαλο Μισαήλ πού δημοσιεύεται στό παράρτημα.²⁸

20. Hofmann Giorgio, *Vescovadi Cattolici della Grecia. v. Thera (Santorino)*, Roma 1941, σελ. 74. Βακαλοπούλου, Ἱστορία, τόμ. Γ' (1968), σελ. 418, *Τσιρπανλή*, Τό Κολλέγιο, 571.

21. *Τσιρπανλή*, ὁ.π.π.

22. *Τσιρπανλή*, ὁ.π.π., *Μέρτζιου*. Θωμᾶς Φλαγγίνης κλπ. Ὁ Κορυφαῖος, κατά τήν παραμονή του στή Βενετία, ἐργάστηκε καί ὡς ἀγιογράφος φορητῶν εἰκόνων.

23. *Παπαδοπούλου Θωμᾶ Ἰ.*, Ἡ Ἑλληνική Διασπορά καί τό θαῦμα τοῦ '21, ἐφημ. «Καθολική», φ. 1722 (27-4-1971).

24. *Τσιρπανλή*, Τό Κολλέγιο, σελ. 572.

25. Ὁ Ἀθανάσιος Λαγκαδάς εἶναι γνωστό πρόσωπο στίς πηγές. Τό 1694, ὡς πατριαρχικός ἐξάρχος, ἔθεσε σέ ἀργία τόν ἀρχιεπίσκοπο Σίφνου Γρηγόριο. Βλ. *Συμειωνίδη*, Ἐκκλησιαστική Ἱστορία τῆς Σίφνου, «Σιφνιακά», τόμ. Δ' (1994), σελ. 78.

26. Βλ. στό Παράρτημα, ἐγγραφο ὑπ' ἀριθμ. 14. Τό ἐγγραφο, ἀπό τά Ἀρχεῖα τῆς Μονῆς Χοζοβιώτισσας, μοῦ παρεχώρησε εὐγενικά ὁ αἰδεσιμολογ. κ. Θωμᾶς Συναδινός ἀπό τήν Ἀμοργό, Γεν. Ἀρχιερατ. Ἐπίτροπος τῆς Μητροπόλεως Δημητριάδος, τόν ὁποῖο εὐχαριστῶ θερμά καί ἀπό τή θέση αὐτή.

27. *Σφυρόερα Βασ. Βλ.*, Οἱ Δραγομάνοι τοῦ Στόλου, ὁ Θεσμός καί οἱ Φορεῖς, Ἀθήναι 1965, σελ. 124.

28. Βλ. στό Παράρτημα, ἐγγραφο ὑπ' ἀριθμ. 18.

3. Κύριλλος προηγούμε. Λαυριώτης

Ὁ Κωνσταντῖνος Ἰωάννου Ἀρκαλᾶς (τό πραγματικό ὀνοματεπώνυμό του) γεννήθηκε περί τό 1725 στή Μικρομάνη τῶν Καλαμῶν καί ὑπέγραψε ὡς Κων/νος Πελοποννήσιος ἢ Κορωναῖος ἢ Κορωνιός. Σέ ἡλικία 25 ἐτῶν, περί τό 1750, καί ἐπί τρία χρόνια, ὑπῆρξε μαθητής τῆς Σχολῆς Σίφνου²⁹ μέ διδασκάλους τόν Στέφανο Κύπριο καί Ἀποστόλη Ἐφέσιο. Ὑπῆρξε κάτοχος καί γραφέας μαθητικῶν κωδίκων ἀπό τά θέματα τῶν ὁποίων πληροφορηθήκαμε σημαντικές λεπτομέρειες γιά τό ἐπίπεδο τῶν σπουδῶν στό Σχολεῖο τῆς Σίφνου.³⁰ Μετά τίς σπουδές του ἔγινε μοναχός στή Μονή Μεγίστης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ἀργότερα δέ καί ἡγούμενός της. Τό 1764 κατέστρωσε κατάλογο τῶν χρυσοβούλλων καί ἄλλων ἐπισήμων ἐγγράφων τῆς μονῆς του. Ἀπό τό 1769-1771 βρίσκονταν στή Βλαχία, ὅπου δίδαξε Θεολογία καί Φιλοσοφία στήν ἐκεῖ Αὐθεντική Ἀκαδημία.³¹

4. Σπύρος Παχούμιος

Συμπολίτης τοῦ Κύριλλου, σπούδασε μαζί του στή Σίφνο τήν ἴδια περίοδο (1750-1753), σύμφωνα μέ μαρτυρία τοῦ κώδικα ὑπ' ἀριθμ. 25 τῆς συλλογῆς Ἀλεξίου Κολυβά.³²

5. Καλλίνικος Γρυπάρης

Σερίφιος, ἡγούμενος τῆς Μονῆς Ταξιαρχῶν Σερίφου. Ὁ ἴδιος ἔχει σημειώσει στόν κώδικα τῆς μονῆς του:

29. *Κουρίλα Εὐλογίου, Λαυριώτου*. Κύριλλος προηγούμενος Λαυριώτης ὁ Χρονογράφος, ἐν Ἀθήναις 1935, σελ. 5. Βιογραφία τοῦ Κυρίλλου ἔγραψε ὁ Ἀλέξ. Λαυριώτης, στήν «Εκκλησιαστική Ἀλήθεια», τόμ. Δ' (περίοδ. Β', 1887), σελ. 114-121.

30. Οἱ κώδικες πού ἀπέκτησε ἢ ἔγραψε ὁ Κύριλλος στή Σίφνο, εἶναι: Α') Κώδ. Μ26 (ἢ 1717) μονῆς Μεγ. Λαύρας Ἀγ. Ὁρους, Μαθητικός. Περιέχει «τοῦ Ἀντωνίου Βυζαντίου Χρηστοθήσιαν, Πλουτάρχου περί παιδῶν ἀγωγῆς καί ἄλλα, τά πάντα δέ μετά τῆς συνήθους τότε ψυχαγωγίας» [*Κουρίλα*, ὀ.π.π.]. Στό φ. 60α τοῦ Κώδικα, ἡ σημαντική πληροφορία: «Τέλος τῆς χρηστοθήσιαν, εἰς τό ἱερόν σχολεῖον τῆς Σίφνου. Ἀπριλίου θ', ἀψ' = 1700» [*Σπυριδωνος μοναχοῦ Λαυριώτου-Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, μητροπ. πρ. Λεοντοπόλεως*, Κατάλογος τῶν Κωδίκων τῆς Μεγίστης Λαύρας, Παρίσι 1925, σελ. 267, *Κουρίλα*, ὀ.π.π.]. Β') Κώδικας Κ.56 Μεγ. Λαύρας, πού περιέχει «τήν Κύρου Παιδείαν» (*Κουρίλα*, ὀ.π.π., σελ. 9]. Γ') Κώδικας Α.31 (ἢ 1521) Μεγ. Λαύρας, Διάφορα. Περιέχει «τόν βίον τοῦ Βαρλαάμ καί Ἰωάσαφ (πολυθρύλητος) καί... Καθολική καί ἀποστολική διδασκαλία, ἡ πρός τοὺς θέλοντας θεαρέστως ζῆν...». Στόν Κώδικα ὁ Κύριλλος (ὡς μαθητής Κωνσταντῖνος) ἀνέγραψε τά ἐξῆς σημειώματα: α) «ἀψνβ' = 1752, μαρτίου ιε', γέγονε κτέαρ Κωνσταντίνου Κορωνιοῦ» (σελ. τοε'), β) «κατά τό ἀλφα ψι τε καί βίτα (ἐννοεῖ 1752) γέγονε κτέαρ Κωνσταντίνου Ἀρκαλᾶ (τό Ἀρκαλᾶ σβυσμένο) τοῦ Πελοποννησίου. Ἐγράφη τό παρόν ἐν μηνί μαρτίῳ ιζ'» (σελ. πε') καί «Τέλος, ἀψνβ' Ἀπριλίου στ', ἔγραψε ὁ τῶν μαθητικῶν ἐλάχιστος Κωνσταντῖνος ὁ πελοποννήσιος ὄντας εἰς τό σχολεῖον τῆς Σίφνου». Δ') Κώδικας Νο 25, Συλλογῆς Ἀλεξίου Κολυβά. Στά 266 φύλλα του περιέχονται 13 ὀμιλίες «Μαξίμου ἱερομοναχοῦ τοῦ Πελοποννησίου εἰς τās Κυριακάς τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ...», ἐπιστολές, ὑποδείγματα ἐγγράφων, λόγοι διάφοροι κλπ. μαθητικά κείμενα τῆς ἐποχῆς. Στό φ. 261α σημείωση ὅτι ὁ Κώδικας «ἐγράφη... παρ' ἐμοῦ Κωνσταντίνου, Πελοποννησίου καί Σπήρου Παχουμίου, τοῦ Κορωναίου, εἰς τό ἱερόν σχολεῖον τῆς Σίφνου...» [*Σπυρ. Λάμπρου*, Κατάλογος τῶν Κωδίκων τῶν ἐν Ἀθήναις Βιβλιοθηκῶν, πλὴν τῆς Ἐθνικῆς, «Νέος Ἑλληνομνήμων», τόμος 1Β' (1915), σελ. 108-109].

31. *Κουρίλα Εὐλογίου, Λαυριώτου*. Τά ἀγιορειτικά ἀρχεῖα καί ὁ κατάλογος τοῦ Πορφυρίου Οὐσπένσκη, Ε.Ε.Β.Σ., τόμ. Ζ' (1930), σελ. 184.

32. Βλ. ὑποσ. 30, Δ'.

«Οὗτος ὁ κύρ Ζαχαρίας (Πέργαμος, ἡγούμενος Ταξιάρχου) ὑπῆρχε κάμοῦ τοῦ εὐτελοῦς Καλλινίκου Γρυπάρη θεῖος μου σαρκικός, τῆς μητρός μου γνήσιος ἀδελφός, ὅστις μέ ἀνέθρεψεν καί μέ ἔμαθε τά ἱερά γράμματα· ἔστειλέ με εἰς τό Σχολεῖον τῆς Σίφνου καί ἐσπούδαζα, μά πολύ ὀλίγον. Ἔγινα ἱεροδιάκων εἰς τόν δέκατον ἕκτον χρόνον τῆς ἡλικίας μου, 1748: Μαρτίω 12: παρά τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἄνδρου κύρ Διονυσίου, εἰς Ἄνδρον, εἰς τόν ναόν τοῦ Ἁγίου Νικολάου· ἔγινα ἱερομόναχος εἰς τούς 1751: Σεπτεμβρίω 8: παρά τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σίφνου κύρ Μελετίου ἐδῶ εἰς τό μοναστήρι· ἔφυγα διά νά κυβερνηθῶ ἀπό τό μοναστήρι εἰς τά 1752... καί ἐπῆγα εἰς τήν Σμύρνην καί ἀπό ἐκεῖ ἐπάγησα εἰς Κωνσταντινούπολιν καί τή Μοσκοβία».³³

Ἀπό τούς διαπρεπεῖς ἡγούμενους τῶν Ταξιάρχων, ὁ Καλλίνικος, καθιέρωσε χορηγία 50 γροσίων ὑπέρ τῆς Σχολῆς Σίφνου (1782) γιά νά σπουδάξουν σ' αὐτήν νέοι μοναχοί τῆς μονῆς του.³⁴

6. Σπυρίδων Βαλέττας

Γεννήθηκε τό 1786 στήν Ἰο. Μετά τίς σπουδές του στή Σίφνο, πῆγε στό Παρίσι γιά ἀνώτερα μαθήματα. Τό 1818, μέ τό ψευδώνυμο «Δημ. Ἀριστομένους» μετέφρασε στά ἑλληνικά τό ἔργου τοῦ Ρουσό «περί ἀνισότητος τῶν ἀνθρώπων». Πῆρε ἐνεργό μέρος στήν Ἐπανάσταση τοῦ '21 καί ἀργότερα, τό 1843, ἔγινε Ὑπουργός τῆς Παιδείας. Ἐγραψε, ἐπίσης, τό ἔργο «Ὁ γέρον Λυμπρίτης», στό ὁποῖο ἀνέπτυξε τίς ἀπόψεις του γιά τό Σύνταγμα. Ἀπεβίωσε τό 1844.³⁵

7. Ἰωάννης Λειμβαῖος

Σερίφιος, τέκνο τοῦ οἰκονόμου Σερίφου Κωνσταντίνου Λειμβαίου. Σπούδασε στή Σχολή τοῦ Ἁγίου Τάφου καί στό Βουκουρέστι. Οἰκονομικός ἐπίτροπος τοῦ μητροπολίτου Σίφνου Καλλινίκου (1817-1821), ἔλαβε στή συνέχεια ἐνεργό μέρος στήν Ἐπανάσταση. Ἀντιπρόσωπος στήν Ἐθνική Βουλή τῆς ἐπαρχίας Σίφνου-Μήλου-Κιμώλου (1827-1828) καί πάρεδρος τοῦ Εἰρηνοδικείου Σίφνου (1835).³⁶

8. Θεόδωρος Λιβάνιος

Σερίφιος, διδάσκαλος στό Ἰάσιο καί φιλικός.³⁷

9. Γεώργιος Λευϊτικός

Σερίφιος, σκευοφύλαξ Σερίφου καί φιλικός.³⁸

33. Κώδικας Μονῆς Ταξιάρχου Σερίφου, φ. 11 καί Κατάστιχο Νο 3.

34. Συμεωνίδη Σίμου Μ., Ἡ Μονή Ταξιάρχου Σερίφου καί ἡ Σχολή τοῦ Ἁγίου Τάφου τῆς Σίφνου, ἐφημ. «Σίφνος», φ. Δεκ. 1990. Βλ. καί στό Παράρτημα τά ἐγγραφα 16 καί 17.

35. Εὐαγγελίδου, Ἡ Παιδεία, Β', σελ. 95.

36. Πελοποννήσιου Μάρκου Β., Ἀντώνιος Ζηλήμων, ὁ ἄξιος Σίφνιος Δικαστής καί ὁ συγγενικός δεσμός του μέ τή Σέριφο, περιοδ. «Κυκλαδ. Θέματα», χρόνος Δ' (1987), τεῦχος 20, σελ. 80-90, Τρουλλοῦ Ἀντων. Γ., Βίβλος ληψοδοτική Ἰωάννου Λειμβαίου (1820), περιοδ. «Κυκλαδ. Θέματα», χρόνος Δ' (1988), τεῦχος 24, σελ. 340-342, Συμεωνίδη, Ἱστορία, σελ. 261 καί Ἐκκλησ. Ἱστορία.

37. Εὐαγγελίδου Τρύφ. Ε., Ἡ Νῆσος Σέριφος καί αἱ περί αὐτήν νησίδες, Ἐν Ἐρμουπόλει 1909, σελ. 139, Γαλανοῦ Φωκ., Σέριφος, Μέρος Α', Ἀθήναι 1962, σελ. 123.

38. Γαλανοῦ, ὁ.π.κ., σελ. 129.

10. *Ἰωάννης Παπαδόπουλος*

Γεννήθηκε τό 1793 στή Σέριφο, τέκνο τοῦ ἱερέως Ἀνδρέου Κοτσίκου καί τῆς Αἰκατερίνης Παλαιοῦ. Ὁ ἴδιος προτίμησε τό ἐπώνυμο Παπαδόπουλος (δηλ. γιός ἱερέως) καί βεβαιώνει ὅτι «ἐφοίτησε εἰς τήν ἐν Σίφνω Σχολήν τοῦ Παναγίου Τάφου». Ἀσχολήθηκε μέ τήν ἐρμηνεία τῶν Γραφῶν καί ἔγραψε πολλά βιβλία ἀριθμός χειρογράφων μελετῶν του διασώζεται στήν Ἐθνική Βιβλιοθήκη καί τήν ἀγιορείτικη μονή τοῦ Ἀγίου Παντελεήμονος. Ἀργότερα μυήθηκε στίς δοξασίες τοῦ Ἀγαθαγγελισμοῦ καί ἐγινε ἐνθερμος κήρυκας του.³⁹

11. *Νεόφυτος Βάμβας*

Γεννήθηκε τό 1770 στή Χίο, ὅπου καί σπούδασε ὡς τά 15 χρόνια του. Τό 1785 «μετέβη εἰς Σίφνον τῆς ὁποίας ἡ Σχολή ἤκμαζε τότε» μέ διδάσκαλο τόν Μισαήλ τόν Πάτμιο. «Ἐκεῖ ἐσπούδαζε μετά πολλῶν στενοχωριῶν βοηθούμενος ἀπό φιλοξένους οικογενείας καί τούς διδασκάλους του», ἀναφέρεται γιά τόν μετά σοφό διδάσκαλο καί καθηγητή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἀπό 1837-1855.⁴⁰

12. *Φιλόθεος*

Ἀπό τίς Μηλιές τῆς Θράκης, σπούδασε στή Σίφνο πρό τοῦ 1794. Προηγουμένως εἶχε παρακολουθήσει μαθήματα καί στή Σχολή τῆς Χίου. Μετά τίς 14 Σεπτεμβρίου 1794 «τό δεύτερον ἀναβάς εἰς Χίον, ἐκ Σίφνου», συνέχισε ἐκεῖ τίς σπουδές του. Δίδαξε πολλά χρόνια στή Θράκη καί μέ τήν διαθήκη του (26-2-1831) «ἄφησε εἰς τήν Σχολήν τῆς Σίφνου γρόσια πέντε χιλιάδας (5.000)». Ἀπεβίωσε τόν Αὐγουστο τοῦ 1837.⁴¹

13. *Χαράλαμπος Γραμματικίδης*

Μοναχός τῆς Μονῆς Ἰβήρων τοῦ Ἀγίου Ὄρους. Διδάσκαλος τῆς Σχολῆς Λέρου ἀπό 1825-1830. Σέ γράμμα του τῆς 15 Ὀκτωβρίου 1830 πρός τόν Νικόλαο Χρυσόγελο, τόν ἀποκαλεῖ «ἀγαπητόν συμμαθητήν τῆς ἐν Σίφνω Σχολῆς», γεγονός πού βεβαιώνει ὅτι μαθήτευσε σ' αὐτήν πρό τοῦ 1800.⁴²

Γ'. ΣΙΦΝΙΟΙ ΛΟΓΙΟΙ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ

1. *Ἀβραῆς Ἀγγελέτος*, διδάσκαλος. Γεννήθηκε τό 1802 καί ὑπῆρξε μαθητής τοῦ Νικ. Χρυσογέλου στή Σχολή τοῦ Ἀγίου Τάφου. Δίδαξε ἐπί 25 χρόνια σέ διάφορα μέρη, ὅπως στή Μῆλο (1829-1831), στήν Κορωνίδα Νάξου (;-1839), στή Σαλαμίνα (1840-1843) καί στή Σίφνο (1843, ὡς τή συνταξιοδότησή του τό 1863).⁴³

39. *Εὐαγγελίδου*, ὁ.π.π., σελ. 137-138, *Γαλανοῦ*, ὁ.π.π., σελ. 130 ἐπ.

40. *Σάθα Κων. Ν.*, Βιογραφίαι τῶν ἐν τοῖς γράμμασι διαλαμπάντων Ἑλλήνων, ἐν Ἀθήναις 1868, σελ. 728-730 καί «*Χιακόν Ἀρχεῖον*», τόμ. Α', σελ. 436.

41. *Γεδεῶν Μαν. Ἰω.*, Ἀποσημειώματα Χρονογράφου (1800-1913), ἐν Ἀθήναις 1932, σελ. 110, *Τοῦ Ἰδίου*, Διαθηκῆ δύο Θρακῶν διδασκάλων, περιοδ. «Θρακικά», ἐν Ἀθήναις 1936, τόμ. 7ος, σελ. 203 ἐπ.

42. *Εὐαγγελίδου*, Ἡ Παιδεία, Β', σελ. 119.

43. *Συμεωνίδη Σίμου Μ.*, Σίφνιοι Διδάσκαλοι τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐφημ. «Σιφναϊκά Νέα», ἔτος ΙΓ' (1959), φ. 148, *Τοῦ Ἰδίου*, Ἡ Ἐκπαίδευση κλπ., σελ. 65, 102-103, *Τοῦ Ἰδίου*, Οἱ πρῶτοι Σίφνιοι συνταξιοῦχοι, ἐφημ. «Σιφναϊκά Νέα», Ἰανουαρ. 1991, φ. 24, *Μπαμπούνη Χάρη*, Ἡ Παιδεία στή Μῆλο κατά τήν Καποδιστριακή Περίοδο (1828-1832), Ἀθήνα 1992, σελ. 28, 31, 38 κ.ά.

2. *Ἀγάπιος*, ἡγούμενος τῆς Μονῆς Βρυσιανῆς (1799-1800).⁴⁴
3. *Ἀθανάσιος*, ἀρχιμανδρίτης Μονῆς Προφήτου Ἡλιοῦ (1775).⁴⁵
4. *Ἀθανάσιος*, ἱερομόναχος-διδάσκαλος Κιμῶλου (1822-1829).⁴⁶
5. *Ἀλιμπέρτης Γεώργιος*. Γεννήθηκε τό 1801. Μετά τήν ἀποφοίτησή του ἀπό τή Σχολή Σίφνου, συνέχισε τίς σπουδές του στό Βουκουρέστι. Ἱερολοχίτης, πῆρε μέρος στή μάχη τοῦ Δραγατσανίου, ὅπου τραυματίστηκε καί, στή συνέχεια, στίς μάχες τῆς Πελοποννήσου.⁴⁷ Τό 1829 διορίστηκε ὑπάλληλος τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας,⁴⁸ ὑπηρετήσε δέ καί σέ ἄλλες δημόσιες θέσεις. Ἀπεβίωσε στή Σίφνο τόν Φεβρουάριο τοῦ 1873. Ὁ Γ. Ἀλ. ἦταν κι ἕνας γνήσιος σατιρικός ποιητής.⁴⁹
6. *Ἄνθιμος*, πρωτοσύγκελλος τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἄνδρου, ἐπί ἀρχιεπισκόπου Φιλοθέου τοῦ Σιφνίου (1759-1768).⁵⁰
7. *Ἄνθιμος Ἀνδρόνικος*, ἀρχιδιάκονος τῆς μητροπόλεως Φιλιππουπόλεως (1824-1850).⁵¹
8. *Ἄνθιμος Γρυπάρης*, ἀρχιμανδρίτης (1816+).⁵²
9. *Ἀντώνιος «Σιφναῖος»*. Πρῶτος ὀστιάριος καί γραμματεῦς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἀδελφός τοῦ μητροπολίτη Σηλυβρίας Παρθενίου, τοῦ μετὰ Χαλκηδό-
νος. Ἀπεβίωσε νέος, στίς ἡμέρες τοῦ οἴκουμ. πατριάρχου Σαμουήλ Χαντζερῆ (1766-1768, 1773-1774). Ὁ Ἰωάσαφ Κορνήλιος, στό δίτομο ἔργο του «Λόγου», Βενε-
τία 1788, τόν ἐπαινεῖ «ἐπ' εὐσεβεία, παιδεία, ἀγαθότητι, νοημοσύνη καί συμπαθῆ
διαθέσει πρὸς τοὺς πάσχοντα». Μέ τήν διαθήκη του κατέλιπε διάφορα ποσά ὑπέρ
πτωχῶν, «ὑπανδρεῖαν ἀπόρων κορασιῶν, ποσά τινα καί εἰς τήν ἐν τῇ πατρίδι του Σίφ-
νω σχολήν προσθήκην τῶν κεφαλαίων αὐτῆς».⁵³
10. *Ἀντωνιάδης Γαβριήλ*. Ἀρχιδιάκονος τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ ἀπό τό
1818. Διετέλεσε γενικός ἀρχιερατ. ἐπίτροπος τῆς μητροπόλεως (1822-1824) καί το-
ποτηρητής τῆς ἐπισκοπῆς Κερνίκης (1824-1827). Μετά τόν θάνατο τοῦ Παλ. Πα-
τρῶν, διορίστηκε τοποτηρητής τῆς μητροπόλεως καί τῆς ἐπισκοπῆς Κερνίκης καί
Καλαβρυτῶν (1827) ὡς τόν Νοέμβριο τοῦ 1828. Διετέλεσε ἡγούμενος τῆς Μονῆς
Βλαχερνῶν Ἠλείας, ὅπου ἀπεβίωσε τό 1852.⁵⁴
11. *Ἀποστόλης Ἰωάνης*. «Προεστός καί ἐπίτροπος» (ἡγούμενος) τῆς Μονῆς Βρυ-
σιανῆς (μετά 1654-1657, 1660-1662).⁵⁵ Διακεκριμένος ἱερομόναχος καί γιατρός,⁵⁶

44. *Συμεωνίδη*, Βρυσιανή 1966, σελ. 75-76.

45. *Συμεωνίδη*, Ἰ.Μ. Προφ. Ἡλιοῦ, «Σιφνιακά», Β' (1992), σελ. 47, 76.

46. *Συμεωνίδη*, Σίφνιοι διδάσκαλοι, ὀ.π.π.

47. *Συμεωνίδη*, Ἱστορία, σελ. 264-265.

48. *Συμεωνίδη Σίμου Μ.*, Ἐνας παραγκωνισμένος Κρητικός, περιοδ. «ΗΩΣ», περίοδ. Γ',
ἔτος 7ον (1964), ἀριθ. 76-85 (ἀφιέρωμα στήν Κρήτη), σελ. 268, ὅπου τό ἔγγραφο διορισμοῦ τοῦ
Ἀλιμπέρτη.

49. *Σταφυλοπάτη Νίκου Γ.*, Ἀνθολογία Σιφνίων Ποιητῶν 1801-1984, Ἀθήνα 1984, σελ.
15-19.

50. *Συμεωνίδη Σίμου Μ.*, α) Ὁ ἀρχιεπ. Ἄνδρου Φιλόθεος, ὁ Σίφνιος, περιοδ. «Ἀνδριακή
Ἐπιθεώρησης», 1959, τεῦχος 19, σελ. 7. β) Βρυσιανή 1966, σελ. 120, γ) Τό ἀντίγραφο τοῦ Α'
Κώδικος τῆς Βρυσιανῆς, περιοδ. «Σιφνιακά», Β' (1992), σελ. 172.

51. *Συμεωνίδη*, Ἰ.Μ. Προφήτου Ἡλιοῦ, σελ. 56.

52. *Πετροπούλου*, Μνημεῖα, σελ. 45, 235.

53. *Γεδεών Μανουήλ Ἰ.*, Μνεῖα τῶν πρό ἐμοῦ 1800-1863-1913, ἐν Ἀθήναις 1934, σελ. 54-55.

54. *Βιτάλη Φιλάρ.*, ἀρχιμ., Γαβριήλ ὁ Σίφνιος, ἀρχιδιάκονος τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμα-
νοῦ, τοποτηρητής τῶν Μητροπόλεων Πατρῶν καί Κερνίκης, «Ε.Ε.Κ.Μ.», τόμ. Γ' (1963).

55. *Συμεωνίδη*, α) Βρυσιανή 1966, σελ. 60-62, β) Βρυσιανή 1981, σελ. 35-36, 40, γ) Τό
ἀντίγραφο τοῦ Α' Κώδικος κλπ., σελ. 165, 167.

56. *Σπεράντσα Θεοδόσ.*, Ἡ Παναγία ἡ Χρυσοπηγή τῆς Σίφνου, Ἀθήναι 1949, σελ. 49, 65.

γνωστός σέ όλα τά νησιά. Μέ τήν ὄλη δράση του πρόβαλε σέ παγκυκλαδικό επίπεδο τή νεοσύστατη (1643/1644) μονή τῆς Βρυσιανῆς.

12. *Ἀτσάλης Ἰωαννίκιος*. Ἱερομόναχος τῆς Μονῆς τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ μέ προσφορά πνευματικῶν ὑπηρεσιῶν καί στήν Ἀρτάκη τῆς Μ. Ἀσίας ἀπό τό 1817-1834.⁵⁷

13. *Ἀφεντάκης Γεράσιμος*. Ἱεροδιάκονος καί διδάσκαλος.⁵⁸ Γεννήθηκε τό 1794 καί σπούδασε στή Σχολή τοῦ Ἁγίου Τάφου. Μέ δικά του ἐξοδα εἰδικεύθηκε στήν ἀλληλοδιδασκτική μέθοδο, μέ διδάσκαλο τόν Ν. Νικητόπλο, στή Σχολή τῆς Αἰγίνας, ἀπό τήν ὁποία ἀπεφοίτησε στίς 23 Ἰουνίου 1829.⁵⁹ Σέ πίνακα τῶν ἀποφοίτων, ἔγραψε ὁ Νικητόπλος γι' αὐτόν ὅτι προηγουμένως εἶχε χρηματίσει διδάσκαλος τῆς Ἑλληνικῆς καί ὅτι ἐπιθυμοῦσε νά διορισθεῖ στήν πατρίδα του. Γνωστό εἶναι ὅτι δίδαξε στήν Ἀλληλοδιδασκτική Σχολή τῆς Μήλου ἀπό τόν Αὐγουστο τοῦ 1829 ὡς τόν Σεπτέμβριο 1830.⁶⁰

14. *Ἀχλυμπάρης Ἀγγελῆς*. Τέκνο τοῦ κύρ Ἀναγνώστη καί τῆς Μαργαριτῶς, γεννήθηκε τό 1790. Ὑπῆρξε τυπογράφος τῆς ἐφημερίδας τῆς Ὑδρας «Ὁ φίλος τοῦ Νόμου», κατά μαρτυρία τοῦ ἰδίου τῆς 25ης Ἰουνίου 1825.⁶¹ Ἀργότερα φαίνεται ὅτι προσήλθε στίς τάξεις τοῦ Κλήρου καί ιεράτευσε στήν ΚΠόλη, ὅπου καί ἀπεβίωσε τό 1866. Τό 1871 ὁ γιός του Γεώργιος, μετέφερε τά λείψανά του στή Σίφνο καί τά ἐνταφίασε στό προαύλιο τῆς Παναγίας Καταβατῆς, ἀπό τήν ὁποία, προφανῶς, κατάγονταν.⁶²

15. *Βῶος Γεώργιος*, διδάσκαλος. Ἀπό τούς πρώτους πού ἐκπαιδεύτηκαν στήν ἀλληλοδιδασκτική μέθοδο στό Ἴασιο. Στά μέσα Ἰουλίου 1820, ἔδωσε ἐξετάσεις καί ἔλαβε τό σχετικό δίπλωμα. Τόν ἴδιο χρόνο, ἀφοῦ μῆθηκε στήν Φιλική Ἐταιρεία ἀπό τόν Δημ. Θέμελη στό Γαλάτσι, «ἀπῆλθεν εἰς Κρήτην», ὅπου διορίστηκε στό Ρέθυμνο.⁶³ Μέ τήν ἐναρξή τῆς Ἐπανάστασης τοῦ '21, τόν συνέλαβαν οἱ Τοῦρκοι καί τόν φυλάκισαν, οἱ Ρεθύμνιοι ὅμως τόν ἀπελευθέρωσαν μέ τήν καταβολή μεγάλου χρηματικοῦ ποσοῦ.⁶⁴ Δίδαξε καί στό Ἡράκλειο πρό τοῦ 1827.⁶⁵

16. *Βερνίκος Νικόλας*, ἱερεὺς-διδάσκαλος. Ἀπό τούς πρώτους γραμματοδιδασκάλους τῆς Σίφνου. Μαθητῆς του ἀναφέρεται ὁ ἱερομόναχος Νεόφυτος Χωρικός (1665).⁶⁶

17. *Γαβριήλ*, ἱερομόναχος τῆς Μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου τῆς Πάτμου. Ἀπεβίωσε στίς 16 Ἰουνίου 1780.⁶⁷

18. *Γαβριήλ*, ἡγούμενος τῆς Βρυσιανῆς (πρό 1696).⁶⁸

57. *Συμειωνίδης*, Ἱ.Μ. Προφ. Ἡλιοῦ, σελ. 41.

58. *Συμειωνίδης*, Σίφνιοι Διδάσκαλοι κλπ.

59. *Γ.Α.Κ./Ἐκτακτοὶ Ἐπίτροποι*, φάκ. 83.

60. *Μπαμπούνη*, Ἡ Παιδεία στή Μήλο κλπ., σελ. 53.

61. *Συμειωνίδης Σίμου Μ.*, Ἀγγελῆς Ἀχλυμπάρης, ὁ πρῶτος (;) Σίφνιος τυπογράφος. Μία διαφορά του μέ τόν ἀγιογράφο Νικόλαο Πρατικό, περιοδ. «Σιφνιακά», Α' (1991), σελ. 121-123.

62. *Συμειωνίδης*, Περί Ἀχλυμπάρη συμπληρωματικά, «Σιφνιακά», Β' (1992), σελ. 158.

63. «*Ἐρμῆς ὁ Λόγιος*», τόμ. Γ' (1820), σελ. 688-690, ἐπανεκδόση Ε.Α.Ι.Α., Ἀθήνα 1990.

64. *Κριτοβουλίδης Κ.*, Ἀπομνημονεύματα τοῦ περὶ αὐτονομίας τῆς Ἑλλάδος πολέμου τῶν Κρητῶν, Ἀθήνα 1859, σελ. 2., *Ψιλάκη Β.*, Ἱστορία τῆς Κρήτης, Χανιά Κρήτης, τόμ. Γ' (1909), σελ. 326, *Μπελιᾶ Δ. Ἐλένης*, Ἡ Παιδεία τῶν Κρητῶν κατὰ τήν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν καί τήν Καποδιστριακὴν περίοδον, περιοδ. «Μνημοσύνη», Α' (1967), σελ. 268.

65. *Εὐαγγελίδου*, Ἡ Παιδεία, Β', σελ. 169.

66. *Σπεράντσα*, Χρυσοπηγή, σελ. 51.

67. *Φλωρεντῆ Χρυσοστ.*, διακόνου, Βραβεῖον τῆς Ἱ. Μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου Πάτμου, Ἀθήνα 1980, σελ. 74.

68. *Συμειωνίδης*, Βρυσιανή 1966, σελ. 63.

19. *Γαβριήλ*, ηγούμενος Προφήτου Ἡλιοῦ (1773).⁶⁹
20. *Γαβριήλ Σκῦφος*, ιερομόναχος. Γεννήθηκε τό 1810 καί σπούδασε στή Σίφνο. Διετέλεσε «ἀρχιμανδρίτης πάσης Ἐφέσου καί Γενικός Ἐπίτροπος τῆς ἐπαρχίας». ⁷⁰ Μετά προσήλθε στή Μονή Λογγοβάρδας Πάρου καί στίς 21 Νοεμβρίου 1865 στή δύναμη τῶν μοναχῶν Παναγίας Βρυσιανῆς.⁷¹
21. *Γεράσιμος*, ιερομόναχος τῆς Μονῆς Θεολόγου Πάτμου ὡς τό ἔτος 1607, ὁπό-
τε «ἀρχησε τό μνημόσυνόν του». ⁷²
22. *Γεράσιμος*, ιερομόναχος, ηγούμενος Βρυσιανῆς (πρό 1716).⁷³
23. *Γεράσιμος*, ιερομόναχος, ηγούμενος Προφήτου Ἡλιοῦ (1712-1713).⁷⁴
24. *Γεράσιμος*, ιερομόναχος. Ἀναφέρεται ὅτι τό 1754 διετέλεσε ηγούμενος σέ
μία ἀπό τίς δύο ἀνδρικές μονές τῆς Σίφνου, πιθανόν τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ.⁷⁵ Μετά
διδάσκαλος στή Ζαγορίτσανη τῆς Ἠλείρου καί, στή συνέχεια, «πρῶτος κτίτωρ» τῆς
Μονῆς Ἀγίων Ἀναργύρων Χόλισταν (Καστοριάς). Ἦγουμένευσε σ' αὐτήν ὡς τό
1803, ὁπότε τόν διαδέχθηκε ὁ «ἐκ Νικολίτσης Γεράσιμος». ⁷⁶
25. *Γεώργιος [Γρυπάρης]*. Γραμματικός τοῦ Κοινοῦ στήν ΚΠόλη μεταξύ
1780-1790· εἶχε διατελέσει καί γραμματικός τῆς οἰκογένειας «τοῦ αὐθέντου Μολδα-
βίας Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου Βοεβόδα». Ἡ τελευταία αὐτή ιδιότητά του ἦταν ἡ
ἀφορμή, ὅταν φυλακίστηκαν μέλη τῆς οἰκογένειας Ὑψηλάντη τόν Μάιο 1788, νά φυ-
λακισθεῖ κι' αὐτός, προσωρινά, «εἰς τόν δαῖρέν τοῦ τερεκετζήπαση». Τόν Ἰούνιο
1785 εἶχε προταθεῖ, ὡς ἀμοιβή τῶν ὑπηρεσιῶν του, στή Γραμματεία τοῦ Κοινοῦ, νά
τοῦ δοθεῖ ἡ ἐξουσία τοῦ ἀγιάσματος τῆς Μεταμορφώσεως.⁷⁷ Γνωστή εἶναι ἐπιστολή
τοῦ Γρυπάρη πρὸς τόν ἀρχιεπίσκοπο Σίφνου Μελέτιο, ὁ ὁποῖος τόν εἶχε εὐεργετήσει
ὅταν σπούδαζε στή Σχολή τοῦ Ἁγίου Τάφου.⁷⁸
26. *Γκιών Ἀντώνιος*, διδάσκαλος. Τόν Ὀκτώβριο 1829 ἀνέλαβε καθήκοντα στή
νεοσύστατη Ἀλληλοδιδασκτική Σχολή Ἀρνάδου Τήνου.⁷⁹ Εἶναι γνωστές δύο ἐπιστο-
λές του πρὸς τόν Ν. Χρυσόγελο.⁸⁰
27. *Γοζαδῖνος Τριαντάφυλλος*, διδάσκαλος Κέας (1831).⁸¹
28. *Γρηγόριος ὁ Σίφνιος*. Μέγας ἀρχιμανδρίτης τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου-
διδάσκαλος. Μετά τήν ἀποφοίτησή του ἀπό τήν Σχολή τοῦ Ἁγίου Τάφου, συμπλή-
ρωσε τίς σπουδές του στή Μαγνησία μέ διδάσκαλο τόν Θεοδόσιο Κοκκινάκη καί
στή Σχολή τῆς Πάτμου.⁸² Ἐγκαταστάθηκε στήν ΚΠόλη (1801-1811), ὅπου διακρίθη-

69. *Συμεωνίδη*, Ἱ.Μ. Προφήτου Ἡλιοῦ, σελ. 47.

70. *Βιτάλη Φιλάρ.*, ἀρχιμ., Τό Θεολογάκι τοῦ Πάνω Πεταλιοῦ Σίφνου, ἐφημ. «Σίφνος», φ. Δεκ. 1993.

71. *Συμεωνίδη*, Βρυσιανή 1966, σελ. 54.

72. *Φλωρεντή*, Βραβεῖον, σελ. 14.

73. *Συμεωνίδη*, Βρυσιανή 1966, σελ. 66.

74. *Συμεωνίδη*, Ἱ. Μονή Προφήτου Ἡλιοῦ, σελ. 43.

75. Ὁ.π.π., σελ. 44-46, ὅπου βλ. περὶ τοῦ ἀνωτύμου ηγούμενου.

76. *Χρησιτῆ Γερμανοῦ ἀρχιμ.*, Ἡ κατά Χόλισταν Ἱ. Μονή Ἀγίων Ἀναργύρων (Καστοριάς), περιοδ. «Ἱερός Σύνδεσμος», τόμ. 21 (1921), φ. 27, σελ. 6.

77. *Κοιμηνοῦ-Ὑψηλάντου Ἀθ.*, Τά μετά τήν ἄλωσιν κλπ., σελ. 641, 687, 692, 694.

78. Βλ. στό Παράρτημα τό ἔγγραφο ὑπ' ἀριθμ. 15.

79. *Εὐαγγελίδου*, Ἡ Παιδεία, Β', σελ. 80.

80. *Συμεωνίδη Σίμου Μ.*, Ἀνεκδότων Γραμμάτων πρὸς Νικόλ. Χρυσόγελο, συνέχεια, πε-
ριοδ. «Νέα Ἑστία», ἔτος ΛΕ' (1961), τόμ. 69ος-τεῦχος 809, σελ. 397-398.

81. *Εὐαγγελίδου*, ὁ.π.π., σελ. 56.

82. *Σάθα Κων. Ν.*, Βιογραφίαι τῶν ἐν τοῖς γράμμασι διαλαμπάντων Ἑλλήνων, ἐν Ἀθήναις 1868, σελ. 651.

κε γιά τήν παιδεία, τό ἦθος καί τήν κηρυκτική του δεινότητα. Ὁ πατριάρχης Ἱερεμίας Δ΄ στόν Γρηγόριο ἐμπιστεύθηκε τή διαποίμανση τῆς ἀναπτυσσόμενης παροικίας τῶν Ἑλλήνων τῆς Δάκκας τῶν Ἰνδιῶν, ὅπου παρέμεινε ἀπό τό 1812-1817 προσφέροντας μεγάλες ἐθνικές ὑπηρεσίες. Τό 1818 γύρισε στήν ΚΠόλη καί ἔδωσε ἀναφορά στόν τότε πατριάρχη Κύριλλο γιά τήν ὅλη δράση του στίς Ἰνδίες. Ὁ πατριάρχης ἐντυπωσιάσθηκε καί εἶχε πρόθεση νά τόν ἀναδείξει ἐπίσκοπο τῶν ἐλληνικῶν παροικιῶν τῶν Ἰνδιῶν, ἀλλά δέν πρόλαβε νά ὀλοκληρώσει τό σχέδιό του.⁸³ Ἀπό τήν ΚΠόλη ὁ Γρηγόριος γύρισε γιά ἓνα μικρό διάστημα στήν πατρίδα του Σίφνο γιά νά ἀναπαυθεῖ καί ἀκολούθως ἐπέστρεψε στή Βασιλεύουσα, ὅπου ἐπιδόθηκε στό θεῖο κήρυγμα. Βραδύτερα ἱδρυσε σχολεῖο στό Βογιατζίκιοι (Βαφειοχώρι) πού λειτούργησε ὡς τόν θάνατό του «ἀπό λοιμοῦ τῆ 12 Νοεμβρίου 1825».⁸⁴ Ὁ Ἡλίας Τανταλίδης, στό ἔργο του «Ἰνδική Ἀλληλογραφία», ἐν Κωνσταντινουπόλει 1852, δημοσίευσε τούς Λόγους καί τίς Ἐπιστολές τοῦ Γρηγορίου πρὸς τούς Ἕλληνες τῶν Ἰνδιῶν.

29. *Γρυπάρης Νικόλαος*, Παχάρνικος στό Γαλάτσι. Μυήθηκε τό 1818 στή Φιλική Ἐταιρεία ἀπό τόν ἀρχιμανδρίτη Γρηγόριο Δικαῖο. Μέλος τῆς πρώτης ἐφορείας πού ἱδρυσε ἡ Ἐταιρεία στό Γαλάτσι (1819) μέ τήν ὀνομασία «Ἀρχίδαμος».⁸⁵

30. *Δανιήλ, ἱερομόναχος*: ἡγούμενος τῆς Βρυσιανῆς μεταξὺ 1764-1771, 1780-1782 καί 1788-1789.⁸⁶

31. *Δεκαβάλλες Κύριλλος*, ἱερομόναχος: ἡγούμενος τῆς Βρυσιανῆς (1796-1797, 1811-1812).⁸⁷

32. *Δραγάτης Ἰάκωβος*. Γεννήθηκε τό 1790 καί σπούδασε στή Σχολή τοῦ Ἁγίου Τάφου. Ὅταν ὁ Νικ. Χρυσόγελος ἀνέλαβε Ὑπουργός Παιδείας, προσέλαβε τόν Δραγάτη γραφεά στό Ὑπουργεῖο στό ὅποιο ὑπηρέτησε πολλά χρόνια.⁸⁸ Συνταξιοδοτήθηκε τό 1863.⁸⁹

33. *Δροσῆς Νικηφόρος*, ἱερομόναχος: ἡγούμενος τῆς Βρυσιανῆς (1676-1679, 1696-1698).⁹⁰

34. *Ζαχαρίας*, ἱερομόναχος: «ὁ ὀσιώτατος ἐν ἱερομονάχοις καί πνευματικοῖς κύρ Ζαχαρίας», ὑπῆρξε ἀπό τούς πρωτεργάτες ἀνέγερσης (1654) τῆς μεγάλης καί ἱστορικής μονῆς τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ Σίφνου στή φρουριακή μορφή πού βλέπουμε καί σήμερα.⁹¹

35. *Ἰάκωβος*, ἱερομόναχος. Διετέλεσε ἐκκλησιάρχης τῆς ἱστορικής Μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου τῆς Πάτμου κατὰ τὰ ἔτη 1593, 1608, 1629, ἀλλά καί ἡγούμενος τῆς τέσσερις φορές (1596, 1609, 1610 καί 1631). Ἀπεβίωσε στίς 23 Μαΐου 1641.⁹²

36. *Ἰάκωβος Τριαντάφυλλος*, ἀρχιμανδρίτης: ἡγούμενος τῆς Βρυσιανῆς (Σεπτ. 1698-πρὸ Νοεμ. 1703, 1707).⁹³

83. *Λουκάτου Σπύρου Δ.*, Ἕλληνες καί Φιλέλληνες τῶν Ἰνδιῶν κατὰ τήν Ἑλληνικήν Ἐπανάστασιν, Ἀθῆναι 1965, σελ. 37 κ.ά.

84. *Σάβα*, ὁ.π.π., σελ. 652.

85. *Μπωγδανόπουλος Δημ.*, Φιλική Ἐταιρεία, Ἀθήνα 1987, σελ. 362. *Συμεωνίδης*, Ἱστορία, σελ. 240.

86. *Συμεωνίδης*, Βρυσιανή 1966, σελ. 69, 70, 72.

87. Ὁ.π.π., σελ. 73-74, 79.

88. *Συμεωνίδης*, Ἐνας παραγκωνισμένος Κρητικός κλπ.

89. *Συμεωνίδης*, Οἱ πρῶτοι Σίφνιοι συνταξιούχοι κλπ.

90. *Συμεωνίδης*, Βρυσιανή 1966, σελ. 63-64 καί Βρυσιανή 1981, σελ. 37.

91. *Συμεωνίδης*, Ἱ.Μ. Προφήτου Ἡλιοῦ, σελ. 25-27, 43.

92. *Φλωρεντιῆ*, Βραβεῖον, σελ. 25.

93. *Συμεωνίδης*, Βρυσιανή 1966, σελ. 64, Βρυσιανή 1981, σελ. 37.

37. *Ίάκωβος Β'*, ιερομόναχος· ἡγούμενος Βρυσσιανῆς (1716-1719, 1735-1737).⁹⁴
38. *Ίγνάτιος*, ιερομόναχος· ἡγούμενος Βρυσσιανῆς (1745-1752).⁹⁵
39. *Ίγνάτιος (Β')*, ιερομόναχος· ἡγούμενος Βρυσσιανῆς (1771-1773).⁹⁶
40. *Ίγνάτιος*, ιερομόναχος· ἡγούμενος Προφήτου Ἡλιοῦ (1785-1786).⁹⁷
41. *Ἱερεμίας Ὀρφανός*, ιερομόναχος τῆς Μονῆς Σίμωνος Πέτρας τοῦ Ἁγίου Ὀρους. Τό 1629 ἱδρυσε στήν πατρίδα του Σίφνο τή μικρή μονή τοῦ Ἁγίου Ἀρτεμίου, τήν ὁποία ἀφιέρωσε στή Σιμωνόπετρα ὡς μετόχι της. Αὐτός, ὡς ἡγούμενος τοῦ Ἁγίου Ἀρτεμίου, καί τέσσερις συμμοναστές του, μετέδωσαν στούς Σιφνίους τήν ἀγιορειτική θεολογία τους καί κατεπολέμησαν μαχητικά τίς προσηλυτιστικές δραστηριότητες τῶν καθολικῶν ιεραποστόλων.⁹⁸ Ἀπεβίωσε πρό τοῦ Φεβρουαρίου 1655.⁹⁹
42. *Ἱερεμίας τοῦ Κλόντζου*, ιερομόναχος· ἡγούμενος τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ (1738).¹⁰⁰
43. *Ἰωακείμ*, ιερομόναχος· ἡγούμενος Προφήτου Ἡλιοῦ, πρό τοῦ 1792. Γνωστός ἀγιογράφος.¹⁰¹
44. *Ἰωαννίκιος*, ἀρχιδιάκονος τοῦ μητροπολίτου Καισαρείας Φιλοθέου τοῦ Σιφνίου. Τό 1803 προσῆλθε στή Μονή τῆς Βρυσσιανῆς, οἱ πατέρες τῆς ὁποίας τόν ἐξέλεξαν ἡγούμενό της. Ὁ Ἰωαννίκιος ὑπῆρξε, στή μακρά ἡγουμενεία του (1803-1811, 1812-1816, 1819-1822),¹⁰² ἐξαιρετικά ἀποδοτικός ὑπέρ τῆς Μονῆς, τήν ὁποία ἀνεκαίνισε, ἀνήγειρε οἰκοδομές καί τακτοποίησε τά οἰκονομικά της. Ἀπεβίωσε στίς 28 Νοεμβρίου 1829.¹⁰³
45. *Ἰωσήφ*, ιερομόναχος· πρωτοσύγκελλος τῆς μητροπόλεως Ξάνθης ὡς τό 1737 καί ἡγούμενος τῆς Μονῆς Βρυσσιανῆς (1737-1745).¹⁰⁴
46. *Ἰωσήφ Χλωρός*, ιερομόναχος· ἡγούμενος τῆς Βρυσσιανῆς (1760-1764, 1773-1780).¹⁰⁵
47. *Ἰωσήφ Γ'*, ιερομόναχος· ἡγούμενος τῆς Βρυσσιανῆς (1801-1803).¹⁰⁶
48. *Καντζηλιέρης Ἀντώνιος*. Τέκνο τοῦ πρωτοπαπᾶ Σίφνου Ἀγγελέτου Καντζηλιέρη (1739-1760). Μετά τίς σπουδές του στή Σίφνο, ὁ πατέρας του τόν ἐστείλει στή Βενετία, ὅπου ἐγγράφηκε (14 Σεπτεμβρίου 1760) στή Φλαγγίνειο Σχολή τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Βενετίας.¹⁰⁷ Ἄλλες πληροφορίες γι' αὐτόν δέν εἶναι γνωστές.
49. *Κλήμης*, ἀρχιμανδρίτης, ἡγούμενος Προφήτου Ἡλιοῦ (1727).¹⁰⁸

94. *Συμεωνίδη*. Βρυσσιανή 1966, σελ. 66. Βρυσσιανή 1981, σελ. 37.

95. *Συμεωνίδη*. Βρυσσιανή 1966, σελ. 67-68.

96. *Συμεωνίδη*. Βρυσσιανή 1966, σελ. 69.

97. *Συμεωνίδη*. Ἱ. Μονή Προφ. Ἡλιοῦ, σελ. 49.

98. *Συμεωνίδη*. Μοναστήρια κλπ.

99. *Βαμβακά Δ.*. Ἀθωνικά Σύμμεικτα, Ἀθήνα 1985, σελ. 14-2.

100. *Συμεωνίδη*. Ἱ. Μονή Προφ. Ἡλιοῦ, σελ. 43.

101. Ὁ.π.π., σελ. 50.

102. *Συμεωνίδη*. Βρυσσιανή 1966, σελ. 77 ἐπ., ὅπου δέν ἀναφέρεται ἡ τρίτη θητεία του στό ἀξίωμα. Προέκυψε ἀπό νεότερα στοιχεῖα τοῦ Μουσείου Μπενάκη, Ἀρχεῖο Ἀγώνος, Φάκ. 87/3, ὅπου πίνακες συνεισφορῶν τῶν Σιφνίων (18-5-1822) γιά τόν διεξαγόμενο Ἀγῶνα.

103. Βλ. τήν διαθήκη του στοῦ *Συμεωνίδη*, ὁ.π.π.

104. *Συμεωνίδη*. Βρυσσιανή 1966, σελ. 67.

105. Ὁ.π.π., σελ. 68, 69.

106. Ὁ.π.π., σελ. 77.

107. *Καραθανάση Ἀθαν. Ἐ.*. Ἡ Φλαγγίνειος Σχολή τῆς Βενετίας, Θεσσαλονίκη, α' πς', σελ. 169 (Β' ἐκδοσῆ).

108. *Συμεωνίδη*. Ἱ. Μονή Προφ. Ἡλιοῦ, σελ. 43.

50. *Κλήμης*, μοναχός· διδάσκαλος Ἐνδρου ἀπὸ 1799-1813.¹⁰⁹
51. *Κοντόσταυλος Ἀντώνιος*, Τέκνο τοῦ Ἀνδριώτη μεγαλέμπορου τῆς Σίφνου Μιχελέτου Κοντόσταυλου καὶ τῆς ἐγγονῆς τοῦ Βασιλείου Λογοθέτη Κατερίνας Κωτάκη, γεννήθηκε στὴ Σίφνο τὸ 1661. Σὲ ἡλικία ἑξὶ ἐτῶν, ὁ πατέρας του, πού εἶχε πέσει στὴ δυσμένεια τῶν Τούρκων, τὸν ἔστειλε στὴ Βενετία, ὅπου εἶχε τίς ἐμπορικές ἐπιχειρήσεις του ὁ ἀδελφός του Νικολός, ὑπὸ τὴν κηδεμονία τοῦ τελευταίου. Ὁ Ἀντώνιος ἔμαθε ἐκεῖ τὰ στοιχειώδη γράμματα καὶ τὸ 1675 ἔκανε τὴν ἐγγραφή του στό πανεπιστήμιο τῆς Πάδοβας ὅπου σπούδασε νομικά. Ἐγκαταστάθηκε μόνιμα καὶ δικηγόρησε στὴ Βενετία.¹¹⁰
52. *Κορέσιος Κωνσταντῖνος*· ὑπάλληλος τοῦ πατριαρχείου ΚΠόλεως καὶ γραμματικός τοῦ Κοινοῦ (1808).¹¹¹
53. *Κουλούρης Παρθένιος*, μοναχός· διδάσκαλος στὴν Κύθνο (1791-1809).¹¹²
54. *Κύριλλος*, ἡγούμενος τῆς Βρυσσιανῆς (1811-1812).¹¹³
55. *Λαγός Δημήτριος*· διδάσκαλος στὴν ΚΠόλη καὶ φιλικός. Κατηχήθηκε τὸ 1818 ἀπὸ τὸν Γ. Μαυρομιχάλη.¹¹⁴
56. *Λοῖζος Φιλάρετος*, ἱερομόναχος-διδάσκαλος στὴν ΚΠόλη, ὅπου ἀπεβίωσε τὸ 1781.¹¹⁵
57. *Μακάριος*, ἱερομόναχος· ἡγούμενος Προφήτου Ἡλιοῦ (1797, 1812).¹¹⁶
58. *Μανδελένης Κων/νος*· δημοδιδάσκαλος στὴν Ἀνάφη (1835-1839) καὶ στὸν Ἄρτεμωνα-Σίφνου (1840-1844).¹¹⁷
59. *Μαντελένης Κλήμης*· γραμματοδιδάσκαλος Ἄρτεμωνος (1822-1828).¹¹⁸
60. *Μάτζας Π. Κων/νος*· διδάσκαλος Σαλαμίνας (1831).¹¹⁹
61. *Μάτσας Βιτ. Ἰωάννης*· δημοδιδάσκαλος Ἀπολλωνίας (1829-1831, 1832-1845).¹²⁰
62. *Μελέτιος*, μοναχός-ιεροδιάκονος στὴ Σκήτη τῆς Ἁγίας Ἄννης τοῦ Ἁγίου Ὄρους (1632).¹²¹
63. *Μπᾶος Γεώργιος*· γραμματικός (1816) τοῦ Κοινοῦ ἢ τοῦ δραγομάνου τοῦ στόλου.¹²²
64. *Μπατῆς Δαμιανός*, ἱερομόναχος· ἡγούμενος Βρυσσιανῆς (1817-1819, 1823-1832). Ἀναφέρεται ὅτι κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Ἐπανάστασης, ὁ Δαμιανός μετέτρεψε τὴ μονὴ «εἰς στρατιωτικὸν καταγώγιον τῶν ἐντεῦθεν διαβαινόντων καὶ παροικούντων Κρητῶν...»¹²³ πού κατευθύνονταν στὰ πεδία τῶν μαχῶν.

109. *Εὐαγγελίδου*, Ἡ Παιδεία, Β', σελ. 71, *Πολέμη Ι. Δημ.*, Ἱστορία τῆς Ἐνδρου, Ἐνδρος 1981, σελ. 107.

110. *Συμεωνίδη Σίμου Μ.*, Ἀνδριακά Ἱστορικά Ἐγγραφα ἀπὸ Ἱταλικές Ἀρχεαϊκές Πηγές (1629-1723), περιοδ. «Ἀνδριακά Χρονικά», Ἐνδρος 1994, σελ. 92.

111. *Γεδεών*, Χρονικά, σελ. 168.

112. *Εὐαγγελίδου*, Ἡ Παιδεία, Β', σελ. 49.

113. *Συμεωνίδη*, Βρυσσιανή 1966, σελ. 79.

114. *Μελετοπούλου Α.Ι.*, Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία. Ἀρχεῖον Π. Σέκερη, Ἀθήναι 1967, σελ. 174.

115. *Πετροπούλου*, Μνημεῖα, σελ. 338-340.

116. *Συμεωνίδη*, Ἰ.Μ. Προφ. Ἡλιοῦ, σελ. 50.

117. *Συμεωνίδη*, Ἡ Ἐκπαίδευση, σελ. 58 ἐπ.

118. *Συμεωνίδη*, Καὶ ἄλλοι Σίφνιο Διδάσκαλοι, ὁ.π.π.

119. *Εὐαγγελίδου*, Ἡ Παιδεία, Β', σελ. 33.

120. *Συμεωνίδη*, Ἡ Ἐκπαίδευση, σελ. 50 ἐπ.

121. Βλ. Μέρος Α', κεφάλ. Β', ὑποσ. 70.

122. *Γκιών*, Ἱστορία, σελ. 17'.

123. *Συμεωνίδη*, Βρυσσιανή 1966, σελ. 87-88.

65. *Ναθαναήλ*, ιερομόναχος-πρωτοσύγκελλος Σιναΐτης. Έφημέριος καί διδάσκαλος επί 35 χρόνια στίς έλληνικές παροικίες τής Καλκούτας (1777-1792) καί τής Δάκκας (1792-1812) τών Ίνδιών.¹²⁴

66. *Νεόφυτος*, ιερομόναχος· ήγούμενος Προφήτου Ήλιού (1750-1751).¹²⁵

67. *Νεόφυτος*, ιερομόναχος· ήγούμενος Προφήτου Ήλιού (1774).¹²⁶

68. *Νεόφυτος «ό συφωναϊός»*, ιερομόναχος τής μονής Θεολόγου τής Πάτμου. Οικονόμος στό μετόχι του Θεολόγου «εις τά Βρουλά» τής Μ. Άσίας· άπεβίωσε εκεί στίς 24 Αύγούστου 1782.¹²⁷

69. *Νικηφόρος Τρουλλίδης*, ιερομόναχος τής Σιμωνόπετρας του Άγίου Όρους. Άνοικοδόμησε (1636) στή Σίφνο τό μικρό μοναστήρι του Άγίου Άντύπα, ώς μετόχι τής Σιμωνόπετρας καί έγκαταβίωσε σ' αυτό ώς τόν θάνατό του (πρό 1655).¹²⁸ Ένας άπό τούς Σιφνίους άγιορειτες μοναχούς-πρωτεργάτες τής πνευματικής άνάπτυξης τών συμπολιτών του.

70. *Νικηφόρος*, ιερομόναχος· ήγούμενος τής Βρυσιανής (1703-1705).¹²⁹

71. *Νικηφόρος*, ιερομόναχος· ήγούμενος Προφήτου Ήλιού (1775, 1784, 1787), γνωστός άγιογράφος.¹³⁰

72. *Νικόλαος Σίφνιος*, διδάσκαλος στή Χίο (1819). Ό Κοραΐς έγραψε γι' αυτόν: «Έμβηκεν εις τόν τόπον του (του ώς τότε διδασκάλου Χίου Βαρδαλάχου) χρηστός καί προκομένος νέος, Νικόλαος Σίφνιος». ¹³¹ Άντικατέστησε δηλαδή στή Σχολή Χίου τόν διδάσκαλο Κων. Βαρδαλάχο, άπό τούς διακεκριμένους έκπαιδευτικούς τής έποχής. Νικόλαος Σίφνιος αναφέρεται καί διδάσκαλος πού διατηρούσε ιδιωτική άλληλοδιδασκτική σχολή στή Σύρα περί τό 1830 μέ 40 μαθητές.¹³² Δέν είναι γνωστό άν πρόκειται γιά τόν διδάσκαλο Χίου Νικόλαο.

73. *Όθωναϊός Γεώργιος*· βεστιάρης καί γραμματικός του δραγομένου του στόλου (1794, 1811, 1813, 1820).¹³³

74. *Όθωναϊός Ίγνάτιος*, «διαπρέπας επί παιδεία». Γεννήθηκε τό 1768 καί μετά τίς σπουδές του στή Σίφνο, φοίτησε καί στήν Πατριάδα Σχολή μέ διδάσκαλο τόν Δανιήλ Κεραμέα. Μετά τίς σπουδές του δίδαξε στήν ΚΠόλη, στή Σχολή του Φαναρίου, ώς τό 1814. Τιμώντας τήν όλη δράση του τό Πατριαρχείο, τόν άνέδειξε μητροπολίτη Έλασσώνος. Άπεβίωσε όμως σύντομα, τό 1816.¹³⁴

75. *Όθωναϊός Ίωάννης*, γραματοδιδάσκαλος Κάστρου (1828).¹³⁵

76. *Ποδενές Άρσένιος*, ιερομόναχος του Προφήτου Ήλιού. Άπό τήν 1817-1828 έφημέρευε καί προσέφερε πνευματικές ύπηρεσίες στήν Έφεσο. Τό 1828 επέστρεψε

124. *Λουκάτου*, ό.π.π.

125. *Συμεωνίδη*, Ί. Μονή Προφ. Ήλιού, σελ. 44-47

126. Ό.π.π., σελ. 47.

127. *Φλωρεντή*, Βραβεϊο, σελ. 75.

128. *Συμεωνίδη*, Καί ό Άγιος Άντύπας κλπ.

129. *Συμεωνίδη*, Βρυσιανή 1966, σελ. 65-66.

130. *Συμεωνίδη*, Ί. Μονή Προφ. Ήλιού, σελ. 47 έπ.

131. *Δημαρά Κ.Θ.*, Άδαμάντιος Κοραΐς-Άλληλογραφία, Άθήνα 1982, τόμ. Δ', σελ. 196.

132. *Εύαγγελίδου*, Ή Παιδεία, Β', σελ. 85. Είναι πολύ πιθανόν νά πρόκειται γιά τόν Νικ. Σπεράντσα.

133. *Πετροπούλου*, Μνημεία, σελ. 131, 315., *Σφυρόερα Βασ. Βλ.*, Έγγραφα τής Νήσου Σίφνου (1785-1820) έκ τής Συλλογής Γεωργίου Σ. Μαριδάκη, «Έπετηρίς του Μεσαιων. Άρχείου», τόμ. 17 (1967), σελ. 19.

134. *Γκιών*, Ίστορία, σελ. λγ', *Πετροπούλου*, Μνημεία, σελ. 328 έπ., *Συμεωνίδη*, Έκκλησ. Ίστορία Σίφνου, σελ. 143.

135. *Συμεωνίδη*, Καί άλλοι Σίφνιοι Διδάσκαλοι, ό.π.π.

στή Σίφνο, στή μονή τῆς μετανοίας του, τῆς ὁποίας διετέλεσε καί ἡγούμενος δύο φορές (1834-1836, 1849-1850).¹³⁶

77. *Ρόζας Νικολός*. Τέκνο τοῦ Χιώτη μεγαλέμπορου τῆς Σίφνου Πετράκη Ρόζα καί τῆς δεύτερης ἐγγονῆς τοῦ Βασιλείου Λογοθέτη Μαρίας Κωτάκη, γεννήθηκε στή Σίφνο περί τό 1660. Ὀρφανός ἀπό γονεῖς πολύ σύντομα (1662), μεγάλωσε στά χέρια τῆς γιαγιάς του, μητέρας τοῦ πατέρα του, καί ὅταν ἔγινε 10 χρόνων, μέ ἐνέργειες τοῦ συνεργάτη τοῦ πατέρα του στή Βενετία Νικολοῦ Κοντόσταυλου, γράφτηκε (1671) καί σπούδασε στό Κολλέγιο Urbano τῆς Ρώμης.¹³⁷

78. *Ρωμάνος Γαβριήλ*, ἀρχιμανδρίτης, «ἄνθρωπος παιδείας μετέχων» (ὅπως τόν χαρακτήρισε ὁ Νικ. Χρυσόγελο), διετέλεσε γενικός ἐπιστάτης τῆς μητροπόλεως Σίφνου (1825).¹³⁸

79. *Σεραφεῖμ*, ἱερομόναχος-πρωτοσύγκελλος τῆς μητροπόλεως Ἐφέσου (1783-1785).¹³⁹

80. *Σκουργελός Μακάριος*, ἡγούμενος τῆς Βρυσσιανῆς (1782-1786, 1797-1799).¹⁴⁰

81. *Σπεράντσας Νικόλαος*, διδάσκαλος. Γεννήθηκε τό 1799 καί σπούδασε στή Σχολή τοῦ Ἁγίου Τάφου μέ διδάσκαλο τόν Νικ. Χρυσόγελο, τόν ὁποῖο διαδέχθηκε στή σχολαρχία (1821-1822, 1825-1826). Δίδαξε, ἐπίσης, στήν Ἴο (1827-1828), στήν Τήνο (1834), στήν Ἄνδρο καί στή Σίφνο (1835-1842, 1855-1858). Συνταξιοδοτήθηκε τό 1863.¹⁴¹

82. *Συργιάννης Κων/νος*, γραμματοδιδάσκαλος Κάστρου (1824-1828).¹⁴²

83. *Φιλιππάκης Ἀθανάσιος*, ἱερομόναχος ἡγούμενος τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ (1776-1779) καί ἀνακαινιστής τῆς Μονῆς.¹⁴³

84. *Φιλόθεος*, πρωτοψάλτης καί ἡγούμενος τῆς Βρυσσιανῆς (1800-1801).¹⁴⁴

85. *Χλωρός Ἰωσήφ*, ἡγούμενος Βρυσσιανῆς (1760-1764, 1789-1795).¹⁴⁵

86. *Χρυσόγελοσ Γεώργιος*, ἀδελφός τοῦ διδασκάλου Ν. Χρυσογέλου. Γεννήθηκε τό 1800 καί σπούδασε στή Σχολή τοῦ Ἁγίου Τάφου. Ἀναμείχθηκε ἀπό τοὺς πρώτους στήν Ἐπανάσταση τοῦ '21 καί διετέλεσε Γραμματέας τοῦ Ἐπαρχείου Σίφνου (1822-1824) καί Γεν. Γραμματέας καί Λιμενάρχης Ἴου (1824-1825). Τό 1829 διορίστηκε Αὐτ. Πάρεδρος τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καί ἀργότερα ὑπηρετήσε στὸν δικαστικὸ κλάδο. Συνταξιοδοτήθηκε μέ τὸν βαθμὸ τοῦ πρωτοδίκη τό 1863.¹⁴⁶

87. *Χρυσόγελοσ Νικόλαος*. Γεννήθηκε τό 1780 καί σπούδασε στή Σχολή τοῦ Ἁγίου Τάφου καί στίς Σχολές Πάτμου καί Χίου. Μετά τὴν ὀλοκλήρωση τῶν σπουδῶν του στήν ΚΠόλη, γύρισε στήν πατρίδα του ὅπου συνέχισε τίς μελέτες του καί νά μαθαίνει γαλλικά. Τό 1808 ἀνέλαβε τὴ διεύθυνση τῆς Σχολῆς τοῦ Ἁγίου Τάφου, ὅπου δίδαξε ὡς τό 1821. Ἀφοῦ κήρυξε τὴν Ἐπανάσταση στή Σίφνο, ἀνεχώρησε γιὰ

136. *Συμμεωνίδη*. Ἱ. Μονή Προφ. Ἡλιοῦ, σελ. 40.

137. *Συμμεωνίδη*. Ἀνδριακά Ἱστορ. Ἐγγραφα κλπ., σελ. 92-93.

138. *Συμμεωνίδη*. Ἐκκλησ. Ἱστορ. Σίφνου, σελ. 111 ἐπ.

139. *Συμμεωνίδη*. Ἱ. Μονή Προφ. Ἡλιοῦ, σελ. 56.

140. *Συμμεωνίδη*, Βρυσσιανή 1966, σελ. 70-71, 75.

141. *Συμμεωνίδη*, α) Τὰ Γράμματα στό Ἰνστιτ. τῆς Σίφνου (1650-1833), Πειραιεύς 1962, σελ. 28 ἐπ. β) Ἡ Ἐκπαίδευση κλπ., σελ. 28 ἐπ., γ) Οἱ πρῶτοι Σίφνιοι συνταξιοῦχοι, «Σίφν. Νέα», Ἰαν. 1991.

142. *Συμμεωνίδη*. Καί ἄλλοι Σίφνιοι διδάσκαλοι, ὁ.π.π.

143. *Συμμεωνίδη*. Ἱ. Μονή Προφ. Ἡλιοῦ, σελ. 49.

144. *Συμμεωνίδη*, Βρυσσιανή 1966, σελ. 76-77.

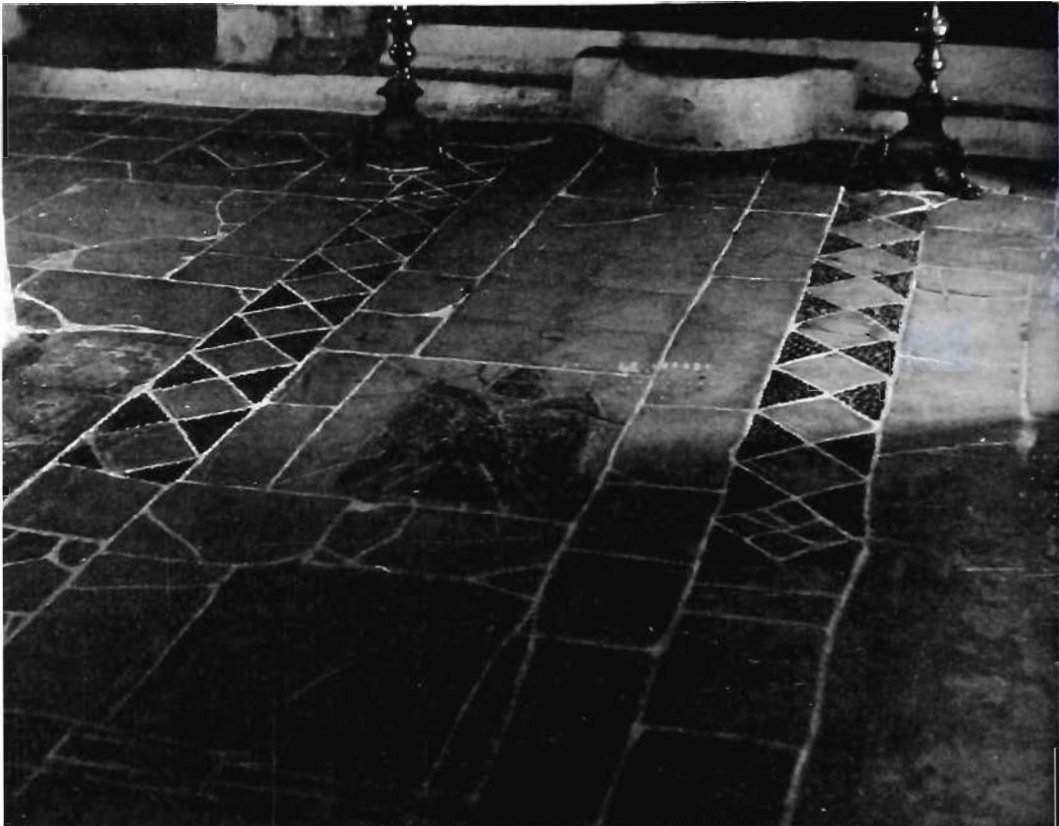
145. *Συμμεωνίδη*, ὁ.π.π., σελ. 68, 72-73.

146. *Συμμεωνίδη*. Ἱστορία, σελ. 261.

τούς τόπους στους οποίους διαδραματίζονταν τά κορυφαία γεγονότα, όπου έδρασε ποικιλόμορφα. Υπουργός τής Παιδείας (στήν Καποδιστριακή περίοδο και τό 1849) και γερουσιαστής. Από τό 1837-1842 διετέλεσε Δήμαρχος Σίφνου, αλλά και διδάσκαλος τής Έλληνικής Σχολής (Σεπτ. 1842-Σεπτ. 1844). Απεβίωσε στις 17 Σεπτεμβρίου 1857.¹⁴⁷

88. *Χωρικός Νεόφυτος*, ιερομόναχος· μαθητής του διδασκάλου παπα-Νικόλα Βερνίκου (1655).¹⁴⁸

89. *Ψαράτης Γεώργιος*, έλληνοδιδάσκαλος. Δίδαξε επί πολλά χρόνια στή Σίφνο και στό Ναύπλιο.¹⁴⁹

147. Διάσπαρτο είναι τό υλικό για τόν βίο και τή δράση του Ν. Χρυσόγελου (βλ. πρόχειρα Γκιών, 'Ιστορία, σελ. λστ' κ.ά., *Συμεωνίδη*, 'Ιστορία, σε πολλές σελίδες, *Συμεωνίδη*, 'Η Έκπαίδευση, σελ. 14, 25 κ.ά.). Τό έργο του Μεγάλου αυτού Διδασκάλου του Γένους, έργο παιδευτικό και πολιτικό μεγάλης σημασίας, παραμένει περίπου άγνωστο. Τήν παρουσίασή του, όπως έχει ανακοινωθεί (βλ. «Σιφνιακά», τόμ. Δ' (1994), σελ. 181-182), ανέλαβε ο εκλεκτός φίλος, φιλόλογος καθηγητής και ιστορικός, κ. Χάρης Μπαμπούνης, από τή Μήλο, ο οποίος εργάζεται έντατικά προς τόν σκοπό τουτο. Μέχρι τώρα έχει αποδελτιώσει τις πληροφορίες τής βιβλιογραφίας και έχει συγκεντρώσει χιλιάδες ιστορικών έγγραφων, τά στοιχεία των οποίων επεξεργάζεται ήδη και συνθέτει τό κείμενο τής περισπούδαστης εργασίας του. Μετά τήν ύποβολή και έγκρισή της από τό Παιδαγ. Τμήμα Δημ. Έκπαιδύσεως του Πανεπιστημίου Αθηνών, έλπίζεται ότι ή εργασία αυτή θα περιληφθεί σε έναν από τούς προσεχείς τόμους των «Σιφνιακών».

148. Βλ. ύποσημ. 66.

149. *Συμεωνίδη*, α) Τά Γράμματα κλπ., σελ. 28 έπ. β) 'Η Έκπαίδευση κλπ., σελ. 7 κ.έπ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΙ

Πολυποίκιλες υπήρξαν οι μορφές ή εκδηλώσεις του πνευματικού βίου των κατοίκων της Σίφνου κατά την τουρκοκρατία. Άρρηκτα συνδεδεμένες με τον θρησκευτικό-λατρευτικό τρόπο ζωής τους, ήταν φυσικό να διαπλάθονται και μορφοποιούνται μέσα σ' αυτά τα πλαίσια. Οί Σίφνιοι, γνωστοί, κατά τις μαρτυρίες των πηγών, για την φιλομάθεια, την ευσέβεια και την προσήλωσή τους στην Όρθοδοξία, διετήρησαν με πάθος τα έλληνοχριστιανικά ιδεώδη, εμπλουτίζοντας τον κοινωνικό βίο τους με άφθονα στοιχεία της εκκλησιαστικής και λαϊκής παράδοσης. Ο τρόπος αυτός ζωής, ενώ ξένιζε τους διερχόμενους δυτικούς ιεραποστόλους και περιηγητές, πού τον χαρακτήριζαν αντιχριστιανικό ή δεισιδαιμονικό, αποτελούσε (και αποτελεί ως τις ημέρες μας ακόμη) τη βάση και τό στήριγμα για την επιβίωσή τους. Άλλωστε, ο τρόπος αυτός ζωής, με τό να περικλείει «τό αίσθημα της αγιότητας», δέν ήταν δεισιδαιμονικός, άλλ' εκδήλωση της λαϊκής ευσέβειας πού δέν μπορούσαν να αντίληφθούν οί Δυτικοί, αφού ή πίστη τους είχε και έχει ως βάση τό «έλλογο στοιχείο».¹

Μέσα σ' αυτά τά κοινωνικά πλαίσια χάραξαν οί Σίφνιοι την πορεία τους, αντιμετώπισαν τίς έμφανιζόμενες, κατά καιρούς, δυσχέρειες και αντίξοότητες, διοργάνωσαν στέρεα την τοπική αυτοδιοίκηση και καλλιέργησαν την πρόοδο και την ανάπτυξη τους. Φιλόκαλλοι και φιλομαθείς από τη φύση τους, παρέδωσαν στους μεταγενέστερους μύρια όσα κατάλοιπα των επιδιώξεών τους, πνευματικά και καλλιτεχνικά, παρά τη ληλασία τους κατά τον παρόντα, κυρίως, αιώνα.

Περιγραφή και μερική καταγραφή των μνημειακών αυτών καταλοίπων, επιχειρούμε στή συνέχεια:

Α'. ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΚΑΙ Η ΚΙΝΗΣΗ ΤΟΥ. ΠΑΡΑΓΩΓΟΙ ΚΑΙ ΕΥΕΡΓΕΤΕΣ

1. Η ανάπτυξη της Έκπαίδευσης στή Σίφνο άμέσως μετά τη Φραγκοκρατία, είχε σαν συνέπεια να μορφωθούν πολλοί άνθρωποι, οί όποιοι συνέχισαν να βελτιώνουν τό πνευματικό τους επίπεδο διαβάζοντας, κυρίως, βιβλία και παρακολουθώντας την πνευματική κίνηση των μεγάλων κέντρων του έσωτερικού (ΚΠόλη, Σμύρνη, Χίο) αλλά και αυτής της Δύσης, κυρίως της Ίταλίας, με την όποία υπήρχε μεγάλη έπικοινωνία από τό διεξαγόμενο μ' αυτήν έμπόριο. Στή διακίνηση του βιβλίου πρωτεύοντα ρόλο διεδραμάτισαν οί έμποροι και οί ναυτιλλόμενοι, οί όποιοι παρελάμβαναν, πέραν από τά λοιπά είδη του έμπορίου πού μετέφεραν, και παραγγελίες για την αγορά βι-

1. *Μεταλληνού Γεωργ., πρωτοπρ., 'Η κατά την Άνατολήν Δύσις. 'Ο «μετακενωτικός» ρόλος των Δυτικών μισσιοναρίων στό Έλληνικό Κράτος, περιοδ. «Σύναξη», Φθινόπωρο 1983, τεύχος 8, σελ. 28.*

βλίων που τότε ήταν δυσεύρετα και ακριβά.² Όσοι τα αποκοτούσαν, έσπευδαν να σημειώσουν στα περιθώριά τους ότι αποτελούσαν ιδιοκτησία τους και με κατάρες προσπαθούσαν να αποτρέψουν την κλοπή τους από τρίτους που τά έποφθαλμιούσαν. Σέ μηναιό λ.χ. της Παναγίας τών Μαγγάνων, ό δωρητής του Ζαννης Γρυπάρης ανέγραψε:

«Έτοῦτο τό μηναιό είναι τοῦ παπα- Άντωνάκη καί όποιος βουληθεῖ νά τό αποξενώσει νά έχη τήν κατάρα τοῦ ἁγίου σπυριδόνου καί τῆς παναγίας καί τοῦ παπα-κύρ Άντωνάκη. Ζαννης Γρυπάρης 18(00)».³

Τά παλαιά αὐτά βιβλία αποτελοῦν τόν γραπτό πολιτισμό που κληρονομήσαμε, οἱ δέ βιβλιοθήκες, ὅπως τῆς Σχολῆς καί τῆς Μονῆς τῆς Βρύσης, «τά μακροβιότερα πνευματικά ιδρύματα, τά μόνα ζωντανά ὡς σήμερα κύτταρα τῆς διανοητικῆς ζωῆς τών προεπαναστατικῶν χρόνων».

Γιά τήν κίνηση τοῦ βιβλίου στή Σίφνο, στά μισά τοῦ 17ου αἰ., ὑπάρχουν καί σχετικές γραπτές μαρτυρίες:

α) Τό 1646, ό βικάριος Σίφνου Μάρκος ντά Πόλλα, διένειμε «σέ ἱερεῖς, μοναχούς καί κοσμικούς»⁴ βιβλία που τοῦ εἶχαν ἀποσταλεῖ ἀπό τή Ρώμη, φιλοκαθολικοῦ καί προσηλυτιστικοῦ, ἀσφαλῶς, περιεχομένου, πλήν ἡ μαρτυρία βεβαιώνει τήν ὑπαρξη ἀκόμη καί κοσμικῶν που εἶχαν τήν ἱκανότητα νά μελετοῦν.

β) Τό 1657, ό ἀδελφός τοῦ ἀνωτέρω καί νέος βικάριος Βαρθολομαῖος ντά Πόλλα, σέ ἀναφορά πρὸς τοὺς προϊσταμένους του στή Ρώμη, δέν παρέλειψε νά σημειώσει:

«Στό νησί κυκλοφορεῖ ἓνα βιβλίο τιτλοφορούμενο Φιλαδέλφεια, τό ὁποῖο ἀποτελεῖ τήν ἀπάντηση στό βιβλίο που τύπωσε ἡ Ἁγία Προπαγάνδα καί ἀναφέρεται στίς πέντες κορυφαῖες διαφορές τών δύο δογμάτων. Μέ τό βιβλίο αὐτό προασπίζονται οἱ ἑλληνικές σχισματικές ἀπόψεις...».⁵

γ) Τό 1662, Αὐγούστου 14, σέ μακροσκελῆ ἐπιστολή του πρὸς τό Βατικανό, ό καθολικός κληρικός Giorgia Regis, διδάσκαλος τότε στή Σίφνο, ἔγραψε, σέ ὑστερόγραφο, πληροφορία τῆς τελευταίας ὥρας γιά τήν ἐτοιμαζόμενη ἐκδοση βιβλίου ἀπό τό πατριαρχεῖο ΚΠόλεως. Τό γεγονός φανερώνει, τόσο τήν καλή ἐπικοινωνία που εἶχε τό νησί, ὅσο καί τό ἐνδιαφέρον που ὑπῆρχε γιά τίς ἐκδόσεις:

«Ἀναφέρω ἀκόμη στίς σεβασμιότητες σας, ὅτι στήν ΚΠόλη ἐκδόθηκε πατριαρχικός ἀφορισμός ἐναντίον ὁποιοῦ ἤθελε διαβάσει τό βιβλίο που τύπωσε στή Γαλλία, ό πατήρ Francesco Ricardi, μέ τόν τίτλο Ἁγία Πίστις, ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἔγραψαν ἓνα ἄλλο οἱ Ἕλληνες, τό ὁποῖο ἐτοιμάζονται νά στείλουν γιά ἐκτύπωση. Ἐπειδή λοιπόν αὐτοί χρησιμοποιοῦν τά τυπογραφεῖα τῆς Βενετίας, ὡς ἐπί τό πλεῖστον, καί τῆς Ἀγγλίας, ἐνημερώνω τίς σεβασμιότητες σας, νά προειδοποιήσουν τοὺς τυπογράφους καί διορθωτάς που δέν περιλαμβάνονται μεταξύ τών Ἑλλήνων τῆς Βενετίας καί εἶναι πρόσωπα ἐμπιστά. Τό ἐν λόγω βιβλίο φέρει τόν τίτλο Σπαθί δίστομο ἐνάντιο τῆς Τάρρας καί σᾶς πληροφοροῦ ὅτι

2. Βλ. σημαντικές λεπτομέρειες στοῦ *Πολέμη Δημ. 1*. Τό ταξίδι ἐνός Ἄνδριώτη ἐμπόρου στή Βενετία στά 1690, περιόδ. «Ἀνδριακά Χρονικά», Ἄνδρος 1993, τόμ. 21, σελ. 160 ἐπ.

3. Τό μηναιό ὑπῆρχε τό 1962 στόν ναό τῆς Παναγίας τών Μαγγάνων. Στήν ἐσωτερική πλευρά τοῦ ἐμπρόσθιου ἐξωφύλλου ἀναγράφονταν καί ἄλλη σημείωση ἐφθαρμένη, κατά ἓνα μέρος, κάθετα:

«Τό παρόν μηναιόν εἶναι τοῦ παπα Ἄντωνίου Χρυσογέλου τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου σπυριδόνου τριμυθοῦντος | τοῦ θαυματούργου [.....]ρι του κυρά ρηγιό θέλει ἀπολαύσει καί τήν μονήν ταύτην | καί θέλει ἱερωθεῖ [.....] τοῦ γεωργίου νικολάου βερνίκου. Ἐν ἔτει 1820: Ἰουλίου 17». Κάτω ἀπό τή σημείωση αὐτή οἱ χρονολογίες: «1820 Ἰουλίου 17» καί «1825 Ἰουλίου 24».

4. SCPF/SOCG. 187. 627'.

5. SCPF/SOCG. 272. 206'-207'.

στή συγγραφή του έχουν αναμειχθεί και μερικοί που υπήρξαν μαθητές του 'Ελληνικού Κολλεγίου».⁶

2. Εκτός από τά έντυπα βιβλία, αξιόλογη υπήρξε και ή κίνηση τών χειρογράφων, όπως και ή παραγωγή τους. Η τελευταία αποδίδεται, κυρίως, στον λόγιο Κρητικό Ιερομόναχο Παρθένιο Χαιρέτη, εγκατεστημένον στή Σίφνο από τό 1645. Στή γυναικεία μονή του 'Αγίου 'Ιωάννου Θεολόγου του Μογκού, όπου τον παρακάλεσαν οι Σίφνοι νά διαμένει, ως έφημέριός της, εγκαταβίωσε περί τά πενήντα χρόνια. Άνθρωπος μέ ιδιαίτερη μόρφωση και ούμανιστικές σπουδές στή βενετοκρατούμενη Κρήτη και, πιθανόν, στήν Πάδοβα, απέκτησε σύντομα τή φήμη λόγιας προσωπικότητας μέ αποτέλεσμα νά καταφεύγουν στίς πολύτιμες γνώσεις του για έκκλησιαστικά και άλλα θέματα, όχι μόνο Σίφνιοι, αλλά και άνθρωποι από τά γύρω νησιά. Α.χ. ο 'Ιωάννης 'Αρμένης, από τή Μήλο, μέ επιστολή τής 27 'Ιουλίου 1658, τον παρεκάλεσε νά του γράψει «σέ ένα φυλλαδάκι» τά τροπάρια τής 'Ακολουθίας τής 'Αγίας μάρτυρος 'Ιουλιανής, για νά τά ψάλλουν «εδά τον Αύγουστον εις τάς δέκα έπτά, ήγουν 17», τήν ήμέρα τής έορτής της στον εκεί όμώνυμο ναό. Επίσης, κάποιος Ιερομόναχος Δαμασκηνός, ζήτησε νά του συνθέσει νομοκάνονα σχετικόν μέ ζητήματα τής εξομολόγησης, τής θείας μετάληψης κλπ.⁷

Γύρω από τον Παρθένιο Χαιρέτη είχε συγκεντρωθεί αριθμός νέων Σιφνίων «που αγαπούσασι τά γράμματα», μέ αποτέλεσμα νά δημιουργηθεί μία Σχολή Κωδικογράφων μέ τή δική του έποπτεία και καθοδήγηση. Ένας από τούς διασωθέντες Κώδικες φανερώνει ότι για τή συγκρότησή του ασχολήθηκαν πέντε μαθητευόμενοι κωδικογράφοι. Στά 177 φύλλα του έχουν καταγραφεί διάφοροι πατερικοί λόγοι στήν άπλο-ελληνική γλώσσα καθώς και ή γνωστή Διήγηση του ίδιου του Χαιρέτη για τά θαύματα τής Παναγίας Χρυσοπηγής, έτους 1677.⁸ Ένας από τούς πέντε κωδικογράφους έχει διακριβωθεί: πρόκειται για τον Ζανή Γοζαδίνo, ό όποιος έχει γράψει τά κείμενα τών φύλλων 1, 3^v-4, 26-52, 56-106^v, 147-166^v και 177.⁹

Στόν κατάλογο τών μελών του 'Αγιοταφικού 'Αδελφάτου Σίφνου, που κατέστρωσε τό 1652 ό άγιοταφίτης Μακάριος 'Ασπράς, αναφέρεται στους κατοίκους του χωριού Καταβατή και «ό Αντώνιος ιερεύς ιερογράφος», γραφέας δηλαδή ιερών κειμένων, άλλος ένας κωδικογράφος.¹⁰

Σέ έποχές που τά βιβλία σπάνιζαν, τό έργο τών κωδικογράφων υπήρξε σπουδαιότατο, έργο μεγάλης κοινωνικής προσφοράς. Οι πνευματικοί εκείνοι άνθρωποι και καλλιτέχνες διέσωσαν κείμενα μεγάλων συγγραφέων, πατέρων τής 'Εκκλησίας κ.ά. και συνετέλεσαν στή διάδοση του βιβλίου μέ τήν άναπαραγωγή του. Λειτουργικά βιβλία, πατερικοί λόγοι κ.ά. κείμενα, άπαραίτητα στους κληρικούς, στους διδασκάλους και τούς μαθητές, παραγγέλλονταν στους κωδικογράφους, οι όποιοι έπιτελούσαν τό έξαιρετο αυτό έργο. Α.χ. τό άνωτέρω χειρόγραφο τών μαθητών του Χαιρέτη, είχε πε-

6. *Συμειωίδη Σίμου Μ.*, Μία επιστολή του Γεωργίου Πέρη, διδασκάλου Σίφνου, προς τό Βατικανό (1662), έφημ. «Σιφναϊκά Νέα», φ. 'Ιουνίου 1995.

7. *Τσελίκα 'Αγαμ.*, Παρθένιος Χαιρέτης, ένας άγνοημένος Κρητικός λόγιος στή Σίφνο (17ος αϊ.), στα «Τεύχη του Ε.Λ.Ι.Α.», τόμος πρώτος 1986, σελ. 21-48.

8. *Σπεράντσα*, Χρυσοπηγή, σελ. 35-72.

9. *Τσελίκα*, ό.π.κ., σελ. 24. 'Ο Ζανής Γοζαδίνος διετέλεσε και πρωτονοτάριος Σίφνου τό 1661. Γι' αυτόν και τά άλλα πρόσωπα που αναφέρονται στήν άνωτέρω έργασία του κ. Τσελίκα, βλ. *Συμειωίδη Σίμου Μ.*, Παρθένιος Χαιρέτης, στα «Τεύχη του Ε.Λ.Ι.Α.», τόμος δεύτερος (1989), σελ. 81-93.

10. *Αρχιεπιφ. Πατριάρχ. 'Ιεροσολύμων*, Κώδικας υπ' αριθμ. 509.

ριέλθει, όπως σημειώνεται στο σώμα του, στον Άναγνώστη Καντζιλιέρη, ο οποίος έφερε το αξίωμα του «κήρυκος του Εὐαγγελίου»¹¹ και ήταν απαραίτητο σ' αυτόν για την άσκηση του λειτουργήματός του.

Οι κάτοχοι βιβλίων, εντύπων ή χειρογράφων, όταν αυτά φθειρόνταν από τη χρήση τους, φρόντιζαν για την αντικατάσταση τῶν ἐφθαρμένων φύλλων τους με ιδιόγραφα που ἐνσωμάτωναν με ἐπιδεξιότητα. Όταν λ.χ. τὰ τελευταῖα φύλλα Μηναίου τοῦ Ἀπριλίου εἶχαν φθαρεῖ ἀνεπανόρθωτα, ὁ Ἀγγελέτος ἱερεὺς Καντζιλιέρης τὰ ἀντέγραψε ἰδιοχεῖρως καὶ τὰ προσάρτησε στὸ βιβλίο σημειώνοντας στὸ τέλος: «Ἐγράφησαν δὲ παρεμὸν Ἀγγελέτου ἱερέως Καντζιλιέρη καὶ πρωτονοταρίου Σίφνου. αχμγ' = 1643, μαγίου γ'». ¹² Τὸ ἴδιο ἔκανε καὶ «ὁ σκευοφύλαξ Σίφνου» (Νικόλαος Καντζιλιέρης) σὲ Μηναιοῦ τοῦ Μαΐου, ἐκδοσης, αχμβ = 1642. Στὸ τελευταῖο φύλλο τοῦ ἀνέγραψε: «1784, Μαΐου 22, μετὸ νὰ σταχῶσω τοῦτο τὸ μηναιοῦν, καὶ μετὸ νὰ χρειάζονται καὶ οἱ ταύλαις (=ἐξώφυλλα ξύλινα) διόρθωσιν, ἔγραψα εἰς αὐτὸ τὸ ἔτος ἐγὼ ὁ κάτωθεν ὑπογεγραμμένος, ἀλλὰ δὲν ἔγραψα ἀπὸ λόγου μου ἢ νὰ προσθέσω ἢ νὰ ἀφαιρέσω μῆτε ἓνα ἰῶτα, παρά καθὼς ἦτον καὶ πρότερον γεγραμμένα... +σκευοφύλαξ Σίφνου ἔγραψα τὰ ἄνωθεν...». ¹³

3. Συμμέτοχοι στὴν προσφορά κοινωνικοῦ ἢ παιδευτικοῦ ἔργου στὸν τόπο, ἔργου κηρυκτικοῦ-διδασκτικοῦ καὶ γενικά προαγωγικοῦ τῆς Παιδείας τοῦ λαοῦ, λογίζονται καὶ οἱ κάτοχοι χειρογράφων ἢ εντύπων βιβλίων, εἴτε τὰ χρησιμοποιοῦσαν στὴν ἄσκηση τῶν καθηκόντων τους, εἴτε μετὰ πρόθεση νὰ τὰ προσφέρουν σὲ βιβλιοθηκὲς γιὰ τὴ χρήση τους ἀπὸ πολλοὺς. «Ἡ πράξις τῆς δωρεᾶς» βιβλίων, «ἀποτελεῖ μιὰ ἰδιότυπη σύνδεση τοῦ ἀτόμου μετὸ κοινωνικὸ σύνολο» καὶ συνδέεται «μετὸ εὐρὺ φαινόμενο τοῦ ἐνεργητισμοῦ». ¹⁴ Στὴν κατηγορία τῶν προσώπων αὐτῶν κατατάσσονται, ἀπὸ σχετικῆς σημειώσεως στὰ βιβλία, οἱ:

● Ἀπόστολος ἱερεὺς Γοζαδίνος, χωρεπισκοπὸς Σίφνου (1704)¹⁵ ● Κωνσταντῆς Τεσύπρης (1732)¹⁶ ● Γεώργιος Γιώργου (1758)¹⁷ ● παπα-Γιαννούλης Ζαμπέλης (1773)¹⁸ ● Γαβριήλ, ἱεροδιάκονος (1778)¹⁹ ● Γαβριήλ ἱερομόναχος (1779)²⁰ ● Γαβρι-

11. Βιτάλη Φιλάρ., ἀρχιμ., Ἐν ἀξιόλογον χειρόγραφον τῆς Σίφνου. «Ε.Ε.Κ.Μ.», τόμ. ΙΑ' (1979-1984), σελ. 559-574.

12. Τὸ μηναιοῦ εἶδα τὸ ἔτος 1962 στὸ ἱερό βῆμα τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Σώζοντος-Φανουρίου τῆς Ἀπολλωνίας Σίφνου. Βλ. καὶ περιοδ. «Ἡ Σιφνιακή», ἔτος Α' (1967), τεύχος ΙΙ/12, σελ. 48.

13. Τὸ μηναιοῦ στὸν ναὸ τῆς προηγουμ. σημειώσ. Στὸ ἐσωτερικὸ μέρος τοῦ πρόσθιου ἐξώφυλλου καὶ ἡ σημειώσις: «1788, μαΐου 6, ἔγεινεν ἐκλυσις τοῦ ἡλίου ἀπὸ 2 ὄραις τῆς ἡμέρας... τὸ σκοτάδι τόσο πολὺ, ὅπου τὰ ἄστρα ἐφαινότουσαν εἰς τὸν οὐρανὸν ὡσάν νὰ ἦτον νύκτα, τὸ ὁποῖον ὄχι μόνος ἐγὼ τὴν ἦδα, ἦδαν καὶ ἄλλοι πολλοὶ καὶ εἶναι βέβαιοι καὶ τὸ γράφω νὰ φαίνεται εἰς κάθε καιρὸν. ἦτον ἡμέρα τετράδι ὅπου ἔγεινεν ἡ ἐκλυσις».

14. Βλ. Πολίτη Ἀλέξη, κριτικὴ τῆς ἐργασίας τῶν κ.κ. Ἀνδριώτη Ν.-Οἰχαλιώτη Ρ., «Βιβλιοθηκὲς τῆς Σίφνου κ.λ.» τοῦ παραρτήμ. ὑπ' ἀριθμ. Ι τῶν «Σιφνιακῶν», στὸ περιοδ. «Μνήμων», τόμ. 17 (1995), σελ. 219-223.

15. Ἀνδριώτη-Οἰχαλιώτη, ὁ.π.π., σελ. 90.

16. Ἐπὶ μηναιοῦ Ἀπριλίου στὸν ναὸ τῆς Οὐρανοφόρας, ὅπου καὶ ἡ ἐνθύμησις: «Τὸ παρὸν μηναιοῦν ὑπάρχει τοῦ ἁγίου ἐνδόξου προφήτου Προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰω(άννου) εἰς τὸ ξάνεμο.

1732 μηνὸς Σεπτεμβρίου ἰδ'

Ἐγὼ Κωνσταντῆς τεσύπρης γράφω εἰς τὸ παρὸν»

Καὶ κατωτέρω:

«Τὸ γράμμα μένει ἀθάνατον εἰς τὸν αἰῶνα
ἀλλὰ εἰ χεῖρ πού τ' ἔγραψε σίπεται εἰς τὸ χῶμα».

17-20. Ἀνδριώτη-Οἰχαλιώτη, σελ. 53, 49, 55, 56 ἀντιστοιχα.

ήλ 'Ατζάλης, σύγγελος (1777, 1780)²¹ • Γεράσιμος Χωρικός, επίσκοπος 'Αρκαδιουπόλεως (+1785)²² • Γρυπάρης Νικόλαος (1780, 1793)²³ • Φιλόθεος ιεροδιάκονος (1783)²⁴ • Μελέτιος, σκευοφύλαξ Σίφνου (1785)²⁵ • Φιλόθεος, μητροπολίτης Βάρνης (1786)²⁶ • 'Ιγνάτιος (1786)²⁷ • 'Ανθιμος Ναρλής, ιερομόναχος (1787, 1796)²⁸ • Γαβριήλ Σκῦφος, αρχιμανδρίτης (1793)²⁹ • 'Αρσένιος, ιερομόναχος³⁰ • Γαβριήλ, μοναχός Σιναΐτης³¹ • 'Απόστολος Μπᾶος (1807, 1809)³² • 'Ιερόθεος, αρχιμανδρίτης³³ • Καλλίνικος, μητροπολίτης Μυτιλήνης³⁴ • 'Ιωάννης Λεμβαῖος³⁵ • Γεώργιος Μπᾶος, γραμματικός τοῦ δραγομάνου τοῦ στόλου (1820)³⁶ • 'Αντώνιος Σπυρῆς (1820)³⁷ • Δημήτριος Κυριτζόπουλος, ἀπό τό Καρπενήσι³⁸ • 'Ανθιμος Θεολάης³⁹ • Γεώργιος, Σίφνιος (1801).⁴⁰

Β'. ΜΑΪΣΤΟΡΕΣ ΚΑΙ ΑΓΙΟΓΡΑΦΟΙ

Μνημεία τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς Παιδείας καί Παράδοσης τοῦ νησιοῦ, ἀποτελοῦν καί τὰ ἐκκλησιαστικά ἀρχιτεκτονικά οἰκοδομήματα (μονές, ναοί, ἐξωκκλήσια), ὅπως καί ὁ μαρμαρογλυφικός, εἰκονογραφικός καί λοιπός διάκοσμός τους. Δεκάδες τρισχαριτωμένοι ναοί σέ θαυμάσια καί πρωτότυπα ἀρχιτεκτονικά σχέδια, κατεσκευασμένοι σέ κατοικημένες καί ἀκατοίκητες περιοχές, ἔδιναν (καί ἐξακολουθοῦν νά προσφέρουν) εὐφρόσυνα αἰσθήματα, παρηγορία καί ἐγκαρτέρηση στούς κατοίκους.

Γιά τούς «μαΐστορες» (=τεχνίτες οἰκοδόμους, μαρμαρογλύπτες, ξυλουργούς κ.ά.), δέν ἔχουν διασωθεῖ στοιχεῖα, οὔτε γνωρίζουμε τὰ ὀνόματά τους.⁴¹ Μιλοῦν ὁμως γι' αὐτούς, ὡς τίς ἡμέρες μας, τὰ ἄξια θαυμασμοῦ ἔργα τους. Οἱ Σίφνιοι μαΐστορες μάλιστα εἶχαν ἀποκτήσει μεγάλη φήμη καί στά γύρω νησιά ὡς κατασκευαστές ἐκκλησιαστικῶν μνημείων. Αὐτοί ἐργάστηκαν στήν ἀνέγερση τοῦ νέου οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος τῆς Μονῆς Ταξιάρχου Σερίφου στά μισά τοῦ 17ου αἰ., κατά σχετική ἀναγραφή στόν κώδικά της.⁴²

'Η ἀθρόα ἀνέγερση ναῶν στή Σίφνο ἀπό τίς ἀρχές τῆς τουρκοκρατίας καί ἐξῆς, συμβόλιζε τή βαθύτατη προσήλωση τῶν κατοίκων στήν 'Ορθοδοξία, μέ τήν ὁποία ἐκφράζονταν, παράλληλα, ἡ 'Ιδέα τοῦ Γένους καί ἡ βυζαντινὴ Παράδοσή του, ἀλλά καί ἡ ἀντίδραση στόν προσηλυτισμό πού ἀσκοῦσε ἡ Καθολικὴ 'Εκκλησία. 'Ακόμη, σήμαινε τήν κατακυριάρχηση τῶν ὀρθοδόξων 'Ελλήνων στόν τόπο τους, αὐτόν πού, ἐπὶ Φραγκοκρατίας, ἐξουσίαζαν ἀλλογενεῖς καί παρείσακτοι.

'Η μεταβυζαντινὴ λαϊκὴ 'Αρχιτεκτονικὴ τῆς Σίφνου, ἔχει νά ἐπιδειξτε ἀξιόλογα δείγματα κατασκευαστικῆς, μερικά μάλιστα σπάνια. Μονόκλιτες, τρίκλιτες καί, κυ-

21. Ναός Οὐρανοφόρας 'Απολλωνίας: α) μηναιο 'Απριλίου, ἐκδόσ. 1777, στό κάτω περιθώριο τοῦ πρώτου λευκοῦ φύλλου: «καί τοῦτο σὺν τοῖς ἄλοις ὑπάρχει τοῦ συγγέλου Γαβριήλ». β) μηναιο τοῦ Μαΐου, ἐκδόσ. 1780: «καί τοῦτο σὺν τοῖς ἄλοις ὑπάρχει καμοῦ συγγέλου Γαβριήλ τοῦ 'Ατζάλη».

22. Συμεωνίδη, 'Ι.Μ. Προφήτου 'Ηλιοῦ, σελ. 55.

23-39. 'Ανδριώτη-Οἰχάλιώτη, σελ. 95, 110, 57, 45, 92, 56, 57, 59, 58, 77, 48, 51, 63, 67, 68, 118, 84, 96, 98, 99, 96, 116, 117, 118, 66, 90, 100.

40. Λάμπρου Σπυρ., Κατάλογος τῶν Κωδίκων τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς, «Ν. 'Ελληνομνήμων», τόμ. 1ος (1904), σελ. 363.

41. 'Ενας ἀπ' αὐτούς τούς «μαΐστορες» πρέπει νά ἦταν ὁ 'Αντώνιος Νιοτάρης, στόν ὁποῖον ὁ δραγομάνος τοῦ στόλου Κ. Χαντζερῆς ἀνέθεσε τήν «ἐπιστάσιω» γιά τήν ἀνοικοδόμηση τῆς αἰθουσας διδασκαλίας τῆς Σχολῆς (1796).

42. Κώδικας Ταξιάρχου Σερίφου, φ. 5, ὅπου σημειώνεται: «Κατὰ δὲ τοὺς χιλίους ἐξακοσίους πενήντα ἐννέα χρόνους ἀπὸ Χ(ριστοῦ) 1659, ἐκτίσθη ὁ πάνσεπτος οὗτος ναός τοῦ μέγα Ταξιάρχου, ὡς καθὼς τὴν σήμερον φαίνεται, χαλάσαντες τὴν μικράν (ἐκκλησίαν) ὅπου ἦτον μαΐστορες ἦτον Σίφνιοι, ὅπου ἔκτισαν τὰ τεῖχη της...».

ρίως, δίκλιτες «βασιλικές», σέ πολλές παραλλαγές, εἶναι οἱ βασικοί ρυθμοὶ τῶν ναῶν τοῦ νησιοῦ. Αὐτοὶ πάλι περιλαμβάνουν α) μονόκλιτες μικρῶν διαστάσεων μέ ἐλαφρά ἐπεξοχή (Ἅγιος Νικόλαος στό Κάστρο) ἢ ἐντονη ἐπεξοχή μέ καμπύλα δοκάρια. Ἡ τελευταία αὐτὴ κατασκευή, εἶναι ἰδιόρρυθμη, σπάνια καί ἀσυνήθιστη (Ἅγιοι Πάντες, κοντά στό Κάστρο). Ἐπίσης, βασιλικές μέ ἐγκάρσια μεσοδόκια σέ ἐπεξοχή ἢ μικτή στήριξη (Ἅγιος Ἰωάννης Πρόδρομος Κάστρου, Ἅγιος Λουκάς στόν Ἀρτεμώνα, Οὐρανοφόρα Ἀπολλωνίας), μέ ἐγκάρσια ἐναλασσόμενα μεσοδόκια καί τόξα (Ἅγια Σοφία Κάστρου, Ἅγιος Ἀθανάσιος Ἐξαμπέλων), ἢ μέ δύο κόγχες ἱεροῦ (Χριστός καί Ἅγιος Παντελεήμων Ἐξαμπέλων), β) δίκλιτες μέ ἰσόπλατα μέρη (Μεταμόρφωση Σωτήρος καί Ἅγιος Σώζων Ἀπολλωνίας, Ἅγία Αἰκατερίνη Κάστρου) καί γ) τρίκλιτες μέ ἰσόπλατα μέρη, ὅπως οἱ Ἅγιοι Σαράντα στό Κάστρο.

Τά χριστιανικά μνημεῖα τῆς Σίφνου εἶναι ἔργα διαφόρων αἰώνων. Ἀπό αὐτά ἔχουν χρονολογηθεῖ 94, εἴτε ἀπό ἐπιγραφικές, εἴτε ἀπό μαρτυρίες ἱστορικῶν ἐγγράφων.⁴³ Πέντε ἀκόμη ναοὶ ἀνήκαν στήν τοπική καθολική Ἐκκλησία. Ἀπό τοὺς 94 ναοὺς τῶν ὀρθοδόξων, ἔχουν ἐπισημανθεῖ 18 ἐνοριακοί.⁴⁴

Στόν ἀρχιτεκτονικό διάκοσμο τῶν ναῶν χρησιμοποιήθηκαν ψηφιδωτά δάπεδα, μαρμαρικοὶ δικάφαλοι ἀετοί, μαρμαρόγλυπτες παραστάδες καί ὑπέρθυρες διακοσμῆσεις, κωδωνοστάσια μονότοξα, δίτοξα κλπ. Ἐξωτερικά πολλοὶ ναοὶ φέρουν ἐντοιχισμένα καλλιτεχνικά στοιχεῖα (φαγιάνς) καί παλαιά μαρμαρικά οἰκόσημα. Στούς ἐσωτερικούς χώρους τοιχογραφίες καί ἀξιόλογα ξυλόγλυπτα τέμπλα (Θεολόγος Μογκοῦ, Ἅγιος Σώζων Ἀπολλωνίας, Οὐρανοφόρα, Σωτήρα κ.ἄ.). Διάσημοι καλλιτέχνες ἢ λαϊκοὶ ἀγιογράφοι, ξένοι καί Σίφνιοι, ἐργάσθηκαν σέ πολλές ἐκκλησίες τοῦ νησιοῦ. Μοναχοὶ τῆς μονῆς τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, ἐπιδόθηκαν ἰδιαίτερα στήν ἀγιογραφική Τέχνη, ἀναδεικνύοντάς την σέ ἀγιογραφικό κέντρο τοῦ νησιοῦ μέ τὴ δημιουργία τοπικῆς Σχολῆς Ἀγιογραφίας. Ἐδρα τῆς φαίνεται ὅτι ὑπῆρξε τό μετόχι τῆς τοῦ Ταξιάρχη τῆς Σκάφης, ὅπου μέχρι σήμερα, ἀν καί ἐρειπωμένο, διασώζονται δείγματα ἀξιόλογων τοιχογραφιῶν.⁴⁵

Σίφνιοι ἀγιογράφοι ἢ καλλιτέχνες πού ἐργάσθηκαν στή Σίφνο, ἔχουν καταγραφεῖ οἱ ἐπόμενοι:

● Ἀγάπιος, ἱερεὺς (1804)⁴⁶ ● Ἀγάπιος Πρόκος ἢ Δευτερεύων Σίφνου (1798 κ.έ. ξῆς)⁴⁷ ● Ἀθανάσιος ἱεροδιάκονος, Κρητικός (1757),⁴⁸ ● Ἀθανάσιος ἱεροδιάκονος, Σίφνιος (1757),⁴⁹ μετὰ μητροπολίτης Θηβῶν (1773-1790), ● Ἀναπλιώτης Ἰωάννης, ἱερεὺς (1733),⁵⁰ ● Ἀπακᾶς Ἰωάννης (περὶ τό 1600),⁵¹ ● Δημήτριος προσκυνητῆς (1791),⁵² ● Ἐμμανουήλ, ἱστοριογράφος (1737-1738),⁵³ ● Ἰωακείμ, ἱερομόναχος, Σίφ-

43. Συμεωνίδη, Ἐκκλησι. Ἱστορ. Σίφνου, σελ. 163-164, ὅπου ὁ πίν. ὑπ' ἀριθμ. 6.

44. Ὁ.π.π.

45. Συμεωνίδη, Ἱ.Μ. Προφ. Ἡλιοῦ, σελ. 67, 72.

46. Ναός Ἀγ. Νικολάου Κάστρου, εἰκόνα Ἰησοῦ Χριστοῦ στό τέμπλο.

47. Ράμφου Ἰω., πρ.εβ., Ὁ Δευτερεύων Σίφνου, ἐφημ. «Σιφναϊκά Νέα», φ. Ἰανουαρ. 1947, φ. Φεβρ. 1947 καί περιοδ. «Κιμωλιακά», τόμ. Γ' (1973), σελ. 290-293, Ἀλιπράντη Θεολ. Χρ., Θησαυροὶ τῆς Σίφνου, εἰκόνες τῶν ναῶν καί τῶν μονῶν, Ἀθῆναι 1979, σελ. 37-38., Πιομπίνου Φοῖβου, Ἑλληνας ἀγιογράφοι μέχρι τό 1821, Ἀθῆναι 1971, σελ. 64-65.

48. Πιομπίνου, δ.π.π., σελ. 20.

49. Ὁ.π.π., σελ. 21 καί Ἀλιπράντη, σελ. 59.

50. Πιομπίνου, δ.π.π., σελ. 28.

51. Ὁ.π.π., σελ. 34.

52. Φορητὴ εἰκόνα «ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ» σέ προσκυνητάριο τοῦ ναοῦ τῆς Οὐρανοφόρας.

53. Ἀλιπράντη, δ.π.π., σελ. 41, 46.

νιος (1776),⁵⁴ ● Ίωακεΐμ, ιερομόναχος, προηγούμε. Προφήτου Ἡλιοῦ (1791-1792),⁵⁵ ● Καλλέργης Χριστόδουλος, Μυκόνιος (1732),⁵⁶ ● Μαρούλης Ἰωάννης, Σίφνιος (1780 καὶ ἐξῆς)⁵⁷ ● Μελισσός Νικόλαος, Σίφνιος (1781-1788),⁵⁸ ● Μιχαὴλ Νικόλαος (1780),⁵⁹ ● Μύρων Ἰωάννης, Σίφνιος (1794),⁶⁰ ● Νικηφόρος, ιερομόναχος, Κύπριος (1740, 1747, 1763),⁶¹ ● Νικηφόρος, ιερομόναχος, προηγούμε. Προφήτου Ἡλιοῦ (σύγχρονος με τὸν προηγούμενο),⁶² ● Νικόλαος (1760),⁶³ ● Παλαιοκαπᾶς Κων/νος, Σίφνιος (1635),⁶⁴ ● Παλαιολόγος Γεώργιος (1783),⁶⁵ ● Πρατικός Νικόλαος, Σίφνιος (1820),⁶⁶ ● Ράλλης Ἰωάννης (1730),⁶⁷ ● Σκορδίλης Ἐμμανουήλ (1656-1669),⁶⁸ ● Σκορδίλης Ἰωάννης (1730),⁶⁹ ● Σγουρδαῖος Ἀπόστολος (1813 κ.ἐξῆς),⁷⁰ ● Τζαγκαρόπουλος Ζαχαρίας (1635).⁷¹

Ἐκτός ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρω ἀγιογράφους, πού γνωρίζουμε τὰ ἔργα τους, ἀγιογράφησαν στὴ Σίφνο καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀνώνυμα με ἀξιόλογες δημιουργίες, χρονολογημένες ἢ ὄχι. Ἀκόμη, ἐξήσαν στό νησί καὶ ἀγιογράφοι πού μνημονεύονται σέ διάφορα ἔγγραφα, ἀλλ' ἀγνοοῦμε τὰ ἔργα τους, ὅπως: ὁ Νεῖλος, ἀρχιεπίσκοπος Τζίας καὶ Θερμίων ἀπὸ τὰ Χανιά, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν παραίτησή του ἀπὸ τὸ θρόνο τῆς Τζίας, ἐγκαταστάθηκε στὴ Σίφνο (1650),⁷² ● Κωνσταντῖνος ἱερεὺς Χαλκιοπούλου (1676), ἀνιψιὸς τοῦ προηγούμενου,⁷³ ● Ἡσαΐας, ἀρχιερεὺς, πιθανόν ἀπὸ τὴν Κρήτη (μεταξὺ 1710-1730),⁷⁴ ● Ἰωάννης Πρόντζας, Σίφνιος, ζωγράφος (1828).⁷⁵

54. Πιομπίνου, σελ. 94.

55. Ἀλιπράντη, σελ. 20, 36 καὶ Συμεωνίδη, Ἰ.Μ. Προφήτου Ἡλιοῦ, σελ. 50, 72.

56. Πιομπίνου, σελ. 113, Ἀλιπράντη, σελ. 18, 57.

57. Ἔργα τοῦ στόν ναὸ τοῦ Χριστοῦ Ἐξαμπέλων κ.ἄ.

58. Πιομπίνου, σελ. 162, Ἀλιπράντη, σελ. 19.

59. Ἀλιπράντη, σελ. 28.

60. Πιομπίνου, σελ. 181.

61. Πιομπίνου, σελ. 185, Ἀλιπράντη, σελ. 16, 18, 22, Συμεωνίδη, Ἰ.Μ. Προφ. Ἡλιοῦ, σελ. 47-49.

62. Συμεωνίδη, ὁ.π.κ., σελ. 72.

63. Φορητὴ εἰκόνα Παναγίας στόν ναὸ Ἁγ. Γεωργίου Ἐξαμπέλων καὶ εἰκόνα (ἀχρονολογ.) Ἁγίου Γεωργίου.

64. Πιομπίνου, σελ. 198, Ἀλιπράντη, σελ. 31. Πρόσφατα ἡ ἱστορικὴ ἐρευνα ἀπεκάλυψε ὅτι μέλη τῆς οἰκογένειας «Παλαιοκαπᾶ» συνέχιζαν νὰ διαμένουν στὴ Σίφνο καὶ τοὺς 18ο καὶ 19ο αἰῶνες.

65. Ἀλιπράντη, σελ. 21.

66. Συμεωνίδη Σίμου Μ., Νικόλαος Πρατικός, ἕνας ἀγνωστος ἀγιογράφος, περιοδ. «Ἡ Σιφνιακή», φ. Ἰουλ.-Αὐγ. 1967, Τοῦ Ἰδίου, Ἀγγελῆς Ἀχλυμπάρης κλπ.

67. Πιομπίνου, σελ. 218.

68. Ὁ.π.κ., σελ. 229, Ἀλιπράντη, σελ. 23, 24, 25, 42, 45, 54.

69. Ἀλιπράντη, σελ. 22.

70. Ράμφου, ὁ Δευτερεύων κλπ., Βιτάλη Φιλαρ., ἀρχιμ., Ἡ ἐν Σίφνω Ἱερά Μονὴ τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου, ἐπικεκλημένης «Παναγία τοῦ Βουνοῦ», περιοδ. «Κιμωλιακά», τόμ. Γ' (1973), σελ. 195.

71. Πιομπίνου, σελ. 245, Ἀλιπράντη, σελ. 31.

72. Συμεωνίδη, Τὸ Ἀρχιελάγος, σελ. 117.

73. Συμεωνίδη Σίμου Μ., Ἀνέκδοτα Νομικά Ἐγγραφα Σίφνου, περιοδ. «Σιφνιακά», Β' (1992), σελ. 124.

74. «Νέος Ἑλληνομνήμων», τόμ. 1Β' (1915), σελ. 376.

75. Γ.Α.Κ./Γεν. Γραμματεία, Φάκ. 195.

**ΠΙΝΑΚΕΣ
ΕΓΓΡΑΦΑ
ΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΑ**

Α'. ΠΙΝΑΚΕΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ υπ' αριθμ. Ι

Ο ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΗΣ ΣΙΦΝΟΥ (1420 – 1828)

ΕΤΟΣ	ΚΑΘΟΛΙΚΟΙ	ΟΡΘΟΔΟΞΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ	ΠΗΓΗ
1420	-	-	πληθ. μειωμ.	Buondelmonti, <i>Insule Archipelagi</i> , (βλ. περιод. «ή Σιφνιακή», Απριλ. 1967)
1470	-	-	1.000	G. Rizzardo (βλ. Αλεξ. Κραντονέλλα, Ιστορ. Πειρατείας, Α', σελ. 438)
1602	100	πολύαριθμοί	-	Fr. Ottumasi (βλ. Slot, <i>Εκκλησία</i> , σελ. 106).
1628/9	20	6.000	6.020	Dom. Dellagrammatica, βικάρ. Σίφνου (SCPF/SOCCG. 114, 249 ^f).
1631	39	-	-	Dom. Dellagrammatica, βικάρ. Σίφνου (SCPF/SOCCG. 183, 796 ^f).
1632	-	4.000	4.000	Marco Lima, ησούτης (SCPF/SOCCG. 184, 224 ^v -225 ^f).
1637	10	-	-	Mich. Almbertino, ησούτης (SCPF/SOCCG. 184, 43 ^r -46 ^v).
1638	8	4.000	4.008	Ciro Tubino (SCPF/Visite, vol. 17, 72 ^f).
1650	12	4.000	4.012	Marco Polla, βικάρ. Σίφνου, (BP. Slot, <i>Εκκλησία</i> , 115-116).
1657	16	4.000	4.016	Barth. Polla, βικάρ. Σίφνου (SCPF/SOCCG. 272, 206 ^r -207 ^v).
1663	5	500 (μόνο Κάστρο)	550	Giov. Pateni, βικάρ. Σίφνου (SCPF/SOCCG. 276, 354 ^f).
1667	13	3.500	3.513	Sebastiani, άποστ. έπισκ. (SCPF/Visite, vol. 32).
1678	3	5.000	5.003	Angelo Venier, άποστ. έπισκ. (SCPF/Visite, vol. 32).
1689	-	3.000	3.000	Thevenot, Voyage, Paris MDCLXXIX, I PARTIE.
1697	12 (σπίτια)	4.000	4.036	Coronelli, <i>Isolario</i> , Venezia 1697.
1700	-	6.000	6.000	Ant. Justiniani, άποστ. έπισκ. (βλ. Έμ. Καρπαθίου, Η Λατιν. Προπαγ., 1936, σελ. 18).
1711	-	7.000	7.000	Sm. Rughieri, άποστ. έπισκ. (SCPF/SC. ARCIP., vol. 9, 322 ^r έπ.).
1758	6	4.000	4.006	Pietro di Stefani, (βλ. Slot, <i>Εκκλησία</i> , σελ. 224).
1770	-	4.000	4.000	Pask de krienen, <i>Breve descriptione</i>
1782	-	-	4.000	Choiseul-Gouffier, <i>Voyage Pittoresque</i> , Paris 1782.
1810	-	4.500	4.500	'Ημερολόγιο 1889 Γυμνασίου Σύρου.
1828	-	4.375	4.375	Γ.Α.Κ./Γεν. Γραμματ., φ. 195.

ΠΙΝΑΚΑΣ ὑπ' ἀριθμ. 2
ΤΑ ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΤΑΦΙΚΟΥ ΑΔΕΛΦΑΤΟΥ ΣΙΦΝΟΥ (1652)

Κατάστιχο τῶν νησιῶν. 1652, Μαρτίου 10
ἀρχή, τῆς Σίφουνου, ὅπου ἔχομε τό μοναστήρι.

- + μισέρ Βασίλης Λογοθέτης· γαμπρός Νικολό(ς) Κοτάκις, ἡ γυνή Μοσχοῦ· υἱοὶ Μιχαήλ, Ἰωάννης· θυ(γατέρες), Μαρία, Κατερίνα, Γ(αμπρός) Πετράκις.
- + Ἀθανάσιος ἀρχιερεὺς· ὁ πατήρ Νικόλαος, Καλή· ἀδέλφια) Χρυσῆς, Μανουήλ, Ἰωάννης.
- + Γεώργιος ἱερεὺς οἰκονόμος· γονοὶ Λουκά(ς), Φλωρέτζα· ἡ γυνή Καλίτζα, υἱοὶ Ἀντώνης (ἔδωσεν ἓν φλωρίον).
- + Νικολός Γοζαδίνος· ἡ γυνή Ζαμπέτα, υἱοὶ Κωνσταντῖνος, Κατερίνα, Μαργαρῶ.
- + Μανός Καρδίτζης· ἡ γυνή Κατερίνα (ἔδωσε γρόσια 3).
- + Τζάνες Τζιώτης· οἱ γονοὶ, Σταμάτης, Μαρία· ἡ γυνή Κατερίνα· υἱός Ἰάκωβος (ἔδωσε 3 γρόσια).
- + Κωνσταντῆς Μικέλες· ἡ γυνή Παντωλιά.
- + Ἀντωνάκης Ἀχλάδης· ἡ γυνή Χρυσίνα· υἱοὶ Ἰωάννης, Ἄννα, Καλή.
- + Εἰρήνη τοῦ παπα-Σκαντάλη· ἀνὴρ Μαθιός· υἱοὶ Ἀντώνης, Λογίζος, Γεώργης.
- + Κωνσταντῆς Λογοθέτης, τοῦ μισέρ Βασίλη· ἡ μήτηρ Ἑλένη, ἡ γυνή Μαρία.
- + Ἀλισάτρω· ἡ γυνή παπακία· Γαμ(πρός).
- + Νικολός διάκος Παλιός· οἱ γονοὶ Κωνσταντῆς, Μαρία· ἡ γυνή Κατερίνα, Γεωργάκις.
- + Ἰάκωβος τοῦ Φράγγω, ἡ γυνή· ἔδωσε γρόσι ἓν.
- + Νικολός Ρωμάνος· οἱ γονοὶ, Στρινός, Μαρία· ἡ γυνή Κατερίνα· υἱοὶ Ἀντώνης, Ἰωάννης, Μαρία.
- + Ἀντώνης Μαβρωμάτης· ἡ γυνή Μαργαρίτα· υἱοὶ Μανουήλ, Μαρουδία, Καλή.
- + Μιχαήλ· γονοὶ Ἰωάννης, Μαρούλα· ἡ γυνή Κατερίνα.
- + Νικολός Μαρουδη(ς)· γονοὶ Ἀντώνης, Μαρία· ἡ γυνή Εἰρήνη· θυ(γατέρες) Μαρία, Καλήτζα.
- + Ἀγγελέτος τοῦ Γεώργη Κουλούρη· Ἀρμελίνα· ἡ γυνή Κατερίνα· Ἰάκωβος.
- + Γιάκουμος Πενέζης· οἱ γονοὶ Γεώργης, Φλορέντζα.
- + Ἰωάννης τοῦ Φραγγιά· ἡ γυνή Φλορέντζα· υἱοὶ Νικολός, Μαρία, Κατερίνα. Γαμ(πρός) Γεώργης.
- + Μαστραγγελέτος· οἱ γονοὶ Ἀντώνης, Μαρία· ἡ γυνή Κατερίνα, υἱός Γληγόρις.
- + Λογίζος Κουλούρης· οἱ γονοὶ Γεώργης, Ἀρμελίνα· ἡ γυνή Μαρία. θυ(γατέρες) Ἀρμελίνα, Κατερίνα.
- + Μαργετοῦ τοῦ Μάτζα· οἱ γονοὶ Νικόλαος, Φλορέτζα.
- + Σιδερῆς Καστελάνος· οἱ γονοὶ Μιχαήλ, Μαρία· ἡ γυνή Ἄννα. υἱοὶ Δημήτρης, Ἀντώνης, Μαρία.

Χωρίο Σταυρί

- + Τζάνες Μαλόβριος· ἡ γυνή Μαρία· υἱοὶ Νικολός, Τζουάνα.
- + Νικολός Σγουδέας· ἡ γυνή Μαρία· ἔταξε τόν μύλον του νά δώση τοῦ Ἀγίου Τάφου.
- + Ἀντώνιος ἱερεὺς τοῦ Τζουανῆ· ὁ πατήρ Ἰωάννης, ἔδωσε γρόσια 2, ἡ μήτηρ Κατερίνα· ἡ γυνή Κατερίνα· υἱός Ἰωάννης.

- + παπά Ἀντώνης Τρουλίδης, τοῦ Γεωργίου ἱερέως· ἡ γυνὴ Καλή· υἱοὶ Γεώργης, Κατερίνα.
- + μάστρο Ἰωάννης Πιτῆς· υἱοὶ Ἀπόστολος, Νικολός, Δημήτρης.
- + μαστραντώνης Τουλῆ καὶ Εἰρήνης· ἡ γυνὴ Σοφία· υἱός Γεώργης· ἀδελφός Γεώργης.
- + μαστρογιάννης τοῦ Νικολοῦ Μιχάλη· υἱοὶ Νικολός, Ἀντώνης.

Χωρίο Στραβοπόδι

- + Σταυρινός Βασάλος, τοῦ Γεώργη καὶ Καλῆς· ἡ γυνὴ Κωνσταντινά.
- + Ἀντώνης Φραζέσκου Τζαμπουνάρη· ἡ γυνὴ Μαρούλα· υἱοὶ Κωνσταντῆς, Καλή, Σοφία, Κατερίνα.
- + Ἀντώνης τοῦ Γιάννη Λούκα καὶ Καλῆς· υἱοὶ Ἰωάννης, Καλή, Κατερίνα.

Χωρίο Λεῦκες

- + παπα-Ἀγγελέτος· ἡ γυνὴ Μαρία.
- + Ἀπόστολος· ἡ γυνὴ Ἀνέζα· υἱοὶ Ἰωάννης, Ἀνούσα.
- + Δαμιανός Τζουκαλάς· ἡ γυνὴ Μαργαρίτα· υἱοὶ Γεωργάκης, Ἀπόστολος, Κατερίνα.
- + Ἰωάννης τοῦ Βασάλου· ἡ γυνὴ Μαργαρίτα· υἱοὶ Γεωργάκης, Ἀπόστολος, Ἀντώνης, Φλουρέτζα, Μαρία.
- + Νικόλας ἱερεύς· ἡ γυνὴ Κατερίνα· γονοὶ Γεώργιος ἱερεύς, Μαρία, υἱοὶ Ἰωάννης, Ἀντώνης.
- + Δημήτρης Καρτζαούτη τοῦ Ἰωάννη· ἡ γυνὴ Κατερίνα· υἱοὶ Ἰωάννης, Ἀντώνης, Νικολός.

Χωρίο Σταυρί

- + Ἀντώνης τοῦ Νικολοῦ Τουρλῆ· ἡ γυνὴ Μαργαρίτα, ἔδωσε γρόσια 3.
- + Ἀντώνης τοῦ Παροῦ· ἡ γυνὴ Εἰρήνη· υἱοὶ Ἀπόστολος, Φλουρέτζα, Καλή, Ἰουλία.
- + Ἰωάννης τοῦ Ἀντῶνη Δραγάτη· ἡ γυνὴ Φλουρέτζα· υἱοὶ Ἀντώνης, Μαρία.
- + Γεώργης τοῦ Μαγγούρη· οἱ γονοὶ Δημήτρης, Μαρία· υἱός Δημήτρης· ἡ γυνὴ Μαργαρίτα.
- + Γεώργης τοῦ Παροῦ· οἱ γονοὶ Ἀντώνης, Ἐλένη· ἡ γυνὴ Ἀντωνία, υἱός Ἀντώνης.

Εἰς τοῦ Παπαφώτη

- + μαστρο Γεώργης τοῦ Νικολοῦ Ἀτζάλη· υἱοὶ Νικολός, Ἀρμελίνα.
- + μαστρο Γεώργης Ἀτζάλης· ἡ γυνὴ Φλουρέτζα· υἱοὶ Ἰωάννης, Μαργαρίτα.

Κατεβάτη

- + Ἀπόστολος ἱερεύς· γονοὶ Ἰωάννης, Μαρία· ἡ γυνὴ καὶ υἱοὶ Ἀγγελέτος, Ἰωάννης, Ἀντώνης.
- + Ζαπέτα τοῦ Ἀντῶνη Ἀτζάλη· θυ(γατέρα) Πελαγία μοναχή.
- + Καλή τοῦ Καλογέρου Τατζοῦ· Φλουρέτζα· κόρη Φλουρέτζα.
- + Ἰωάννης τοῦ Γαλίφου· ἡ γυνὴ Κατερίνα· υἱός Ἀντώνης.
- + Ἀντώνιος ἱερεύς ἱερογράφος· ἡ γυνὴ Μαργαρίτα· υἱοὶ Νικολός, Ἰωάννης, Μαρία, Φλουρέτζα, ἔδωσε γρόσια δύο ἡμισυ.
- + Γεώργης Γοζαδίνος· γονοὶ Νεόφυτος, Μαρία· ἡ γυνὴ Μαρία.
- + Ἰωάννης τοῦ Νικολοῦ Σεριφιώτη· ἡ γυνὴ Ἄννα· υἱοὶ Ἀντώνης, Μαρία, Τζάνες.
- + Γεώργης Λινόρης· ἡ γυνὴ Κατερίνα· υἱοὶ Γεώργης, Μαργαρίτα.

[Πατριαρχ. Ἱεροσολύμων, Κώδικας ὑπ' ἀριθμ. 509]

Β'. ΕΓΓΡΑΦΑ

1.

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΓΝΩΣΤΟ ΕΓΓΡΑΦΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗΣ ΑΡΧΗΣ ΣΙΦΝΟΥ

Μικρό Ἀρχεῖο Βενετικῶν ἐγγρά-
φων κ. Μαργαρ. Ἰω. Βασταρδῆ

1621, Ὀκτωβρίου 27,
Σίφνος

«Copia tratta da una lettera in forma patente scritta dagli preti Greci e vecchi de Sifanto, scritta all Ill(ustrissi)mo Sig(no)r Constanti Pasq(ualig)o Rettor de Tine e Miconne.

Noi preti et vecchi di Sifano, facciamo fede qualmente gli giorni passati é capitato qui il signor Capitan Justo, con quattro soldati con una fede di V(ostra) S(ignoria) Ill(ustrissi)ma lamentandosi come certi Turchi dall' isola di Nio, hanno preso una barca con tre soldati et altre robbe di V(ostra) S(ignoria) Ill(ustrissi)ma, et subito vedendola la lettera di V(ostra) S(ignoria) Ill(ustrissi)ma, gli detti tre Turchi della sua corte, andar per Nio a recuperar la robba e gli huomini e portarli qui di V(ostra) S(ignoria) Ill(ustrissi)ma et menar ancora li mal' fattori a castigarli il Cadi secondo la sua giustitia, hora sono andati a Nio et ricuperorono la robba et gli huomini et sono venuti fino in Antiparo et la ha salvato uno Turcho et li dui ha meno riva con lui per non sappiamo dove si trovano. Hora siamo in gran travaglii con il Cadi et per questo suppliamo la V(ostra) S(ignoria) Ill(ustrissi)ma, dove se ne trovano, a recuperarli et consignerli al signor Cap(itan)o Cristoforo Martazana et al signor Filippi Crisomanoli, quali tutti noi li mandiamo a porta per questo quietio.

con questo facciamo fine e basciamo le mani di V(ostra) S(ignoria) Ill(ustrissi)ma.

Di Siffano a di 27 ottobre 1621

- Conomo di Sifanto Apostoli papá Gozadino confermo come di sopra.
- Papa Georgi Zagarello et protopapa di Sifanto confermo come di sopra.
- Calogero Maraveglia ho scritto et confermo come disopra.
- Giosepo geromonaco, confermo come di sopra.
- Basilio Logotheti et procuratore di Sifanto confermo come di sopra.
- Diaco Sermatis et procuratore di Sifanto confermo come di sopra.
- io Tomaso Mazza affermo de sopra.
- Giacomo Gozadino confermo come di sopra.
- Nicolo Gozadino cancelier publico per mano propria».

2.

ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛ. ΛΟΓΟΘΕΤΗ

SCPF/SOCG. 186, 5^v

1643, Νοεμβρίου 8

...Habita in quest' isola un prete venuto dall' isola detta Sira per nome pre Marco da Polla, il quale mena la vita honestamente et ha gran zelo d' aiutare e promuovere quella Chiesa, tanto da Greci combatuta; e favorito detto prete da signor Vasili del

quale nelle relationi passate s' è fatta honorata mensione, perche essendo di rito Greco persona di grand' autoritá e manegio appresso non solo i Christiani, m' anche li Padroni di questi paesi pure é divotissimo del nostro rito piú volte si confesso meco et in questo e negl' anni passati, e prima che mi fossi partito da quest' isola mi fece lettere di raccomandationi per l' altre isole quali mi furono di molto giovamento.

.....
8 di novembre 1643.

Michele Almbertino

3.

ΑΙΤΗΣΗ ΛΟΓΟΘΕΤΗ ΓΙΑ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΚΟΡΥΦΑΙΟΥ ΣΤΟ ΚΟΛΛΕΓΙΟ

SCPF/SOCG. 173, 200^γ

1646, 'Ιουλίου 12
Σίφνος

Sono già 4 anni che n' atrova in casa mia il presente figlio nominato Vettorio dalla città di Candia del reverende papa Nicolo Dacorfü prete di rito greco e di casa honorata nato di legitimo matrimonio, lo qual vedendolo di cosi bona voluntá et inclinatione, mi risolsi di mandarlo sotto all' ombra di V(ostra) S(ignoria) Ill(ustrissi)ma suplicandola riveritamente con tutte le inchere che si degni concedermi la gratia di far con la sua accettatione et pietá intrar nel collegio greco sperando di far riusita concededo pregandolo di novo che questo atedio non li signori in fastidio et licenza perpetua.

Il rev(eren)de pre Marco da Polla, capelano di questa chiesa se ne vene per cote-ste parti il qual habbiamo per deligente et molte vigilante in servitu d'essa che sia dando bon esempio a tuti, se bene e venuto in molti incontri per pretensione che alcuni pretendono raggioni contrá li beni che la chiesa aquistó legitimamente et necessitate si eran feri in certezza a Scio tutocio non ho lasciate al portare niuno in minima sua voglia tenendo obligo perpetuo di difendere et mantenere li interessi de questa chiesa et li baccio le veste.

Affetuosissimo
Βασίλισ λογοθέτις

4.

ΑΙΤΗΣΗ ΛΟΓΟΘΕΤΗ ΓΙΑ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΓΓΟΝΟΥ ΤΟΥ ΣΤΟ ΚΟΛΛΕΓΙΟ ΚΑΙ ΚΑΤΑΓΓΕΛΙΑ ΙΠΠΟΤΩΝ ΤΗΣ ΜΑΛΤΑΣ

SCPF/SOCG. 177, 159^γ

1648, 'Ιουλίου 4,
Σίφνος

«... Scrivo alli Em(minentissi)mi Sig(no)ri cardinali per essermi concesso un luogo nel Collegio Greco per un mio nipote d'anni 8 quale desidera di studiare, che perciò suplico

l'assistenza di V(ostra) Sig(no)ria Ill(ustrissi)ma che mi sia concessa la gratia et desidero haver risposta quanto prima per incaminarlo a buona comodità, restando per sempre obligatissimo alla buona protetione di V(ostra) Sig(no)ria Ill(ustrissi)ma alle quale mi offero et essebisco per ogni tempo ubidentissimo per servirla et con tal fine humilissimamente inchino et reverentamente bacio le reverendissime sue vesti pregandole dal Sig(no)re lunga vita et consolatione per esser ancor noi protetti dalla sua benignità alla cui divotamente mi racomando.

Di Siffantos li 4 Luglio 1648

Di V(ostra) Sig(no)ria Ill(ustrissi)ma et Reverendissima
Humilissimo et Ubidentissimo Servitore
βασιλις λογοθέτης

Ricordo a V(ostra) Sig(no)ria Ill(ustrissi)ma haver risguardo scrivendo al Eminentissimo gran Maestro di Malta favorire et racomandar la mia persona alli suoi bergantini habino al meno risguardo e rispetto alli miei interessi come loro devotissimo servo e dando molestia universale verso di me habino qualche risguardo et a V(ostra) S(ignoria) Ill(ustrissi)ma mi racomando suplicare di lui escusar me del incomodicationi.

5.

MARTYRIA ΟΙΚΟΓΕΝ. ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΠΙΕΤΡΟΥ ΡΟΖΑ

SCPF/SOCG. 187, 701^r

1648, Νοεμβρίου 6/16,
Σίφνος

Non per avanti di ora habbiamo dimostrato l'animo devotissimo che proffessamo alli comandi dell' Eminenza V(ostra) Reverendissima questa sara per introductione con offerirmi obsequentemente non tanto in quanto si estenderá in servitio della sedia Apostolica quanto all' executione di comandi di V(ostra) Eminenza rendo in finite grazie del saluto rihavuto da lettera scritta al nostro molto Rev(eren)de padre fra Francesco Michelluzzi et parimente fa il signore Basilio mio avo et il signore Nicolo mio socero et ambo raccomandiamo detto nostro padre alla bona gratia et provisione di V(ostra) Eminenza alla quale reverentemente m' inchino et bacioli le sante mani.

Di Siffanto a 6/16 Novembre 1651

Di V(ostra) E(minenza) Rev(erendissi)ma
Humilissimo et obsequentissimo Servitore
Pietro Rosa

6.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΒΙΚΑΡΙΟΥ ΣΙΦΝΟΥ ΚΑΤΑ ΛΟΓΟΘΕΤΗ

SCPF/SOCG. 187, 441^v

1653, Μαρτίου 12,
Σίφνος

.....
Questo signor Basilio da sei o sette anni in quá, tutto s' è dato di riscatar Turchi et con il modo tale che n'haverá sin hora liberato (conforme esso dice) quatrocento e piú Turchi con gran danno de Christiani habitant' in questa isola; Onde poi segue che i Turchi lo chiamano Babá, cioè padre et i Christiani lo chiamano Turcho, e veramente con ragione; in piú che io l'ho sentito con proprie orrechie dire che i Turchi si possono salvare. Di questo aviso V(ostra) S(ignoria) Ill(ustrissi)ma perche il sopradetto Basilio con mille attutie et inganni havea per il passato, quando era povero, aquistato buona fame e credito apresso tutti; hora che si arricchito, non se ne cura piú, solo attendere di compiacer i Turchi e burlar i Christiani; accio la Sacra Congregazione vada con risguardo di fidarsi di lui, et scriverli conforme il passato perché tutto é contrario della Chiesa Catholica; e di questo V(ostra) S(ignoria) Ill(ustrissi)ma lo puó bene raccogliere; il sudetto Basilio havuto una nepote, quale marito con un giovanetino da Scio, et col successo di tempo lo persuase tanto che l'ha fatto non frequentare piú cla chiesa latina, ne vedessi confessare et comunicare alla latina.....

Sifanto li 12 di Marzo 1653

Humilissimo et Devotissimo Servitor
Bartholomeo Polla

7.

ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΚΑΤΑ ΒΑΣ. ΛΟΓΟΘΕΤΗ

SCPF/SOCG. 187, 638^v

1653, Ιουνίου 16,
Σίφνος

.....
Non tralascio d'avisare V(ostra) S(ignoria) Ill(ustrissi)ma qualmente viene in Malta un tal Vitorio da Corfú per ordine del signor Basilio Logotheti a fin di riscatar quel famoso corsaro nomato Cará Pattachi, quale l'anno passato fu preso dalle galere di Malta quando i Turchi andarono svaleggiare la fortezza di Tine. Quello Cará Pattachi che fece sospirare tutto Arcipelago, quello che fece tremar ingiústantemente in sua galera piú Christiani, che per non dire, non ho ió capelli intesta; finalmente quello per un nesso et spionerie la Cita di Canea é stato rota all' Ottomani, per il che effetto da piccolo et povero soldato, é stato fatto Bei, che in thurcesco significa prencipe. Iddio Benedetto permisse che sia preso et fatto schiavo, onde l'Arcipelago pare sia un tantin alleggerito da tante scorerie; hora di nuovo cercano di qua, come di sopra accennai, liberarlo per il che tutti i christiani esclamano et pregar Dió che mai vada libera-

tione et molti nascostamente m'hanno pregato di scriver si a Malta si a V(ostra) S(i-
gnoria) Ill(ustrissima) a cui il negotio sia impedito quanto più possibile sarà.....
Sifanto li 16 di Giugno 1653

Bartolomeno Polla

8.

Ο ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ ΥΠΕΡ ΤΟΥ ΚΑΤΗΓΟΡΟΥ ΤΟΥ ΒΙΚΑΡΙΟΥ

SCPF/SOCG. 187, 544^v

1654, Ὀκτωβρίου 22,
Σίφνος

Essendo mi fatta istanza grande dal clero et communitá di Sira, di voler raccomandar all' Em(inen)ze V(ostre) Rev(erendissimi)me il Rev(eren)do Don Bartholomeo Pola per vescovo di Sira, io considerando le qualità, costumi et esemplar vita del sudeto sogetto habilissimo per tal offitio, se be la sua assenza da Sifanto non solo a me ma a tutti communemente chauserebbe gran cordoglio, tutta via le continue istanze di quella communitá et meriti grandi del detto Don Bartholomeo mi sforzano sopra modo prendere ardire di raccomandarlo all' Em(inen) ze V(ostre) con quel fervore che le qualità di tal persona ricercato. Havendosi esso portato qui con sodisfatione universale diligenza ammirabile in administrare la chiesa et ammaestrare gli figlioli nelle buone lettere et timor di Dio. nel quale come in specchio lucidissimo habbiamo visto risplendere quelle virtù da lui aprese in cotesto venerabile coleggio di Prop(agenda) Fide. dal che io vengo conoscere si come tutti i altri (se ben di ritto diversi) la pietá della Santa Madre Chiesa Romana, quale come provide madre procura la salute de tutte le nationi per meso di suoi allievi disposti ogni hor che facesse bisogno spargere il proprio sangue per la fede Cattolica, il che habbiamo sperimentato nel presente nostro Missionario Don Bartholomeo. D' onde poi conosco et certamente confesso l'universalitá della Santa Chiesa Romana et por eminenza di S(ua) Santitá vero et legitimo sucesor di San Pietro.

Dunque, Sig(no)ri miei Em(inentissimi)mi essendo necessario proveder l'isola di Sira di un Vescovo et le qualità del sudeto sogetto ricerchino esser remunerate con tale dignitá caldamente lo raccomando conoscendo io che sarà per dar sodisfatione diligente al servitio della Santa Chiesa. Tanto piú che essendo Sira propria sua patria, quelli habitanti s' offeriscono aiutarlo e defenderlo contra l'infideli il che anche io non mancaró fare in risguardo di suoi meriti et devotione mia verso la Santa Sede Apostolica mentre promettendomi tutto questo dalla grande loro begninitá in chinato reverente le baccio le sacre veste.

Sifanto li 22 Ottobre 1654 s.v.

Delle Sig(no)rie V(ostre) Em(inentissimi)me et Rev(erendissimi)me
Humilissimo et Devotissimo Servitor
Βασίλης Λογοθέτης κόνσολος

9.

Ο Π. ΡΟΖΑΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΘΑΝΟΝΤΑ ΛΟΓΟΘΕΤΗ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΗ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΙΔΙΟ

SCPF/SOCG. 276, 316^v

1659, Ιουνίου 25 (παλαιό),
Σίφνος

Per molti anni la benedetta anima del q(uoda)m Sig(no)re Vasilli Logotheti mio Avo sempre ha servitto con segnialatta divotione et pontualittá la Sacra Congre(gazio)ne et suoi missionarii in queste parti d'Archipellagho benche fosse di ritto Greco che e ben votta agl' Eminent(issi)mi Cardinali Barberini e Capponi. Hora essendo restatto io nel governo et luochò della buona memoria d'esso mio Avo son tenuto con ogni riverente humiltá offerir la mia servitú osseq(uentissi)ma alli comandi dell' Emin(en)ze V(ostre) Rev(erendissi)me massime vivendo io di ritto lattino et console per Sua Maesta Christ(ianissi)ma, per la Serr(enissi)ma Rep(ubli)ca Veneta et per li Potentissimi Regni et Stati d'Ingliltera. onde essendo per obligho conutrente nelle mie patenti a diffender in tutte le oc(asio)ne le Chiese et ecclesiastici che fin hora non si é mancato contro di Greci che hanno voluto usurpar li suoi beni nel fabricar una chiesa della Beata Vergine come cosa con intentione di reffabricar da fondamenti un altra chiesa di San Michel Arcangelo chiesa per cadere il sitto in gloria d'Iddio et a conservatione del nostro ritto.

Havendo saputo come il Rever(endissi)mo nostro vicario e fatto Arcivescovo de Naxia con decreto che non si faccia vescovi nell isolle vacanti d'Arcipellagho, ho stiamatto bene di suplicare l'Em(inen)ze V(ostre) Rev(erendissi)me d'honorarmi chi io habbi l'inconbenienza di metter un Ecclesiastico idoneo di nostra sodisfatione d'Animo et per instrutione aricho (;) de nostri fig(liuo)li. In questa Chiesa di Siffanto che io oferisco di mantener la chiesa con li beni et sacerdotte con ogni dovuta pontualitá al culto Divino et senza interesse alcuno di quella aspetta la Chiesa. altri del ritto nostro qui non ci sono che due case, la mia et un altra onde vivo sicuro che dell' Em(inen)ze V(ostre) Rev(erendissi)me restaro in questo con obligazione perpetua con che fine humilissimo et Reverendissimo Le bacio l' Em(inentissi)me e Rev(erendissi)me Vesti.

Di Siffanto ali 25 Jugno 1659 s.v.

Delle Em(inen)ze V(ostre) Rev(erendissi)me

Devotissimo et Osservatissimo Servitore
Pietro Rosa console.

10.

ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ ΣΙΦΝΙΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟ Γ. ΠΕΡΗ ΝΑ ΔΙΔΑΣΚΕΙ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΟΥΣ

SCPF/SC. ARCIP., 1A, 232'

1664, Ίανουαρ. 1,
Σίφνος

Coppia tratta dal greco in Italiano

Siffanto 1664 adi π(ρι)μο Genaro

Havendo conosciuti noi infrascritti qualm(en)te doppo la partenza del Rev(eren)-de D(on) Georgio Peris, si convertivano i figli del luochu nella pristina ignoranza e stato perdendo quel lume da lui ricevuto, et hora ritornandosi esso da Milo, instante m(en)te lo preghiamo che se fermi qui, acciò illimini i n(ost)ri figli tanto nelle lettere, q(ua)nto nei buoni costumi che diligentem(en)te l'haveva levati; et p(er) suo vitto s'obligha ogn'uno q(uan)to di propria mano anotarà.

- Il Colonel Macherioti p. 10
- Zane Bartolomeo p. 8
- Antonio Acladi p. 5
- Iconomo p. 6
- Sachelario p. 8

Diacono Sermartin Protonotario di Siffanto
scrissi et tradussi

Noi Attanasio Marmarà Ariciv(esco)vo di Siffanto, Serfo, Nio, Micone, Stapalia, Morgo, Naffi, Pollicandro, Sichino, facciamo fede qualm(en)te il sopra scritto Sermartin e talle qualle si sotto scrive alli di cui atti, copie et sottoscrizioni qui et per tuto si presta fede etc.

+ ὁ Σίφνου Ἀθανάσιος.

11.

ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΠΡΟΚΡΙΤΩΝ ΣΙΦΝΟΥ ΥΠΕΡ Γ. ΠΕΡΗ

SCPF/SC. ARCIP., 1A, 257'

1664, Ὀκτωβρ. 12,
Σίφνος

Coppia tratta dal greco in Italiano

Noi infrascritti sacerdoti e primati dell' isola di Siffanto facciamo ampla et indubitata fede a qualunque Ill(ustrissi)mo et Re(verendissi)mo le p(rese)nti pervenivano qualm(en)te nel tempo che s'è fermato qui il Re(veren)de D(on) Georgio Peris l'habbiamo sperimentato per degno soggetto et esemplarissimo verso tutti dandoci di piu piena sodisfatione circa l'instructione et amaestramenti che ne faceva verso n(ost)ri figli. Datta a Siffanto 12 Ottobre 1664 – Iconomo di Siffanto – Corepiscopo di Siffanto – Sachelario di Siffanto – L'archiprete di Siffanto – Tesavrier di Siffanto –

Antonio sacerdote Vibliothechario – D. Antonio Cardizzi – Antonio Magganari, ve-
chardo – Manoli Caramano – Zuane Nadale – Constantin Zucco – Petro Mothoneo –
Georgi Chrissolurá – Antonio Acladi.

(il siggilo) Diaco Sermartin, Protonotarió di Siffanto scrissi e tradussi

Noi Athanasio Marmará Arcivescovo di Siffanto etc.

Milo 20 Marzo 1667 s.v.

+ ó Σίφνου Ἀθανάσιος.

12.

ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΘΕΡΜΙΩΝ ΠΡΟΣ Γ. ΠΕΡΗ

SCPF/SC. ARCIP., 1A, 280^r

1664, Νοεμβρίου 20,
Θερμιά

Coppia traduta dal Greco in Italiano

La Comunitá di Thermia desiderosa d'essere amaestrati i n(ost)ri figli, perciò
preghiamo il Rev(eren)de D(on) Giorgio Peris di Sira, che per il p(rese)nte s'atrova a
Serfo di trasportarsi in questa n(ost)ra isola per amaestrar li n(ost)ri figlioli nelle let-
tere Italiane e Greche, et a levarli in quei buoni costumi, come siamo accertati che fa-
ceva a Siffanto et Serfo, et per la di lui fatica ci obleghiamo contribuirli uno rialle et
quatro misure di formento per ogni puto et di piú radunarli una botte di vino per suo
uso, et per fede della veritá s' é fatta la presente et se manda alle mani d' esso Mae-
stro.

Thermia, 1664 Adi 20 Nov(emb)re.

– Zane d' Angelis

– Zorzi d' Angelis

– Nichita Maestano

– Papa Gianuli Ralli

– Zorzi Rosa

– Zani Ant(oni)o Rosa

– Stavriano Dacoronía

– Labadario di Thermia

– Constantin Dacoronía

– Ant(oni)o Armacola

– Ant(oni)o Vasilachi

Diaco Sermartin Protonotario di Siffanto ho coppiato.

Noi Athanasio Marmará ARcivessovo di Siffanto etc.

Milo, 20 Marzo 1667 s.v.

+ ó Σίφνου Ἀθανάσιος.

13.

Ο ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΜΗΛΟΥ ΓΙΑ ΤΟΝ ΜΑΘΗΤΗ ΙΩ. ΝΤΟΥΝΑΒΗ

SCPF/SC. ARCIP., 2b, 45^r

1676, Ἰανουαρ. 5,
Μήλος

Va per cinque anni che resta appresso di me un chierico nativo di Siffanto per
nome Gio(vanni) Dunavi di età d'anni vinti, di buona indole di medioeve litteratu-

ra e che dà speranza di far proffitto mag(gio)re nelli studii e nella virtù. Onde havendo io bisogno nelle chiese di Siffanto e Milo di aggiuto de sacerdoti paesani che possano e vogliano habitare stante che li forastieri che tengo restano malvolentieri, non havendo quell' utile ch'essi vorriano, mentre le dette mie chiese per la loro povertà scarsamente li proveggonο, supp(lico) la pietà dell' E(minenze) V(ostre) favorirmi della dispensa che possa ordinare il sudetto chierico all' età di 22 o vinti tré anni, quale col suo patrimonio e con quel che havrà dalla chiesa resterà in vita a servirla e preghierà Iddio per la longa vita e felicità dell' E(minenze) V(ostre) alle quale profesandomi anche io oblig(atissi)mo humilmente bacio le sacre porpore.
Di Milo 5 Genn(aro) 1676

Humilissimo etc.
Giovanni Antonio Camillis
Vescovo di Milo.

14.

ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΗ ΜΕΤΟΧΙΟΥ ΧΟΖΟΒΙΩΤΙΣΣΑΣ ΣΤΟΥΣ ΑΘΑΝ. ΛΑΓΚΑΔΑ ΚΑΙ ΒΙΚΤΩΡΑ ΚΟΡΥΦΑΙΟ

Ἀρχεῖο Χοζοβιώτισσας

1701, Μαρτίου 25
Ἀμοργός

«+ 1701 Μαρτίου 25

+ Τὴν σήμερον ἐλθὼν πρὸς τὴν ἡμετέραν μονὴν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐμπροσθα τοῦ ἁγίου καθηγουμένου καὶ τῆς λοιπῆς ἀγίας | ἀδελφότητος, ὁ ἅγιος πρωτοσύγκελλος κ(ύρι)ος Ἀθανάσιος ὁ Λαγκαδάς | μέ καλήν του εὐλάβειαν καὶ ἀγάπην ζητώντας μας νά γένη ἀδελ|φός τοῦ ἁγίου μοναστηρίου ἀντάμα συντροφιασμένος καὶ κοινοβιασμένος μέ τόν αὐθέντην διδάσκαλον κ(ύρι)ον Βίγτωρ τόν (Ν)τακορ|φούς καὶ ζητώντας μας νά τῶν δώσωμε τόπον εἰς τό μετόχι μας | τόν Φωτοδότην διὰ νά κτίσου(ν) κελ(λ)ία νά κατοικήσου(ν) καὶ νά εὐρί|σκοντε παντοτεινά ἐφ' ὄρου ζωῆς τως ὡς καθῶς θέλου(ν) νά τά κάμου(ν) | μέ ἐξοδον δικόν τως καὶ ἀποθανόντας καὶ τῶν δῶν προσώπων νά | μένουν τοῦ μοναστηρίου με ὅτι τοὺς ἤθελεν φωτίση ὁ Θεός νά ἀφίσουν | καὶ νά ἀφιερῶνου(ν) εἰς τὴν ἁγίαν μονὴν διὰ τὴν ψυχικὴν τως σωτη|ρίαν καὶ διὰ τὴν σήμερον μὴ ζητώντας ἡμᾶς τῶν πατέρων τίβητις | ἄλλον νά τως δίδομε, οὔτε πολὺ οὔτε ὀλίγον μόνον καὶ μόνον τὴν | αὐτὴν τοποθεσίαν διὰ νά εἶναι καὶ νά εὐ|ρίσκονται εἰς τό σκέπος | τοῦ ἁγίου μοναστηρίου. ἔτσι ἐσυμφωνήσαμεν ἠνωμένη ἡ ἀγία | ἀδελφότης καὶ ὁ ἅγιος πρωτοσύγκελλος καὶ κάνομεν τό παρὸν γράμμα | εἰς βε|βαίωσι καὶ στερέωσι τῶν μεταγενεστέρων καὶ διὰ βεβαίωσιν ὑπο|γράφει καὶ ὁ καθη|γούμενος καὶ οἱ λοιποὶ ἀδελφοὶ καὶ ὁποῖος ἐνα(ν)τιωθῆ | εἰς τό παραμ(ικρόν) νά ἔχη τὴν κατάρα τῆς Παναγίας καὶ τῶν πατέρων.

- Καθηγούμενος τῆς θείας, ἱερᾶς καὶ βασιλικῆς Μονῆς
καὶ οἱ συν ἔμοι ἐν Χριστῷ ἀδελφοί
- Ἀθανάσιος ἱερομόναχος καὶ πρωτοσύγκελλος Λαγκαδάς ὑπόσχομαι».

15.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΓΕΩΡΓΙΟΥ [ΓΡΥΠΑΡΗ] ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΣΙΦΝΟΥ ΜΕΛΕΤΙΟ

Πανεπιστήμ. Ἀθηνῶν, Σπουδ. Νεοελ
λην. Φιλολ. Κώδικας 24 Σπ. Λάμπρου

μετά 1780 (·)
Κωνσταντινούπολη

Τὴν ἡμετέραν σεβασμιωτάτην μοι πανιερότητα εὐλαβῶς προσκυνῶ, ἀσπαζόμενος
πόθῳ ἐλαφικῶ τὴν πανιέρον αὐτῆς δεξιάν.

Ἦτινι καὶ δωρήσαιτο ἡ τοῦ ὑψίστου θεοῦ πανσθενεστάτη δεξιὰ ἄκραν ὑγιείαν,
ὅπως πανηγυρίσῃ τὰς ὅσον οὐπῶ πλησιαζούσας κοσμοχαρμοσύνας ἑορτὰς τῶν γενε-
θλιῶν τοῦ Κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν, τό τε νέον ἔτος, καὶ τὰ ἅγια θεοφάνεια λα-
μπρῶς καὶ παναισιῶς εἰς παμπληθεῖς ἡλιακοὺς ἄξωνας κατὰ τὴν αὐτῆς ἔφεσιν· ἀγκα-
λά καὶ νά ἐφίλησα τὴν σιγὴν ἐπὶ πολὺ πρὸς τὴν ἡμετέραν πανιερότητα καὶ ἐκ τούτου
νά προῆλθεν αἴτιον δίκαιον ὁπωσοῦν νά ἀναπολῆ κατὰ νοῦν καὶ νά λέγῃ ὅτι ἐπελάθε-
το ἡμῶν ὁ δοῦλος Γεώργιος, πλὴν οὐ λείπω τοῦ φυλάττειν εἰς τὴν ταπεινὴν μου ψυ-
χὴν τὴν τοῦ σεβασμιωτάτου μου Δεσπότη εἰκόνα ἀπαραμείωτον· διότι πῶς δύναμαι
νά ἔλθω εἰς λήθην τῆς πανιερότητός της, τὴν ὁποίαν στοχάζομαι χαρὰν καὶ ἐλπίδα
μου; πῶς ἢ μπορῶ νά ἀλησμονήσω τὴν παρηγορίαν τῶν θλίψεών μου; πῶς ἢ μπορῶ νά
ἀποσιωπήσω καὶ νά μὴ ἔχω διὰ γλώττης εὐφήμου τὸν χάριτας οὐ μικράς μοι ἐν τῇ
κατὰ Σίφνον σχολῇ ἐνδιατρίβοντι ἐπιβραβεύσαντα; μὴ, μὴ γένοιτό μοι ἀδύνατον γάρ εἶ-
ναι νά ἔλθῃ τινὰς εἰς ἀμνησίαν ἐκείνου, τὸν ὁποῖον στοχάζεται τῶν ἀτυχημάτων του,
ἵνα τι καὶ νεανιεύσωμαι, τό πρῶτον ἀτύχημα, ἀλλ' αἱ ἀλληλενδέτως ἐπακολουθήσα-
σαί μοι περιπλοκαὶ καὶ φροντίδες καὶ ἄλλα τινά, τὰ ὁποῖα πάνυ καλῶς ἢ κριτικωτάτη
αὐτῆς στοχάζεται σύνεσις, ἐστάθησαν ἐμποδῶν τῆς ἀκουσίας μου σιωπῆς, νῦν δέ
ταῖς φροντίσιν χαίρειν εἰπών, ἔρχομαι διὰ τοῦ παρόντος μου ταπεινοῦ ἐρωτῆσαι τὰ
περὶ τῆς ἐφετωτάτης μοι ἀγαθῆς πανιέρου αὐτῆς ὑγιείας, ἅμα δέ πληρῶσαι τό ὀφει-
λόμενον μοι χρέος καὶ παρακαλέσαι αὐτήν, γινώσκοντά με πρὸς Θεόν δοατζὴν της
ἀκατάπαυστον καὶ ἐπαινέτην, νά μέ καταγράψῃ εἰς τὸν κατάλογον τῶν δούλων της,
δηλωτικῶν ὄντων τῆς θεοφυλάκτου καὶ εὐκταιοτάτης μοι ὑγιείας της, ἧς αἱ πανιέροι
καὶ θεοπειθεῖς εὐχαί εἶησαν μοι ἀρρωγῆς διαφυλακτῆριον.

Τῆς ὑμετέρας σεβασμίας καὶ φιλοστόργου μοι πατρότητος κατὰ πνεῦμα καὶ ὅλως
ὄλος ἐξερτημένος αὐτῆς.

Γεώργιος [Γρυπάρης]

16.

Ο ΑΡΧΙΜ. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ ΓΙΑ ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ ΤΑΞΙ- ΑΡΧΟΥ ΣΕΡΙΦΟΥ ΣΤΗ ΣΧΟΛΗ ΑΓΙΟΥ ΤΑΦΟΥ ΣΙΦΝΟΥ

Κώδικας Ταξιάρχου Σερίφου, φ. 11

1782, Νοεμβρ. 8,
Σερίφος

«1782: Νοεμβρίου 8.

Ἐκαμα ὁμολογίαν χρεωστικὴν εἰς ὄνομα τοῦ μοναστηρίου ἐσφραγισμένην εἰς τό σχολεῖον τῆς Σίφνου, διὰ γρόσια πενήκοντα· νά δίδῃ τό μοναστήρι τόν καθέκαστον χρόνον διάφορον γρόσια πέντε, ἕως ὅτου εἶναι σχολεῖον καί παραδίδει ἑλληνικά μαθήματα. Τό ὅποῖον ἐπαρακινήθηκα καί τό ἔκαμα πρὶν νά λάβω τὴν ἡγουμενείαν, διὰ αἰτίαν τοιαύτην: στοχαζόμενος τό θνητόν τῆς ἀνθρωπότητος καί βλέποντας τὴν ἀμάθειαν εἰς τό μοναστήρι μας, τὰ ἔβαλα μέ τέτοιον τρόπον, οἱ μεταγενέστεροι νά βιάζονται νά δίδουν τό ἐτήσιον διάφορον καί μέ τοιαύτην βίαν ἡμποροῦν νά στείλουν ἀπό τό μοναστήρι νά διαβάζουν, νά τρέχῃ πάντοτε τό μοναστήρι μέ σπουδαίους. Διὰ τὰ ὅποια ἀφίνω τέτοιον ὄρον: λαϊκόν παιδί, πρὶν νά κουρευθῆ εἰς τό μοναστήρι καί νά προσηλωθῆ, νά μὴ πηγαίνει ἐπειδὴ καί εἰς τό συμφωνητικόν μου γράμμα εἶναι, ὅσα παιδιά ὑπάγουν τοῦ μοναστηρίου νά σπουδάζουν, νά εἶναι εἰς τόν διδάσκαλον χωρὶς μισθόν, καθὼς καί τῆς Σίφνου. Ὅσοι δέ ὑπάγουν νά σπουδάζουν, νά πηγαίνουν μέ τέτοιον σκοπόν διὰ στολισμόν τοῦ μοναστηρίου, ὄχι διὰ νά σπουδάζουν διὰ ἑδικά τους τέλη. Ἐπειδὴ καί ἀφίνω καί ἐγὼ ὁ ἁμαρτωλὸς τὴν ἐντολὴν μου ὡς κτήτορας τούτου τοῦ ἔργου καί ἀντικαλοῦμαι τόν προστάτην ταύτης τῆς ἱερᾶς μονῆς, τόν μέγα Ταξιάρχην, ὅσοι σπουδάζουν καί τὰ μεταχειρίζονται πρὸς στολισμόν τοῦ θείου καί πανσέπτου ναοῦ του, νά εἶναι βοηθὸς τους καί σωματικά καί ψυχικά καί καύχημά τους καθὼς καί εἰς ἑμένα τόν ἀνάξιον· καί ὅσοι τὰ ἐπιχειρισθοῦν, τὴν προκοπὴν ὅπου θά λάβουν ἀπὸ τὰ γράμματα, ὅπου ἐγὼ ἔγινα αἴτιος, εἰς κακόν, νά ἔχουν ὄλα τὰ ἐναντία ὅπου ἄνωθεν ἔγραψα ὁ ἁμαρτωλὸς, ἐναντίον τους νά εἶναι ὁ μέγας Ταξιάρχης εἰς ὄλα τους τὰ ἐπιχειρήματα.

1782: Νοεμβρίου: 8

Ἄρχιμανδρίτης Καλλίνικος, δούλος τοῦ μέγα Ταξιάρχου».

17.

ΕΠΙΤΡΟΠΟΙ ΣΧΟΛΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΚΡΙΤΟΙ ΣΙΦΝΟΥ ΑΠΟΔΕΧΟΝΤΑΙ ΧΡΗΜ. ΠΟΣΟΝ ΓΙΑ ΦΟΙΤΗΣΗ ΜΟΝΑΧΩΝ ΤΑΞΙΑΡΧΟΥ ΣΕΡΙΦΟΥ

Κώδιξ Ταξιάρχ. Σερίφου, φ. 11β

1782, Νοεμβρ. 23
Σίφνος

«Ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ καθολικοῦ.
+ ὁ Σίφνου Μελέτιος βεβαιοῖ

Διὰ τοῦ παρόντος δηλοποιούμεν ἡμεῖς οἱ ἐπίτροποι καί ἐπιστάται τοῦ Κοινοῦ Σχολείου τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων, τοῦ κατὰ τὴν νῆσον Σίφνον εὑρισκομένου, ὅτι

μέ τό νά ἔβαλε τό ἱερόν μοναστήριον τοῦ μέγα Ταξιάρχου τό ἐν τῇ νήσω τῇ Σέρφω εὐρισκόμενον, εἰς τό ἡμέτερον σχολεῖον γρόσια πενήκοντα διά νά δίδῃ τόν καθέκαστον χρόνον ἐτήσιον γροσίων πέντε εἰς τό αὐτό σχολεῖον, ὑποσχόμεθα καί ἡμεῖς οἱ ἐνεστώτες καί μέλλοντες ἐπίτροποι τοῦ αὐτοῦ σχολείου, ὄσους κατά καιρόν ἤθελε πέμψη τό αὐτό μοναστήρι διά νά σπουδάξουν εἰς τά ἑλληνικά μαθήματα, νά εἶναι συγκαταριθμημένοι οἱ αὐτοί μαθηταί τοῦ μοναστηρίου μέ τούς ἐγκατοίκους τοῦ τόπου μας τῆς Σίφνου, νά μήν ἔχουν νά δίδουν τοῦ κατά καιρόν διδασκάλου, χάριν μισθοῦ, οὐδέ ὄβολόν, ἀλλά νά εἶναι καί αὐτό τό μοναστήρι ὡς ἐν μέλος τῆς Σίφνου, δηλ. μέ τά ἴδια προνόμια, ὅπου ἤθελεν ἔχουν οἱ ἐντόπιοι μαθηταί, ὁμοίως καί αὐτό. Καί εἰ μὲν ἔκ τινος περιστάσεως ἢ συμπτώματος καί τό σχολεῖον δέν ἐνεργεῖται ἀπό διδάσκαλον, νά μήν ἐνέχεται τό αὐτό μοναστήρι διά τό ἐτήσιον, ἀλλά νά εἶναι ἐλεύθερον· εἰ μὲν ὁμως καί τό σχολεῖον ἐνεργῆται καί οἱ κατά καιρόν πατέρες τοῦ μοναστηρίου δέν ἤθελαν στείλουν μαθητάς, νά μήν ἠμποροῦν νά παραιτηθοῦν τοῦ ἐτησίου, δηλ. τοῦ διαφόρου, ἀλλά νά τό πληρῶνουν ἀπροφασίστως· ὁμοίως καί οἱ κατά καιρόν ἐπίτροποι νά μήν ἠμποροῦν νά τά ζητοῦν αὐτά τά ἄσπρα, δηλ. τό ἀφιέρωμα ποτέ ἀπό τό εἰρημένον μοναστήρι, παρά νά εἶναι πάντοτε εἰς αὐτό, εἰς τόν ἅπαντα αἰῶνα νά τά χρεωστᾶ καί νά δίδῃ τό ἐτήσιον διάφορον τόν καθέκαστον χρόνον. Καί ὅποιος ἤθελε βουληθῆ ἀπό τούς μεταγενεστέρους νά ἀνατρέψῃ τήν τοιαύτην συμφωνίαν, νά ἔχη ἀντίμαχον τόν ἀρχιστράτηγον Μιχαήλ. Καί εἰς τήν περί τούτου δήλωσιν, ἐδόθη τό παρόν γράμμα εἰς τό ἱερόν μοναστήριον τῆς Σέρφου, ὑπογεγραμμένον παρά τῶν ἐπιτρόπων τῆς σχολῆς καί προεστώτων τῆς νήσου Σίφνου. ἀψβ΄· νοεμβρίου· κγ΄. Οἰκονόμος Σίφνου, μάρτυς. Γεώργιος Γρυπάρης καί ἐπίτροπος τῆς Σχολῆς. Σακελλάριος Σίφνου, μάρτυς. Ἀπόστολος Μπᾶος. Ἰω(άννης) Μάτζας. Κωνσταντῖνος Μάτζας. Κωνσταντ. σακελλ. Μπᾶος».

18.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΗΓΕΜΟΝΑ ΜΑΥΡΟΓΕΝΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟ ΣΙΦΝΟΥ ΜΙΣΑΗΛ ΜΑΡΓΑΡΙΤΗ

Πανεπ. Ἀθηνῶν. Κώδ. 24 Σπ. Λάμπρου

1768 (·)

Ὅσιολογιώτατε διδάσκαλε τῆς ἐν Σίφνω σχολῆς κύρ Μισαήλ, τήν ὀσιολογιότητά της προσφιλῶς προσαγορεύμεν· διαφυλάτοι αὐτήν ὁ ἅγιος Θεός ἐν ὑγιείᾳ καί πάσῃ εὐημερίᾳ μετ' ἐπιτυχίαν τῶν ἀγαθῶν· γράμματός της ἐλάβομεν καί διά τήν ἀγαθὴν ὑγιείαν της ἐχάρημεν. Ἐγνώμεν καί τά ἐν αὐτῷ, δι' ὧν συγχαίρων ἡμῖν ἐπεύχεται ἐπὶ τῇ σὺν Θεῷ αἰσίῳ ἡγεμονίᾳ μας καί εὐχαριστοῦμεν τῇ ὀσιολογιότητί της· ἄμποτες ὁ ἅγιος Θεός νά μᾶς ἀξιῶσῃ νά εὐαρεστήσωμεν τῷ τε αὐτοκρατορικῷ ἡμῶν ἀνακτι (οὗ τό κράτος εἶη διαιωνίζον) καί τοῖς πολυχρονίοις ἡμῶν αὐθένταις καί νά διοικήσωμεν φιλοδικαίως καί θεαρέστως τήν ἐμπιστευθεῖσαν ἡμῖν τζάραν κατά τόν περί τούτου διακαῆ πόθον καί ἐφесιν μας· ἄς μήν ἀμφιβάλλῃ δέ διτι καί μέ τήν μακράν ἀπουσίαν μας ἔχομεν τήν προσήκουσαν εὐνοϊαν καί διά τήν καλήν κατάστασιν τῆς Σχολῆς καί διά τήν ἐδικήν της, καθῶς καί ἀναλαβόντες ἀπό τὰς ἀλλεπαλλήλους ἀσθεντικὰς μας φροντίδας θέλομεν διενεργήσει. Ὅθεν καί ἐπιμελουμένη διά τε τῆς Σχολῆς τήν βελτίωσιν καί διά τῶν μαθητῶν τήν προκοπήν καί ἐπίδοσιν, ἄς μή διαλείπῃ γράφουσα ἡμῖν τά της ἐφετῆς ἀγαθῆς ὑγιείας της· ἥς τά ἔτη εἶψαν θεόθεν πολλά καί εὐτυχῆ.

Τῆς ὀσιολογιότητός της

δλως εὐνούστατος.³

Γ'. ΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΑ

Mito Dei: mio Dito: Dito:

425

Nota unta hauea scritto a V. B. ma haueudo scritto di unta
et non haueudo uicuno uisito manday uinculato
stimando che le mie gl'auocessero molestia. Voglio pure
di nuovo tentare col uinculo affettuosam^e al d^o della
conformi fano suoi gl'amici di Neena e santorino e d'oro
D. Angiolo mio ho presentato non ha per Lettore di cosa
che costi in danno di ripino e maligni a suo beneplacito
ho però precepta informarsi da qualche amico di forza
e farà quello che io farai gli e^t e p^o la malignita
d'emali non possono maiur la reputazione di Belli
honorati a V. mi rimetto et a lei miratissimo et man
scrisse al mio M^o d'Andros et prece amico V. parlar
et cooperar con suoi amici et faciamo corpo di rena
M^o in questa reggia et se precepta affere fore de miei
emuli; io non uoglio pensione ne cosa altro come
V. mi conosce. Dio mantenghi il: Benito e suo
il quale la salute farano. Dico V. mandarmi un po
de santoro. Miniat bella con qual or Medaglia bella
Equiffone in Afferro di fore et l'altro de V. B.
V. B. e l'altro de V. B. et l'altro de V. B.
V. B. et l'altro de V. B. et l'altro de V. B.
V. B. et l'altro de V. B. et l'altro de V. B.

Ἐπιστολή, ἔτους 1652, τοῦ Φρ. Μικελλούτσι πρὸς τὴν Προπαγάνδα
γιά τὴν ἀποστολή μεταλλίων βράβευσης τῶν μαθητῶν του.

(SCPF/SOCG. 187, 425^r).

Alto: or Deo: s. p. n. s. D. n. s. P. P.

239
94
352

In questo luogo, l'amaro di V. S. Illma: et verificando il consenso unanime
 della comunità di sopra in domandare il R. D. Bernardino Della Porta, V. S.
 il che serviva alla sac. congreg. et una collezione delle proprie significando alla med.
 sac. congreg. onde gli altri il sud. D. Bernardino admo. b. m. n. s. si per la sua
 brevità si come per li soniti qui alla Chiesa prestati, et alla figliuola insegnato
 con profitto grande. il che si vede nella presente carta. Et non potendo de lui scolaro
 dalli quatti avanti la sua venuta da Roma, non in ora qui alcuni del paese
 de la parte formare una legge infallibile. Ma con la gratia del D. n. s.
 promesso dell'industria del sud. soggetto tutti de uero in scolaro suo si trouato
 à lui terminato con la gratia di buona ventura per lo raccomandato
 al D. Illma: se ben egli non in diuisione raccomandato, che non era
 creatura della sac. congreg. et dependente tutto da V. S. Illma: alla quale
 offrendomi sempre a suoi amari, l'amaro mio: l'amaro.

Scritto li 22 Aprile. 1654. S. V.
 Pietro Rosa Console

C. P. n. s.
 C. P. n. s. et deuoto ser.
 Pietro Rosa Console

Scritto li 22 Aprile 1654

'Επιστολή, έτους 1654, του Π. Ρόζα προς την Προπαγάνδα γραμμένη Ιταλικά
 από μαθητή του διδασκάλου Βαρθ. Πόλλα.
 (SCPF/SOCG. 187, 382).

Comin. et Rec. Sig. S. et S. 28 July 1663

368 300

Scudo Similia^{me} e corralia^{me} già al. C. S. per la participat. daromi in
 loco di c. s. del primo circa il ciffetto a quanto lo scudo della dipos. con
 di don Giovanni L'indesi Vicario di Anno et applicat. agli opportuni ciondoli
 de duo manieri di sottisfiam. rimembrare all'impavignabile con p. d. con.
 Es. de molto salutare sarebbe all'isola tua la colla distincta di Ven.
 come d'ordine de d. d. conforme a frequenti assisi, che di la sono,
 valendoci parim. far qualche benef. in questa terra per mon.
 uolta di Pietro. Quanto al rimemorare don Giorgio Peris e alla
 Cappellania di Stefano noni già effusam. a mio figlio. Del quale
 l'abb. in c. s. de per questa uolta l'abb. v. sono Padroni di mon.
 da di di pare, e piace mio appreso con una Similia recanda,
 e supplica, che i l'abb. conveniente riguardando, et il cionfetto Peris
 sia in qualche maniera almeno impiegato, assio non casoli in
 totale diservat. Se poi fu loro non è inavestiti qui appreso i
 monaci di S. Giorgio Maggiore, donaci di don Cappellania conform.
 me in altro mia promissione, questo è promissione, perche gli è
 incerto poterli ricevere senza appreso ordine Pub. et mandando
 uenisse imperato sul feudo, allora immediate effettuarei detta
 investita con assegnim. di qualche altra terra, et in tanto
 come la già fatta investita a Stefano dalla quale gode inges.
 cad. il Cappellano l'assegnatogli benefico. Due l'abb. di minima
 giorni qui da l'abb. C. S. miei passat. con spatio uoce di lauer dato l'abb.
 re informat. della persona di Don Gio. Auto Similia Paroni uola, et
 per quanto meglio remanere fu effetto di questa remissione, perche conti.
 amam. etime colat. mi accianso del med. Tradisano l'ingom.
 io di reguagli, de sempre sai
 Si. P. C.

Venezia 24 July 1663

Giuseppe me me
et os magre
Ser

Nicola Contostavolo

*Άλλη επιστολή, έτους 1663, του Ν. Κοντόσταυλου για την cappellania και
 τον διδάσκ. Γ. Πέρη.
 (SCPF/SOCG. 272, 368').
 165

Em. e Rom. Sig. Sig. D. Rom. Cam. 31.

45

Va per cinque anni che resta appreso di me un chierico natius di
Siffanto per nome Gio: Dunauli di età d'anni uinti, di buona indole
di mediocre Letteratura, e che dà speranza di far profitto mag. nell
Studi, e nella uirtù. Onde hauendo io bisogno nelle chiese di Siffanto
e Mills di ajuto de' sacerdoti paesani che possano e usqians habitaro
stante che li forastieri che longo restano malvolentieri, non hauendo
quell utile che si uorriano, mentre le d. mie chiese pla loro pauerà
scarsamente li proueggono: Supp. la pietà dell' S. M. fauorirmi della
dispensa che possa ordinare il sud. chierico all' età di 22. o uinti tre
anni, quale col suo patrimonio, e con quel che haaurà dalla chiesa resterà
in uita à seruirlo, e preghierà Idem p. la longa uita e felicità
dell' S. M. alle quale professandomi anche io obligo humilim. le bacio
le sac. p. p. Di Mills 5. Genn. 1676.
Dell' S. M. R. R.

Hum. Oblig. D. Camilli
D. Camilli/ser. di Milano

Ὁ ἐπίσκ. Μήλου Καμίλλης γράφει (1676) γιὰ τὸν Σίφνιο μαθητὴ τοῦ Ἰω. Ντουάβη.
(SCPF/SC. ARCIP., 2b, 45').

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

* Ο παρών τόμος είναι αφιερωμένος στον πάνσεπτο Ίεροσολυμιτικό Θρόνο, μνημόσυνο δέ τών Σιφνίων Λογίων και Διδασκάλων του Έλληνισμού. Τοῦτο δέ γιατί, ὁ μὲν Πρῶτος, μέ τήν παραχώρηση τοῦ μετοχίου καί τῆς περιουσίας του στό Κοινό τῆς Σίφνου (1687) γιά τή στέγαση καί λειτουργία τῆς περιώνυμης Σχολῆς τῆς τοῦ Παναγίου Τάφου, συνετέλεσε αποφασιστικά στήν ἀνάπτυξη τών Γραμμάτων καί τῆς κοινωνίας τοῦ νησιοῦ, οἱ δέ λόγοι καί Διδάσκαλοι, μέ τή θερμουργό δράση τους, μετέδωσαν τήν Ἑλληνική Παιδεία καί Χριστιανική Παράδοση στό σκλάβο Γένος καί ἐκεῖνο τῆς διασπορᾶς.

Τό ἀφιέρωμα αὐτό ἐκδίδεται μέ τή χορηγία τῆς Κοινότητος Ἀπολλωνίας Σίφνου, τό Κοινοτικό Συμβούλιο τῆς ὁποίας, παράλληλα μέ τό ἄλλο, ἀναπτυξιακό ἔργο του, συμβάλλει ἔτσι, κατά τρόπο θετικό, καί στό πολιτισμικό ὄμοιο τοῦ νησιοῦ μέ τήν προβολή τοῦ ἀξιοτίμητου ἱστορικοῦ παρελθόντος τῆς Σίφνου. Τά «Σιφνιακά» ἐλπίζουν σέ παρόμοια συμπαράσταση καί τῆς Κοινότητος Ἀρτεμῶνος γιά τήν ἐκδοση τοῦ ἐπομένου τόμου (1996), ἀφιερωμένου στήν «Ἐμποροναυτική δραστηριότητα τών Σιφνίων κατά τήν τουρκοκρατία, 1600-1821».

* Ἀπό 3-30 Σεπτεμβρίου, πραγματοποιήθηκε στή Σίφνο, πού προκρίθηκε ὡς «ιδανικός τόπος», ἡ «Θερινή Ἀκαδημία», μέ θέμα «Ὁ Ἀρχιτεκτονικός Χῶρος ὡς σκηνικός χῶρος», μέ διοργανωτή τόν καθηγητή Ἀρχιτεκτονικῆς στό Πανεπιστήμιο τοῦ Ντύσελντορφ Δρ. Φρίντριχ Κριστόφ Βάγκνερ, γνωστόν μελετητή τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ νησιοῦ μας ἀπό πολλά χρόνια μέ σημαντικές σχετικές ἐκδόσεις. Στή διοργάνωση ἐπῆραν μέρος οἱ Κοινότητες τοῦ νησιοῦ καί τά Σωματεῖα τών Ἀθηνῶν. Στό πολυήμερο πρόγραμμα τῆς Ἀκαδημίας, πραγματοποιήθηκαν 24 κύκλοι μαθημάτων, ἐκθέσεις καί ἄλλες πολιτιστικές ἐκδηλώσεις μέ μεγάλη ἐπιτυχία.

Ἡ ἀπόκτηση, ἀκόμη, ἀπό τό Πάντειο Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν μεγάλης οἰκίας στά Ἐξάμπελα, γιά τή χρησιμοποίησή της στά προγράμματα-σκοπούς του, ἀποτελεῖ, μαζί μέ τή «Θερινή Ἀκαδημία», τό ἄλλο σημαντικό γεγονός μέ ἰδιαίτερη σημασία γιά τή Σίφνο. Παρόμοια ἔργα καί ἐκδηλώσεις ἀρμόζουν στό νησί μας μέ τό λαμπρό πνευματικό παρελθόν καί πρὸς τήν κατεύθυνση αὐτή πρέπει νά στραφοῦν καί αὐτά τά τουριστικά ἐνδιαφέροντά μας, ὥστε ἡ Σίφνος νά μὴ γίνεи, ὅπως πολλά ἄλλα νησιά, δούλη τοῦ χρήματος, ἀλλά τόπος προσέλκυσης τοῦ λεγομένου «ὠψηλοῦ τουρισμοῦ», ἐπιστημόνων δηλαδή, ἀνθρώπων τών Γραμμάτων καί τῆς Τέχνης, τόπος συμποσίων καί συνεδρίων κ.λπ.

* Μέ σταθερό ρυθμό συνεχίζονται οι εργασίες συντήρησης τῶν τέμπλων καί εἰκόνων τῶν ἱερῶν ναῶν Ἁγίου Κωνσταντίνου καί Παναγίας στόν Ἄρτεμώνα, μέ ὑπεύθυνους συντηρητές τόν κ. Στασινόπουλο καί τήν κ. Πολυχρονιάδη, ἀντίστοιχα, ἐνῶ ἤδη ἀνακοινώθηκε καί ἡ συγκρότηση ἐπιτροπῆς γιά παρόμοιο ἔργο στό ἱστορικό μοναστήρι τοῦ Χρυσοστόμου στή Φυτειά. Μέ τά ἔργα αὐτά τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας, πού βρίσκει θερμούς συμπαραστάτες καί χορηγούς, πέραν ἀπό τή διάσωσή τους, ἀναδεικνύονται, σέ ὄλη τή μεγαλοπρέπειά τους, οἱ καλλιτεχνικοί θησαυροί τῆς Σίφνου.

* Μέ ἐξαιρετική ἐπιτυχία καί συνεχεῖς βελτιώσεις ἀπό φύλλο σέ φύλλο, κυκλοφορεῖ ἀπό τήν περασμένη σχολική χρονιά, μέ τόν τίτλο «οἱ Ἄράδες», ἡ μαθητική ἐφημερίδα τοῦ Γυμνασίου-Λυκείου Σίφνου. Στούς μαθητές (συντάκτες – σκιτσογράφους – εὐθυμογράφους) μέ τά ἀξιόλογα θέματα πού παρουσιάζουν (ἱστορίας, λαογραφίας, Ποίησης, Οἰκολογίας, ἐπικαιρότητας) διακρίνονται πολλά ταλέντα πού, εἶναι βέβαιο, ὅτι θά διαπρέψουν στόν βίο τους καί στούς ἀνάλογους τομεῖς, πρᾶγμα πού ποθοῦμε καί εὐχόμαστε ὀλόψυχα. Στούς καθηγητές καί λοιπούς συμπαραστάτες τοῦ ἐξαιρετικοῦ ἔργου καί, ἰδιαίτερα, στόν Διευθυντή τοῦ Γυμνασίου-Λυκείου κ. Νίκο Προμπονά, ἀξίζουν θερμά συγχαρητήρια καί δημόσιος ἔπαινος.

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ

* **Βενετούλια Γιώργη**, «Παραμύθια τῆς Κύθνου». Ἀθήνα 1995, σελ. 254. Πρόλογος Μ.Γ. Μερακλή, καθηγητοῦ Λαογραφίας. Ἐκδοση Συνδέσμου Δρυοπιδέων Κύθνου.

Τό πρῶτο βιβλίο τοῦ νέου φιλολόγου Γ.Β., ἀποτελεῖ ἀξιόλογη συμβολή στή Λαογραφία τῆς Κύθνου. Τοῦ ἀξίζει ἔπαινος γιά τή διάσωση ἐνός θησαυροῦ πού χάνεται, ὅπως καί στόν Σύνδεσμο Δρυοπιδέων, πού πραγματοποίησε τήν ἐκδοση, δίνοντας φτερά σ' ἕναν νέο ἄνθρωπο νά «πετάξει» στόν πνευματικό χῶρο. Ἐχω τήν ἱκανοποίηση, μιά καί ἀπό χρόνια παρακολουθῶ τήν ἐπίδοση τοῦ Γ.Β. στά Γράμματα καί, ἰδιαίτερα, στήν ἱστορική ἔρευνα, νά παρουσιάζω ἀπό τίς σελίδες αὐτές τό βιβλίο του. Πιστεύω ὅτι, μέ τήν εἰδίκευσή του στίς φιλολογικές σπουδές καί τό πάθος γιά ἔρευνα πού τόν διακατέχει, θά προσφέρει, πολύ σύντομα, θετικές ὑπηρεσίες στόν κυκλαδικό πνευματικό χῶρο, πού τόσην ἀνάγκη ἔχει ἀπό νέες παρουσίες.

* **Βιτάλη Φιλάρ.**, ἀρχμ., «Στήν πάμφωτη πορεία τοῦ Χριστοῦ καί τῶν Ἁγίων Τριῶν Ἱεραρχῶν τά παιδιά μας», Ἀθήναι 1994, σελ. 32 (ἐκδοση Ἰδρύμ. Ἁγ. Ἰωάννου Θεολόγου Μογκοῦ).

– «Ἱεροί Ναοί στή Σίφνο τῆς Παναγίας Ζωοδόχου Πηγῆς», Ἀθήναι 1995, σελ. 48.

* **Γιαγκάκη Γεωργ. Κ.**, «Ἐγκόλπιο τῆς Νήσου Τήνου – Τηνιακός Πανδέκτης», Τήνος 1995, σελ. 63.

* **Καρούσου Καλλινίκου, μητροπολίτου Πειραιῶς**, «Κατευθύνσεις», Ἀθήναι, ἄ.χ., σελ. 78 (Ἐκδόσεις «ἡ Χρυσοπηγή»).

* **Κατσούρη Μαν. Άρτ.**, «Τά Πανηγύρια τοῦ Κυνιδάρου Νάξου», Ἀθήνα 1994 (ἀνάτυπο ἀπό τά Πρακτικά τοῦ Α΄ Πανελλην. Συνεδρίου μέ θέμα «ἡ Νάξος διά μέσου τῶν αἰώνων», Φιλῶτι, 3-6 Σεπτ. 1992) καί σέ ἐπανατύπωση τοῦ Συλλόγου Κυνιδαριωτῶν Νάξου, Ἀθήνα 1995.

* **Κόμη Κώστα**, «Ἐνα νέο ἀντίγραφο τῆς ἀπογραφῆς τῆς Σάμου» (1828), ἀνάτυπο ἀπό τήν «Σαμιακή Ἐπιθεώρηση», Ἀθήνα Ἰούνιος 1993, τόμ. ΙΑ΄, τεῦχος 41.

– «Σάμιοι στρατιῶτες στή Λακωνία – Κάτω Μεσσηνία (1829-1830)», ἀνάτυπο ἀπό τή «Σαμιακή Ἐπιθεώρηση», Ἀθήνα Μάρτιος 1994, τόμ. ΙΑ΄, τεῦχος 42.

– «Ὁ πληθυσμός τῆς Πρέβεζας τό 17ο καί 18ο αἰῶνα», ἀνάτυπο ἀπό τά «Ἡπειρώτικα Χρονικά», Ἰωάννινα 1994, τόμ. 31.

– «Μετανάστευση Σαμίων στήν Εὐβοία», ἀνάτυπο ἀπό τίς «Σαμιακές Μελέτες», τόμ. Α΄ (1993-1994), Ἀθήνα 1994.

– «Τά πολιτικά γεγονότα, ἡ Οἰκονομία καί ἡ Κοινωνία τῆς Σάμου στή δεκαετία τοῦ 1830», ἀνάτυπο ἀπό τό περιοδ. «Ἰστωρ», τόμ. 7/1994.

* **Μίσσιου Κώστα Γ.**, «Βερναρδάκης, Ἐφταλιώτης, Μυριβήλης», Συμβολή στήν ἱστορία τῆς λεσβιακῆς γραμματείας. Τόμος τρίτος, Μυτιλήνη 1995, σελ. 406. Ἐκδόσεις «Ἀστερίας».

– «Πνευματική διαδρομή τῆς Ἡγουμένης Εὐγενίας Κλειδαρῶν», Συμβολή στήν ἱστορία τῆς λεσβιακῆς γραμματείας. Τόμος τέταρτος, Μυτιλήνη 1995, σελ. 704 (δεμένο). Ἐκδόσεις «Ἀστερίας». Ὁ Κώστας Γ. Μίσσιος, μέ τίς νέες πολυσέλιδες ἐργασίες του, πού ταπεινά τίς ὀνοματίζει «συμβολές» στήν ἱστορία τῆς λεσβιακῆς Γραμματείας, ἐκτός πού ἀποδεικνύεται ἀκαταπόνητος, πραγματοποιεῖ ἔργο πού προξενεῖ τόν θαυμασμό. Λεπτολόγος καί λεπτομερειακός, ἔχει καταγράψει μέ κριτικό πνεῦμα καί καλλιπέπια ὄγκο στοιχείων τῆς ὅλης λεσβιακῆς Γραμματείας, τά ὅποια θησαυρίζει στίς ἐκδόσεις του, ὥστε αὐτές νά ἀποτελοῦν ἤδη τήν Κιβωτό τῶν ποικίλων πτυχῶν καί μορφῶν τοῦ μεγαλόπνοου Λεσβιακοῦ Πνεύματος. Συνάδελφος στό Γενικό Λογιστήριο τοῦ Κράτους ὁ Κ. Μίσσιος, ὅπως ἄλλωστε ὁ Κώστας Μουρσελάς καί ὁ Νίκος Τ. Μιχαλόπουλος, πιστεύω ὅτι ξεχωρίσαμε γιατί δέν προσδεθήκαμε στά γρανάζια τῆς γραφειοκρατίας, οὔτε παραδοθήκαμε στή ρουτίνα τῆς δουλειᾶς (πού ὑπηρετήσαμε εὐσημα), ἀλλά, παράλληλα μ' αὐτήν, λατρέψαμε τό πνεῦμα καί ἐπιτελέσαμε καί ἐπιτελοῦμε ἔργο σημαντικό. Βέβαια τό Γενικό Λογιστήριο δέν μᾶς πρόσεξε, οὔτε γνωρίζει πῶς τό τιμήσαμε. Ἀδιάφορο.

* **Μιχαλόπουλου Νίκου Γ.**, «Πνευματικές Ἀνταποκρίσεις – σκέψεις πάνω σέ ἔργα τρίτων», Α΄ Κείμενα Δημοσιευμένα, Ἀθήνα 1994, σελ. 62.

– «Μιά Νύχτα – εἰκόνες μέσα σέ κύκλο», πεζό, Ἀθήνα 1995, σελ. 69.

* **Παπαστάμου Γιώργου**, «Δημήτρης Σταμέλος, ὁ ἐρευνητής καί ἱστορητής τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ», Ἀθήνα 1995, σελ. 135.

* **Παρασκευαΐδη Χριστοδούλου Κ.**, μητροπ. **Δημητριάδος**, «Ἐρέθισμα Αὐτοσυνειδησίας (ὁμιλία πρὸς φοιτητές)», Ἀθηναί 1989, σελ. 27.

– «Ἀνάρμοστος» προσηλυτισμός καί θρησκευτική ἐλευθερία κατά τήν νομολογία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Δικαστηρίου Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων (ὁμιλία πρὸς νομικούς), Ἀθηναί 1994, σελ. 29.

* Σταμέλου Δημήτρη, «Πνευματική Πορεία (1949-1989), Έργογραφία – Βιβλιογραφία – Κριτική», Άθήνα 1994, σελ. 151.

* Χαραμαντᾶ Γεωργίου Δρ., π. Θ. πρεσβυτ., «Μιχαήλ Ἰωάννου Γαλανός, ὁ γλαφυρός διδάσκαλος τοῦ εὐαγγελίου, 1862-1948», ἀνάτυπο ἀπὸ τὴν ἔκδοση «Κάλυμνος – Ἑλληνορθόδοξος ὀρισμὸς τοῦ Αἰγαίου», Άθήνα 1994.

– «Ἡ Ἐπισκοπὴ Λέρνης καὶ οἱ σπουδαιότεροι ἐπίσκοποι αὐτῆς», ἀνάτυπο ἀπὸ τὴν «Κληρονομία», Θεσσαλονίκη 1994, τόμ. 24, τεύχη Α΄-Β΄ (1992).

– «Ὁ Κῶος ἀρχιμ. Φιλήμων Φωτόπουλος μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ πατριαρχικοῦ ἐπιτρόπου Καλύμνου (1937-1947)», ἀνάτυπο ἀπὸ τὰ «Δωδεκανησιακὰ Χρονικά», Άθήνα 1994, τόμ. ΙΕ΄.

– «Οἱ Ἀρχιερατικοὶ Ἐπίτροποι τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας τῆς Νήσου Καλύμνου ἀπὸ τὸ 1888 μέχρι σήμερα», Κάλυμνος 1995, σελ. 53.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ

* Ἐταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν.

– «Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν», τόμ. ΙΔ΄ (1991-1993), Άθήνα 1993, σελ. 400. Πρακτικά Α΄ Κυκλαδολογικοῦ Συνεδρίου, Ἄνδρος 5-9 Σεπτεμβρίου 1991, Μέρους Α΄.

– Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν.

– «Μακεδονικά», Θεσσαλονίκη 1986, τόμ. 25ος (1985-1986), σελ. 486.

– «Μακεδονικά», Θεσσαλονίκη 1988, τόμ. 26ος (1987-1988), σελ. 456.

– «Μακεδονικά», Θεσσαλονίκη 1990, τόμ. 27ος (1989-1990), σελ. 506.

– «Μακεδονικά», Θεσσαλονίκη 1992, τόμ. 28ος (1991-1992), σελ. 595.

* Καϊρείου Βιβλιοθήκης Ἄνδρου.

– «Ἄνδριακὰ Χρονικά», τεύχος 23, Ἄνδρος 1994, σελ. 253. Δαυῖδ Ἀντωνίου, Ἡ Ἄνδρος μέσα ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας (1833-1850), τόμος Β΄, Θεόφιλος Καϊρῆς.

– Πολέμη Ἰ. Δημητρίου, Ἀλληλογραφία Θεοφίλου Καϊρῆ. Μέρους πρῶτον: Ἐπιστολαὶ Θεοφίλου Καϊρῆ, τόμ. Α΄ 1814-1839. Ἄνδρος 1994, σελ. 216.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

* Πρακτικά τοῦ Α΄ Πανελληνίου Συνδέσμου μὲ θέμα «Ἡ Νάξος διὰ μέσου τῶν αἰῶνων». Φιλῶτι 3-6 Σεπτεμβρίου 1992. Άθήνα 1994, σελ. 1232. Ἐπιμέλεια: Ἰω. Κ. Προμπονᾶ-Στεφ. Ε. Ψαρρᾶ. Ἐκδοση τῆς Κοινότητος Φιλωτίου Νάξου, διοργανώτριας τοῦ Συνεδρίου. Στόν ὀγκωδέστατο τόμο τῶν Πρακτικῶν περιέχονται 62 ἐργασίες, πού ἀνακοινώθηκαν στό Συνέδριο καὶ ἀναφέρονται σέ ποικίλα ἐπιστημονικά θέματα τῆς Νάξου. Πρόκειται γιὰ μνημειώδη ἔκδοση πού περιποιεῖ ἰδιαίτερη τιμὴ στήν Κοινότητα Φιλωτίου.

ΕΤΗΣΙΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

* «Καλυμνιακὰ Σύμμεικτα» Ἐτήσια ἔκδοση ἀποκλειστικῆς ἐκκλησιαστικο-ἱστορικῆς Καλυμνιακῆς ἔκφρασης. Τόμος δεύτερος (1995), σελ. 160. Ὑπεύθυνος: πρεσβύτερος Δρ. Χαραμαντᾶς, π. Θ., ἐκδόσεις Ὅμβρος. Τιμη-

τικό αφιέρωμα στους Καλυμνίους καλλιτέχνες Σακελλάριο Ἄντ. Μαγκλή (1844-1886) καί Σακελλάριο Νομ. Γαλούζη (1875-1948).

* «Κυκλαδικό Ἡμερολόγιο 1966», Ν.Α. Κεφαλληνιάδη – Σ.Γ. Φιλιπότη. Χρόνος Α΄, σελ. 259, εικονογρ. Ἐκδόσεις «Φιλιπότη – Ἐρίνη». Οἱ ἐκλεκτοί φίλοι κ.κ. Κεφαλληνιάδης – Φιλιπότης ἀναβιώνουν, μέ ἐξαιρετική ἐπιτυχία, ἕνα παλαιό κυκλαδικό ἐκδοτικό θεσμό, σκοπός τοῦ ὁποίου «δέν εἶναι ἡ τουριστική προβολή τῶν Κυκλάδων μας, ἀλλά ἡ ἀνακάλυψη τῆς ἱστορίας, τῆς λαογραφίας καί τῆς Παράδοσής τους...». Τά «Σιφνιακά» εὐχονται μακροχρόνια ἐκδοτική ἐπιτυχία.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

* «Αἰγαιοπελαγίτικα Θέματα», τεύχη τοῦ 1995. Δ/ντῆς-Ἐκδότης Γιώργος Ἰ. Καλλέγιας.

*«Παριανά», τεύχη τοῦ 1995. Ἰδιοκτήτης – Δ/ντῆς Νικ. Χρ. Ἄλμπράντης.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ – ΔΕΛΤΙΑ

«Ἡ Φολέγανδρος», «Θηραϊκά Νέα», «Κιμωλιακά Νέα», «Κυκλαδικόν Φῶς», «Μῆλος», «Νέα τῆς Βαρυτίνης», «Σιφναϊκά Νέα», «Σίφνος», «Τά Θερμιά», «Τά Νέα τοῦ Ε.Λ.Ι.Α.», «Υστερνιώτικα».

EYPETHPIO

ΟΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

- Γκιών, **Ίστορία** = Καρόλου Ί. Γκιών, Ίστορία τῆς Νήσου Σίφνου, ἐν Σύρω 1876.
- **E.E.B.S.** = Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν.
- **E.E.K.M.** = Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν.
- **Πετροπούλου, Μνημεῖα** = Γ.Α. Πετροπούλου, Νομικά Ἐγγραφα Σίφνου τῆς Συλλογῆς Γ. Μαριδάκη (1684-1835), Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, ἐν Ἀθῆναις 1956, τόμ. Γ', τεύχος Α'.
- **Slot, Ἐκκλησίαι** = Slot J.B., Καθολικαὶ Ἐκκλησίαι Κιμῶλου καὶ τῶν πέριξ νήσων, ἀνάτυπο ἀπὸ τὰ «Κιμωλιακά», Ἀθῆναι 1974, τόμ. Ε'.
- **Συμεωνίδη, Βρυσσιανή 1966** = Ἡ Κυρία Βρυσσιανή, ἡγουν συμβολὴ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς ἐν Σίφνω Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου, Ἀθῆναι 1966.
- **Συμεωνίδη, Βρυσσιανή 1981** = Ἡ Κυρία Βρυσσιανή, τὰ νεώτερα ἱστορικά στοιχεῖα, Ἀθῆνα 1981.
- **Συμεωνίδη, Μοναστήρια** = Μοναστήρια τῆς Σίφνου. Ἅγιος Ἰωάννης Θεολόγος τοῦ Μογκοῦ, Ἅγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος στὴ Φυτεῖα, Ἅγιος Ἀρτέμιος τῆς Σιμωνόπετρας, Ἀθῆνα 1984.
- **Συμεωνίδη, Τὸ Ἀρχιελάγος** = Τὸ Ἀρχιελάγος κατὰ τὸν πόλεμο Τουρκίας-Βενετίας (1645-1669) καὶ οἱ ἀρχιερατικὲς ἐναλλαγές στὶς ὀρθόδοξες ἐπισκοπές, περιοδ. «Μηλιακά», Ἀθῆνα 1989, τόμ. Γ' καὶ σὲ ἀνάτυπο.
- **Συμεωνίδη, Ἱστορία** = Ἱστορία τῆς Σίφνου ἀπὸ τὴν Προϊστορικὴ ἐποχὴ μέχρι τὸν δεῦτερο παγκόσμιον πόλεμον, Ἀθῆναι 1990.
- **Συμεωνίδη, Ἱστορικά** = Ἱστορικά τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμῶνος Σίφνου, Ἀθῆναι 1991.
- **Γ.Α.Κ.** = Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους.
- **SCPF/SOCG.** = Sacra Congregazione de Propag. Fide. Scritture Originali Congregazioni Generali.
- **SCPF/SC.ARC.** = Sacra Congregazione de Propag. Fide. Scritture Riferite nei Congressi-Arcipelago.

ΟΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΥ

ἀρχ. = ἀρχιερεὺς
ἀρχμ. = ἀρχιμανδρίτης
ἀρχπ. = ἀρχιεπίσκοπος
ἱερδ. = διάκονος
ἐπ. = ἐπίσκοπος
ἡγ. = ἡγούμενος
ἱερ. = ἱερεὺς
ἱρδ. = ἱεροδιάκονος
ἱερμ. = ἱερομόναχος

κθγ. = καθηγούμενος
ΚΠ = Κωνσταντινούπολη
μθν. = μοναχός
μητρ. = μητροπολίτης
πν. = πνευματικός
πργ. = προηγούμενος
πρμκ. = πρμικήριος
πτρχ. = πατριάρχης
χρπ. = χωρεπίσκοπος

Οί αριθμοί παραπέμπουν στις σελίδες. Τό εύρετήριο δέν περιλαμβάνει τά όνόματα πού περιέχονται στόν Πίνακα ύπ' αριθμ. 2.

Γ. ΟΝΟΜΑΤΩΝ – ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ

Ἄβραῦς Ἀγγελέτος, διδ. 117

Ἀγάπιος

—, Γρυπάρης, μητ. Σερρών, Κυζίκου, 91, 95, 100

—, ιερμχ.-ήγ. Βρύσης, 118

—, Πρόκος (Δευτερεύων), άγιογρ., 132

—, ιερ.-άγιογρ., 132

Ἀγγελέτος

—, Καντζηλλιέρης, πρωτοπ., 122

—, Καντζηλλιέρης, πρωτον., 130

Ἄγγλοι, 15

Ἄγία Προπαγάνδα, 28-30, 33, 41, 56-60, 62, 128

Ἄγιον Ὅρος, 18, 21, 24, 33, 112

Ἄγιου Ἀθανασίου, βλ. Κολλέγιο

Ἄγιου Τάφου

—, «άρχμ. ἐν Ἀνδρῶ», 79

—, ἐπίτροποι μετοχ. Σίφνου, 68, 69

—, μετόχι Σίφνου, 18, 19, 66-70, 81

—, Σχολή Σίφνου, 9, 60, 70, 71, 74, 76, 79, 83, 97, 107 κ.ά.

Ἄγιου Φραγκίσκου, τάγμα, 30

Ἀγκώνα, 38, 44, 105

Ἀθανάσης,-παπά, 21

Ἀθανάσιος

—, πτρχ. Ἱεροσολύμων, 94

—, ιερδ.-μητρ. Θηβῶν-άγιογρ., 132

—, Μαρμαράς, άρχπ. Σίφνου, 18, 45, 56, 59, 60, 149, 150

—, Λαγκαδάς, πρωτοσ., 114, 151

—, Πάριος, ιερμχ.-διδ., 85

—, Φιλιππάκης, ιερμχ.-ήγ. Προφ. Ἡλιοῦ, 125

—, ιερδ.-άγιογρ. Κρητικός, 132

—, άρχμ. Προφ. Ἡλιοῦ, 118

—, ιερμχ.-διδάσκ., 118

—, ιερμχ., 112

Ἀθήνα, 8, 46, 47

Ἀθωνιάδα, σχολή, 81

Αἴγυπτος, 77

Αἰθιοπία, 76, 77

Ἀλεξάνδρεια, 8

Ἀλμπέρτης Γεώργιος, 118

Ἀμοργός, 18, 72, 73

Ἀναπλιώτης Ἰωάν., ιερ.-άγιογρ., 132

Ἀνάφη, 18, 123

Ἀνδριώτης Νίκος, 102

Ἄνδρος, 15, 23, 25, 26-32, 44, 49, 54, 116

Ἀνθίμος

—, Ἀρτουλάνος, πρ. ἐπίσ. Προύσης, 65

—, Ἀνδρόνικος, άρχιδ. Φιλιππουπ., 118

—, Ναρλῆς, ιερμχ., 131

—, πρωτοσύγκ. Ἄνδρου, 118

Ἀντιόχεια, 8

Ἀντίπαρος, 32

Ἀντώνιος

—, «Σιφναῖος» γραμ. Πατρ., 118

—, ιερ.-χαρτοφ., 60

Ἀπακᾶς Ἰωάννης, άγιογρ., 132

Ἀποστόλης

—, Ἐφέσιος, διδάσκ., 78, 79, 115

—, βλ. Ἰωνᾶς

Ἀρκαλάς, Κων/νος, 78, 79, βλ. και Κύριλλος, προηγ.

Ἀρνάδου Τήνου Σχολή, 120

Ἀρσένιος

—, Ποδενές, ιερμ. Προφ. Ἡλιοῦ, 124

—, ιερμχ.-πν., 33, 112

—, ιερμχ., 131

Ἀρτεμώνας, 37, 123

«Ἀρχίδαμος», έφορ. Φιλ. Ἐταιρ., 121

Ἀστυπάλαια, 18, 73

Ἀφρική, 77

Ἀχλάδης Ἀντώνιος, 60

Ἀχλυμπάρης

—, Ἀγγελῆς, 119

—, Ἀναγνώστης, 119

—, Γεώργιος, 119

Ἀχλυμπάρη Μαργαριτῶ, 119

Βαλέτας

—, Νικόλαος, 91, 96, 108

—, Σπυρίδων, 116

Βάμβας, Νεόφυτος, διδάσ., 117

Βᾶος Γεώργιος, διδάσ., 119

Βαρβάκης Ἰωάννης, 91, 92, 93, 108

Βαρβαρίγος, βλ. Ἱερεμίας

Βαρβαρόσσα, Τοῦρκος ναύαρχ., 10

Βαρθολομαῖος, βλ. Πόλλα

Βασίλειος

—, βλ. Λογοθέτης

—, Κουταληνός, διδάσ. 75

Βατικανό, 12, 23, 26, 27, 28, 31, 32, 38, 49, 53, 54, 55, 60, 113

Βαφειοχώρι ΚΠ., 121

Βαφίας

—, Α., 102

—, παπα-Λουκάς, 34

Βένερης

—, παπα-Ἀντώνης, 112

—, παπα-Νικόλας, 112

Βενετία, 11, 38, 47, 57, 58, 60

Βενετική Δημοκρατία, 11

Βενετικό Κράτος, 15

- Βενετοί, 67, 68
 Βενιέρης, βλ. Νεόφυτος
 Βερνίκος
 —, παπα-Νικόλας, διδάσ., 65, 112, 119
 —, Νικόλαος Γ., 106
 —, Πέτρος Κ., 102
 Βητζιρίδης παπα-Ίωάννης, 112
 Βιδάλης, βλ. Νεόφυτος
 Βιττόριο
 —, βλ. Κορυφαίος
 —, γραμμ. Λογοθέτη, 47, 112, 113
 Βιώνης Γεώργιος, διδάσκ., 100
 Βλαχία, 67, 114, 115
 Βόδας Δημήτριος, διδάσκ., 77
 Βουκουρέστι, 76
- Γαβριήλ
 —, άρχπ. Σαντορίνης, 103
 —, άρχπ. Σίφνου, 73
 —, Άντωνιάδης, άρχιδ. Π. Πατρών, 118
 —, Άτζάλης, σύγγελ., 131
 —, Ρωμάνος, άρχμ., 125
 —, Σκύφος, άρχμ. Έφέσου, 120, 131
 —, ιερμχ. Πάτμου, Σίφνιος, 119
 —, ιερμχ.-ήγ. Βρυσσανής, 119
 —, ιερμχ.-ήγ. Πρ. Ήλιοϋ, 120
 —, ιεροδιάκονος, 130
 —, μοναχός, Σιναΐτης, 131
 Γάζα, 8
 Γαζής Θεόδωρος, 88
 Γαλάτσι, 109
 Γάλλοι, 15
 Γεδεών, πρ. μητ. Καισαρ.-«πρόεδρος» Σίφ-
 νου, 68
 Γενάδιος Σχολάριος, πτρχ. ΚΠ., 22
 Γενοβέζοι, 15
 Γεράσιμος
 —, χωρικός, έπίσ. Άρκαδιουπόλ., 131
 —, Άφεντάκης, ιερδ.-διδ., 119
 —, ιερμχ. Πάτμου, 24, 120
 —, ιερμχ.-ήγ. Βρυσσανής, 120
 —, ιερμχ.-ήγ. Πρ. Ήλιοϋ, 120
 —, ιερμχ.-ήγ. Πρ. Ήλιοϋ(;)—διδ., 120
 —, ιερμχ., έκ Νικολίτσης, 120
 Γιουστινιάνι
 —, Άντώνιος, καθολ. έπίσ., Σύρου, 64
 —, Άντώνιος Παντ., 25
 Γκιών
 —, Άντώνιος, διδάσ., 120
 —, Κάρολος, πρόξενος, 64
 Γιώργου Γιώργος, 130
 Γοζαδίνιοι
 —, άρχοντες Θερμίων-Κέας, 8, 17, 25
 —, δυνάστες, 8, 17
 Γοζαδίνος
 —, Άγγελος, δυνάστης, 10, 23, 25, 36
 —, Άντώνιος, βικάριος, 54, 56
 —, Άποστόλης, οίκον., 14, 25
 —, Άπόστολος, χωρεπ., 65, 99, 130
 —, Γεώργιος, σακελλ., 71
 —, Γεώργιος, γραμμ. Κοινοϋ, 120
 —, Ζανής, 34, 129
 —, Ζώρξης, 68
 —, Ίάκωβος, μαθ. Κολλεγ., 23
 —, Νικόλαος, μαθ. Κολλεγ., 23
 —, Νικολός Γ', δυνάστης, 10, 11
 —, Νικολός, καντζηλ., 15
 —, Τριαντάφυλλος, διδάσ., 120
 Γοζαδίνου
 —, Θαδδαΐα Ν., 25
 —, οίκογένεια, 23, 25, 26
 Γραμματικίδης Χαράλ., 117
 Γρηγόριος
 —, ό Ε', πτρχ. ΚΠόλ., 107
 —, ό ΙΓ', πάπας Ρώμης, 11
 —, άρχπ. Σίφνου, 114
 —, Δικαΐος, άρχμ., 121
 —, ό Σίφνιος, μέγας άρχμ.-διδ., 120
 Γρουπάρης
 —, βλ. Άγάπιος
 —, Άναγνώστης, 91, 96
 —, Γεωργάκης, 68, 111
 —, Γεώργιος, 152
 —, Γεώργιος, έπίτρ., 81, 83, 91, 95, 96, 154
 —, Ζανής, 128
 —, Ζώρξης, 44
 —, Ζώρξης, πρέ, 44
 —, Μανωλάκης, 44
 —, Νικόλαος, παχάρνικος, 121
 —, Νικόλαος, 131
 —, Σταμάτης, 91, 96
- Δάκκα Ίνδιών, 121
 Δαμιανός Μπατής, ιερμχ.-ήγ. Βρυσσανής, 123
 Δανιήλ, ιερμχ.-ήγ. Βρυσσανής, 121
 Δαπόντε
 —, Καισάρειος, 76
 —, Νικόλαος-δόγης, 12
 Δεκαβάλλες, βλ. Κύριλλος
 Δελλαγραμμάτικας Ίούλιος, 25, 26
 Δεπάστες
 —, Κωνσταντίνος, 92
 —, Νικόλαος, Άγγ., 106
 Δημητριάδης Ζ., ιατρός, 70
 Διαμαντής, μεγ. διοικητής, 18
 Διονύσιος
 —, άρχπ. Άνδρου, 116
 —, Μενεγάκης, ιερμχ., 112
 —, διδάσ. Μυκόνου, 80
 —, ιερμχ., 112
 Διπάστες Γεώργιος, 106
 Δολφής Ίωάννης, ιερ.-διδ., 85

- Δόξας, βλ. Ἰωσήφ
 Δοσίθεος, πτρχ. Ἱεροσολ., 66, 67, 68
 Δουμπασάρ, 106
 Δραγάτης Ἰάκ., γραφ. Ὑπ. Παιδ., 121
 Δωρόθεος, Μήλιος, ἱερμχ., 75
- Ἐκκλησία**
 —, Ἁγία Ρωμαϊκή, 25
 —, Ἀνατολική, 12
 —, Καθολική, 11, 32, 57, 114
 —, Λατινική, 12, 18
 Ἐμμανουήλ, ἱστοριογράφος, 132
 Ἐπάνησα, 38
 Εὐβοία, 38
 Εὐρώπη, 7
 Ἐφεσος, 14, 78, 124
- Ζαγορίσανη, 120
 Ζάκυνθος, 47
 Ζαμπέλης
 —, παπα-Γιαννούλης, 130
 —, παπα-Ἰωάννης, 112
 —, πρωτοπαπᾶς, 108
 Ζαχαρίας
 —, Πέργαμος, ἡγ. Σερίφου, 116
 —, ἱερμχ.-διδάσ., 77, 78
 —, ἱερμχ. Προφ. Ἡλιοῦ, 121
 Ζούκος Κων/νος, 60
- Ἡγεμονίες, 105, 106
 Ἡπειρος, 67
 Ἡράκλεια, 18
 Ἡράκλειο Κρήτης, 34, 119
 Ἡσαΐας, ἀρχιερ.-ἀγιογρ., 133
- Θέμελης Δημήτρ., 119
 Θεοδοσίου Δημήτρ., 87
 Θεοδωράκας παπα-Ἀρτέμιος, 112
 Θεόδωρος, ἐπίσκ. Πάρου-Σίφνου, 17
 Θεολάης Ἀνθίμος, 131
 Θερμιά, 55, 62, 72
 Θεσσαλία, 67
 Θράκη, 67
- Ἰγνάτιος**
 —, ἱερμχ.-ἡγ. Βρυσσανῆς, 122
 —, ὁ Β', ἱερμχ.-ἡγ. Βρυσσανῆς, 122
 —, ἱερμχ.-ἡγ. Προφ. Ἡλιοῦ, 122
Ἰερεμίας
 —, ὁ Δ', πτρχ. ΚΠόλ., 121
 —, Βαρβαρίγος, μητ. Παροναξ., 32
 —, τοῦ Κλόντζου, ἡγ. Πρ. Ἡλιοῦ, 122
 —, τοῦ Ὀρφανοῦ, ἱερμχ., 19, 24, 33, 112, 122
 —, ἱερμχ., 112
Ἰερόθεος
 —, βλ. Στάης Ἰωάννης
- , ἀρχιμ., 131
Ἰησοῦτες, 31
Ἰησοῦς, βασιλ. Αἰθιοπίας, 76
Ἰος, 18, 72, 73, 116
Ἰσπανός, βασιλεὺς, 15
Ἰταλία, 7, 11, 45, 51
Ἰωακείμ
 —, ἱερμχ.-ἡγ. Προφ. Ἡλιοῦ, 122
 —, ἱερμχ.-προηγ. Πρ. Ἡλιοῦ-ἀγιογρ., 133
 —, ἱερμχ.-ἀγιογρ., 133
Ἰωαννίκιος
 —, ὁ Β' πτρχ. ΚΠόλ., 45, 104
 —, ἀρχιδ.-ἡγ. Βρυσσανῆς, 91, 97, 107, 122
 —, Ἀτσάλης, ἱερμχ., 119
Ἰωνᾶς Ἀποστόλης, ἡγ. Βρύσης, 40, 118
Ἰωσήφ
 —, Δόξας, μητ. Σεβαστείας-πρόεδρος Παροναξίας, 32
 —, ἱερμχ.-πρωτοσυγγ. Ξάνθης - ἡγ. Βρυσσανῆς, 122
 —, Χλωρός, ἱερμχ.-ἡγ. Βρυσσανῆς, 122, 125
 —, ἱερμχ.-ἡγ. Βρυσσανῆς, 122
 —, ἱερμχ., 112
- Καισάρεια**, 8
Καλλέργης Χριστοδ., ἀγιογρ., 133
Καλλίνικος
 —, μητ. Μυτιλήνης, 99, 131
 —, μητ. Σίφνου, 91, 94, 103, 116
 —, Γρυπάρης - ἡγ. Σερίφου, 115, 116, 153
Καμαράση Μαρία, 91
Καμαράσης Πέτρος, 91, 92
Καμίλλης Ἰωάνν.-Ἀντώνιος, καθολ. ἐπίσ. Μήλου, 62-64, 68
Καμπάνης
 —, Ἀλέξανδρος, 106
 —, Γ(εώργιος), δήμαρχος, 103
 —, Ζαννῆς Ἀ., 108
 —, Ζαννῆς Ἰ., 108
 —, Ἰωάννης, ἐπιτρ. Σχολῆς, 82, 96
 —, Νικόλαος Α., 108
Καμπονέσκο Ἰωάνν., καθολ. ἐπίσ. Σίφνου, 45
Καναβάρη Ἀγγ. Ἄννα, 19
Κανισκᾶς χατζῆ Ἀντώνιος, 79, 91
Καντζιλιέρης Ἀντ., μαθ. Φλαγγινείου, 122
Καραβίας Σαμουήλ, διδάσ., 80
Καραμᾶνος Μανώλης, 60
Καρδίτσης
 —, Γεώργιος, ἱερ. 68, 112
 —, Νικόλαος, ἱερ.-οἶκον., 68, 111
Καρλέττι Χριστόφορ., καθολ. ἐπίσ. Σίφνου, 25, 26
Καστέλλι Πάρου, 66
Κάστρο (Σίφνου), 66
Κάτσας Ἀπόστ.-παπᾶς, 108
Κέα, 15, 44, 62

- Κέας-Θερμίων-Σίφν., καθολ. ἐπισ/πή, 17
Κέας-Θερμίων, βικαριάτο, 17
Κεραμεύς Δανιήλ, διδάσ., 79, 83, 85, 87
Κέρκυρα, 35, 45
Κίμωνος, 55, 64
Κλαπατζαράς, βλ. Κορυφαῖος
Κλήμης
—, ἀρχιμ.-ἡγ. Προφ. Ἡλιοῦ, 122
—, μοναχός-διδ. Ἄνδρου, 123
Κοζαδίνος Θεοδωρῆς, ἐπίτρ., 56
Κοκκινάκης Θεοδόσ., ἐπίτρ., 56
Κόκκινος Νικ., 92
Κολλέγιο
—, Ἄγ. Ἀθανασίου Ρώμης, 11, 23, 34, 48, 52, 63, 113
—, Προπαγάνδας, 49, 51, 54, 63, 125
Κολυβά Ἀλεξίου, συλλογή, 115
Κομνηνός Ὑψηλάντης Ἀθαν., 77
Κομουλάς Νικ. Ἀντώνιος, καπετάν, 105
Κοντόσταυλος
—, Ἀντώνιος, 63, 123
—, Γάσπαρος, 29, 61
—, Μιχελέτος, 29, 44, 54, 55, 57-60, 61, 123
—, Νικολός, 57-60, 63, 123
Κορέσιος Κων., Γραμμ. Κοινοῦ, 123
Κορνήλιος Ἰωάσαφ, 118
Κορυφαῖος
—, Βίκτωρ, 34, 35, 48, 112-114, 151
—, Βίκτωρ, 112
—, παπα-Νικόλας, 112
Κορωναῖος, βλ. Κύριλλος προηγ.
ντά Κορώνια, δυνάστες Σίφνου, 17
Κορωνίδα Νάξου, 117
Κοσμάς, ἀρχιμ. Σίφνου, μητ. Πισιδείας και πτρχ. Ἀλεξανδρ., 74, 75
Κοτσίκος Ἀνδρέας, 117
Κουλούρης
—, παπα-Γιάννης, 91
—, παπα-Ἰωάννης, 34
Κούμας Κων/νος, 61
Κουρτέσης χατζῆ Ἰωάννης, 92
Κουταληνός, βλ. Βασίλειος
Κρήτη, 35, 38, 43, 45, 46, 61, 67, 73
Κρούσιος Μαρτίνος, 22
Κυκλάδων, ὀρθοδ. ιεράρχες, 56
Κύριλλος
—, πτρχ. ΚΠόλ., 121
—, προηγ. Λαυριώτης, 115
—, Δεκαβάλλες, ἡγ. Βρυσσιανῆς, 121
—, ἡγ. Βρυσσιανῆς, 123
Κυριτζόπουλος Δημ., 88, 131
Κων/νος ἱερ. Χαλκιάπουλος, ἀγιογρ., 34, 133
Κωνσταντίνου Γεώργιος, 87
Κωνσταντινούπολη, 7, 8, 15, 38, 105
Κωτάκη
—, Κατερίνα Μιχ., 44, 54, 123
—, Μαρία Μιχ., 44, 125
—, Μοσχοῦ, 48
—, οἰκογένεια, 44
Κωτάκης
—, Ἰωάννης Μιχ., 44, 48
—, Μιχαήλ Νικ., 44, 48
—, Νικολός Μιχ., 44
Λαγός Δημήτριος, διδάσ., 123
Λειμβαῖος
—, Ἰωάννης, 97, 106, 116, 131
—, Κων/νος, οἶκον. Σερίφου, 116
Λευϊτικός Γεώργιος, 116
Λιβάνιος Θεόδωρος, 116
Λογίζος Ἀπόστ., παπα-Νικολοῦ, 34
Λογοθέτης Βασίλης, 14, 15, 18, 26, 28, 32, 34-40, 43-47, 49-51, 53, 54, 61, 112, 113, 144, 145, 147
Λοῖζος, βλ. Φιλάρετος
παπα-Λούκα Ἀντώνης, 68
Μαγκανάρης
—, Ἀνεγνώστης, 34
—, Ἀντώνιος, δημογέρον, 60
Μαγνησία, 120
Μαδρίτη, 16
Μακάριος
—, ἀρχιμ. Σίφνου, 72-75, 103
—, Ἀσπράς, ἡγ. ἀγιοταφ. μετοχ., 65-67, 129
—, Πάτμιος, διδάσ., 79, 88
—, Σκουργελός, ἡγ. Βρυσσιανῆς, 125
—, ἡγ. Προφ. Ἡλιοῦ, 106
—, ἱερμχ.-ἡγ. Προφ. Ἡλιοῦ, 123
—, ἱερμχ.-πν., 33, 112
Μακεδονία, 67
Μάλτα, 38 (ἱππότες, 43)
Μανδελένης Κων., δημοδ., 123
Μάνη, 45
Μανκανάρης Νικολός, 106
Μαντελένης Κλήμης, γραμματοδ., 123
Μάργαριτης Φραντσέσκος, καπετάν, 105
Μαρούλλης Ἰωάννης, ζωγρ.-ἀγιογρ., 133
Μαρτεγκάνι
—, Γεώργιος, 25
—, Χριστόφορος, 25
Μάτζας
—, Ζορζάκης, διδάσ., 84
—, Ἰωάννης, 154
—, Κωνσταντίνος, 154
—, Κωνσταντίνος Π., διδάσ., 123
Μάτζης Ζαφείρης, 106
Ματθαῖος, πτρχ. Ἀλεξανδρείας, 76
Ματθαῖος Νικόλ., διδάσ., 23
Μάτσας
—, Ἀπόστολος, 109
—, Βιτωράκης, 91

- , Ἰωάννης Βιτ., 123
 —, Ἰωάννης, 96
 —, Κ(ων/νος), 91
 —, Κωνσταντῖνος Ζ., 87, 96, 108
 —, Μαρίνος Ζ., 91
 Μαυρογένης Π. Νικόλ., δραγομάνος τοῦ στόλου, 80, 81, 83, 91
 Μαυρομιχάλης Γ., 123
 Μελέτιος
 —, ἀρχπ. Σίφνου, 90, 91, 116, 120, 153
 —, σκευοφύλαξ, 131
 —, ιεροδιάκ., 24
 —, μον.-ιερδ. Σκῆτης Ἁγ. Ἄννης, 123
 Μελισσός Νικόλ., ἀγιογρ., 133
 Μενεγάκης, βλ. Διονύσιος
 Μεχμέτ Γ', σουλτάνος, 15
 Μηλοῖτης Ἰάκωβος, 22
 Μῆλος, 16, 17, 23, 48, 54, 55, 59, 60, 61, 63, 75, 76, 117
 Μήλου, ιεροσολ. μετόχι, 67
 Μικελλούτσι Φραντσέσκο, 46, 47, 48, 52
 Μισαήλ Ιερμχ.-διδάσ., μ 83-85, 114, 117, 154
 Μισαήλ
 —, Ἀναστάσιος, Ναουσαῖος, 74
 —, μέγας ρήτωρ, 18
 Μιχελῆς Νικόλ., ἀγιογρ., 133
 Μόδενας Ἰωάννης, Νάξιος, 15, 16
 Μοθοντός Ἰωάννης, 34
 Μοθωναῖος Πέτρος, 60
 Μοροζίνης Φραγκ., ναύαρχος, 32, 45
 Μουράτ Γ', σουλτάνος, 12
 Μπαμπουνής Χάρης, 126
 Μπαῶς
 —, Ἀπόστολος, ἐπίτρ. Σχολῆς, 96
 —, Ἀπόστολος, 131, 154
 —, Γεώργιος, γραμματικός, 99, 123, 131
 —, Γιαννάκης, 91, 95
 —, Ζωρζάκης Ἀπ., 84
 —, Ζώρξης Μαρινιού, 84
 —, Ἰωάννης, 91, 96, 106, 108
 —, Κωνσταντάκης, ἐπίτρ. Σχολῆς, 80
 —, Κωνσταντῖνος, 108
 —, Κων/νος Ἀπ., ἐπίτρ. μετοχ., 69
 —, Μαρίνος, 108
 —, Νικόλαος, ιερ.-οἰκον., 106
 —, Τζωρτζάκης, διδάσ., 84
 —, οἰκονόμος, 108
 Μπαῦ Ἰω. Αἰκατερίνη, 106
 Μπουντούρης Β., Ὑδραῖος, 91
 Μύκονος, 18, 34, 54, 72, 73, 81
 Μύρων Ἰωάννης, ἀγιογρ., 133
 Ναδάλης
 —, Ἀεγνώστης, 62
 —, Ἀντώνης, πρωτοπαπ., 14
 —, Ἀντώνης, παπά, 112
 —, Ζόρξης, 62
 —, Ζουάννης, 60, 62
 Νάξης Ἰωσήφ, 11, 12
 Ναθαναήλ, ιερμχ. Σιναΐτης, 124
 Νάξος, 15, 23, 34, 53, 54, 59, 62
 Νάξου
 —, δουκάτο, 11
 —, ἀρχιεπ/πος, 54
 Νάπολη, 49
 Ναυπάκτου, ναυμαχία, 11, 16
 Νεῖλος, ἀρχπ. Κέας-Θερμίων, 45, 133
 Νεκτάριος
 —, πτρχ. Ἱεροσολύμων, 66
 —, ἡγ. Βρύσης - μητ. Πάφου, 40
 —, ἀρχπ. Τζίας-Θερμίων, 18
 Νεόφυτος
 —, μητ. Παροναξίας, 103
 —, ἀρχπ. Λύδης, 67
 —, ἀρχπ. Σίφνου, 75, 91, 104
 —, Βενιέρης, ἐπισ. ἐπίτρ., 103
 —, Βιδάλης, ιερδ., 34
 —, Χωρικός, ιερμχ., 119, 126
 —, ιερμχ.-ἡγ. Πρ. Ἡλιοῦ, 124
 —, «ὁ σφουναῖος», ιερμχ. Πάτμου, 124
 Νίκαια, 8
 Νικητόπλος Ν., διδάσ., 119
 Νικηφόρος
 —, μητ. Παροναξίας, 18
 —, Δροσᾶς, ιερμχ.-ἡγ. Βρυσιανῆς, 121
 —, Τρουλλίδης, ιερμχ., 21, 24, 33, 112, 124
 —, Χαρτοφύλαξ, διδάσ. Πάτμου, 24
 —, ιερμχ.-ἀγιογρ.-προηγ. Προφ. Ἡλιοῦ, 133
 —, ιερμχ.-ἡγ. Βρυσιανῆς, 124
 —, ιερμχ.-ἀγιογρ.-ἡγ. Πρ. Ἡλιοῦ, 124
 —, ὁ Κύπριος, ἀγιογρ., 133
 Νικόλαος
 —, ὁ Σίφνιος, διδάσ. Χίου, 124
 —, ἀγιογράφος, 133
 Νικομηδεῖα, 8
 Νιοτάρης Γεώργης, καπετάν, 105
 Ντακορώνιας παπα-Νικόλας, 112
 Νταλιστός παπα-Ἰωάννης, 68
 Ντουνάβης Τζουάννης, 63
 Ντριός Πάρου, 81
 Ξανθάκης
 —, Ἰωάννης, 64
 —, Φραντσέσκο, 58
 Ὄθωναῖος
 —, Ἀπόστολος, 106
 —, Γεώργιος, γραμματ., 124
 —, Ἰγνάτιος, διδ.-μητ. Ἐλασσώνος, 124
 —, Ἰωάννης, γραματοδιδ., 124
 Οἰχαλιώτης Ρέννος, 102
 Ὀλλανδοί, 15

- Ούγγαρίας, πολεμ. μέτωπο, 15
 Πάδοβας, πανεπιστ., 63
 Παΐσιος πρ. μητ. Βιδύνης, 107
 Παλαιοκαπᾶς Κων., άγιογρ., 133
 Παλαιολόγος Γεώργ., άγιογρ., 133
 Παλαιός
 —, Κων/νος, ιερ.-χαρτοφ., 68, 111
 —, Κων/νος, λογιωτ.-καντζηλ., 83, 91, 95
 Παλαιού Αίκατερ., 117
 Παλαιστίνη, 67
 Παλιός Κωνσταντής, 68
 Παμπονάτζος Ίάκωβος, 25
 Πανώργιος Ίωάννης, 106
 Παπαδόπουλος Ίωάννης, 117
 Παпанεοφύτου Άντ., παπᾶς, 34
 Παρανίκας Ματθαίος, 70, 71
 Παρθένιος
 —, ό Δ΄, πτρχ. ΚΠόλ., 40
 —, μητ. Σηλυβρίας, Χαλκηδόνας, 118
 —, άρχπ. Σαντορίνης, 56
 —, Κουλουρης, μον.-διδ. Κύθνου, 123
 —, Χαιρέτης, ιερμχ., 40, 46, 65, 67, 74, 104, 129
 Πάρος, 17, 29, 32
 Πάτιμος, 22, 40, 79
 Πάτιμου
 —, Μονή Άγ. Ίωάνν. Θεολογου, 19, 24, 40
 —, μετόχι Σίφνου, 18, 19
 —, Σχολή, 79, 83-85, 120
 Πατούσας Ίωάννης, 72
 Πατριαρχείο
 —, Οικουμενικό, 16, 19, 22, 39
 —, Ίεροσολύμων, 66, 67
 Παχούμιος Σπύρος, 115
 Πελαγηνοί, άφοί, 92, 108
 Πελαγηνός
 —, Άλέξανδρος, 107, 108
 —, Κωνσταντῖνος, 107, 108
 Πελοποννήσιος Κ., βλ. Κύριλλος προηγ.
 Πελοπόννησος, 38, 67
 Πέρα(σ)μα, τπν., 19
 Πέρης Γεώργιος, διδάσ., 54-62
 Πόλλα
 —, Βαρθολομαίος, βικάριος, 19, 41, 42, 44, 45, 49-51, 53-55, 60, 62, 128
 —, Ζώρξης, 49
 —, Μάρκος, βικάριος, 19, 23, 28, 30, 33, 47, 48, 49, 50
 Πολύκαρπος, πτρχ. Ίεροσολ., 69, 93, 94, 108
 Πρακτικός Άντών., έπίτρ., 68
 Πραστός, 81
 Πρατικός
 —, Άντωνάκης, 34
 —, Νικόλαος, άγιογρ., 133
 Πριβιλέτζιο Λεονάρδ., βικάρ., 64, 72, 74
 Προβελέγγιος
 —, Γεώργιος, 108
 —, Ίωάννης, δήμαρχος, 102
 Πρόντζας Ίωάνν., ζωγράφ., 133
 Ραγούζα, 38
 Ραγουζαίοι, 15
 Ράλλης Ίωάνν., άγιογρ., 133
 Ραφελέτος Π.Ι., 102
 Ρέθυμνο, 119
 Ροδόλφος Β΄ αυτοκρ., 15
 Ρόζας
 —, Ένρικός, 44
 —, Νικολός, 63, 125
 —, Πέτρος, 36, 44, 51, 52, 54, 61, 63, 125
 Ρούσσοι
 —, Ίάκωβος, καπετάν, 105
 —, Ίωάννης, 34
 —, παπα-Νικολός, 34
 Ρώμη, 26, 27, 30, 49, 53, 54, 64
 Σαλαμίνα, 117
 Σαμουήλ Χαντζερής, πτρχ. ΚΠ., 118
 Σαντορίνη, 16, 45, 113
 Σαραζίνου, μέθοδ. άλληλ., 37
 Σγουρδαίος Άπόστ., άγιογρ., 133
 Σεραφείμ, πρωτοσ. Έφέσου, 125
 Σέριφος, 18, 72, 73
 Σερίφου Κοινότητα, 59
 Σερμαρτής
 —, Παύλος Άντ., 34
 —, Ποθητός, ιερδ., 15, 33, 36, 56, 60, 112
 Σέρρα Άντών., καθολ. έπίσ. Μήλου, 54
 Σικελία, 44
 Σίκινος, 18, 72, 73
 Σιμωνόπετρα, 19, 32, 112, 122
 —, μετόχι Σίφνου, 18, 21, 24, 124
 Σισίνιος, ιατροφιλόσ., 76
 Σίφνου
 —, άρχ/πή, 18
 —, βικαριᾶτο, 17
 —, κοινότητα, 57, 58
 —, Κέας-Θερμίων, καθολ. έπ/πή, 28, 37
 —, Κοινά, 92, 97
 Σκορδίλης
 —, Έμμανουήλ, άγιογρ., 133
 —, Ίωάννης, άγιογρ., 133
 Σμύρνη, 38, 116
 Σούτσος Άλέξ., δραγουμάνος, 95
 Σπεράντσας
 —, Ίωάννης, καπετάν, 105
 —, Νικόλαος, διδάσ., 87, 106, 108, 125
 Σπυρής Άντώνης, 131
 Στάης
 —, Άντωνάκης, άφέντης, 63
 —, Ίωάννης, 63

Σταυρί, 85
Σταφυλοπάτη, οίκογ., 23
Στέφανος, Κύπριος, διδάσ., 75-77, 93, 114, 115
Συμεών, ιερμχ. Πάτιμος, 83
Συργιάνης Κων., γραμματοδ., 125
Σύρος, 23, 28, 29, 32, 34, 49, 53, 54, 64, 73
Σωφρόνιος Β΄, πτρχ. ΚΠόλ., 81, 89

Τανταλίδης Ἡλίας, 121
Τεσούρης Κωνσταντῆς, 130
Τζαγκαρόπουλος Ζαχ., άγιογρ., 133
Τῆνος, 23
Τουλάκης Ἄν. Γεωργάκης, καντζηλ., 68
Τουλής παπα-Γεώργης, 112
Τρουλίδης
—, παπα-Ἰωάννης, 112
—, βλ. Νικηφόρος
Τροχάνης Ἐμμαν., διδάσ., 81, 83, 89
Τσελίκας Ἄγαμ., 103
Τσοχάκης Ἰωάνν., διδάσ., 84

Ἰψηλάντης Ἀλέξ. Βοεβόδας, αὐθέντης
Μολδαῦτας, 120

«Φιλαδέλφεια» τίτλος βιβλίου, 41, 42, 128

Φιλάρετος
—, άρχπ. Σίφνου, 68
—, Λοῦζος, ιερμχ.-διδάσ., 123
Φιλικός
—, Ἰωάννης, 34
—, Γεώργης, 34

Φίλιππος, βασιλ. Ἰσπανίας, 15

Φιλόθεος
—, μητρ. Βάρνης, 100, 131
—, άρχπ., Ἄνδρου, 118
—, πρωτοψ.-ήγ. Βρυσιανῆς, 125
—, διδάσκαλος, 91, 117
—, ιεροδιάκονος, 131

Φολέγανδρος, 18, 73
Φλαγγίνειος Σχολή Βενετίας, 122

Φλωρεντίας, σύνοδος, 11, 27

Φραγκούλης, παπᾶς, 112

Φρουδίτης Πέτρος, 34

Χαιρέτης, βλ. Παρθένιος

Χαλέπι, 66

Χαλκιοπούλος, βλ. Κων/νος

Χαμπεσία, 76

Χανιά, 44, 47

Χαντζερῆς Κωστάκης, δραγομάνος, 84, 95

Χαρτοφύλαξ, βλ. Νικηφόρος

Χίος, 38, 39, 117

Χίου σχολή, 117

Χρυσάνθος, ιερμχ.-διδάσ., 80, 81

Χρυσόγελος

—, παπα-Ἀντωνάκης, 85, 128
—, Γεώργιος, 125
—, Νικόλαος, 85, 89, 91, 108, 117, 120, 121, 125, 126

Ψαραύτης Γεώργ., διδάσ., 76, 108, 109, 126

II. ΙΕΡΩΝ ΜΟΝΩΝ, ΝΑΩΝ

Ἁγία Αἰκατερίνη Κάστρου, 104, 132
—, Ἄννα, σκήτη Ἁγ. Ὄρους, 24
—, Σοφία Κάστρου, 132
Ἁγιος Ἀθανάσιος Ἐξαμπέλων, 132
Ἁγιος Ἀντόπας, μετόχι Σιμωνόπετρας, 21, 24, 33, 87, 108, 109, 112, 124
Ἁγιος Ἀντώνιος Κάστρου (καθολ.), 50, 52, 72
Ἁγιος Ἀρτέμιος, μετόχι Σιμωνόπετρας, 19, 24, 33, 112, 122
Ἁγιος Γεώργιος, Βενετίας, 114
Ἁγιος Ἰωάννης
—, Εὐαγγελιστής (Θεολόγος) Μογκοῦ, 40, 65, 73, 74, 129, 132
—, Πρόδρομος, 68, 132
—, Χρυσόστομος, στή Φυτειά, 73, 109
Ἁγιος Κωνσταντῖνος Ἀρτεμῶνος, 65, 71
Ἁγιος Λουκάς, 132
Ἁγιος Νικόλαος Ἄνδρου, 116
Ἁγιος Νικόλαος Κάστρου, 132
Ἁγιος Παντελεήμων
Ἁγιος μονή Ἁγίου Ὄρους, 117
Ἁγιος ναός Ἐξαμπέλων, 132
Ἁγιος Στέφανος, 68
Ἁγιος Σώζων, Ἀπολλωνίας, 132
Ἁγιοί Πάντες Κάστρου, 132
Ἁγιοί Σαραντα Κάστρου, 132
Ἁγίων Ἀναργύρων, μονή Καστοριάς, 120

Βλαχερνῶν, μονή στήν Ἠλεία, 118

Βρυσιανή, μονή, 7, 40, 73, 102

Θεοτόκος, στό Πέρα(σμα), 19

Ἰβήρων, μονή Ἁγίου Ὄρους, 117

Λογγοβάρδα Πάρου, 120

Μεγίστη Λαύρα Ἁγ. Ὄρους, 88, 115

Μεταμορφώσεως, άγίασμα ΚΠολ., 120

Οὐρανοφόρα, 85

Παναγία

—, στή Βρύση, 19

—, Καταβατῆς, 119

—, Κόγχη, 112

—, Μαγγάνων, 128
—, Ὑπαπαντή Κάστρου, 67
—, Χρυσοπηγή, 129
Προφήτης Ἡλίας, 40, 73

Σωτήρα, 19

Ταξιάρχης, μονή Σερίφου, 90, 93, 131
—, τῆς Σκάφης, 132

Χοζοβιώτισσα Ἀμοργού, 114
Χρυσοστόμου μονή Κύπρου, 40

III. ΞΕΝΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ, ΤΟΠΩΝ

Albertino Michele, 21, 29, 31, 32, 33, 38, 144
Acladi Antonio, 149, 150
Armacola Antonio, 150
d' Austria Juan, 15
d' Aviano Giovanni, 60, 62

da Baudo Vitto, 44

Camillis Giov.-Antonio, 151
Camponesco Giovanni, 49
Candia, 34, 144
Canea, 146
Caramano Manoli, 150
Carapattachi, 146
Cardizi Antonio, 150
Castelli Vincenzo, 72, 105
Collegio Greco, 144
Collegio Urbano, 49
Condostaulo Nicolo, 38
Congregazione dei Greci, 11
Coronello Francesco, 11
Costa Lorenzo, 44
Crisolura Georgi, 150
Crisomanoli Filippi, 143

Dacorfu Nicoló, 34, 144
Dacorfu Vittorio, 112, 146
Dacoronia Constantin, 150
Dacoronia Stavriano, 150
Dunavi Giovanni, 150

Fasoi Mazico, 44

Giosepo, geromonaco, 143
Giustiniano Fabio, 31
Gozzadino
—, Apostoli, papa, 143
—, Giacomo, 143
—, Nicolo, 143
Grammatica Domenico, 26-29, 32, 37
Guarchi Luigi, 72, 105

Justiniani Antonio, 114
Justo, capitan, 143

Lima Marco, 29, 31, 32
Logoteli Basilio, 143, 148
Lorentano Francesco, 64
Lucas Franciscus, 52

Maestano Nichita, 150
Magganari Antonio, 150
Macherioti, colonel, 149
Maravelia, calogero, 143
Marin, marchese, 62
Marmara Athanasio, 150
Mastazana Cristoforo, capitan, 143
Mastegani Giorgio, 26
Mazza Tomaso, 143
Michelluzzi Francesco, 145
Micono, 149
Milo, 151
Morgo, 149
Mothoneo Petro, 150
Motula, 45

Nadale Zuane, 150
Naffi, 149
Nio, 149

da Parigi Bernardo, 39, 50
da Parigi Tomaso, 31
Pascualigo Constanti, settore, 143
Paterii Giovanni, 59, 62, 64, 66
Peris Giorgio, 128, 149
Pesaro, 45
da Polla Bartholomeo, 146, 147
da Polla Marco, 38, 143, 144
Pollicandro, 149

Ralli Gianuli, 150
Ricardi Francesco, 128
della Rocca Giacomo, 25-28
Rosa
—, Zani Ant., 150
—, Zorzi, 150
—, Pietro, 145, 148
Rossiers Francois, 113
Rughieri Smaragdo, 72, 73

San Giorgio Maggiore, 57
San Michele Arcangelo, 148
Santa Maria Nova alle Calende, 49
Schio, 144
Sebastiani, 60, 62
Senigalia, 105
Serfo, 149
Sermartis, diaco, 143, 149, 150

Sesa, 16
Sichino, 149
Siffanto, 149, 150, 151
Spinetti Giovanni, 52
Stampalia, 149

Trompa Giacomo, 38
Tubino Giro, 29

Vasilachi Antonio, 150

Xanthaki Francesco, 60

Zagarello Georgi, protop., 143
Zane Bartholomeo, 149
Zucco Constantin, 150

